

N^o 6.

244913

CASA COALELOR
CRONOLOGIA RAȚIONATĂ
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

66673

a N^o 3261

ISTORIEI UNIVERSALE

prelucrată

cu privire la esamenul de Bacalaureatu

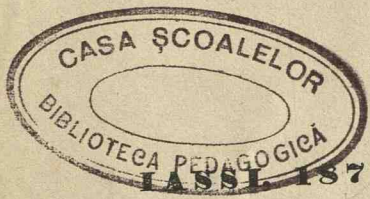
de

A. D. XENOPOL

Doctoru in filosofie, profesorul de istorie la Institutul Academicu din Iassi.

V. Sachelarie

[Signature]



1877 Sept. 15.

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA.

133914

În cartea mea

1956

Wachelo

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 66 673
Inventar C 133914

re 11/02

B.C.U. Bucuresti

C133914

suu bibliote
1873

PREFATĂ.

Lipsa unei espuneri pe scurtu a inșirării faptelor istorice este in destul de simțită. Manualul de față nu este o simplă cronologie, ci tot-odată o prescurtare istorică, faptele nefindu numai inșirate după ani, ci arătându-se pe cât erà cu puțință și *legătura interioară* a lor. Pentru noi istoria este nu numai inșirarea faptelor politice și cu atăta mai puțin inșirarea numelor regilor și a bătăliilor ce au purtatu; de aceea s'a datu o desvoltare respectivu intinsă *istoriei culturalei*; dar in deosebire de alte manuale această istorie a culturalei nu s'a pusu pe la sfirșitul perioadelor istorice, ceea ce sterge legătura desvoltării interioare a unui poporu cu desvoltarea lui exterioară și mai multu vechută a intinderei sau scăderi puterei sale, a bătăliilor sale câștigate sau pierdute; istoria culturalei deci s'a țesutu in însuși șirul istoriei astfelu precum se intemplă in realitate.

In redactarea acestui manualu amu avutu in vedere programul pentru *esamenul de bacalaureatu*, și chiar biletele după care se intreabă la esamenu.

S'înțelege de sine ănsse, că am tratatu tot cu atăta luare aminte și chestiunile necuprinse in biletele de esamenu, pentru a infățoșa istoria ca unu singuru întregu legatu in modu neîntreruptu in ori-ce punctu al seu de faptele anterioare și de acele posterioare, căutându prin aceasta a paralisa reul celu mare produsu prin sistemul biletelor in învățamentu in genere și in specialu in acelu a istoriei, prin care elevii sunt aduși a învăța numai bucăți dislipite, greu de ținutu minte și care se amestecă in desordine in capul lor.

Textul celu in caractere mici nu cuprinde de locu fapte mai puțin importante; numai pentru a ușurâ privirea asupra mersului generalu a istoriei amu fostu nevoiți a însemnâ in caractere mici istoria anterioară a unui poporu până ce intră in curentul istoriei universale, sau cea posterioară după ce a eșitu din ea. Cine cunoasce ănsse mersul complicatu a istoriei, scie cât de greu este de a urmâ in această privire unu sistemu riguros.

Acestu manualu este numai unu scheletu, ca a cărui implinire necesară va apărea cât mai curându unu manualu de istorie, care împreună voru face parte din manualul de bacalaureatu ce au începutu a se publica in Iassi de cătră o societate de profesori.

Autorul.

CRONOLOGIA ISTORIEI UNIVERSALE

PARTEA I.

Timpurile vechi.

(Din timp. ante-istor. până la năvălirea barbarilor, sec. IV d. Hr.)

PERIODA I. ORIENTUL.

(Din timp. ante-istor. până la resbelele Persice, 500 i. Hr.)

In timpurile ante-istorice se săvârșește *migrațiunea popoarelor de rasă caucazică* și anume:

- 1) a celor Hamite in Egiptu;
- 2) a celor Semite in Assiria, Fenicia și Palestina. (Abraham);
- 3) a celor Arice sau Indo-Europeane in India, Iran (Persia și Bactria) și Europa.

Grupa popoarelor Arice imigrate in Europa se imparte in *Celți*, *Pelasgi* (?) care se sub-impartu in *Greci* și *Italici*, *Germani* și *Slavi*.

i. 3000. Fundarea celor d'ântëiu state; din cauze geografice cultura să desvălesce mai ăntëiu in *Egiptu*, *Mesopotania* și *India*, pentru că in aceste locuri popoarele trecu mai timpuriu de la viața nomadă la aceea stătătoare de agricultori.

China și civilizațiunile vechi Americane (Mexicul și Peruviul) nu vinu in băgare de samă, de vreme ce au statu isolate de istoria universală.

i. 2500 1) **Egiptul.** — *Imperiul vechiu*; fundarea Memfisului in Egiptul de josu; (Menes?). Revărsările periodice a le Nilului dau nascere astronomiei și geometriei. Anul Egipteanu de 360 de zile. Iscodirea ieroglifeloru; Zidiri mari: piramidele (Cheops, Cefrem, Mikerinus); lacul Moeris (Amenemhe III).

2) **Assiro-Babilonia.** Fundarea Babilonului (Nimrod?) și a Ninivei (Assur?). Cuceritori din Armenia, Chaldeenii, subjugă aceste state și fundează o domnire teocratică, intreruptă numai in timpul de 200 de ani de o dinastie medică, după care apoi iarăși vinu la putere până la 1300 — Acesta este *imperiul antëiu Babiloneanu.* — Observări astronomice; scrisoarea cuneiformă; zidiri mari, intre cari turnul lui Babel. Domnia Chaldeenilor pare ănsă a nu fi fostu tare decât in Babilonia; Assiria este mai multu neatărnată.

3) **India.** Religiunea veche Bramană. Cărțile Veda, cele mai vechi omenesci. Organizarea castelor. Epopeele mari indiane.

2000 (?) Egiptul. — *Hicsoșii* supunu Egiptul și fundează dinastiile XVI și XVII sub care *Evreii se așază in Egiptu.* Resistența națională se concentrează in Egiptul de susu cu capitala Teba.

1600. (?) Egiptul. — *Hicsoșii* alungați definitiv după o lungă luptă, prin Amosis și Tutmosis I, II și III din dinastia XVIII. *Imperiul nou Egipteanu,* cu capitala Teba in Egiptul de susu. Poporul Egipteanu oțelitu in luptele pentru neatărnare se revarsă asupra Asiei și Etiopiei spre a le cuceri. Zidiri mărețe și infrumusețarea Tebei. (Ruine astăzi la Karnak, Luxor și Medinet-abu).

1500. (?) Egiptul. — Dinastia a XIX. Glorie militară și artistică. Cuceririle lui Ramses I, Setos I, și Ramses II (personificați in figura legendară a lui Se-

sostris) in Nubia și Asia, unde își întindu armele până in Assiria. Popoarele supuse întrebuințate la înalțarea marilor monumente. Poporul Evreu este tratat ca și streinii supuși și suferă multu. Zidiri mai însemnate: templul de la Gurnah și Abidos, sala hipostilă adausă palatului de la Karnak și Rameseul, care conține istorisirea faptelor lui Ramses II). Sub urmașul slabu a lui Ramses II, Meneftah, *Evreii esă din Egiptu.*

Sub dinastia XX (care incepe cu Ramses III la 1300, cea ăntei dată sigură in istoria Egiptului) acesta reintră cu incetul in vechile-i mărgini, pe când in Asia se intinde domnirea Assiriei (vedi a. 1300).

753. Etiopienii cucerescu Egiptul. Dinastia națională luptă in contra lor retrăgându-se in Egiptul de josu.— Dodecarchii sau cei 12 șefi.— După alungarea Etiopienilor, Psameticu unul din dodecarhi se face singuru domnu peste Egiptu, alungându pe ceilalți cu ajutorul streinilor, Greci Ionieni, cărora spre mulțămită *le deschide porturile Egiptului la anul 670.*

616—600. Nechos urmașul lui Psameticu încearcă a canalisa Istmul de Suez, pune navigatori Fenicieni să încunjure Africa și vra să recucerească posesiunile din Asia, daru e bătutu de Nabuchodonosor la Charchemis 604.

525. *Egiptul cade sub Perși.* Cambises bate pe Psamenitu, ultimul rege al Egiptului.

1400 (?) **Evreii.** — Reintrarea in Palestina. Moisi dă legi Evreilor. Cele dece poronci. Religia este basa fundamentală a întregii vieți a poporului Evreu. Ideea poporului lui Dumnezeu.

Iosua cuceresce Palestina, o imparte între cele 12 triburi, afară de tribul lui Levi care formează preoțimea.

1400—1100. Lupte necurmte pentru mănținerea cucirii Palestinei sub șefi religioși și miitari numiți *judecători* — *Samuelu* celu de pe urmă judecătoru.

1095. *Saul*, celu d'ăntăiu rege al Evreilor unso de Samuel. Ăntăia înfătoșare a ideei unei domnii „din mila lui Dumnezeu“. Domnia lui Saul este trecerea între guvernarea națională prin judecători și absolutismul Asiaticu a lui David și Solomon.

David in unire cu preoții cărora domnia lui Saul era impedicătoare, slăbesce puterea lui Saul și la moartea acestuia se face rege. Gloria militară a Evreilor.

1000. *Salomon.* Inflorirea Palestinei, daru și mare corupție. Absolutismul Asiaticu adoptatu ca formă de guvern. Intinderea comerțului, legături cu Egiptul și cu Hiram regele Tirului: Comerțu cu Indiile prin caravane. *Zidirea templului in Ierusalim*; concentrarea vieții religioase; organizarea preoției și creșterea puterii sale. Inceputuri de redactare in scrisu a tradițiilor, credințelor și orândueliloru poporului Evreu. Devoltarea poesiei religioase.

975. *Despărțirea celor 10 triburi.* Israelul și Iudeea (Samaria și Ierusalimul) — Egiptul sub Sesac se amestecă in luptele interioare ale Palestinei. Aceste aduc impreună cu introducerea idololatriei repede decădere a Evreiloru. Reacțiune religioasă-națională reprezentată prin *profeți*.

800. *Regii Assirieni* intindendu-se spre apusu vinu in contactu cu Evreei pe care-i facu tributari (Israelul tributaru lui Ful, Iudeea lui Teglal-Pileasar).

720. *Salmanasar IV cuceresce Israilul*, acărui rege Oseu unindu-se cu Egiptenii vroia să scăpe de supremația Assirienilor. Mare parte din Evrei colonizați in Assiria.—In Iudeea domnesce Hiskias care scapă de cotropire ne-refusându tributul Assirienilor. Slăbirea imperiului Assirianu indată după moartea lui Salmanasar, prin încercările nenorocite a lui Sancherib in contra Egiptului și a Iudeei, intăresce in Iudeea dorința de neatărnare. Reorganizarea din lăuntru indeplinită prin ajutorul preoților. Marele preotu *Hilkia compune după tradițiunile vechi o condică de religie, de dreptu și de morală, Deuteronomul* — prin care tinde la reinvierea credinței și a moravurilor antice in poporul Evreu. Această reacțiune spre bine dă Iudeei o putere de viață care o face să semăntină încă multu timpu după căderea Israelului (Profetul Isaia).

586. *Nabuchodonosor regele Babilonului pune capătu neatărnării Iudeei.* Luarea Ierusalimului; colonisări in Assiria (Ieremia profetul).

1300. 1) *Assiro-Babilonia.* — (Veți an. 2500 No. 2) Fundarea imperiului Assirianu. Niniva capătă preponderanța asupra Babiloniei. Ninus (in inscripții numitu Ninipalukin) cuceresce Babilonia, apoi Media, Armenia și celelalte țeri de prin prejuru, și infrumusețază Niniva prin zidiri mărețe, lucrări la care contribue multu și femeia lui, Semiramis — de și ei sunt departe de a

fi implinitu toate faptele pe care legenda le atribue lor. Egiptul mare pe atunci, impiedecă intinderea prea mare a cuceririlor, și arta Assiriană eră încă puțin dezvoltată.

950. Dinastia lui Ninus resturnată prin o revoltă de palatu condusă de Belitaras iutendentul grădiniloru. Această nouă dinastie sue pe imperiul ăntăiu Assirianu la culmea in florirei sale. *Cuceririle incepu a se întinde in spre apusu.* Zidiri nenumărate infrumusețază capitala imperiului. Intre regi se insamnă: Sardanapal I (900—860.) Tirul și Sidonul tributare. Fiul acestuia i ridică unu monumentu vestitu — Ambii zidescu palaturile de la Kalah.

Ful (769—747). Israilul tributaru.

Tiglat-Pileasar. Iudeea tributară.

Salmanasar IV (numitu și Sargon) finesce întăriturile și zidesce vestitul palatu de la Kōrsabad, supune Fenicia; (asediază Tirul fără alu lua, supune Israelul luând Samaria 721—719).

Sancherib, zidesce palatul de la Kuiundjik, atacă Egiptul și Iudeea dară fără succesu (710).

Medii devinu neatârnați sub conducerea lui Deioces (708). Revolta Babilonului slăbesce imperiul Assirianu care decade sub urmașii lui Sancherib (Assar-addon etc.) până când e resturnatu la 606 de *Medi și Babilonieni.*

2) **Fenicia.** — Coloniile *Sidonului* inflorescu in basenul răsăriteanu a mării Mediterane. Colonii iu Cipru, Creta, până pe coastele Greciei. (Legendele lui Minos și Cadmus).

Invențiunea alfabetului. — Pe la anul 1300 se zidesce *Tirul* care rivalisază in curându cu Sidonul. Colonii in basenul apusanu a mării Mediterane (Sicilia, Sardinia, Africa, Spania).

1100. In florirea cea mai mare a Tirului sub regele *Hiram* prietinel lui Salomon. Mestieri Fenicieni zidescu templul din Ierusalim. *Cea ăntăiu călătorie pe mare din golful Persicu la Indii.* Pe de altă parte Fenicienii trecându coloanele lui Hercules (sau Melkart) mergu până la coastele Britaniei. — Pe acestu timpu însă incepu a se așeza coloniile Grece in Asia minoară.

850. *Tirul fundează Cartaginea* in Africa. Poziția acestei colonii aduce grabnica ei in florire și face din ea rivala Tirului. Coloniile ei împreună cu acele Grece a-

ducu decadența comerțului Fenicianu, impededatu și prin luptele in contra Assirienilor și slăbitu prin marea corupțiune interioară.

720. Fenicia in mare parte supusă de Salmanasar, afară de Tiru care resista.

573. *Tirul recunoasce supremația Babiloniei (Nabuchodonosor.)*

3) **Irania.** — *Zoroastru* in Bactriana. Religiunea nouă; cărțile Zend-avesta.

708. **Medii.** - Devinu neatârnați sub *Deioces* care se revoltă in contra lui Sancherib. După *Deioces* (708—656) urmează *Fraortes* (655—633) *Ciaxares* (633—593).

Sub acesta *Schiții imigrează in Asia* faptă prin care se amână căderea imperiului Assirianu.

606. **Assiro-Babilonia.** — Medii sub *Ciaxares* și Babilonienii sub *Nabopolassar* restoarnă imperiul Assirianu și *fundează imperiul al II-le Babilonianu.*

Nabuchodonosor urmașul lui Nabopolassar, bate pe Egipteni la Carchemis (604), cuceresce Iudeea luând Ierusalimul și supune Tirul. (586—572) — Media rămâne independentă.

558. **Persii.** — Perșii apărându pe scena istoriei, cucerescu antéiu Media bătându pe Astiages (558), apoi Lidia (549), coloniile Grece din Asia-minoră, cea d'antéiu atingere a Perșilor cu Grecii, in fine *Assiro-Babilonia, punându capetu imperiului al II-le Babilonianu* și supunându toate țerile ce ascultau de acesta, adecă: Armenia, Fenicia și Palestina.

Toate aceste cuceriri care aducu Asia intregă sub unu singuru stăpănitoru se implinescu de *Cirus*. E-vreii in urma unui edictu a lui *Cirus* (538) se reintorcu in parte in patria loru.

525. **Persii,** Cucerescu Egiptul sub Cambises și supuna deci toate țerile culte a le Orientului unei singure stăpăniri. *Orientul stă unitu in unu singuru trupu in fața Europei.*

După Cambises urmează magul Smerdis, usurpatorul (521).

515. *Darius face expedițiunea contra Scitiloru din Europa, care de la năvalirea lor in Asia. (veți an. 708) nelinișteau neconținutu provinciile imperiului. — Cea d'ânteuu atingere corporală a Asiei cu Europa. — Histieu din Miletu și Miltiades însărcinați cu paza podului de la Dunăre. Amintas regele Macedoniei face închinare Perșiloru.*

500—449. Resbelele persice, purtate in contra Grecilor mai înteuu de Darius (până la 585) apoi de Xerxes I (485—465) și Artaxerxes I (465—424) *)

331. *Imperiul Perșiloru cade sub Alexandru cel mare in timpul lui Darius III. Codomanus,*

500. Revolta Miletului, colonie Ionică in contra dominației Perșilor. Arderea Sardului de cătră Ionieni ajutați de Atenieni. Dărămarea Miletului de cătră Perși.

PERIOADA II. GRECII.

(De la resbelele Persice, până la resbelele extra-Italice a le Romanilor, An. 264 in. Hr.)

500. Prin inceputul resbelor Persice, care cade in anul acesta, Grecii intră in luptă cu Orientul prin care incepu a inriuri in modu puternicu istoria lumii.

Desvoltarea Grecilor până la 500.—*Din timpuri antistor. popoare Arice imigrează prin valea Dunărei in peninsula Balcanului. Aceste suntu Grecii ce se despartu de Italici, și se deosebescu mai in urnă in Ioni, Eoli și Dori. — Zidurile Ciclopilor.*

1300 (?). Unirea popoarelor Grece in *amfictionia de la Delfi* sau Pitică. Diversele ramuri recunoscun prin aceasta că suntu totu de unu neamu (unitatea morală.)

*) Urmează pe tronul Persiei Xerxes II, Sogdianus, Darius II Notus, sub care Egiptul devine independentu (402); Artaxerxes II Mnemon, sub care se întâmplă retragerea celor 10,000 (Xenofon); Ochus sau Artaxerxes III supune Egiptul, resistă Spartanilor care pătruundu in Asia după resbelele Persice; e ucisu de Bagoas care pune pe Arses pe tronul apui 'lu ucide și pune pe Darius III Codomanus.

1100 (?). Coborirea Dorilor de la munții Olimpului în Peloponesu. Ionii de aici se retragu în Atica.

Colonisarea țărmurilor Asiei minore de Eoli, Ioni și Dori; (legenda rebelului Troei). Atingerea cu Fenicienii; (legenda lui Cadmus).

950 (?). *Poesia Omerică* înfloresce în Asia minoră. De aici se răspândește cultura în Grecia continentală.

800 (cătră). *A doua perioadă de colonizare a Grecilor*, (pe coastele Europei de pe lângă Grecia apoi în Italia și Sicilia). Aceste colonii împreună cu acele ale Cartaginezilor slăbesc puterea Fenicienilor.

Licurgu dă legi Spartei.

776. *Ăntăia Olimpiadă*. Organizarea jocurilor Grece. Eserciii gimnastice și produceri artistice. Amfictionia nouă sub hegemonia Spartei în Peloponesu. (Rebelul cel ăntăiu Messenicu. (743—724 ?).

610. Predicerea celei ăntăi eclipse de cătră Tales ăntăiului filosofu Grecu, din Miletu (colonie Ionică). Anaximander și Anaximenes totu din Miletu filosofesc asupra naturii.

594. *Solon* în Atena, reformează așezemintele în sensul democraticu. (În vechime domnise regi în Atena resturnați nu se scie cându. *) De pe atunci se nasce dualismul între principiul aristocraticu (representatu de Sparta) și celu democraticu (representatu de Atena), luptă care duce la urma urmeloru la căderea Greciei.

În Grecia-Mare (Italia de josu) Pitagoras deschide o școală filosofică și politică.

635—668 ? Rebelul al 2-le Messenicu și culmea hegemoniei Spartei. Reforma aristocratică a constituțiunei lui Licurgu. Eforii supraveghiatori regiloru.

560—527. Tirania cea înțeleaptă a lui *Pisistrates*. Inceputul puterii maritime a Atenei. Adunarea poeziilor Omerice și a celoru a lui Esiodu.— În Grecia-Mare înfloresce școala filosofică a Eleaților care începe critica religiunei Eline. Cea d'ăntăiu clătinare a credințelor populare Eline (Xenofanes, Parmenides și Zeno din Elea).

*) În locu de regi se înființase Archonți, magistrați respundători. Ei erau ăntăiu pe viață. La 752 fură mărginiți pe 10 ani. La 682 se înființară 9 Archonți anali. — Înaintea lui Solon cercase Dracon la 624 a da legi patriei sale; (paru a fi fostu numai criminale).

510. Hippias și Hiparchus fii lui Pisistratu resturnați de Armodius și Aristogiton. Reformele lui Clistenes în sensul democraticu — Instituirea Ostracismului.

În acestu punctu al dezvoltării Greciei cadu resbelele cu Perșii.

500—449. Resbelele Grecilor cu Perșii. — Incepu cu revolta Miletului și se sfârșescu cu victoria navală a Grecilor la Salamis în Cipru.

494. Dărămarea Miletului. — 493. Expediția I persică a lui Mardonius. — 490. Exped. II a lui Datis și Artafarne. *Miltiades la Maraton*. Temistocles și Aristides rivali; celu de pe nrmă exilatu prin ostracismu. — 480. Exped. III a lui Xerxes I. *Leonidas la Termopile. Temistocles la Salamina*. — 479. Mardonius bătutu la Platea de cătră Pausanias (regele Spartei) și Aristides. Leotichidas și Xantipus bātu pe Perși la Micale. — *Liberarea coloniilor Grece de sub jugul Persianu*. — De la 477—429 resbelul ofensivu în contra Perșilor. — Purtarea lui Pausanias face pe aliați să treacă Atenei comanda supremă în contra Perșilor; de aici se întăresce rivalitatea naturală între Atena și Sparta. Cimon bate pe Perși la Eurimedon (469). Moartea lui Temistocles, Pausanias și Aristides. — Pericles și Cimon aparu ca șefi a partidelor democratice și aristocratice în Atena; Cimon exilatu. Atenienii ajută adoua rescoală a Egiptenilor sub Inarus și Amirtu. 460—455. După reintoarcerea lui din exilu, Cimon bate pe Perși la Salamina în Cipru prin care se sfârșescu resbele numite Persice. (Pacea lui Cimon? 449).

Sparta. — Resbelul al III-le Messenicu cu ocaziunea cutremurului celui mare. Cimon sfătuesce pe Atenieni să ajute pe Sparta. Ofensa Atenei și exilarea lui Cimon.

468—429. *Pericles în Atena. Hegemonia Atenei în Grecia. Infrumusețarea și înflorirea ei. Progresele democrației* (Efiatles ie judecățile de la Arhonți și le dă poporului; mărginesce puterile Areopagului în vechile sale atribuțiuni, crimele capitale). Rivalitatea Spartei cu Atena trece în fapte. Resbelul Atenienilor cu Sparta.

ții și Beoțienii (457—450.) Victoria Atenienilor la Oenofita. După nouă ani aristocrația Beoțieni resping p. rida democratică și pe Atenieni. Bătălia de la Koronea.

Pe acestu timpu trăescu în Grecia: Pindarus (522—442) Eschilus (525—456), Sofocles (495—406), Euripides (480—406), Fidias (500—432), Policletus (cătră an. 425 în Argos), Polignotus (450—410) etc.

Anaxagoras din Clazomene vine cătră 440 în Atena. Filosofia se întinde în Grecia continentală. Anaxagoras alungatu din Atena ca ateistu. Relații intime cu Pericles, Euripides și alții. Inceputul Sofisticeii. Protagoras din Abdera alungatu din Atena cătră 440. Democritus din Abdera, atomistul. — Aspasia, vestita soție a lui Pericles e centrul în jurul căruia s'adună spiritele alese.

431—404. Resbelul Peloponesului. — Incepe cu ocaziunea unei amestecări a Spartanilor și Atenienilor în o luptă între Corintu și Corcira (434—432), și se sfârșese prin victoria Spartanilor la Aegospotamos, căderea Atenei și revenirea Spartei în fruntea treburilor Grece.

431. Inceputul resbelului prin năvălirea Spartanilor în Atica. — 429, Pericles moare de ciumă. Cleon șeful partidei democratice moare la Amfipolis bătutu de Brasidas 422, care atacă Atena în coloniile ei. — 421 Pacea lui Nicias, șeful opimaților.

Reinceperea resbelului prin expedițiunea lui Alcibiades în contra Siciliei (415—413). Nicias și Lamachus. Alcibiades rechematu spre a se infățișa la judecată, trece la Spartani. Nimicirea flotei Ateniane la Siracusa. — Spartanii ocupă Decelia în Atica.

Reforma aristocratică în Atena. Armata în contra; rechemă pe Alcibiades pentru mântinerea democrației. Alcibiades bate pe Spartani și Perși la Cizicus (410), dar Lisandru bate pe Atenieni și Alcibiades earăși e alungatu. Conon Atenianul e bătutu de Lisandru la Aegospotamos.

405. Reinființarea Oligarhiei in Atena. Cei 30 de tirani. Acestia sunt curându resturnați de Trasibul. care restaurează vechea constituție.

In mijlocul luptelor interioare de state și de partide incede și corumperea spiritului cugetătoru in Grecia. Inflorirea Sofisticeii; corumperea taturoru principiloru morale și sguđuirea credințelor populare. (Sofistul Gorgias din Leuntium vine in Atena 427). — Dar incede in contra acestei direcțiuni o reacțiune morală prin *Socrates* (469—399) care pune basa filosofiei morale Grece. Poporul ănsă ilu confundă cu Sofistii, ilu acuză de ateismu la care acuzare contribue mult poetul *Aristofanes* (427—388). Socratu be veninu 399.

400—387. Decăderea politică a Greciei prin luptele interioare și amestecul Perșilor in afacerile Grecilor. Mercenari Greci in serviciul lui Cyrus contra lui Artaxerxes. (Xenofon și retragerea celor 4000 mii).

Espediția lui Agesilaus in Asia (369). Perșii ațiță resbelu intre Grecii nemulțămii cu Hegemonia Spartei. Resbelul Corinticu (394—387). Conon in legătură cu Perșii bade flota Spartană la Cnidus (394); Agesilaus ănsă bate pe aliați la Coronea. Conon rezidesce cu bani Persici zidurile Atenei.

Pacea in Antalcidas 387, propusă de Spartani Perșilor pentru a-i detrage de la legătura cu Atena.

Păna pe la 350 luptele interioare slăbescu din ce in ce puterea Grecilor:

378—362. Lupta intre Teba și Sparta. Pelopidas restoarnă partida aristocratică in Teba; Sparta se opune. Victoria Tebanilor la Leuctra (371).—Liberarea Meseniei prin Epaminondas; fundarea federațiunei Argolice și slăbirea Spartei —Reinalțarea puterii maritime a Atenei. Victoria lui Epaminondas la Mantinea (362) — Din o expediție in Macedonia, Pelopidas aduce pe Filipu II ostatecu la curtea Tebei unde acesta incedă influența marelui Epaminondas, și cunoasce de aproape starea Greciei.

Inflorirea filosofiei Socratice. Platon (426—347). Aristoteles, discipulul seu (387—322).—Istoricii Tucidides și Xenofon.—Isocrates, șeful scoalei oratorice din care eși apoi Demostenes.—Hippocrates, fundatorul sciinței medicinei (460—370). Scopas și Praxiteles, sculptori.

350. Amestecul Macedoniei in afacerile Greciloru. — Tebanii chiamă pe Filipu II regele Macedoniei in ajutoru in contra Foceeniloru. — (Amfictionii condamnase din indemnul Tebaniloru pe Foceeni la o amendă foarte mare pentru că arase ogorul sacru a Delfiloru. Foceenii declară resbelu Tebaniloru. Acestia au de aliați pe Locri și Tessalieni pe care-i ajutase in contra Tiranului din Fera pe timpul lui Pelopidas. Foceanul Onomarchus bate ănsă pe Tebani și Tessalieni. Acestia chiamă pe Filipu II al Macedoniei in ajutoru. Filipu inșală pe Foceenii ce'lu chiamase, și-i dă in judecata Amfictioniloru. Acestia i condamnă, *le ieu voturile ce le aveau in consiliul amfictionicu și le trecu asupra lui Filipu.* Acesta avëndu sprijinu tare in Grecia incepe a'și realisa planul de a o supune).

348. Filipu ocupă Olintul, colonie Ateniană. Oratorul Demostenes ațiță pe Atenieni in contra lui Filipu. Eschines, adversarul lui Demostenes 339. Resbelul sacru in contra Amfissei. Eschines determină consiliul amfictionicu de a chema pe Filipu pentru a pedepsi Amfissa. Oponerea lui Demostenu. Unirea Atenei și a Tebei in contra Macedoneniloru.

338. Bătălia de la Cheronea. (Alexandru fiul lui Filipu nimicesce legiunea sacră Tebană). Grecia cade sub Macedoneni. Hegemonia Macedoniei se întăresce in Grecia lăsându in aparență neatărnarea statelor celoru mai insemnate. Filipu II generalissimu a tuturor Greciloru in contra Persiloru.

Istoria Macedoneniloru până la 338. — Pe timpul espediției lui Darius in Europa, domnesce in Macedonia Amintas I.

Alexandru fiul seu ie parte la espediția Persiloru in contra Greciloru. — Atena se amestecă in certele dintre fii lui Alexandru; Perdicas II se aliază cu Spartiații in resbelul Peloponesului.

413—399. Domnesce *Archelaus* civilisatorul Macedoniei. Zeuxis pictorul la curtea lui; și Euripides, Socrates sunt chemați, dară refusa.

Amintas II. In certele dintre fii lui se amestecă Tebanii, luădu pe Filipu II dreptu ostatecu la curtea Tebei.

Fitipu II organizează falanga, bate pe Ilirieni (358), supune Grecia (338), daru moare înainte de a implini expedițiunea proiectată în contra Perșiloru. Lui i urmează Alexandru celu Mare.

336—323. Alexandru celu Mare pe tronul Macedoniei.—La moartea lui Filipu, Demostenes rescoală Grecia; Alexandru nădușă rescoala, bate pe Geții de la Dunăre, apoi distruge Teba și la 334 începe expedițiunea contra Perșiloru, i bate la Granicus (334), Issus (333), cucerește Siria, Ciprul, Fenicia (332), apoi Palestina și Egiptul unde fundează Alexandria, bate în fine pe Perși la Gaugamela (331). Darius Codomanus moare.

Fundarea monarhiei Macedono-persică.

Expedițiunea lui Alexandru în India (327); reîntoarcerea la Babilonu (325) și moartea lui (323).

În această perioadă decăderea morală a Greciei covârșese decăderea ei politică. De aici se nascu scoli filosofice care învață să și caute omul fericirea numai în viața individuală, și anume în două direcții: Cinismul fundatu de Antistenu, din care apoi esă Stoicismul și școala Cirenaică, fundată de Aristipu, din care esă mai târziu Epicureismul.

Nimicirea Tirului de Alexandru nu profită Atenei, ci noiei cetăți Alexandria. De aici ruinarea materială a Atenei și a coloniilor Grece.

Alexandru sprijine prin totu felul de mijloace pe filosoful și învățatul Aristoteles.—Istoria naturală—Logica—Descoperiri geografice a lui Nearchus care se întoarce pe apă din expedițiunea Indiiloru.

Spiritul și cultura Elină se răspândesc în Orientu și se concentrează în Alexandria, care devine centrul civilizațiunei lumii de atunci.

La moartea lui Alexandru, după multe lupte între generali, se împarte imperiul seu, în urma bătăliei de la Ipsus (301) în patru părți.

- a) Macedonia și Grecia sub Cassandru
- b) Egiptul sub Ptolemeu
- c) Siria sub Seleucus; (pe lângă aceasta, Pontul și Bitinia cu Capadocia, care devinu neatârinate)
- d) Tracia sub Lisimacu.



1) Macedonia și Grecia până către căderea sub Romani.

323—322. Revolta Grecilor la moartea lui Alexandru, ațîțați de Demostenes. Antipater regentul i supune. Demostenes moare.

318. Polisperchon desemnatu de Antipater ca successoru in regența imperiului lui Alexandru luptându in contra lui Cassandru, fiul lui Antipater, care cerea dreptul de regență, spre a subtrage lui Cassandru Grecia, i dă libertatea.

Cassandru earăși o supune și dă guvernarea lui *Demetrius Poliorcetes*. Acesta bate pe Ptolemeu care rădică pretenții asupra Greciei. După bătălia de la Ipsus in care Antigonu și Demetrius suntu invinși, acestu din urmă prin o alianță cu Seleucus ajunge rege a Macedoniei; in curându ănsă se unescu in contra-i chiar Seleucus, Ptolemeu și Lisimacu, ilu batu și'lu prindu. (La aceasta luptă ia parte și Pirus regele Epirului) Lisimacu însușu care alungă pe Pirus din Epiru, este ucisu de Seleucus *care pune capătu regatului Traciei la 281 *)* Seleucus ănsă e și elu ucisu și regatul Macedoniei cade lui Ptolemeu Ceraunus, care întetescu pe Pirus la resbelul aventurosul in contra Romaniloru in Italia de Sud.

280. *Migrațiunea Celtică in Macedonia și Grecia*, pe timpul lui Ptolemeu Ceraunus); fundează unu statu in Tracia, apoi după vr'o 60 de ani trece in mare parte in Asia unde formează poporul Galațiloru (in Bitinia).—Fundarea *confederațiunei Etolice* și reinoirea *confederațiunei Achaice* suntu ultimele încercări de viață neatărnată in Grecia.—Inflorirea confederațiunei Achaice sub Aratus; Atena intră in ea. Rivalitatea acestoru doue confederațiuni aducu lupte. Acheenii bătuți chiamă regii Macedoniani in ajutoru (228—222).

210. Cătră acestu anu *Filipu III regele Macedoniei se pune in legătură cu Anibal*; Romanii ilu batu, apoi pentru a impedece o coaliție a răsăritului cu Cartaginezii, rescoală pe Greci, in fruntea căroru stă confederațiunea Etolică, in contra lui Filipu III. Originea intervențiunei Romei in trebile Greciloru și a Macedoniloru, de unde se trage curându supunerea loru (veđi an. 148—146, mare).

In timpul acestei jumătăți de libertate, acestoru vecini intrigi și lupte civile, activitatea spiritului Grecu să mănține in destul de puternică.

*) Acesta este Lisimacu care făcu espediția in contra Gețiloru.

Filosofii de caracteru. *Stoicismul* esă din scoala Cinică; (Zeno stoicul născutu 360? iu Cition). *Epicureismul* născutu din scoala Cirenaică; (Epicuru din Samos 342—270). Ambii dăscălescu iu Atena. *Scepticismul* (analogu Sofisticei de naintea lui Socratu) reprezentatu prin Piron contimpuranul lui Aristoteles.—*Toate aceste filosofi pregătescu mințile pentru primirea unei noue religiuni.*—Partea cea mai bună a spiritului Grecescu se concentără ănsă in Alexandria unde inflorescu sciințele exacte (matematică, geografie, medicină etc.).

2) **Egiptul.**—După moartea lui Alexandru, Egiptul rămâne multu mai liniștitu decâtu celelalte părți a le imperiului. Alexandria devine centrul comerțului și a culturii lumii, și infloresce mai alesu sub cei trei d'ânt iu Ptolemei: Pt. Soter (323—284), Pt. Filadelfus (284—246) și Pt. Evergetes (246—221): Fundarea Museului pentru adunarea învățaților și a comoareloru de sciință a le lumii. Oameni de toate limbile se intrunescu aici. Biblioteca alexandrină adunată mai alesu prin ostenelele lui Demetrius din Falera. Grădina botanică și zoologică. Scoala de anatomie; dissecția cada reloru practică pentru ăntăia oară. Observatoru astronomicu (Alchimie, Astrologie, Magie). Traducerea Bibliei de cei 70 tălmăcitori.—Inflorirea geometriei și a mecanicii Euclidu (născut 300?), Archimedes din Siracusa care aparține totu scoalei Alexandrine (născ. 287), Eratostenes geografu (născ. 276). Aristarchu vra să măsoare departarea soarelui.—Apolonius geometru descopere ornicul. Hiparchus astronomu (160—125). Astronomu Ptolemeu (născ. 138) coordonează sciința astronomiei de până atunci in unu sistemu al universului numitu sistemu lui Ptolemeu.

De pe la anul 221 ănsă, sub Ptolemeu IV, Filopator, Egiptul incede a decădea. Cucerirea Egiptului de Antiochus IV al Siriei aduce amestecul Romaniloru.

3) **Siria.**—Seleucus primesce de la regentu Antipater satrapia Babiloniei (321), bate la 312 pe Demetrius fiul lui Antigone la Gasa și fundează imperiul *Seleucidiloru*.

Seleucus I (312—280), intinde marginile imperiului prin bătălia de la Ipsus și cucerirea regatului Traciei a lui Lisimachu.—Seleucus e ucisul la 280 de Ptolemeu Ceraunus regele Macedoniei.

Sub urmașii lui revolte necontenite. Pergamul, Bactria și Partia *) devinu neatărnate (250?). Zădărnici

*) Pergamul. Inflorirea sciințelor face din elu rivalul Alexan-

incercări de a mântineea unitatea imperiului prin lățirea spiritului Grecescu.

Antiochus III cel mare (224—187). Lupte cu Egiptul (Pt. Evergetes); cuceresce și coloniile Grece din Asia minoară. Romanii care caută a'lu supune declară coloniile Grece de libere. (Armenia devine liberă 189). De aici înainte repede a decădere a imperiului Siriei până ce e cuceritu de Romani (64).

Evreii.— Cadu ăntău sub dominarea Ptolemeilor până la Antiochus cel mare, cându cadu sub Sirieni (203?). Elenisarea Evreilor. Antiochus IV Epifanes vroindu să stirpească religiunea Evreilor, acestia se revoltă sub conducerea *Macabeilor* (168).

Partidele religioase-politice a *Saduceilor* și *Fari-seilor*; cei d'ăntău recunosc numai legea, cei de pe urmă și tradițiunea. Resbelu civilu in care Romanii suntu chemați in ajutoru. Pompeiu cuceresce Ierusalimul.

39 i. Hr.—70 d. Hr. Evreii sub Herodiani care recunosc supremația Romanilor.

33. d. Hr. Palestina provincie Romană sub Pontus Pilatus.

Toate aceste popoare decădute, pică pe rându sub dominația Romanilor, care după ce supunu întreaga Italie, pășescu la anul 264 i. Hr. peste mărginile ei la cucerirea lumei.

PERIODA III ROMANII.

(De la anul 264 i. Hr. până la inceputul Evului Mediu an 375 d. Hr.

Istoria Romanilor până la an. 264. i. Hr.

In timpurile ante-istorice vinu popoarele Arice cunoscute sub numele de grupa popoarelor Italice in Italia; (Etrusci, Samniți, Latini).

driei. Ptolomeu Evergetu oprindu esportul papirului din Egiptu, face pe Eumenes regele Pergamului să pună a se fabrica materialul de scrisu menitu pergamentu.

Partia. Sub Arsaciți ține până la 225 d. Hr. cându se fundasă imperiul nou Persicu.

Bactria, cade sub Arsaces VI in mare parte sub Parți.

800 (pe la). Inflorescu *coloniile Grece* in Italia inferioară — Totu pe atunci infloresce *civilisațiunea Etruscă*. Comerțu cu ambră culesă pe marginile Balticei. — *Alba Longa* metropola confederațiunei Latine.

753 (pe la) Roma intră in istorie; (Romulus, Numa ?) 672—640 (?) Tullus Hostilius (?) — *Alba-Longa* dărâmată de Romani. *Roma metropola Lațiului*.

578—534. (?) *Servius Tullius* *Constituțiunea nouă*, născută sub iniriurirea civilizațiunei Eline respândite in coloniile Greciei Mari; comițiile centuriate pe lângă cele curiate, care perdu insemnătatea lor. (Pe atunci in Atena Solon dăduse constituția sa — in Asia Međii apoi Perșii ajungu a domni).

509. Resturmareea regilor și fundarea republicei.

2 Consuli respunđetori anali. *Lex Valeria* de provocatiune. Questorii. — *Revoluția* este numai in folosul aristocraților, căci comițiile centuriate capătă preponderanța in trebile statului și in ele aristocrația are o majoritate sigură. — *Etruscii* facu comerțu intinsu cu *Cartaginesii*.

494. — *Retragerea plebei pe muntele sacru*. Instituirea *tribunatului*, magistratură plebeă pentru apărarea plebeiloru de asuprire. Sistemul de *stringere indirectă a dărilor* prin dare in antreprisă se introduce in Roma, poate din coloniile Grece. — Inceputul comițiilor tribute, adecă a plebei ce s'adună după locurile unde trăesce; *plebiscitele*, la inceputu fără nici o valoare legală. Plebea tinde a formă unu statu in statul Romanu. — Legi pentru ușurarea *datoriilor* cauzate prin sărăcirea plebei adusă de multele resboae *) purtate fără soldă. — *Legea agrară* a lui *Spurius Cassius* (486 ?). Pământurile luate de la enemici se lăsă in mare parte la celu ce apuca să le cultive. Cei bogăți puneau totdeauna mâna pe ele așa că plebea saracă rămănea fără nici unu profitu; de aice necesitatea legilor agrare. — *Lex Publilia* hotăresce ca tribunii să fie aleși de comițiile tribute.

*) Inaintea retragerii: 1) cu *Tarquini* și *Etruscii* aliații lor (Porsena); 2) cu *Latinii* (*Postumiu* dictătorul i bate la lacul *Regillus*); 3) cu *Volscii*, *Ecii* și *Sabinii*; 4) cu *Hernicii*.

După retragere: 1) cu *Volscii* (*Coriolan*); 2) cu *Etruscii*. Luarea *Veiloru* (482—474). Armistițiu pe 40 de ani, la finea căruia *Veii* suntu luați și dărâmați (*Camillus*).

451 și 450 Decemviratul și legea celor XII table. Legea celor XII table baza jurisprudenței Romane, redactate după propunerea tribunului Terentilius Arsa. Decemviratul îl restituie. (Appius Claudius și Virginia). A doua retragere. — Legile lui *Valerius și Horatius* (448) prin care plebiscitele capătă valoare de legi. *Lex Canuleia* (444) care deschide conubiul între patricieni și plebeeni. — Instituirea *Tribunatului militar* inventat de patricieni pentru a nu lăsa pe plebei să ajungă la consulat. *Censorii*, magistrați patricieni. — *Questorii* suiți la 4 din care 2 pot fi plebei (421). (Pe atunci în Grecia sfârșitul rebelului cu Perșii și strălucirea Atenei sub Pericles).

404. Căderea Etruscilor sub Romani.

389. Migrațiunea Celților în Italia. Bătălia de la Alia și prădarea Romei (Manlius Capitolinus și dictatorul Camillus). Prin respingerea invasiunii Celților crește însemnătatea Romei în ochii popoarelor Italiei.

366 *Legile lui Licinius și Sextius* asupra ogorului publicu etc. primite după nouă ani de lupte politice. Unu consul poate fi plebeu. Patricienii atunci crează *pretura* magistratură patriciană, pentru darea dreptății. Această magistratură are foarte mare înțiuire asupra desvălirii dreptului Romanu. Triumful democrației în Roma este mai mai isprăvitu.

Roma tinde la cucerirea Italiei (În acestu t mpu Grecia se sfășie prin lupte interioare și merge spre a cădea în mările lui Filipu II; Orientul e în mare decădere. — Numai Cartaginea infloresce din ce în ce.)

342—268. **Resbelele Romei cu popoarele Italiei.** (În timpu ce Roma cucerește Italia până la fluviile Arno și Aesis, Alexandru celu Mare face expedițiunile sale; imperiul seu se desmembrează, apoi Egiptul infloresce sub Ptolemei și în fine începe decăderea lumei din jurul Romanilor).

342—340. *Rebelul I cu Samniții.* După căderea Etruscilor (Veđi an. 404) și slăbirea coloniilor Grece, Samniții se întind în Italia, coborîndu-se parte, din munți în câmpii. Capua represintă pe Samniții cultivați prin înțiuirea Elenilor. Prăđile Samniților barbari facu pe Capuani să ceară ajutorul Romei, recunoscându-i supremația — Valerius Corvus bate pe Samniți la *Suesula*.

339—237. *Revolta confederațiunei Latine.* Cere drepturi politice și parte la consultatu. — Manlius Torquatus bate pe Latini lângă *Vesuviu* (condamnă la moarte

pe fiul seu pentru neascultare), apoi la *Trifanum*. — Confed. Lat. dissolvată: oprirea conubiului între diversele orașe ce o compunea. Se formează mai multe triburi Romane din cetățile care capătă dreptul de cetățenie Romană.

325—304. *Al II-le resbel cu Samniții*. Titus Veturius și Spurius Posthumius închiși în Furcile Caudine. Senatul Romanu respinge capitulațiunea încheiată. — Etruscii, Marsii, Umbrii și Hernicii se unescu cu Samniții. — Victoria Romanilor la *Bovianum*.

Appius Claudius censorul face *Via Appia* prin mlăștinile Pontice pentru a asigura legătura cu Campania. Sistemul Romanu de întărire a cuceririlor prin colonii și drumuri bune de la Roma la locurile cucerite. Siliințele Romanilor de a despărți Nordul de Sudul Italiei.

298—290. *Al III-le Resbel cu Samniții*. Încercare de coalițiune între Nordul și Sudul Italiei: Samniți, Etrusci, Umbri și Gali. Fabius Maximus sfarmă coalițiunea la *Sentinum* (295)—Colonia Romană de la Venusia în număr de 20,000, pentru tăerea comunicărei Samniului cu Tarentul.

290. Supunerea Samniților.

282—272. *Resbelul Tarentinu*. Romanii încep resbelul cu coloniile Grece din Italia inferioară. Pretextul este o luptă între Lucani și Turi, în care Romanii sunt chemați de Turi, în ajutoru.

Revolta Italiei supusă și coalițiunea tuturor popoarelor în contra Romei.

Resbelul în Nord terminatu prin *alungarea Senonilor care mergu de mărescu tolpa migrațiunei Celtice în Grecia*.

Resbelul în Sud se complică prin venirea lui Pirus regele Epirului în ajutorul Tarentinilor. Pirus bate pe Romani la Heraclea și Apulum (280—279.—Cineas la Roma)—Vedându-și nefericitățile victoriilor sale, profită de resbelul între Cartaginesi și coloniile Grece din Sicilia, pentru a părăsi Italia. (278)—Mai pe urmă și ea se întoarce. Curius Dentatus 'lu bate la *Beneventu*. Pirus părăsesce Italia; (moare în Argos).

271. Samniții, Lucanii, Bruții recunosc supremația Romei — Picentini și Salentini se supun în curându.

268. Italia supusă de Romani.

În acestu timp se formează deosebirea a trei clase de cetățeni Romani: Romani, Latini și Peregrini. — Egalitate între patricieni și plebeeni este mai mai perfectă: Dictatura, Censura, Pretura, o parte din Ponti-

fici și Auguri potu fi ocupați de plebei. — Legile lui Publilius Filo (338) și a le lui Hortensius (286) întărescu egalitatea între legi și plebiscite — Appius Claudius caută să dea dreptul de a vota în comițiile tribu- te și cetățenilor ne-proprietari de pământu (libertini și alții), daru puțiau timpu după aceasta, iumultirea ma- numisiunilor (liberări de sclavi) face să se restrângă acestu dreptu, desemnându-se numai cele patru triburi urbane ca acele în care potu vota și cetățeni nepropri- etari de pământu. — Fabius Maximus și Decius censorii sunt autorii acestei orândueli. (304)

265—146. Resbelele afară din Italia cu Cartaginea Iliria, Galia Cisalpină, Macedonia, Grecia, Siria și Spania. Supunerea acestor țeri, a părței celei mai însem- nate din lumea cunoscută de atunci. De la resbele extra- italice, Roma concentrează în sine mersul istoriei universale.

265—241. Resbelul I Punicu. Cartagienesii se întinseșă până în Sicilia; Romanii erau în punctul de a trece peste mărginile Italiei. De aici se nascu res- belile Punice. — Mamertinii ceru ajutorul Romanu în contra lui Hiero II din Siracusa aliatul Cartaginesilor care posedau o parte din Sicilia prin colonii de a le loru.

Duiliu bate flota Cartaginesă la Milae. Inceputurile marinei Romane. Columna rostrată. — Regulus în Afri- ca; Metellus învinge la Panormus (250). — Flota Ro- mană fiind apoi de mai multe ori bătută și nimicită, *cetățenii Romani zidescu o flotă de două sute de năi din mijloace private și Lutatius Catullus bate pe Car- taginesi la insulele Aegate (241).*

241. Sicilia, (supusă în mare parte), cea dintăiu pro- vincie Romană. Sistemul de dări în natură (deciieli) care există aici, 'lu adoptă și Romanii și 'lu introduc în toate provinciile cucerite în urmă de ei afară de I- talia. Culegerea dărilor e dată în antreprisă. Italia însuși rămâne scutită de acestu fel de dări. Acest sistemu pune basa ruinărei provinciilor Romane și dă ocașie întinderii corupției magistraților din provinciile, care se unesc cu antreprenorii de dări (publicani) și asuprescu

popoarele supuse. Reforma cea mare a centuriilor combinate de acum cu triburile (70 de triburi câte 5 centurii în fiecare)---

230. Supunerea Sardiniei și a Corsicei.

229—228. Resbelul cu Ilirienii. Romanii stirpescu pirații din marea Adriatică, și ocupă câte-va locuri pe coasta Ilirică. Grecii dreptu mulțămire ieu pe Romani în legătura lor națională, inițiindu-i la misteriiile din Eleusis, și lăsându-i să iee parte la jocurile Istmice.

222. *Supunerea Galiei Cisalpine*, de unde Celții incurgeau în Italia.

218—201. *Resbelul al II-le Punicu.* — ^{diubal} ~~Hamilear~~ atacase Spania (236). Romanii să unise cu Saguntul și ceruse de la Cartaginesi se nu se întindă peste Iberu. — Anibalu ie Saguntul 219, și trece peste muntele St. Bernard (?) în Italia; bate pe Romani la Ticinus (218), la Trebia (id.) apoi nimicesce armata lui Flaminius la *Trasimenu* (lacu); încearcă înzădaru a stirni rescoală contra Romei.

La 216 marea bătălie la Cannae. O parte din aliații Romei trecu atunci la Anibalu; daru acesta lăsatu fără ajutoru de guvernul seu nu poate profita de victorie. — Claudius Marcellus capătă pentru ăntăia oară comanda pe mai mulți ani; luptă în Sicilia și ie Siracusa (214. Moartea lui Archimedes) — Lupta în Spania merge Romanilor când în bine, cându în reu; dar ei scapă pe Asdrubal care trece Alpii în ajutorul fratelui seu. *Claudius Nero 'lu bate și 'lu ucide la Metaurus.*

207. Cartaginesii părăsescu ofensiva. Scipione în Africa. Anibalu rechiematu *perde bătălia de la Zama* câștigată de Romani mai alesu prin ajutorul lui Massinissa regele Numidiei (202).

201. *Pace între Cartaginesi și Romani.*

În acestu timpu Filipu III regele Macedoniei și Antiochus al III al Siriei vrau să cucerească Egiptul și să'și întindă posesiunile în Asia. Romanii caută să im-

pedece aceste întinderi de putere. Stărnescu o coaliție a Egiptului, Rodosului, Pergamului și partidei anti-Macedonice din Grecia în contra lui Filipu III. Atenienii atacați chiamă pe Romani în ajutoru. Flaminius bate pe Filipu III la *Cinocefale* (197) și declară la 196 Grecia de liberă la jocurile Istmice.

191—190 Planurile lui Filipu III le reincepe Antiochus III al Siriei. Lucius Cornelius Scipio 'lu bate la *Magnesia*. Rodosul și Pergamul aliați Romanilor—Procesul intentatu de P. Cato Censorius Scipioniloru pentru dilapidare.

171—168. *Resbelul III Macedonicu*. Perseu. Bătălia de la Pidna și *supunerea Macedoniei*. —După bătălia de la Pidna veniturile din provincii sunt așa de mari încât vechia dare a cetățeniloru Romani, *tributum militare*, care se cerea în vreme de nevoie, nu se mai cere de atunci înainte. Italia scutită de ori ce dări.

149—146. *Resbelul III cu Cartaginesii*. —Africa provincie Romană.—Celu ăntăiu tribunalu permanentu p. judecarea crimelor de concussiune. (*Scipiano Emilianu*)

148—146. **Prefacerea Greciei în provincie Romană.** Confederațiunea Achaică în rivalitate cu Spartanii care chiamă pe Romani în ajutoru. Mummius dă-rămă Corintul și aduce statuetele Grece la Roma.

133. *Supunerea Nordului Italiei și a centrului Spaniei* (Viriatu),

În acest timp de glorie măreață a Romanilor stră-lucescu virtuți mari cetățenesci, dar totu acuma incepu și cauzele *corupțiunii*. Aceste sunt:

1) Degradarea comițiilor din cauza mulțiloru oameni fără căpătăiu (libertini etc.) adunați în Roma, pe când cetățenii de departe nu au timp să vie la Roma pentru a vota. Cătu timpu senatul are putere mare, acestu reu nu este foarte simțitu.

2) Corupțiunea produsă prin adunarea bogățiilor. Puterea cea colosală a publicanilor și jăfuirea provinciiloru de cătră magistrații Romani care incepe de pe acuma.

3) Marea prăpastie ce se nasce între bogați și săraci prin peirea proprietarilor mici; de aici se vor nasce luptele civile pentru împărțala pământurilor.

4) Pericolul adunării unei nenumărate mulțimi de sclavi, trătați în modul cel mai barbaru de speculanții Romani.

5) Greutatea serviciului militaru care rămâne totu mai multu asupra aliaților, care ceru egalizarea drepturilor politice.

6) Slăbirea elementului Romanu în Roma prin colonizarea cea întinsă și necesară pentru mântinerea cuceririlor.

7) Slăbirea vecheloru moravuri și credințeloru populare. Îndinderea luxului și a desfrănării și slăbirea puternicei vieți de familie a Romanilor.

Pe lângă aceste semne de decădere *progresul* se manifestează în următoarele:

Intinderea relațiunilor cu exteriorul și modificarea sistemului de dreptu strictu a Romanilor prin influența și puterea pretorului mai alesu a celui peregrinu (înstituitu în an. 242).

2) Respândirea culturii Eline în Roma prin sclavi și prinși (între acestia Polibius care vine din Grecia împreună cu cei 1000 Acheeni acușați de presupusu ca ținu cu Perseu).

3) Începuturile și dezvoltarea unei literaturi naționale originale influențată de modelurile clasice Grece. În această perioadă trăescu: Livius Andronicus prizonieru din Tarentu, care prelucrează în latinesce dramele Grece și traduce Odisea (240); Cn. Naevius (Poetu 264—104); Q. Ennius (epopee, și dramă 239—169), introduce exametrul în literatura Romană; Plautus (poetu comicu, 254—184); Terentius, compune Atelane, comedii populare (196—159) — M. Porcius Cato scrie originea (234—149); Înaintea lui scrisese anale Q. Fabius Pictor și Cincius Alimentus.

135. Celu ăntăiu resbelu al selaviloru

133—121. Reformele Grachiloru și începutul resbelulu civilu Romanu.

Tiberius Sempronius Grachus cere înnoirea legiloru lui Licinius și Sextius (veți an. 366 micu) asupra ogorulu publicu. Pentru a reuși face două fapte revoluționare: aduce destituirea colegulu seu Marcus Octavius care opusese veto; face să i se prelungiască

tribunatul — Senatorii ilu ucidu (Scipio Nasica). — Scipio Africanul ucisu de partida populară.

Caius Sempronius Grachus (123). Pe lângă legea agrară a lui Tiberius pe care o pune in aplicare, cearcă a face mari reforme *politice*, prin care lovesce in senatu și aristocrație; ie senatului hotărîrea asupra împărțirii de grău și pământu și o dă comițiilor tribute — ie judecătoriile senatoriloru și le dă cavaleriloru (aristocrație bănească), căroru le procură și antreprisa dăriloru Asiei-Minore. Prin aceasta puterea publicaniloru nu mai are margini; nelegiuirile loru rămănu nepedepsite fiind judecați tot de oameni de ai loru. — C. Grachus fundează cea d'ânteuu colonie Romană afară din Italia, și întăresce principiul că pământul extra-Italicu este proprietate a poporului Romanu, și că ori ce proprietate de acolo chiar cea privată poate fi supusă unui tributu. — Propune a se da soțiloru Italiei dreptul de cetățenie Romană. Senatul i opune pe Livius Drusus — Grachus ucisu (121). Livius Drusus dă earăși libertatea de a vinde pământurilă împărțite; ruina proprietariloru mici se intoarnă in curëndu, nimicindu tot căștigul lui Grachus.

Literatura încă energetică. Opozițiune contra retorilor alungați din Roma 161. Cercul cultu a Scipioniloru. Lucilius (148—103), satiricu. Polibius (208—127,) istoricu. Discursurile lui C. Grachus. Scrisorile mumei sale; Cornelia. Scaevola iuristul (+82). L. Aelius Stilo (+100) filologul. Inflorirea teatrului. Actorul Q. Roscius (+82) — Zidiri folositoare mărețe; apeductul Marcicu costă 180 de milioane HS (vro 143 mil. lei vechi). Cele d'ânteuu zidiri de marmură; colonada lui Metellus (143) Luxul luptelor de fiare incede: lei și elefanți in circu (103—99).

111—105. *Resbelul cu Iugurta. Corupțiunea Romană esă la lumină.*

Marius capătă comanda in contra lui Iugurta atunci când pe deoparte *Metellus* mântuise resbelul, pe de alta *Sulla* reușese a induplica pe Bocchus ca să-i trădece pe Iugurta, pe care apoi *Marius* ilu duce in

triumfu la Roma. Inceputul rivalității între Marius și Sulla.

103—101. *Migrațiunea Cimbriloru și a Teutoniloru.* Marius i bate la Aquae Sextiae și la Vercellae. — In Roma neorânduelile lui Saturninus, ațîțatu pe ascunsu de Marius la resturnarea aristocrației.

91—88. **Resbelul Soșiloru**, pentru căpătarea drepturilor de cetățeni Romani.

Romanii dau ăntăiu drepturi egale cu acele date libertiniloru (inscrierea numai in 8 din cele 35 de triburi)*) numai soșiloru neresculați. (Cn. Pompeius Strabo și Sulla).

Sulpicius tribunul cere egalizarea soșiloru cu Romanii liberi, deci inscrierea in toate triburile, ceea ce se implinesce in 87 după lupte săngeroase pe stradele Romei

88—82. **Resbelul civilu între Marius și Sulla și resbelul in contra lui Mitridatu.**

Sulpicius care vede in Sulla unu enemicu a lezei sale vra să dea lui Marius comanda dată lui Sulla contra lui Mitridatu. *Sulla incalcă Roma eu armele*; ridică legile lui Sulpicius și reintroduce organisarea veche a comițiiloru (de sub Servius Tullius) nimicindu pe cea din 241 (veđi anul acesta).—Tribunii să nu mai poată propune legi decât cu invoirea senatului. — Cinna consul din partidul lui Marius, fugăritu din Roma, rescoală soșii pe cāndu Sulla se reintorsese in Asia, și rechiamă pe Marius. *Terorismul lui Marius.* (+86) Cinna se numesce singuru consul de patru ori; ridică reformele lui Sulla.

Sulla se intoarce invingătoru din resbelul c. lui Mitridatu, cu armată cāstigată prin liberalități, bate pe Mariani și pe soșii Italici la *poarta Colină*, și ie dicta-

*) Deci 16 din cele 70 dacā numerāmu triburile după împărțirea loru in partea tănără și cea in vristă.

tura in Roma (82). Gnaeus Pompeius t n rul trece in partida lui.

88—84. *Resbelul I c. lui Mitridatu*, domnul Pontului care fundează regatul Bosforului, ocupă Paflagonia, Capadocia, se aliază cu Tigranu regele Armeniei  i amenin  statele cliente Romaniloru din Asia.

Romanii i declară resbelu. Măcelul Romaniloru din Asia (88). Sulla după ce alungă pe Marius din Roma, pornesce in contra lui M.; asediază Atena resculat  contra Romaniloru, bate pe M. la Cheronea  i Orchomenos, in timpul terorismului lui Marius. Pace cu M. la Dardanus (84).

83—81. *Resbelul II c. lui M.*, bătutu de proconsulul Murena.

82—79. Dictatura lui Sulla. — Proscriptiuni. — *Colonii militare* din veteranii lui Sulla. *Garnizoană* in Roma din libertinii lui. — *Intărirea puterii senatului* cărui-a i d : denumirea proconsuliloru, deci puterea militară, (consulii rem nu numai magistra i civili); judec toriiile; dreptul de a opri tribuniloru propunerea de legi adunărei poporului. — *Slăbirea aristocra iei bănesci* prin luarea judec toriiiloru  i prefacerea d riloru Asiei in contribuții fixe ce nu mai sunt date in antreprisă. — *Slăbirea tribunatului* prin măsura citată mai sus  i oprirea tribunilor de a mai imbr c  altă magistratură. — Tribunale permanente p. crime. — Sulla abdică 79; moare 78.

80—60. Resturnarea reformelor lui Sulla. *Individiu au tot mai inriurare asupra mersului lucrurilor: Pompeius, Crassus, Caesar.*

Opozi iune c. reformeloru lui Sulla, (plebe, cavaleri, libertini, urmașii proscrisiloru); in frunte: Cicero (n. 106 la Arpinum,) G. Iulius Caesar (n. 102). — Pompeius  ov esce intre oligarhie  i democra ie. Crassus cel bogatu.

Insurec iunea lui Lepidus (78). Pompeius o n du  ; cere  i c p t  comanda c. lui Sertorius in care se ilustrează de  i mai multu prin isb ndile lui Metellus.

De asemenea în rebelul sclavilor, nimicitori de Crassus. Armata devotată lui i dă mare putere; senatul începe să se opună; *Pomp. trece la democrație*. (70); înapoiesc puterea tribunilor, judecătorii (în parte, $\frac{2}{3}$) și dărilor Asiei cavalerilor.

Capătă comanda c. piraților pe trei ani cu puteri nemărginite (Lex Gabinia, 67) și comanda c. lui Mitridatu rechemându pe Lucullus (Lex Manilia 66), ambele nu de la senatu după cum era legalu ci directu de la poporu.

Cicero pentru întâia oară pe tribuna politică susține legea Manilie. (*Oratio pro leg. Manilia seu pro imperio Pompeii*).

Resbelele acestei perioade. — 1) 80—72. *Rebelul c. lui Sertorius* în Spania; luptă cu succesu c. lui Metellus și Pompeius. 74 se unesc cu pirații și Mitridatu pe cându sbucnesc și rebelul sclavilor; dar atunci e ucis de Perpenna. Pompeius pune capătul insurecțiunii (72).

2) 73—71. *Resb. sclaviloru* (Spartacus) nimicitu de Crassus, apoi rămașitele de Pompeius—

3) 78—67. *Resb. cu pirații*. Neingrijirea Romanilor de marina loru înlesnesc înmulțirea piraților, (cuiburi: Creta, Cilicia); comerțu mare cu sclavi. — Pompeius (Lex Gabinia) i nimicesc în trei luni.

4) 74—64. *Resb. III c. lui Mitridatu*. Emigrați Romani în armata lui. — Lucullus 'lu bate la Cabira și pe Tigranu la Tigranocerta, merge spre Artaxata. Revolta trupelor și rechemarea lui i nimicesc toate isbăndile.

Pompeius (Lex Manilia), 66, ie comanda și termină resb. Organizarea Asiei (64—61) în timpu ce în Roma se întemplă:

66—62 Conjurațiunea lui Catilina. — Democrația se teme de dictatura militară a lui Pompeius; caută să procure unuia din șefii sei cei sinceri unu comandamentu pentru a avea o armată ca cumpană contra armatei lui Pompeius. Caesar și Crassus șefi ascunși ai rescoalei. În fruntea ei oameni perduți, Catilina ș. a. — Cicero consul, descopere și sfărămă complotul. Resculații esecutați în temniță fără judecată.

Caesar și Crassus trecuți cu vederea din cauza influenței lor. (Anteia orațiune Catilinară ținută în senatu, 63).

60. Aspiranții la puterea supremă compun ănteiul triumviratu. — Caesar căpătase reputație militară în proconsulatul din Spania, (Crassus i plătise datoriile); elu cere consulatul și comanda în o provincie. — Pompeius după ce își congediază armata Asiatică cere ratificarea organizării Asiei, consulatul al II și pământu pentru veteranii sei. Senatul refusă. *Pompeius se unesce cu Caesar și cu Crassus pentru a'și susține cu partidele lor mutualu interesele în contra aristocrației* — așa numitui triumviratu. — Locul ăntăiu ocupatu de Caesar.

59. Caesar, consul, implinesce cererile lui Pompeius (afară de consulatul II-le). În ziua votării, veteranii lui Pompeius vinu cu arme pe sub haine. — *Caesar proconsul în Galia pe cinci ani.* Slăbesce opozițiunea aristocratică îndepărtându pe Cato și pe Cicero din Roma, cu ajutorul lui Clodius tribunul (58). Toate o-rânduelile se facu de triumviri prin legi aduse naintea poporului, trecându pe senatu cu vederea.

58—51. Cucerirea Galiei de Caesar. — Resultatele ei sunt: 1) Oprirea năvălirii barbarilor, care începuse cu trecerea Helveților în Galia, pentru mai mulți seculi. 2) Stingerea națiunii Celtice și punerea bazei romanisării ei. 3) Căpătarea unui mijlocu (armată) pentru stabilirea monarhiei în Roma.

Luptele. — 58. Caesar bate pe Helveți la Bibracte, pe Ariovistu la Vesontio, — 57, supune pe Belgi — 56, pe Veneti din Armorica (Bretagne) și pe Aquitani — 55, aruncă popoarele germane, Usipeții și Tencterii în-ăpoi peste Rin, trece în Britania — 54, trece în Britania a 2-a oară c. lui Cascivelaunus — 53, supune pe Eburoni, revoltați sub Ambiorix. — 52, Resculare generală a Celților sub Vercingetorix. Bătălia de la Alesia. 51, Galia supusă.

Rechemarea lui Cicero (57), a lui Cato (56). Bandele armate a lui Clodius și Milo.

Intâlnirea triumvirilor la Lucca (56). Pompeius și Crassus consuli (55) cu proconsulatele Spania și Siria).

Prelungirea proconsulatului lui Caesar în Galia încă pe 5 ani. Crassus merge în Siria unde moare în expediția nenorocită c. Parților (54—53). Pompeius rămâne în Roma, păstrându-și comandamentul. — Iulia fiica lui Caesar și femeea lui Pompeius moare (54). — Neorânduelile lui Clodius și Milo procură lui Pompeius dictatura (52). — Elu vra atunci să rupă alianța cu Caesar.

49—48. Resbelu civil între Caesar și Pompeius. — Pompeius se unesce cu senatul și partida aristocratică-republicană contra lui Caesar. Rechemarea acestuia (1 Mart. 50) — Curio tribunul cere să se iee și comandamentul lui Pompeius înapoi. Acesta refuză. — Popunerea de a se declara resbelu lui Caesar, care venise în Galia Cisalpină, nu este primită în senatu. Pompeius însă susținutu de consuli și de minoritate începe a arma. — După o ultimă încercare de împăcare (scrisoarea lui Caesar cetită în senatu 1 Ianuaru 49), Caesar declară resbelu partidei aristocratice *tre-cându Rubiconul* (49)

49. Pompeius și senatul la Brundisium — Caesar ie Roma; trece în Spania unde bate pe Afranius și Petreius la *Ilerda*; face pe Varro să capituleze, apoi ie Marsilia.

48. Caesar și Servilius consuli. — Caesar bătutu de Pompeius la *Dirachium*, 'lu bate decisivu la *Farsalus* (9 August). — Pompeius ucisu în Egiptu. Caesar în Egiptu; rescoală în contră-i în Alexandria. (Biblioteca arde). Cleopatra pe tronul Egiptului sub supremația Romană.

47. Caesar bate pe Farnace, fiul lui Mitridatu (veni, vidi, vici).

46. Bătălia de la *Tapsus* c. Pompeianiloru în Africa (Sextus Pompeius, Cato, regele Iuba). Cato se sinucide în Utica.

45. Bătălia de la *Munda*, în Spania, c. fiiloru lui Pompeius: Gnaeus și Sextus P. — Sextus scapă.

48—44. Domnirea monarhică a lui Caesar sub formele republicane. — Amnistie foarte întinsă. Caesar concentrează în sine vechea putere regească, intrându în persoana sa toate magistraturele, între care republica împărțise acea putere: dictatura, censura, consulatul, questura (finanțe), comandamentul militar sub titlul de imperator. Mai devine princeps senatus, preot mare, și ia și puterea tribunicie, din cauza neviolabilității persoanei tribunului, și o putere judecătorească extraordinară, (apelul). — Senatul cade earăși la rangul de sfatu ca sub regi, daru unu sfatu a imperiului, nu a urbei Roma; perde caracterul aristocraticu admitându-se în elu și streini. — Comițiile rămănu, căci nu aveau nici o însemnătate. — Domnia lui Caesar este „representarea poporului prin celu mai înaltu și nemărginitu omu de încredere alu seu“ (ideea Caesarismului.)

Reformele lui Caesar. — 1) În finanțe: introduce reea sistemului de contribuțiune în bani, ridicăți direct prin dregători împărătești (sclavi și libertini de ai lui.)

2) În administrarea provinciilor: împăratul numesce și revoacă pe proconsuli. — Roma devine unu orașu ca și celelalte; nu mai sunt magistrații ei și magistrații imperiului Romanu ca până acuma. Orașele provinciilor capătă în mare parte, fiindu romanisate, libertatea comunală a orașelor Italice. Peste tot imperiul se întinde o rețea de municipii.

3) În armată: pentru întâia oară mercenari (cavalerie Germană) în armata Romană; împedecă pe cât se poate formarea de colonii militare împrăștiindu pe veteran în diverse colonii de cetățeni; nu are gardă în jurul seu.

4) În starea proletariatului. Fixază la 150,000 numarul săracilor de nutritu pe conta statului, (până atunci 320,000). Pe mulți i colonisază, le dă muncă la zidirile cele mari întreprinse sub elu: forum Iulium, biblioteca, templul lui Marte, teatrul etc.— Caesar suprimă perde reea libertății pentru datorii; caută să redice proprietatea mijlocie în Italia împărțindu pământul statului, din Italia, veteranilor Romani.

5) În Calendaru. Anul începe de la 1 Ianuarie; (365 zile și la alu 4-le anu 366, calendarul egipteanu). A-

cest calendaru nou incepe cu 1 Ian. 45 i. Hr. (709 de la zidirea Romei). — Ideea fundamentală a lui Caesar e fundarea unui imperiu pe basa naționalităților combinate Elină și Latină. Pentru aceasta, mijloacele cele mai însemnate sunt: introducerea monarhiei ca formă de guvern; coborirea Italiei și a Romei la rândul de provincie și de orașu. Apoi răspândirea romanisărei în provincii, egalizarea dreptului și introducerea unei ordine în administrație. Afară de această elu tinde a repara și relele sociale cauzate prin sclăvie și lipsa unei stări mijlocie, apoi prin corupțiunea și amestecul tuturor veneticitoru, tuturor cultelor și superstițiilor în Roma. Aci ănsă elu reușese puțin.

44. Moartea lui Caesar ucisu de partida republicană.—Senatul distribue provincii șefiloru conjurațiunei: Marcus Brutus, Decimus Brutus și Cassius. — *Antonius* implinesce testamentul lui Caesar și devine puternicu în Roma; vra să capete provincia Galia dată lui Decimus Brutus, pentru a avea o armată lângă Roma. — Resbelu civilu Mutinensu — Senatul caută în contra-i sprijinu în G. Iulius Caesar *Octavianus*. Acesta ănsă se unesce cu *Antonius* și cu *Lepidus* formându

43. Al doile triumviratu, „reipublicae constituendae causa“. — Proscriptiuni; Cicero +. Resbelu c. partidei republicane. Bătălia de la Filipi; (42) M. Brutus și Cassius se sinucidu. — *Antonius* merge în Orientu unde e reținutu de Cleopatra. *Octavianus* rămâne în Italia.

41—40. Resbelul civilu *Perusinu*, ațîțatu din gelosie de femeea lui *Antonius*.

38—36. Resbelu cu *Sextus Pompeius* (veđi an, 45, micu) în Sicilia. Resbelul negtoriosu a lui *Antonius* cu Partii.

35—33. Expedițiile lui *Octavianus* contra popoareloru de la Dunăre.

31. Resbelu civilu între Antonius și Octavianus. — Bătălia de la *Actium* (Septemvrie).

30. Octavianus singuru stăpănitoru, sub aceeași formă ca și Caesar, singura cu puțință, după modul desvoltărei poporului Romanu până în acelu momentu.

Egiptul provincie Romană.

Cultura în perioada revoluțiilor (133—30).—
 — *Literatura Romană* cade sub inriurirea literaturii Grece Alexandrine; modelele ei nu mai sunt clasice (vezi sub an. 146, mare). Eloquența și poezia se învață în loc de a fi produsul natural al talentului cultivat: școală de retorică Latină a lui L. Plotius Gallus (90). Școala de poezie a lui Partenios (54). Toată lumea face poezii și învață a vorbi frumos. — Literatura pierde ori ce caracter original național și devine Elenă, cosmopolită. Literatura dramatică a despărut. — Excepție facu numai Lucretius „de rerum natura“ (99—55), Catullus (87—54), Varro (116—27) și Laberius, care scriu cu originalitate și în mod mai național. Apoi se mai înșamnă între producerile bune, istoria lui Cornelius Nepos, și a lui Sallustus, (86—34) descrierile lui Caesar și stilul corect al lui Cicero. — Caracterul lingșitor și înșositu începe a se întinde în literatură, semnul despotismului. Aristodemos din Nisa scrie „arta orătorică lingșitoare“ (54).

Religiunea Romană mântinută numai ca așezemntu politic. În clasele superioare filosofia Stoică și Epicură; în cele inferioare culte orientale (a lui Mitra, Isis etc). — Neoplatonismul reprezentat prin Nigidius Figulus; conversări cu spirite din ceea lume, magie, astrologie, necromantică, superștițiuni de tot felul întunecă până și pe oamenii culți.

Moravuri. Corupția cea mai grozavă în toate clasele societății. Lipsa de căsătorii. Luxu desfrănat mai ales în mncări. Perderea demnității individuale; nenunrați lingșitori și speculanți după moșteniri pe la casele celor bogăți. Decăderea spiritului militar, lașitate generală.

Starea socială. — Prăpastie între bogăți și săraci. Desprețuirea muncii la culmea ei. Nenumărată mulțime de sclavi. Putere mare a speculanților și bancherilor (Romani și Evrei); apăsarea datornicilor. Lipsa proprietății mici; toată Italia împărțită în latifundii. Dissolvarea naționalității Romane. — Unitatea imperiului este mântinută prin organizarea măestrită ce i o dăduse Caesar și pe care o întărescu împărații următori, nu însă prin unitatea spiritului poporului.

31 in. Hr.—68 d. Hr. Caesarii din familia Iulia.

1) 31—14. Caesar Octavianus Augustus. — Putearea proconsulară extraordinară e centrul autorității lui

Augustus. De aici urmează: garda de 9 cohorte pretoriane; comandamentul militar a mai multor provincii; dreptul de legislațiune prin edicte. — *Sfintenia* ei decurge din puterea tribunicie care'lu face pe purtătorul ei „sacrosantus“. — Pe lângă aceste intrunesc împăratul în persoana lui: praefectura legum et morum (censura), pontificatul; elu este princeps senatus, și tot odată princeps în înțelesul: celu ăntăiu dintre cetățeni, și are puterea înaltă judecătorească în concurență cu senatul. — Imperator nu este unu titlu oficialu ci o aclamațiune onorifică. — (Cu timpul toate aceste nume și titluri: Augustus, Caesar, princeps, imperator, devinu termine pentru însemnarea autorității supreme. Sub Augustus niçi unul nu are această însemnare).

Dregătorii împăratului: Legati Caesaris, praefectus annonae, praef. urbi, praef. praetorio; sclavi și libertini care incasază banii în provinciile împăratului. — Tesaurul împăratului, fiscus (nu ca privatu) deosebitu de acelu a senatului, aerarium. — Provinciile împăratului (cele mărginașe, nesigure); a le senatului (cele pacinice).

Comițiile (centuriate, cele tribute desființate) păstrează puterea legislativă și electorală, dară slabă. Sub Augustus destul de mare activitate legislativă (Legile Pappia et Poppaea p. căsătorii etc., legi p. legate, moșteniri etc.)

Senatul înaltatu. Provinciali ieu parte. Censul 1,200 mii HS. Intrarea în senatu și rămânerea în elu atărnă de împăratu. Senatoria este unu rang. Persoanele de rang senatorial judecate criminalu de senatu. Senatul e consultatu asupra legiloru de introdusu (oratio principis), ie parte la administrație și jurisdicțiune. Afacerile exterioare și mare parte din finanțe i sunt luate.

Municipiile din provincii destul de libere. Decurioni, unu felu de senatu municipalu.

Cobrirea Italiei și mai multu la rangul de provincie prin introducerea dărei de 5% din mosteniri numai p. Italia ca complementu a dărilor plătite de provincii. — Cadastrul general alu imperiului și urmarea prefacerii dărilor in natură in dări bănesci fixe.

Literatura proteguită de Augustus. — Maecenas ministrul seu, (+ 8 i. Hr.). Horatius (+ 8 i. Hr.), Vergilius (+ 19 i. Hr.). Propertius, Tibullus, Ovidius (9 d. Hr. exilatu la Tomi lângă Pontul-Euxinu), — Istoricul Titus-Livius (+ 18 d. Hr.).

Monarhia lui Augustus nu este ereditară, daru urmașul este prin influența împăratului impusu de mai nainte.

In timpul domniei lui Augustus se nasee Isus Hristos. cu 4 ani inaintea inceputului erei noastre.

Resbele. — 25—19 i. Hr. Resbelu c. Asturiloru și Cantabriloru in Spania și supunerea totală a acestia. — Resbelu c. Parțiloru.

15. *Inceputul resbelorului cu popoarele Germane de la Dunăre.* Raetia și Noricul prov. Romane. Colonia Augusta Vindelicorum (Augsburg).

12—9. Expedițiile lui Drusus (fiu vitrigu a lui Augustus de pe soția sa Livia) in Germania proprie.

8—7. Tiberius urmează esped. lui Drusus, supune câteva popoare Germane.

6—8 d. Hr. Revolta Iliriloru și a Panoniloru. Tiberius preface Panonia in prov. Rom.

9. Nimicirea legiuniloru lui Varus de cătră Arminius

2) 14—37. **Tiberius** (fratele lui Drusus, fiu vitrigu a lui Augustus de pe soția sa Livia) vine la imp. după ce maică-sa otrăvesce pe nepoții lui Augustus de pe fiica sa Iulia. — Alegerile luate de la comii, date senatului—Lex Iulia de maiestate; delatorii.—Bună administrație a provinciiloru.

Perioada crușimiloru lui Tiberius incede cu moartea lui Germanicus (nepotul lui Tiberius de pe fratele seu Drusus). — Seianus prefectu pretoriului, face p. pretorienii unu lagăru întăritu lângă Roma.

Resbele. Revolta legiunilor la Rinu și Dunăre.

14—16. Exped. lui Germanicus in Germania proprie. Victoria de la *Idistavisus* asupra lui Arminius.

3) 37—41. **Caligula.** (Caius Caesar), fiul lui Germanicus. Crușimi nebunesci.

4) 41—54. **Claudius** (Tiberius), nepotul de frate a lui Germanicus. Favoriții Narcissus și Pallas (libertini). Femeile lui Messalina și Agripina. Cumplită corupțiune a curței. — Inceputul supunerii Britaniei (T. Flavius Vespasianus legatu). Mauretania, Licia, Tracia, Iudea, prov. Romane.

5) 54—68. **Nero.** (Lucius Domitius), fiul Agripinei. — Burrus și Seneca.

Poppaea Sabina. — Crimele lui Nero ; ucide pe Britanicus, fratele seu vitrigu (fiul Messalinei), pe maicăsa Agripina, pe femeea sa Octavia. Devine actoru și gladiatoru.

64. Antăia persecuțiune a Creștinilor. Persecuțiunile sunt acte politice. Organizația Statului se periclită prin dogmele creștine a bisericii primitive.

Istoria Creștinismului până la persecuțiunea antăie. — Corupția cea mare a lumii, starea socială cea miserabilă a poporului de jos, lipsa unei credinți in ceva, a unei iubiri de patrie sau de familie, intinderea filosofilor triste a Stoicismului și Epicurcismului in clasele de susu, a cultelor misterioase orientale in clasele de josu — toate aceste pregătescu spiritele pentru primirea unei religii noue. De aici intinderea cea grabnică a Creștinismului, inlesnită și prin spiritul de proselitismu a vechiloru Creștini (silița de a intoarce pe mulți la credință), apoi prin unitatea introdusă intre popoare cu organizațiunea Romană și limba Latină și Elenă răspândite pretutindene.

Organizarea primitivă. — Unu felu de comunismu. Din casa comună se întreținu săracii, (diaconii împărțescu pomana), una din cauzele repedei răspândiri între săraci. — Ori care Creștinu poate propovedui ; nu este osebite între clerici și laici. Șefii comunităților sunt cei mai bătrâni „*πρεσβύτεροι*.” — Urmașii apostolilor, care fusese cu deosebire însărcinați de Hristos cu răspândirea învățătorei sale, capătă curendu o in-

semnătate mai mare, deosebindu-se de mulțimea Creștinilor ca avându unu daru deosebitu. Originea episcopiloru.

Creștinismul se atinge curându cu *filosofia Alexandrină* prin care incede a se da mai mare importanță ideiloru teoretice decât învățăturiloru morale. Originea corupției religiei Creștine.

68—69. După stingerea dinastiei Caesariloru, nesciindu-se cine se urmeze, *legiunile denumescu pe șefiloru de împărați*. Galba, Otonu și Vitellius uciși pe răndu.

69—96 Dinastia Flaviloru.

1) 69—79. **Vespasianus**. (Titus Flavius) restabilește ordinea. Zidiri mari (Coloseul etc). Supune pe Evreii revoltați, dărămă Ierusalimul și-i imprăștie in lume. — Poporul Evreu se deslipese de țara lui; *elu devine esențialu comerciantu*, ceea ce deprinsese încă de la deștărările de mai nainte sub Assirieni și Babilonieni. — Supunerea Britaniei prin Agricola, socrul lui Tacitus; nădușirea revoltei Bataviloru sub Civilis de cătră Cerealis.

2) 79—81. **Titus** (Flavius Vespasianus). Herculanium și Pompeii ingropați sub lava Vesuvului.

3) 81—96 **Domitianus**, reinnoește timpurile lui Nero. Inceperea tragerei valului Romanu între Rinu și Dunăre pentru apărare de incursiunile barbariloru—Plătesce Daciloru (Decebalu) tributu.

96—192. **Dinastia Antoniniloru**. — 1) Nerva după doi ani de domnie lasă la tronul pe adoptivul seu,

2) 98—117. **Traianus** (Marcus Ulpius), din Spania, celu ăntăiu extra-Italicu pe tronul Romanu. Guvernare înțeleaptă. Zidiri mari (forul Ulpian etc., uscarea mlăștiniloru Pontice). Resbelu cu Dacii (Columna lui Traianu) și cu Parții (114—116): Dacia, Armenia, Mesopotamia, Asiria prov. Romane.

106. **Dacia cucerită de Romani și prefăcută in provincie Romană, colonisată cu numeroși coloniști din diversele părți a le imperiului.**

Istoria Daciloru pană la 106.

Din timpuri vechi vinu *Sciții* popoare de rasă cauzică, din vița Iranică, *) in Europa. Doue seminții mai deosebite a le loru sunt *Geții* și *Dacii* care se așază unii pe malul dreptu, cei din urmă pe malul stângu a Dunărei inferioare. — Viață nomadă.

590 i. Hr. Zamolxis, legiuitor-profet la Geți (e discipulul lui Pitagoras?). De atunci până târziu pe lângă fie-care rege Getu sau Dacu este câte unu profetu de acestia. Guvernare teocratică.

510. Darius in Europa c. Sciților spre ași resbuna de incursiunea de pe timpul lui Ciaxares.

Solia Geților cătră Dariu.

340. Mare parte din Geți trecu Dunărea, alungați de Filipu II și se așază in Moldova de Sud.

335. Alexandru cel Mare in contra popoareloru de la Dunăre.

295. Pe timpul lui Lisimachu regele Traciei, domnesce Dromichete in Dacia (veți p. 18)

280. O parte din tolpa migrațiunei Galiloru rămăne la Dunăre, la Geți.

113. Antea cionire a **Daco-Gețiloru cu Romanii** (Proconsulul Macedoniei Marcus Didius; apoi Livius Drusus și Minucius Rufus)

84. **Boerebiste rege al Daco-Gețiloru.** Confederațiunea popoareloru de la Dunăre. Intinderea loru in timpurile resbelorulu civile Romane. Profetul Deceneu introduce scrierea, arte și ceva sciinți. Legi diverse (Belagini). — După luarea Olbiei de lângă Dnieper, se pregătesce Caesar a merge in contra loru (46). — Antonius bătut de Geți la orașul Istrianiloru. — Boerebiste se amestecă in lupta civilă dintre Octavianus și Antonius.

30. Resbele civile intre Daci. — Licinius Crassus i bate la Dunăre — Regele Cotisone. Bătălii cu Romanii. — Poetul Romanu Ovidius exilatu la Tomi, scrie in limba Getică (17).

82. d. Hr. **Decebal Regele Dacilor**, după abdicarea lui Dura. Cornelius Fucus sufere perderi mari. Imperiul Romanu, sub Domitianu, tributaru Daciloru.

100. **Antea expedițiune a lui Traianu.** Pace 101.

*) Veți: Müllenhoff, Ueber Sprache und Herkunft der pontischen Skythen, in Berichten der preuss. Akademie 1866 p. 549—576. — Până odinioare se credea că sunt Mongoli.

104—106. A doua expedițiune a lui Traianu. Popul peste Dunăre (Apolodoru) Cucerirea Daciei. Mare parte din poporu se retrage în părțile nordice a țărilor locuite de Geți. Cealaltă e supusă influenței romanisărei prin coloniile Romane. *Coloniștii Romani aduși din diversele punte a le imperiului influențați prin schimbarea ae locu și prin contactul cu Dacii punu basa naționalității Române.*

3) 117—138. **Hadrianus** (Publius Aelius). Indreptează administrația interioară; călătorește în toate părțile imperiului. — Monumente mărețe. — *Adună edictele pretoriloru în unu codice, prin Salvius Iulianus iuristul.* (Tabula Peutingeriană pare a fi harta itinerariului lui Hadrianu). Părăsesce cuceririle lui Traianu de peste Eufratu.

4) 138—161. **Antonins Pius** (Titus Aurelius). Pace generală.

5) 161—180. **Marcus Aurelius** (Antoninus), crescutu în școala filosofiei Stoice. — Resbelu cu Marcomanii pe care Marcu-Aurelu nu ajunge a-i supune. — Persecuțiuni în contra Creștiniloru.

6) 180—192. **Comodus**. Tributu Germaniloru. Prefectul pretoriului este adevăratul regentu. Corupție și crușimi mari. *De la elu începe repede decădere a imperiului Romanu.*

Cultura acestei perioade. — (30—180 d. Hr.) — Starea destul de pacinică a imperiului aduce și înmuerea virtuței militare. Armatele compuse din clasa cea mai de josu a societății; iubirea de patrie și de instituțiuni înlocuită prin acea a steagului și cultivarea onoarei simțimentului de soldatu. Mulți auxiliari barbari. — Marea majoritate a populațiunii imperiului trăesce în moliciune ca bogăți sau în miserie ca sclavi. — Fericirea imperiului atărnă de la persoana împărațiloru care după caracterul loru sunt guvernatori înțelepți sau tirani monstruoși. Mulțimea lingușitoriloru, și a oameniloru corupți face ănsă multu mai grea domnirea unu omu banu.

Corupția morală a lumii păgâne merge înainte. Cu atăta mai puternicu influențază asupra oameniloru idealul moralu Creștinescu care atrage la sine tot mai nu-

meroși partași. Persecuțiunile întărescu respândirea no-uei religii. Esemplele martiriloru trezescu simțimen-
tul moralu nădușitu de corupțiunea timpului.

Literatura este puternică numai intru cât luptă contra corupțiunei timpului: Tacitus, celu mai mare istoricu Romanu trăescu pe timpul lui Traianu; contimpuranul seu Plutarch. Filosofi: Epictetu, Marc-Aurelu. Sati-rici: Persius (34—62), Juvenalis (exilatu de Hadrianu). Petronius (sub Nero), Martialis epigramatistul (sub Do-mițianu). Lucianu, (dialogurile morțiloru), își ride de superstițiunile religiei, (nu cruță nici pe acele crești-nești care se introdusesu in mare multime dintre pă-găni in religia nouă). Dealtmintrele spiritul produc-tivu a dispărutu din literatură. Multime nenumărată de retori, gramatici, comentatori care predau eloquenta, arta de a face poesii, esplică autorii vechi, facu dis-cursuri de laudă (panegirice) ș. a.

Sciințele naturale și sciința iurisprudenței inflorescu, nefiindu legate cu viața națională și nefiindu deci atrase in decăderea ei; Plinius celu vechiu, naturalistul, moa-re la Vesuviu; Galenus medicul (131—206); Ptolemeu, astronomu și geografu. (+150) — Iurisprudența fusese cultivată in modu emineatu de la căderea republicei. Oa-menii cei mai insemnați impedecați de la funcțiunile po-litice își aplicau spiritul la studiul dreptului, singura oc-upațiune care convenea unui spiritu adevărātu Romanu ca inlocuire a vieței publice nădușite prin absolutismu. Totu ce au produsu Romanii mai bunu este de aceea dreptul lor, și acesta s'a desvoltatu la culmea înălți-mei tocmai in epoca decăderii lor. Cei mai insemnați iuriști sunt: Salvius Iulianus, Sextus Pomponius, Gaius, Papinianus și Ulpianus (sub Alex Severus).

192—270. Perioada domniei pretorianiloru, care punu și alungă pe împărați. Revoluțiunile de palatu și luptele din armata Romană slăbescu disciplina. Tro-nul este vëndutu celui care dă mai multu. Puterea mi-litară slăbesce din ce pe când barbarii la Rinu, la Du-năre și la Eufratu devinu din ce in ce mai intreprin-đetori. — Culmea neorânduelii este sub Galienus când domnescu de odată 19 pretendenți (cei 30 de tirani). Aurelianu restabilescu unitatea imperiului la 270.
In acest timpu toți locuitorii liberi ai imperiului sunt declarați de cetățeni Romani (sub Caracalla 211—217)

Egalizarea Italiei cu provinciile devine tot mai mare. Mulțimea dregătorilor crește foarte tare și centralizează tot mai mult puterea în mâna împăratului. De senatu și de comiții nici se mai pomenește în modu seriosu.

Numai doi împărați *) de acelașu nume se deosebescu prin însușirile lor;

193—211. **Septimius Severus** sub care trăescu cei mai mari iuriști între alții Papinianu care este apoi ucis de Caracalla pentru că refuzasă a justifica pe Caracalla de uciderea fratelui seu propriu.

222—235. **Alexander Severus**. Pe timpul acestuia se fundează imperiul nou Persicu sub Sassaniți.

270—275. **Aurelianus**. Pace cu Goții, părăsindu prov. Dacia. Legiunile Romane și parte din coloniști se retragu peste Dunăre în Moesia (Dacia Aureliană). Marcomanii și Alemanii ajungu până în Italia; batuți de Aurelianus. Zenobia regina Palmirei asemenea bătută. Palmira dărămată. — *Imperiul Romanu începe a se retrage înaintea barbarilor.*

După Tacitus și Florianus urmează

276—282. **Probus**. Alungă pe Goții ce trecu Dunărea, face o expediție în Germania, daru este nevoitu să așeze Germani la marginile imperiului ca apărători, și să iee mulți Germani în legiunile Romane.

După Carus, Carinus și Numerianus urmează

284—305. **Diocletianus**. Despotismul se organizează părăsindu formele republicane sub care fusese mascatu până atunci. Biurocrația și centralizarea cea

*) Împărații aceștei perioade sunt: Pertinax (192—193), Didius Iulianus (193), Septimius Severus (—211), Caracalla (—217), Macrinus (—217), Heliogabalus (—222), Alexander Severus (—235), Maximinus (—238), Gordianus (—244), Filipu Arabul (—249), Decius (—251), Galus (—253), Emilianus (253), Valerianus (—260), Galienus (—268), Claudius II (—270).

mai întinsă se organizază. Curtea lui Dioclețianu după modelul curții Persice. — Elu unesce finanțele senatului cu acele ale împăratului, ie senatului ori ce putere politică, introduce în totu imperiul Romanu unu sistemul regulatu de dări în bani (capitationes). Imparte guvernarea imperiului încă cu unu Augustus și cu doi Caesari, nimicindu ănteietatea Romei. — Lupte în toate părțile la mărginile imperiului. — Mare persecuțiune contra Creștinilor.

După mai multe lupte între pretendenți urmează,

324—337. Constantin „celu Mare.” Creștinismul declaratu de religiunea statului Romanu; Const. însușu rămâne păgănu până aproape de moarte.—325 Conciliul ănteiu ecumenicu de la Nikea; condamnarea învățăturilor lui Arius care susține ca Fiul nu este de aceeași ființă cu Tatul. Simbolul credinței.

330. Constantinopole noua capitală a imperiului Imperiul Romanu basatu pe naționalitatea Elină. Imperiul împărțitu în 4 prefecturi; (Oriens, Illyricum, Italia, Galliae) care se sub împartu în 14 diocese și aceste în 116 provincii. — Organizarea ierarhiei dregătorești. Șapte dregătorii mari de curte. — Legiunea Romană scădută de la 6,000 la 1,500 de soldați.

Biserica. — Episcopii din Antiochia, Alexandria, Ierusalimu, Roma și Constantinopole capătă preponderență asupra celorlalți episcopi, din cauza însemnătății orașelor lor de reședință. Originea patriarhatelor. Favorarea Creștinismului. Clericii scutiți de dregătorii. Evreii și păgânii respinși de la mai multe drepturi. Inceputurile dotațiunilor bisericesci. Bisericile potu primi legate și moșteniri, (originea mănăi moarte).

Organizarea ierarhiei bisericesci. Patriarhi, episcopi, preoți. — Inceputurile vieții călugăresci; Sf. Antonius (252—357) adună pe săhastrii din Egiptu la o viață împreună. Pachomius institue regulele vieții călugăresci. — Mănăstiri de călugărițe inceptu a se nasce. Exagerările calugărilor stilpari (care trăescu toată viața pe unu stilpu).

Teologia inceptu a covârși elementul moralu în religia Creștină. Credința pusă mai pre susu de fapte. Părinții bisericei: dintre cei Grecesci se însămnă Origenes

(† 217), Eusebius care scrie cea ăntei istorie bisericească († 430) și Sf: Ioan gură de aur († 407); dintre Latini, Tertulianu din Africa († 240), Ambrosius din Milanu († 397) fundatorul muzicii bisericești și Augustinu († 430).

Atingerea învățăturilor Creștine cu filosofia Alexandrină dă naștere controverselor asupra credinței, de unde se nascu sectele și ereticii. Cele mai însemnate sunt Arianii, Gnosticii, Manichaeii, Montanistii. In occidentu nu se nascu încă secte lipsindu cultura filosofică.

Prin stremutarea scaunului imperiului la Constantino-pole patriarhul de Roma devine mai neatârnatu de guvern. Originea puterii papale.

375. Incepe in modu violentu invasiunea barbarilor prin intrarea Hunilor in Europa.

337—395. Diferiți împărați, sub care incursiunile barbarilor devinu totu mai dese, ceea ce conduce la o împărțire a imperiului in apusu și Răsăritu, pentru mai bună apărare, mai ănteu sub *Valentineanu* (364—375) și *Valente* (364—378), apoi după o reunire tre-cătoare sub Teodosius celu Mare (379—395) la

395. Impărțirea definitivă in imperiul de Occidentu sub Honorius și Imperiul de Orientu sub Arcadius.

Dintre împărații acestui timpu se insamnă *Iulianus Apostata*, favoritorul păgânismului (361—363); sub elu trăescu Simachus și Libanius, ultimii apărători însemnați a păgânismului.

Valente in Orientu care moare in lupta de la Adrianopole contra Goților, 378.

Teodosius (379—395) care adună edictele împăraților in unu codice numitu codicele Teodosianu. Teodosius este pedepsitu aspru de Ambrosius episcopul Milanului pentru o nelegiuire. Crescerea puterii bisericeii merge repede.

Năvălirea barbarilor, înălțarea bisericeii Creștine la rangul de biserică a statului Romanu, despărțirea imperiului Romanu in Occidentu și Orientu și stremutarea centrului imperiului la Constantinopole, peirea păgânismului și inceputul influenței celei mari a religiu-

nei în viața popoarelor — suntu faptele cele mai mari care caracterisază începutul Evului-Mediu.

476. Imperiul Romanu de Apusu basatu pe naționalitatea Romană cade sub barbari. — Celu de răsăritu duce o viață lungă de decadență încă aproape 1,000 de ani, sub numele de Imperiu Bisantin.

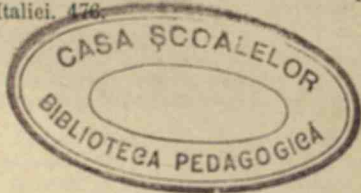
Căderea imperiului de Apusu. — (376—423). Honorius sub tutela Vandalului Stilicho, șefu ai „federalilor” primiți de Teodosiu în imp. Romanu.

425—455. Valentinianu III. Generalul seu Aetius, unu Gotu, cu mare influență la curte guvernă bine, bate pe Huni în câmpiile Catalaunice. Impăratul 'lu ucide din gelosie.

Maximus ucide pe Valentinianu, vra să iee în căsătorie pe văduva lui, Eudoxia, care chiamă pe Vandali din Africa (Genserich). Devastarea Romei.

Optu împărați urmează din care patru suntu suiți pe tronul de Ricimer șeful trupelor străine.

Romulus Augustulus ultimul împăratu de Apus. Destituitu de Herulul Odoacaru care se face pe sine 'și rege al Italiei. 476.



PARTEA II.

VEACUL DE MIJLOC

(De la năvălirea barbarilor, până la descoperirea Americii. 375-1492.)

PERIOADA I. NĂVĂLIREA.

(De la intrarea Hunilor in Europa până la aşezarea Longobarzilor in Italia. 375-568.)

Atingerea Romanilor cu barbarii până la 375.

103 i. H. Migraţiunea Cimbrilor şi a Teutonilor.—55. Luptele lui Cesar cu Germanii in Galia.—15. Dunărea şi Rinul din mărginile imperiului roman.

12-9. *Espeditiile lui Drusus şi Tiberius in Germania.*—6. Lupta cu Marbod regele Suevilor. Germanii pentru întâia oară se unesc in mai mare numer contra Romanilor.

9 d. H. *Varus bătut in pădurile Teutoburgului* de Germanii revoltaţi, din cauză că Romanii vroeau să introducă la ei dreptul şi organizarea romană.

14—16. Germanicus bate pe Germani la Idistavisus, dar e rechemat de imp. Tiberiu.

17. Germanii, neatârnaţi de Romani, se luptă între ei aţîţaţi de Tiberiu. (Arminiu şi Marbod).—69-70. Revolta Batavilor din Delta Rinului sub Civilis. Supuşi de generalul Cerealis. *Valul roman* dintre Rin şi Dunăre.

166—180. *Resbelul lui Marc-Aurel cu Marcomanii.* Comod incheie pace şi ie mulţi Germani in provinciile romane.

180—270. In timpul domniei pretorienilor, mulţi Germani se aşază in provincii.

270. *Aurelian părăseşte Dacia* care e ocupată de Goţi.

276—282. Probus bate pe Goţi; aşază mai multe se-

minții germane pe malurile Rinului, pentru apărare de năvălirile celorlalți. Mulți Germani în *legiunile romane*.

284—337. Luptele dintre Constantin și pretendenții ceilalți, pe urmă reducerea legiunei de la 6000 la 1500 de oameni, slăbesc puterea imp. rom. pe când barbarii incurg tot mai des și mai numeroși.

337. *Alamanii și Francii se așază în Galia*, pe timpul lui Constantius, ca supuși romani. — Aceste incursiuni în imp. rom. care devin din ce în ce mai violente, se prefac în o adevărată *năvălire* prin intrarea Hunilor pe porțile Caspice în Europa, care provoacă o stremuțare prăprăstuită a tuturor popoarelor barbare.

A. Apusul

375. *Intrarea Hunilor în Europa*. — *Hunii* (rasă mongolă) alungă *Ostrogoții* de lângă Nistru, care dau peste *Visigoții* din Dacia și Moesia. Aceste două popoare bat pe Valente imp. de Răsărit la Adrianopole (378). *Ostrogoții merg în Panonia*; iar *Visigoții* se așază ca „foederati” în imp. rom. Sub Teodosius trăesc în pace; se revoltă c. lui Arcadius conduși de *Alaric*, care capătă guvernarea Iliriei sub supremația ămbelor imperii romane. — *Hunii* se întind prin Dacia și Panonia spre apusul Europei. *Atila* „biciul lui Dumnezeu.”

406. *Retragerea legiunilor de la Rin și din Britania*. Întinderea Hunilor împinge popoare barbare peste Alpi, sub conducerea lui *Radagais*. Stilicho, generalul Apusului, rechemă, spre apărarea Italiei, legiunile din Britania și de la Rin. Barbarii și anume *Vandalii*, *Alanii*, *Suevii* și *Burgunzii* (r. germ.) incurg cu gramada în imperiul roman.

409. *Burgunzii* se așază lângă Ron.

419. *Vițigoții* împinși de Huni trec din Iliria în Italia, pradă de trei ori Roma, dar neputând lua Ravena orașul de reședință, trec în Spania și Galia inferioară, fundând aici *imperiul Tolozan*.

429. *Vandalii* sub *Geiserich* se așază antei în Spania; dar alungați de *Visigoți* și chemați fiind în Africa de guvernatorul Bonifacius, rivalul lui Aetius regentul Apu-

sului, ei trec în Africa, fundând *regatul Vandalilor*. Suevii și Alanii rămân în Spania.

449. *Năvălirea în Anglia*. După retragerea legiunilor, locuitorii Britaniei pentru a scăpa de prădăciunile Picților și Scoților, chiamă pe *Anglo-Saxoni*, care ănsă i supun, fundând cu incetul șapte regate mici.

451. *Hunii* bătuți la Chalons de Teodoric regele Visigoților, de Franci și de Aetius, generalul lui Valentinian III. Ei năvălesc în Italia, destrug Aquilea; locuitorii ei *fundează Veneția* în lagunele Mării Adriatice (452).—Papa Leo I scapă Roma de devastare. Atila moare 453. Hunii dispar cu incetul.

476. *Regatul Italiei* fundat de Herulul Odoacru, șeful gardei imp. rom. care restoarnă pe Romulus Augustul, ultimul imp. de Apus.

486. *Francii* bat pe ultimul guvernator roman din Galia, Siagrius, la Soisons. *Clodvig* fundează *regatul Francilor*.

493. *Regatul Ostrogoților în Italia*. Ostrogoții invitați de imp. Zeno al Răsăritului, cuceresc Italia sub regele lor *Teodoric cel Mare*. Acesta domnește cu înțelepciune, vrând să civilizeze mai repede pe barbari. După moartea lui, Justinian recucerește Italia (Belisariu și Narses înving pe regele ostrogot Totilas la Taginae în Etruria) *considerând-o ca o provincie a imp. de Răsărit*. (535—568) Guvernatorul reșede în Ravena.

568. Longobarzii cuceresc Italia.—Respinși de la Dunăre de Avari (rasă mongolă), ei intră în Italia, o cuceresc sub regii lor *Alboin* și *Clef*.—Veneția, Exarhatul Ravenei, Roma, Neapole, Calabria și insulele Sardinia, Sicilia rămân supuse imperiului de Răsărit.—Roma și pământurile ei sunt în fapt guvernate de episcopul seu (papa) care esercită și autoritatea lumească.—*Cu așezarea Longobarzilor în Italia se sfârșește perioada cea violentă de năvăliri în Apusul Europei*.

Fenomene generale a năvălirii barbarilor. 1) *Cauzele năvălirii*. Până la 375, căutarea de pământuri

productive care lipseau in locurile cutrierate de barbarii ce incepusera acum a fi agricultori. Apoi atractia strelucirii imp. roman.—Barbarii incurg in grupe mici.

De la 375 inainte, intrarea Hunilor selbatici și violenți impinge pe barbari cu gramada in imp. roman. Ei își ieu pământuri de la Romani; in genere a treia parte. Trăesc fie care seminție după dreptul și obiceiurile sale, lăsând pe Romani să trăească după dreptul și obiceiurile lor. (Principiul *dreptului personal*.)

2) *Elemente noue aduse de barbari*.—Barbarii aveau doue feluri de asociațiuni: *tribul* adecă asociațiunea familiilor unei ginți, și *ceata*, adecă asociațiunea resbelnicilor, tineri care alipindu-se de un șef umblau după aventuri.—In trib puterea supremă era in adunarea capilor de familie. Ea hotără asupra resbelului, păcei, stremutărei; judeca crime și alte procese, condusă fiind de un comite care executa hotăririle ei.—In ceată nu există o autoritate. Intre șef și resboinici nu sunt decât legături personale; șeful juruește apărare și protecție tovarșilor; acestia lui credință. Numai buna lor vroință și simțimentul indatoririi luate asupra-le ei leagă, nu ansă autoritatea vre unei legi.

Năvălirea barbarilor se face prin cetele resboinice. In urma lor vin familiile, tribul. De aice provin următoare elemente aduse de barbari in imp. roman: a) *simțimentul libertăței individuale*, desvoltat in ceată unde barbarul nu cunoaște altă lege decât vroința sa. b) *Ideea unor legături personale*, earăși basate numai pe vroințele individuale, pe juruirea de credință și protecție. (De aice se va desvâli feudalismul). Afară de aceste barbarii introduc c) *viața de câmp*. Până atunci oamenii liberi (la Romani) trăeau in orașe, cultivând pământul cu sclavi, apoi cu coloni.

3) *Inriuririle la care sunt supuși barbarii*.—a) *Admirațiunea* pentru imperiul și civilizațiunea romană. Barbarii se numesc pe sine „barbari“ in deosebire de Romani; se consideră de supuși romani, șefii lor de guvernatori ai imperiului. Admit de limbă oficială pe cea latină care se corupse foarte prin aceasta.—b) *Amestecul* cu populațiunea imperiului. Superioritatea culturei Romanilor face ca barbarii să se romanizeze, punându-se astfel baza naționalităților de viță latină. c) *Creștinismul*. Barbarii fiind creștinizați prin Goți, ear aceștia prin Ulfilas care era din secta ariană, toți barbarii (Visigoți, Ostrogoți, Vandali, Burgunzi, Longobarzi etc.) sunt de o camdată ariani. Numai Francii și Anglo-Saxonii fac exepție, fiind intorși la Creștinismu de biserica de Roma.

B. Rasaritul.

Istoria imperiului de Răsărit (337—565).

Impărății de la Constantin la Justinian. (337—527)—337, *Constantius*.—361, *Julian* apostatul, restabilește păgânismul.—363, *Iovian*.—364, *Valente*. Anteia împărțire a imp. rom. Valente împărat de Răsărit; Valentinian, de apus.—378. *Teodosius cel Mare* unește ear imperiul roman in un intreg.

395. Impărțire definitivă a imp. rom. *Arcadiu* imp. de Răsărit.—408, *Teodosius II*, codicele teodosian.—450 *Marcian*.—457 *Leo I*, coronat de patriarhul.—474 *Zeno*.—491 *Anastasius I*.—518, *Justin I*. 527, *Justinian I*.

337—527. Imperiul Bizantin de la Constantin la Justinian.—Poziția geografică apără Constantinopolea de năvăliri. Intinderea și strelucirea imp. de Răsărit impune respect barbarilor. (*Odoacru* cere confirmare de la *Zeno* 474.—*Teodoric* capătă Italia cu dar de la *Anastasius I* 493.—*Clodvig* numit consul al imperiului etc.) Limba grecească predomină tot mai mult. Absolutismul, urmele unei culturi filosofice-sofistice și bigotismul dau mare valoare *sectelor și certelor religioase* care slăbesc imperiul.

1) *Cearta Arianilor*. Arius zice că „Fiul“ nu este egal „Tatălui“. Sinodul de la Nikea (325). Lupte in Const între episc. Macedonius, arian, susținut de imp. Constantius, și episc. Paul, ortodox; 7000 de morți; revolta Traciei, Asiei Minoare, Paflagoniei &.

2) *Cearta Donatiștilor*. Cecilian și Donatus episcopi rivali din Cartaginea. Donatus persecutat își formează o sectă. Bande prădătoare, mari aberațiuni mentale și sinucideri religioase (350).

3) *Cearta Nestorianilor*, care admit două naturi in Hristos. Sinodul de la Efes (431). Partida lui Ciril episc. de Alexandria unită cu partida papală, contra lui Nestorius. Sinodul îl condamnă inaintea sosirei patriarhului de Antiochia și episcopilor din Asia. Acestia condamnă pe Ciril. Mare neînțelegere și scandal. Impăratul alun-

gă pe Nestoriani care se retrag în Persia, unde sunt protegiți de Perși, enemiții Bizanțului.

4) *Cearta Monofisiților*. Eutichiu susține o singură natură; susținut de patriarhul de Alexandria Dioscor. Sinodul II de Efes (449). Bătălie în sinod. Actele acestuia casate de sinodul ecumenic de Chalcedon (451). Lupte în Ierusalim și Alexandria din cauza destituirii lui Dioscor. Noul patriarh ucis în biserică. Imp. Zeno publică „henotecon“ (482). (*Armenii* sunt urmași acestei secte.)

5) *Lupte pentru „Trisagion“* (De trei ori sfânt). Unii vroiau să adaugă „care a fost răstignit pentru noi“; alții nu. Revoltă contra împăr. Atanasius care susține formula adausă (500—518).

527—565. Domnia lui Justinian.—*Resbele*: a) Cu Perșii (Chosroes) pentru posesiunea Colchidei acăreia locuitorii se creștinizase. Tratat de pace (562). Iust. păstrează Colchida. plătește tribut 3000 bani de aur.—b) Cu Bulgarii ce vin prin Dacia peste Dunăre spre Constantinopole (559).—c) Cucerește regatul Vandalilor din Africa prin Belisarius (533).—d) Cucerește Italia de la Ostrogoți prin Belisarius și Narses (535—555).

Corpus Juris, publicat (529—528). Constă din trei părți: 1) Adunarea în extracte a scrierilor *științifice* asupra dreptului roman: Pandectae sau Digestae; 2) Adunarea edictelor și legilor nouă a împăraților: Codex; 3) Legi nouă făcute de Justinian: Novellae.—Prin această compilație se păstrează dreptul roman atât în practică cât și în știință pentru posteritate, introducându-se mai târziu în toată Europa. În novele întrebunțază *limba greacă*.

Guvernul. Întărește mărginile imperiului; 60 de cetăți pe Dunăre; 600 de castele pentru apărarea peninsulei Balcanului. Fortificări în Așia.—Zidiri: Sf: Sofia, mai multe orașe.—Miserie financiară, vinde dregătorii, pune dări enorme.—Corupție mare a curței și a poporului; ac-trița Teodora împărăteasă.—Impedecarea ori cărei cul-turi; oprirea de a mai scrie comentarii asupra dreptului,

inchiderea scoalei de filosofie din Atena. Rivalitatea partizilor din circ „Albastroi“ și „Verzii“ sbucnește în o mare revoltă contra lui Justinian, care favoriza pe Albastroi. (Ist. Daciei și a Românilor în perioada următoare).

Cultura acestei perioade.

1) *Biserica*. În Occident singura putere ce măntine dreptul și morala în sinul barbarilor violenți și a lumii antice corupte. În Orient multe secte și certe religioase. În contra acestora se convoacă *sinoadele ecumenice*, de Împăratul de răsărit.

325. Sin. I Nikea. Condemnă Arianismul.

381. Sin. I Const. Invățătura d. sf. Duh.

431. Sin I Efes. Contra Nestorianilor.

451. Sin. de Chalcedon. Contra Monofisiților.

553. Sin. II Const. Contra scrierilor lui Origenes.

681. Sin. III Const. Contra Monoteleților.

787. Sin. II Nikea. Contra Iconoclaștilor.

Pe lângă aceste, sunt *sinoade provinciale* atât în Răsărit cât și mai ales în Apus. Aceste sinoade care se ocupa de interesele cele mai de aproape a bisericii au mult mai mare înruiere. (În Galia: secolul al IV-le 11 sinoade; în al V-le, 12; în al VI-le 49.—În Spania, foarte dese; legislația civilă făcută de sinoade s. a. m. d).—Autoritatea bisericească pretinde că decurge direct de la Dumnezeu și că e superioară celei lumesti: 390 Teodosius I pedepsește de episc. Ambrosius de Milan. 490 Papa Gelasius scrie împ. Atanasius I despre superioritatea puterii bisecicești.—Năvălirea barbarilor silește pe religie a se ocupa mai ales de cultul exterior: Arta întrebuințată în biserică: pictura pentru icoane; muzica introdusă de episc. *Ambrosius*. Originea muzicii bisericicești apusene și prin aceasta a muzicii moderne în genere.—*Lupta creștinismului contra cultului antice*: Creștinismul venise pentru a resturna păgânismul, deci și pe toate produsele sale literare artistice și de cultură: 382—392, Patru deputațiuni la împărații Grațian, Valentinian II și Teodosius pentru restabilirea altarului Victoriei de lângă sala senatului. Symmachus senatorul sprijine păgânismul; combătut de episcop. Ambrosius. 390 Teodosius decretează prin senatul Romei destituirea lui Iupiter, închide templele din Orient și din Egipt. Libanius scrie orățiunea sa pentru templele păgâne. 394 Incetarea Jocurilor olimpice. 396 Destrugerea templului de la Eleusis de Alaric; incetarea Misteriilor eleusine. 404 Incetarea luptelor de gladiatori 415 Episcopul Ciril din Alexandria destruge templul lui Serapis și ucide prin o rescoală poporană pe tânăra și

frumoasa Hypatia, ultima reprezentantă a spiritului filosofic antic).

2) *Literatura*. Cea mai însemnată este cea *religioasă*. Certele pentru erezii în orient: Arianismu, Nestorianismu, Monofisiți. Lupta între *Pelasgius* † 420 și *Augustiu* † 430 în Apus, de la mântuirea în sinul biserică creștine, predestinațiune și păcatul stremoșesc; disputa se întinde în toată Europa, Africa și Palestina; 10 sinoade adunate pentru aceasta. Ceartă de la materialitatea sau nematerialitatea sufletului între Sf. Augustin, Nemesius, Mamert Claudian.—Predice, homelii, vieți a le sfințelor. sf. Cesarie †550 sf. Columban †619.—*Hieronym* din Dalmatia †420 traduce biblia în latinește. *Ulphilas* episc. Goților o traduce în limba gotică c. 370.—*Literatura lumească* este: a) rămășițele literaturii păgâne *Ammianus Marcellinus* † c. 410 istoric; *Ausonius* †390 și *Claudianus* † c. 409 poeți; *Cassiodorus* †577 scrie istoria Goților (imitat de Iornandes). *Symmachus* † 430? și *Boetius* † 525 ultimii apărători ai păgânismului. *Boetius* scrie „mângăerea în filosofie“. b) Dintre barbari se însamnă *Gregoriu de Tours* † 594 cronicar, scrie în latinește. *Literatura poporană* se urzește în ascuns; materia ei este, parte fapte rămase în amintire din civilizația antică, precum resbelul Troei și faptele lui Alexandru; parte evenimentele năvălirii, luptele lui Arthur contra Anglo-Saxonilor, din care se vor desvolta cântecele lui Ossian în limba celtică, faptele lui Teodoric cel Mare; parte în fine credințele și superstițiunile religioase și mitologice născute în climatele neguroase ale Nordului Europei. Ele dau naștere la Edele scandinavare, Niebelungen etc.

3) *Starea materială*. Invasiunile ruinează agricultura. Orașele pradate de barbari. Moravurile grosolane și lipsa de necesități luxoaseucid industria și comerțul.

4) *Organizare*. Statele barbare apar și se șterg. Barbarii încearcă a introduce organizarea *tribului* german în statele lor; dar îndepărtarea așezărilor împedecă *adunarea* poporului; de aici și din *interesul general* a năvălirii și a luptei c. Romanilor și a celorlalți barbari se esplică întărirea regilor. Reale sunt doue lucruri: *orașele* de și cad sub barbari se guvernă după vechea organizare romană; *legăturile personale* între șefi și cete se mântin și după năvălire întărindu-se prin dăruiri de pământuri.—Regii se încearcă a da legi supușilor lor, codificând obiceiurile barbare: Lex Salica cătră 450. Lex Visigothorum 466. Lex Burgundionum 500. Edictum Theodorici 502. Lex Langobardorum c. 600. Legile sunt penale; cu cât sunt mai noue cu atăta conțin și alte dis-

poziții, de drept civil etc. imprumutate din dreptul roman. Afară de aceste, regii barbari redactează legi romane pentru supușii romani: *Lex romana Visigothorum* 506 luată din codicile Teodosian. *Lex romana Burgundionum* 517. Dreptul roman rămâne pentru formele testamentelor, donațiilor, vânzărilor; de asemenea în organizarea orașelor cu *duumviri*, *defensoři*, senat etc.

PERIOADA II. FEODALISMUL.

(De la originea statelor barbare până la cruciate. Sec. V.—1100).

A. Apusul.

I) Istoria statelor barbare până la Carol cel Mare. (Sec. V—768).

1) Regatul Francilor.

486. **Bătălia de la Soisons.** — Fundarea regatului Francilor. Clodvig.

496. Clodvig bate pe Alamani la *Tolbiacum*. Francii se creștinizează prin biserica de Roma, *devin catolici nu ariani*; devin cei mai puternici dintre barbari, nefiind între ei și populația romană supusă, ce era catolică, cauze de discordie.

500. Burgunzii bătuti și *intorși la Catholicism*. 534 Supuși cu totul.

507. Visigoții bătuti la *Vouglé*; regatul lor cucerit până la Garona (mai târziu mărginit numai în Spania). — Clodvig pune să ucidă pe ceilalți regi franci (de Colonia, Teruene).

511. *Moartea lui Clodvig*. Sub urmașii sei (dinastia Merovingilor) regatul Francilor sfășiet prin lupte de moștenire, căci domnia se socotea ca *avere privată*, împărțindu-se între moștenitori.

561. Impărțire mai statornică a regatului, în *Austrasia*

(răsărit) *Neustria* (apus) și *Burgund*. În Austrasia, Franci germani; în Neustria Franci romanizați.

573—613. *Lupta între Austrasia și Neustria*. Rivalitatea Fredegunde și a Brunehildei.—Încercările regilor de a introduce autoritatea absolută romană, sprijinindu-se pe populațiunea galo-romană.

615. *Constituția vecinică*. Slăbirea puterii regești. Clotar II concede a) clerului, neamestecarea în alegerea episcopilor, întinderea jurisdicției; b) seniorilor, alegerea maiordomului, administratorul averilor regești; comitele să fie luat dintre proprietarii locului.—Maiordomii din Austrasia își întăresc propria putere împărțind pământurile regești, făcându-și mulți vasali. Proprietățile regești dispar; regii perd puterea.

687. *Bătălia de la Testri*.—Maiord. Austr. *Pipin de Heristal* declară rebel celui de Neustria care servind interesele regești, despoiese mulți nobili de posesiunile lor. *Pipin* devine, maiord. întregului regat franc. Cu el triumfă aristocrația și Franția germană.

732. Carol Martel, fiul seu, bate pe Arabi la *Poitiers*. Francii salvatorii Creștinătății; Strelucirea și renumele Pipinilor.

752. *Pipin cel Mic regele Francilor*.—(Venirea dinastiei Carolingilor). Maiordomul Pipin, depune pe regele Merovingian Dagobert, *cu învoirea papei Zaharia; uns și coronat de papa ca rege „din mila lui D-zeu“* (754). Pipin apără pe papa de Longobarzi și-i dăruește Exarhatul Ravenei. Originea legăturii între biserică și puterea lumească în Apus.

768. *Carol cel Mare* regele Francilor.

2) Regatul Longobarzilor.

568. *Cucerirea Italiei de Longobarzi* sub Alboin și Clef. Ducatul Romei, Exarhatul Ravenei, sudul Italiei, Venetia și insulele rămân Bizantinilor.

591—615. *Agilulf*. Începutul întoarcerii Longobar-

zilor la *Catholicism*; ei se contopesc cu incetul cu populația Italiei.

756. *Aistulf* cucerește Exarhatul și cere tribut de la locuitorii Romei. Papa Ștefan II chiamă pe Pipin în ajutor, care bate pe Aistulf și dăruiește papei Exarhatul.

774. **Căderea regatului Longobard.** sub Franci. Carol cel Mare bate pe ultimul rege Desiderius.

3) Regatul Visigoților.

419. **Fondarea regatului Visigoților.**—Aceștia fiind ariani trăiesc reu cu populația romană. Francii sprijiniți de dănsa cuceresc partea din Galia a regatului visigot.

586. *Regele Reccared.* Visigoții după exemplul său, se întorc cu gramada la *Catholicism*. Incetarea neliniștelor considerată ca o binefacere a religiei; recunoștință pentru ea; puterea clerului.—*Lex Visigothorum*, făcută nu de adunarea poporului, sau de rege, ci de *sinoadele bisericesti locale*. Contopirea Visigoților cu pop. romană.

701. *Regele Vitiza* vra să infrângă puterea bisericeii, protegește pe Evreii persecutați. E resturnat. Usurpatorul Rodrigo bătut de Arabi, sub Taric, care cuceresc Spania, sprijiniți de numeroșii Evrei și de poporul de jos cel apăsător.

711. **Bătălia de la Xeres la Frontera.**—Inceputul dominației Maure în Spania. Opoziția *națională religioasă* concentrată în regatul *Asturiilor* fundată de *Palayo* (718).

756. Inceputul înfloririi *culturei Maure* în Spania cu venirea Omaiazilor la califatul de Cordova.

II) **Carol cel mare și desmembrarea imperiului său** (768—887).

768—814. **Carol cel Mare.**—a) *Espediții*. Supune pe Germanii barbari de peste Rin, grăbind creștinizarea lor (18 esp. 772—804). Cucerește regatul Longob. (774.) Luptă contra Maurilor în Pirenei (778). Supune pe Tas-

silo, ducele Bavariei și bate pe Avari chemați în ajutor, nimicindu-le imperiul (791. 796). Apără marginile*) imperiului de năvălirile Slavilor, Normanilor, Danezilor și Sarazinilor. Germanii barbari dintre Rin și Elba se așază, se creștinază; *originea statului German.*

b) *Organizare.* Pentru mântuirea imperiului sub autoritatea sa, Carol ei aplică organizarea vechiului trib german, modificând-o însă pentru întărirea puterii centrale.—Organe centrale de guvernare: 1) *Impăratul* cu toate puterile afară de darea dreptății. 2) *Adunarea generală*, cler și nobili; împăratul o consultă asupra măsurilor de luat, fără să fie ținut a asculta de ea. 3) *Trimișii regești* (câte 2, un laic și un cleric) pentru controlarea comiților.—Imperiul împărțit în *comitate*, aceste în *centene*. Comitele și centenariul sunt dregători numiți de împărat; comitele administrează comitatul, chiamă la arme, stringe dările, preșidează judecătoriile.—Legislația dublă; cea *generală* publicată în *capitularii*; cea specială, legile și obiceiurile diverselor popoare, păstrate de Carol cel Mare. El adună legile Saxonilor.—Justiția: *Curtea centenei* președ. de centenar, p. procese mici; *Curtea comitatului* președ. de comite, p. procese în care viața, libertatea, proprietatea erau în joc. Centenariul și comitele președesc numai, nu pronunță hotărîrea. Aceasta este dată de *popor*. Înainte de Carol cel Mare fie care om liber avea dreptul să iee parte la curți; până la el însă *numărul proprietarilor scăzând*, încep a lua parte ca judecători numai *unii oameni liberi* designați de comite sau centenar și numiți *scabini*.**)

c) *Cultura.* Carol întinde Creștinismul între barbari. Invățați atrași la curtea lui; Alcuin din Anglia, Egin-

*) Marginile imperiului: Elba, Tisa, Mediterana, Pireneii, Oceanul și Baltica.

**) Capitular din anul 809: „ut nullus placitum venire cogatur, nisi qui causam habet ad quaerendum, exceptis scabinis et vasallis comitum.“

hardt etc. Consiliul învățătorilor; scoala palatului in care învață Carol însuș și toată familia sa. Cercare zadarnică de a reinvia studiul antichității. Adunare de poesii populare germane.

800. *Restabilirea imperiului roman de Apus.* Carol coronat de Papa Leon III. Ideea unei creștinătăți unite în un singur trup cu doi șefi, unul lumesc, împăratul, celalt spiritual, papa. *Mare înălțare a puterii papale.*

Creșterea puterii papale până la 800.

Pretențiile episcopului de Roma (v. p. 45) se ved în conciliul de la Nikea (325) la care nu vra să iee parte în persoană temându-se că nu i se va da președinția 492. Vestita scrisoare a papei Gelasius.

568. Papa, autoritate lumească, prin cucerirea Italiei de Longobarzi, care împedecă tot mai tare relațiile cu imp. de Răsărit.

590—604. **Papa Gregoriu cel Mare.**—Teoria că papă e urmașul lui Sf. Petru. Marea întindere a autorității episcopului de Roma prin întoarcerea mai tuturor barbarilor de la Arianismu la Catholicismu și prin creștinisarea Angliei. Papin încep a întări alegerile de episcopi și a casa hotăririle sinoadelor locale a diverselor țeri catolice.

715—755. *Bonifacius*, apostolul Germanilor, misionar trimis de papa în Germania. *Anteiul conciliu German (723)* jură supunere papei, *șefului suprem a bisericeii pe pământ.* Mitropoliții ieu pallium de la papa.

752. Donațiunea lui Pipin.

800. Legătura între papa și Carol cel mare.—Papa devine principe lumesc, cel mai bogat episcop al creștinătății, depositarul coronei apusene și originea puterii împărătești, în genere a autorității lumesti de la care cere să i se supună. Carol cel mare îl mănține ănsă sub autoritatea sa ca inferior.

814—887. **Desmembrarea imperiului lui Carol cel Mare.** Imperiul lui Carol se desface 1) în mai multe *state* din cauza deosebirei naționalităților; 2) fie care stat se împarte în o mare mulțime de *mici domnii* în care se desface autoritatea centrală, din cauza lipsei de idei și interese generale. Aceasta este așa numita feodalitate (v. mai jos).

843. Anteia împărțire.—Lui Carol urmează Ludovic Piul (le Débonnaire) (814—840) care pentru a împiedeca desfacerea imperiului caută să introducă dreptul de moștenire a ăntăiului născut. (Dieta de la Aix-la Chapelle, 817). De aici lupte între el și fii sei; după moartea lui, între dănsii până la *Tractatul de la Verdun* prin care imperiul se împarte în:

- I) Franția de apus dată lui Carol Pleșuvul (840—877)
- II) Franția de răs.ărit „ „ Ludovic Germ. (840—876)
- III) Franția de mijloc „ „ Lotar I (840—855) și cu demnitatea de împărat.

887. A doua și definitiva împărțire.—Murind Lotar I (855) regatul seu se împarte în Italia, Burgund și Lorena. Burgundul devine neatărnat; în Italia urmează lupte, iar Lorena este împărțită prin *tractatul de la Mersen* (870) între Carol Pleșuvul și Ludovic Germanul. Partea cea mai însemnată cu orașele Strasburg, Bale, Metz, Treves, Utrecht, Colonia și Aix-la-Chapelle vin la Franția de răsărit (Germania).—Murind Ludovic, Carol și pretendenții italieni, imperiul lui Carol cel Mare se întrunește iarăși întreg, afară de Burgund, sub *Ludovic cel Gros*, (876—887) care neputându-l apăra de năvălirea Normanilor, este destituit în *dieta de la Tribur* (887). Imperiul se împarte în:

- I) Regatul Franției
- II) „ Germaniei
- III) „ Italiei
- IV) Burgundul, sub-imp. în Cis-Iuran și Trans-Iuran.
- V) Regatul Navarei.

(Până la 887 continentul apusan a Europei presentă aceeași desvoltare istorică. De acolo înainte fie-care țară începe a se desvolta în un mod deosebit.

Fenomene generale istorice până la 887.

Feodalismul.—Barbarii ocupară de regulă $\frac{1}{3}$ din pământurile Romanilor. Aceste proprietăți căpătate *direct prin cucerire* se numesc *alodii*. Șefii de ceată, mai ales regii ocupară părți mai întinse de pământ, din care dă-

deau *credincioșilor* lor porțiuni în stăpânire, cu condiția de a păzi credința. Aceste se numesc *beneficii*, *feode*. Dăruitorul se numește *suzeran*; dăruitul, *vasal*.

1) *Până la Carol cel mare*, feudalitatea se mărginește în această legătură personală, întărită prin acea materială a proprietății. Mari progrese de la Pipin maiord. Austrasiiei (v. p. 58).—Vasalii mari regești împart și ei beneficii la subvasali; aceștia de asemenea s. a. m. d. Bisericele, orașele au vasali, și devin vasale seniorilor.—Toată societatea este o legătură de suzerani și de vasali.

2) *De la Carol cel mare*, feudalitatea unește cu drepturile proprietății acele de *suveran* (a le ocărnuirei).—Slăbind puterea centrală, marchizii, comiții, centenarii usurpă drepturi de domnitor în teritoriile lor, ridică dări, chiamă la arme & în numele lor propriu.—Toți oamenii liberi formează între ei o *ierarhie* de suzerani și vasali legați prin juruire de credință și protecție; șeful tuturor este regele. Fie-care senior mare sau mic este *proprietar* a teritoriului și *domn* asupra oamenilor neliberi din teritoriu.

Carol Pleșuvul consfințește *dreptul de moștenire* a feudelor (877).

Odată cu desmembrarea imper. lui Carol în cele 6 state se desface și în multe domnii feudale. *În Franța* 29 între care ducatele de Franța, Gasconia, Aquitania, Burgonia; comitatele de Tulusa, Poitiers, Aujou, Bretania. *În Germania* 5 ducate mari: Franconia, Lorena, Suabia, Saxonia, Bavaria. *În Italia* 8, ducatele de Spoleto, Toscana, marchizatele de Ivrea, Suza și Friaul la Nord, iar la Sud ducatul de Benevent, princip. de Capua și Salerno; (pe lângă aceste, satul papal).

Dialecte drept oțeciuri. Popoarele barbare contopindu-se cu cele ale imp. rom. sistemul *dreptului personal* încetează, și dreptul începe a se deosebi după *teritorii*. Mai în fie-care localitate există drepturi și obiceiuri deosebite. De și poporul din imper. lui Carol se desparte în 3 mari grupe: Francezi, Germani, Italieni, aceste nu sunt încă formate, ci fiecare din ele se subîmparte în multe grupe deosebite după dialecte, moravuri și deprinderi.

III Istoria statelor esite din monarchia lui Carol pana la inceputul cruciatelor (887—c. 1100)

1) Istoria Frantiei de la 887—1108.

887—987. Lupte între dinastia Carolingilor și ducii de Franța.—Dinastia Carolingilor fiind germană și contrară

feodalismului, ea slăbește cu cât propășește formarea feodalismului și a naționalității franceze. *Ducii de Franția* (basenul Seinei) șefii opoziției.

887. *Odo duce de Franția*, ales rege al Francilor de apus. Luptă cu *Carol Simplul* din partida Carolingilor. Odo ie pe Carol de moștenitor. La moartea lui, i urmează Carol Simplul în demnitatea de rege, ear frate-seu Robert în cea de duce de Franția (898).

898. *Carol Simplul*. Normanii (sub Rollo) se așază în provincia numită apoi Normandia, cu drept de suzeranitate asupra Bretoniei. Rollo vasal regelui Franției. (911) Creștinizarea și *grabnica desnaționalizare a Normanilor* din cauză că vin ca bandă, fără familii, și se căsătoresc în mare parte cu *femei franceze*.—Lupte pentru *Lorena*. Carol o răpește, dar Heuric I o recucerește, rămânend *definitiv incorporată Germaniei* (920).

923. *Rudolf de Burgund* neam cu Hugo cel mare ducele Franției, restoarnă pe Carol Simplul. Hugo ce ajutase pe Rudolf, își mărește ducatul prin recompense.

936. *Ludovic d'Outre-mer* din familia Caroling. devine rege cu ajutorul aceluiași Hugo, care capătă spre resplată Burgundia.—954 *Lotar* fiul lui Ludovic, ales rege tot prin influența lui Hugo, care capătă Aquitania, dar moare înainte de a o lua în stăpânire.—După Lotar, vine *Ludovic V* (986—987). Nerămânend moștenitor decât *Carol ducele Lorenei*, care e respins fiind *vasal german* se alege Hugo Capet ducele de Franția, rege.—*Sub Ludovic V domeniile regești reduse la teritoriul orașului Laon*.

987. *Dinastia Capetingilor* vine la tronul Franției.—Această dinastie este națională, și recunoaște feodalitatea, *regele considerându-se numai de suzeranul tuturor*. Ducatul Franției e centrul țerei; numele acestuia se va întinde asupra întregii țeri. Parisul va deveni capitală. Puterea regală foarte mică, basată fiind numai pe legăturile feudale. Numerul feodelor a crescut la 53. Ca-

pitularele nu mai sunt ordine generale de guvernare, ci tratate între rege și vasali.

Hugo Capet ie titlul de maiestate, luptă contra seniorilor, basându-se pe clerul cel dușman seniorilor din cauză că aceștia încep a răpi numirea episcopilor; introduce *ereditatea fiului celui mai mare*.

995. Urmează fiul seu *Robert II*.

1031. *Henric V*. Luptă cu vasalii, sprijinit de Robert Dracul ducele Normandiei, care capătă pentru aceasta întindere de teritoriu. Se însoară cu Anna de Rusia, nepoata împ. de Răsărit Roman II.

1060. *Filip I*. Wilhelm ducele Normandiei cucerește Anglia (1066) și refuză omagiul regelui *Francei*. Comerț cu beneficiile eclesiastice și rivalitate cu papa.

Pentru a se susține regii sunt nevoiți a dărui neconținut din posesiunile lor pământești vasalilor, care în curând nu mai ascultă de ei. La moartea lui Filip, 1108, domeniile regești earăși a dispărut (Le a rămas Paris, Orleans și Bourges cu teritoriile încunjurate). Slăbăciunea puterii regești se vede și din acea că regii nu ieu parte la marele expediții făcute de Francezi și anume: 1) Cucerirea Angliei (1066). 2) Cucerirea Italiei de Sud și fundarea regatului Ambelor Sicilii (1043—1092) 3) Fundarea regatului Portugaliei (1090). 4) Cruciata întâi (1096).

2. Istoria Germaniei de la 887 până la 1122.

887—911. *Ultimii Carolingi*.—*Arnulf de Carintia* ales de dieta de la Tribur rege Germaniei. Cearcă în zadar supunerea Italiei.

899. *Ludovic Copilul*. Năvălirea *Ungurilor*. Comiții de Franconia, Suabia, Bavaria, Saxonia, Lorena ieu în mână apărarea țerei, deci și toată puterea ocărnuirei; se declară *duci*.

911. *Conrad Francul*, ales de rege. Lupte cu ducii care vreau să devină cu totul neatârnați.

919. Casa de Saxonia.—Sub dănsa (919—1024) și sub primii regi din casa Franconă (1024—1056) epoca de strălucire a Germaniei.—*Henric I Păsărarul*; lupte cu Carol Simplul p. Lorena (920). Organizarea militară și întărirea Saxoniei contra Ungurilor; bătăuți la *Merseburg* (933).—*Wenzii* bătăuți și creștinizați; inflințarea marcei de Brandenburg (929).—Lupte cu Danezii; marca de Slesvig (934).

936—973. Oton I cel Mare. Consideră pe duci ca dregători; slăbește puterea lor, dând ducatele rudelor sale;*) *comiții palatini* administrează domeniile regești din ducate; seniorii mici și clerul favorizați. (Episcopii primesc comitate, orașe cu toate drepturile de senior feudali).—Intinde Creștinismul: 1) între *Wenzi* (episc. noue: Merseburg, Meissen, Brandenburg, Havelberg.) 2) *Danezi* (trei episc. în Slesvig). 3) *Poloni* (ep. Posen). 4) *Boemi* (ep. Praga). 5) *Swedezi* (misionari).—Bate definitiv pe Unguri în *Câmpia de la Lech* (955). Marca ostică, lângă Bavaria. Boemia sub Boleslav, Polonia sub Miescislav vasale imperiului german.

962. *Oton cucerește Italia și coronat împărat.* Originea legăturii strinse între papa și împăratul german, și a incurcăturilor ce provin din amestecarea împăraților în Italia, a papilor în Germania.

973—983. *Oton II*, înșurat cu Teofano fiica imp. de Răsărit.—Incurcări în Italia: Revolta tribunului Crescentius în Roma. Incercare zădarnică a cuceri Italia sudică de la Sarazini și Greci; bătălia de la *Basantello* (982). Marca ostică dată familiei Babenberg (originea ducatului de Austria).

983—1002. *Oton III*, minor. Revolta vasalilor sub Henric Zurbagiul.—Rescoala lui Ioan Crescentius (fiul) în Roma; papa Greg. V alungat. Oton pune pe preceptorul său Gerbert papă, sub numele Silvestru II.

1002—1024. *Henric II cel sfânt.* Lupte cu vasalii,

*) Suabia unui fiu; Lorena ginerelei seu; Arhiepiscopatul de Maianța unui alt fiu; cel de Colonia unui frate.

cu Italia, cu Boleslav din Boemia. Episcopii și vasalii mici din Italia, favorizați.

1024. Casa Franconă. — *Conrad Salicul*. La alegerea sa se introduce sistemul *alegerii prealabile*: Vasalii cei mai mari aleg, și supun alegerea ratificării a dunaiei. Originea *principilor electori* (m. târziu 7). — Supune Italia revoltată. Prin *Constituția de Pavia* (1037) declară feudele mici creditare, și nerevocabile decât pentru tradare. Moștenirea regatului de *Arelat* (1038).

Istoria Burgundiilor până la 1038,

933. Ambele Burgundii unite în reg. de Arelat. 937—993. Conrad Pacificul.—Regatul slăbește prin desbinări interioare, amestecuri în Italia, năvălirile Ungurilor.—Rudolf III (993—1024) numește moșteritor pe Henric II imp. germ.—Basat pe acest drept îl cucerește Conrad.

1039—1056. *Henric III cel Negru*. Culmea înfloririi imp. germ.—Dania, Boemia, Polonia, Ungaria vasale. Regatul de Arelat, Italia, supuse. Lorena întinsă până la mare.—Indreptarea corupției papilor; numirea de *papi germani*.

Fenomene generale a istoriei Germaniei

1) *Feodalismul* introducându-se în Germania de la Carol cel mare, se dezvoltă mai târziu decât în Franța. La început 5 ducate. Impărații p. a lupta contra acestora înmulțesc numărul vasalilor mici, crează palatini, episcopi etc. și *ajută înșii dezvoltarea feodalismului*. Numai energia personală a împăraților măntine unitatea.

2) *Corupția bisericeii* prin incorporarea ei în sistemul feudal, mai ales simțită în Germania. Fiind episcopii vasali, împăratul i numește, pe când înainte se *algeau*. Numiri adesea p. bani, pe care episcopii și-i scot vînzînd ca beneficii posturile de la biserică (*simonia*).

3) *Unirea Italiei cu Germania*. Papii vroesc să aibă în Germania un cler supus lor; papii percep mari venituri din Germania. Impărații p. a stăpîni Italia vrau papi și cler devotați lor. — Relațiile Germ. cu Ital. nu dau naștere unei dezvoltări intelectuale, fiind ambele țeri încă barbare. Comerțul cu totul în favoarea Italiei; Lombardii și Evrei în Germania.

Din slăbăciunea interioară a imperiului, corupția ele-

rului și legăturile papei cu împăratul se esplică lupta pentru investitură.

Inălțarea puterei papale până la Gregoriu VII.

840. *Decretalele cele false.* Documente atribuite papiilor vechi; susțin că papa e autoritatea supremă bisericească, că stă deasupra celei lumești, că are singur dreptul de a întări episcopii. Falsificarea, făcută de clerul francez p. a scăpa de influența regilor și a mitropoliților, devine profitabilă papei.

858—867. *Papa Nicolae I.* Silește pe Lotar de Lorena să reieefemea de care se despărțise. — Casază hotărîrea sinodului galican chemat de arhiep. Hincmar care destituise pe ep. de Soisons. — Cere destituirea patriarhului de Constantinopole Fotius ca nefiind sfințit canoniceste.

Autoritatea papală e așa de bine întărită în *opinia lunei*, încât cu toată *corupția mai multor papi* din această perioadă, ea nu este clătinată: 2 papi uciși, 3 exilați, 2 siliți să abdice. Teodora și Marozia, doue curtizane dispun de scaunul papal de la 900—950. Comiții de Tusculum de la 1012—1033. Benedict IX papă în vârstă de 18 ani; fiind alungat și alegându-se altul, el vinde demnitatea sa de papă unui al treile p. 1000 de livre (1045). Împăratul Henric III vrând să moralizeze scaunul papal, pune în el papi germani 1046—1073: Clemente II, Damas II, Leon IX, Victor II. Hildebrand este secretar la acestia.

1054. Desbinarea bisericeii creștine (v. ist. imp. bizantin) profitabilă Apusului. Papa șeful unic și necontestat a bisericeii apusene.

Papa Gregoriu VII și reforma bisericeii. 1049—1085. — *Gregoriu VII* (1049—1073, Consilier la 5 papi; 1073—1085, papă). Regenerarea Creștinătății prin bisericeii; îndreptarea acesteia prin puterea papală. El vroește: 1) Să scoată *alegerea papei* de sub infl. împăratului și a poporului Romei; colegiul cardinalilor. 2) Să scoată clerul din *legăturile lumești*, prin *celibat* și prin sfăr-marea legăturilor *feodale*. Episcopii să nu mai fie numiți de regi (investitura cu cărjă și inel) ci *aleși de cler și întăriți de papa*, ear regii să le incredințeze averile, jurisdicția și celelalte drepturi lumești (investitura cu sceptrul). *Episcopii să rămână deci cu puterea lumească de mai nainte, dar se fie oameni de ai papei.* 3) Să slăbească puterea episcopilor restringând alegerea lor numai la clerul mitropoliei (*capitul*) și scoțind *mânăștirile* de sub jurisdicția lor.

1073—1122. **Lupta pentru investitură**, sub împ. Henric IV (1056—1106) și Henric V (1106—1125).—*Henric IV* minor; înălțarea puterii vasalilor (Arhiep. de Colonia, ep. de Brema tutori.) Asuprirea Saxonilor; revoltă (1075); pedeapsă cumplită; ei *apelează la papa*.—Gregoriu VII ordonă lui Henric să vină la Roma p. a se îndreptăți de aceasta și de *nepăzirea ordinilor papale relative la investitură*. Impăratul adună sinod care destitue pe papa. Papa excomunică pe împăratul; efect cumplit a excomunicării asupra poporului; penitența lui Henric (1077).—Lupta lui H. cu anti-imp. Rudolf de Suabia și cu papa Gregoriu ajutat de Normani sub Robert Guiscard. După moartea lui Gregoriu (1085) papii Urban II și Pascal II urmează lupta. Fiul lui Henric se rescoală. Henric IV moare.

Henric V. (1106). Lupte cu papa Calixt II aliat cu mulți vasali. O nouă cauză de luptă este cearta de la moștenirea Contesei *Matilda de Tuscia* care lasă papei statele sale *) (1115). Finitul luptei prin

1122. Concordatul de la Worms.—Episcopii să fie aleși de cler și întăriți de papa. Impăratul să aibă numai un drept de privighere asupra alegerei, și să investească pe cei aleși cu beneficiile eclesiastice.

În acest timp de lupte, feodalitatea progresază în Germania. Feudele mari și mici devin ereditare; oamenii liberi intră pentru siguranță în legături de vasalitate. Mare putere a clerului, acărui șefi (6 arhiep. și 35 de episc.) domnesc ca principii lumești asupra unor întinse teritorii, și acest cler puternic este supus papei de la concordatul de Worms.

*) Parma, Modena, Regio, Mantua, Piacența, Verona etc.

**) Lyon, Vienne, Arles, Marseille, Geneva, Besançon, vin la Germania.

3). Istoria Italiei de la 887 până la 1122.

a) *Italia superioară.*

887—964. *Lupte între претенdenții la corona Italiei*
 Demnitatea de împărat rămânând prin tractatul de la Verdun asupra lui Lotar, care căpătă Franția de mijloc, lupta pentru corona Italiei este și o luptă pentru demnitatea de împărat. Competitorii care au luat parte la luptă sunt:

Berengar I de Friul, rege de Italia	888	Impărat	915
Guido, duce de Spoleto	889	"	891
Lambert, fiul lui Guido	892	"	892
Arnulf, regele Germaniei	—	"	896
Rudolf, regele Burg. transj.	921	—	—
Hugo, comitele Burg. cisj.	926	—	—
Lotar, fiul lui Hugo	931	—	—
Berengar II, Marchiz de Ivrea	950	—	—
Adalbert, fiul fiul lui Ber. II	950	—	—
Oton cel Mare	951	—	962.

Aceste lupte nasc o complectă *anarhie*. Seniorii feudali și demnitarii bisericești domnesc tot mai neatârnați. Năvălirile Ungurilor (898; 914 arderea Paviei) și ale Sarazinilor (887—916) aduc o complectă nesiguranță. De aice 1) *întărirea orașelor* nordului Italiei, care erau mult mai însemnate decât în alte țeri, pentru a se apăra; 2) dezvoltarea corupției și *vieței luxoase*, rămășiți a civilizației centrului imperiului roman; de aice dezvoltarea industriei și a comerțului. Ambele cauze măresc *însemnătatea orașelor italiene*.

964—1056. *Italia în timpul puternicilor împărați germani*. Starea mai liniștită și creșterea corupției favorizează dezvoltarea orașelor guvernate de comiți, vasali împăratului. Roma însăși sub supremația împăratului.

Revoluțiile contra dominației germane fac pe imp. să *slăbească puterea vasalilor mari*. Mai toate orașele date la episcopi (Henric II 1002—1024). Feudele mici ereditare (1037 sub Conrad Salicul).—Alegerea episcopilor de popor și rămășiți de tradițiuni romane deprind pe orașe cu *alegerea magistraților*. Origina constituțiilor

republicane. (Poporul din Milan refuză episcopi *numiți*, în 991, 1045, 1070. Idem cel din Pavia 1057)—În toate trebile însemnate vedem de timpuriu figurând *poporul* din orașe. (1002, Luptă între Pisani și Lucani.—1006, Pizani și Genovezi cuceresc Sardinia. 1057, Luptă între poporul din Milan și cel din Pavia).

1056—1122. *Italia în timpul luptei pentru investi-tură*. Puterea împ. nimicită; feudalismu slăbit; orașele puternice.—Lupte între orașe și seniori; mulți din acestia supuși și *indatorați a petrece câte-va lni pe an în orașe*—Multe orașe bogate își rescumpără libertatea. *) Mai toate se subtrag de sub autoritatea episcopului.

1122. *Orașele lombarde*, înfloritoare prin industrie și comerț. Constituții republicane; magistrați aleși de popor. Poporul împărțit în *bresle* după meserii. Seniorii feudali ca să devină cetățeni trebuie să își *lepede nobilitatea*, intrând în bresle. Gelosie și lupte comerciale între orașe (1111. Milanul distruge Lodi. 1118 Milanul luptă c. orașului Como.)

b) *Italia Inferioară*.

887. În Italia Inferioară sunt trei state semi-independente: Neapole, Gaeta, Amalfi; restul sub Bizantini, guvernat de „Catapanul“ din Bari. Pe lângă aceste principatele longobarde: Benevent, Capua, Salerno.

1012. Căți-va Normani pelegri, luați de principele de Salerno în ajutor contra Sarazinilor. Mulți Normani franțuziți vin în Italia sudică. — Nefind respățiți de Greci, ei cuceresc Apulia.

1042. *Robert Guiscard*, ducele Apuliei, cucerește Calabria, pune capăt domniei Bizantine (1057). Supune principatele Salerno și Benevent.—Fratele seu Roger cucerește Sicilia de la Arabi.

1139. *Roger II fundează regatul ambelor Sicilii*, unind ambele cuceriri, supunând apoi Capua, Neapole și

*) 1091. Pisa își rescumpără libertatea de la Heinric IV. Nu va putea numi Marchizi în Toscana fără invoirea poporului pisan.

Amalfi. Papa Leo IX recunoaște aceste cuceriri considerându-le ca feude papale.

În Sicilia în Sudul Italiei înflorește înainte cultura arabă care stă în contact cu cea a Arabilor din Spania. Aici încep cele ăntei lumini a civilizațiunii intelectuale, pe când în nordul Italiei încep acele ale civilizațiunii materiale.

Fenomenene generale istorice a occidentului creștin *)

I Urmările feodalismului.

1) *Urmări generale.* Desvoltarea virtuților aduse de barbari. Viața de familie; înălțarea condiției femeilor, bine privite de Germani. — Lipsă totală de ordine, dueluri judiciare, lupte private; ruina agriculturii și a comerțului. — Desprețuirea învățăturii, lipsa schimbului de idei din cauza locuințelor isolate. Singură biserica este cultă, de cea și domină toate interesele. Toate actele însemnate se fac în biserică. Mare superstiție și ignoranță.

2) *Decăderea justiției.* Comiții, centenarii devenind domni neatârnați, ei devin judecători pe teritoriile lor. De asemenea bisericile, orașele. Justiția regească numai în domeniile lui. — Scăderea proprietarilor liberi micșurează numărul celor ce dau dreptate sub președința comitelui, a seniorului. Seniorul de cea nu dă dreptate singur, ci delegează pe un vasal al seu care asistat cel puțin de doi alți vasali dau dreptatea; aceasta pentru oamenii liberi vasali. Șerbii sunt în bunul plac al seniorului. — Dovedirea prin *conjurători* (oameni cari jură pentru dreptatea celui ce-i aduce) devenind prea grea, se introduce ăntei *probele lui Dumnezeu*, apoi mai târziu *duelul judiciar*. Apel în contra unei hotăriri se face provocând pe judecătorii ce au dat-o, în duel.

3) *Formarea clasei șerbilor.* Din vechii coloni romani, sclavii liberați și oamenii neliberi ai Germanilor, ce samănă cu colonii, se formează clasa *șerbilor*, sclavi ai pământului nu ai persoanei. Se înmulțește foarte după Carol cel mare prin proprietarii mici scăpătați sau ruinați de seniori. — Ei sunt muncitorii pământului, nu se pot strămuta din loc, au drept ereditar asupra-i; sunt datori dejme bisericii, seniorului, regelui, și multe beilicuri.

*) Istoria Navarei se va face mai târziu. A Angliei în perioada a III-a cu privire retrospectivă. Spania fiind însemnată prin cultura maură, va fi tratată mai jos sub Arabi. Statele nordice atunci când vor începe a juca un rol în istorie.

II. Biserica, susține moralitatea, cultura, ordinea mai ales prin mănăstiri, pacea lui Dumnezeu și jurisdicția bisericească.

1) *Mănăstirile.* Introduse în Apus de călugărul Ananiasus.—Mănast. *Monte-Casino* în Italia fondată de Benedict de Nursia 529. Regulele vieții monastice în Occident; se deosebește prin ocupațiuni intelectuale (prescriere de manuscrise etc.). — Călugării fuseseră întâi laici, apoi supuși autorității episcopilor prin sinodul de Chalcedon 451; în secolul VI cad cu totul sub această autoritate. Luptele călugărilor pentru neatărnarea mănăstirilor.—Papii scot mănăstirile de sub puterea episcopilor, făcându-le să atarne direct de ei; papa Zacharia liberează *Monte-Casino* 750.

2) *Pacea lui Dumnezeu.* Sinodul de *Poitiers* afuriște pe cine va prăda pe săraci, pe clerici, și pe neguțitori 959. Clerul francez ordonă suspendarea luptelor p. a scăpa de foamete 1034. Episcopii din regatul Arelat opresc luptele private de Joi sară până Luni dimineată; *Treuga Dei* 1041. Episc. Sigivim de Colonia o introduce în Germania. Sinodul din *Clermont* face din *Treuga Dei* un așezământ general al bisericii creștine 1095.

3) *Jurisdicția bisericească.* În biserică rămâne dreptul roman; se adaog hotărârile sinoadelor și ale papilor. Sistem de probare mai rațional; lipsa duelului judiciar. Pe când în biserică predomină dreptul, în societatea lumească domnește forța. Jurisdicția bisericească se întinde; afară de cauzele bisericesti, episcopul judecă și acele civile în legătură cu religia: despărțenii, sperjur, camătă etc.

Fazele prin care trece biserica. La începutul perioadei puterea bisericilor naționale; sinoade locale: Lotar împăra. alungut de un sinod. Carol Pleșuvul destronat de episcopi. Boso regele Burg. ales de episcopi.—Pe urmă biserica devine feudală; neatărnarea episcopilor; slăbire-puterii mitropolitilor; falsele decretale 840.—În fine biserica devine monarhă că căzând tot mai tare sub papi Gregoriu VII 1075.

III. Cultura intelectuală.—1) *Mănăstiri și scoli.* Călugării Benedictini fundează scoli, în St. Gallen, Fulda, Reichenau, Corvey, Brema, Tours, Weisenburg etc. 750.—Carol cel Mare, apoi Lotar împăra. fundează scoli în Os-nabruck, 800; în Italia 9 din care una în Florența 820. Sub Oton I scoală în Colonia 950. Aceste scoli sunt clericale p. formarea de episcopi. Limba latină.—Prescrierea de manuscrise. De la cucerirea Egiptului de musulmani (641) lipsește papirul; manuscrisele palimpseste.

2) *Limbi.* Cea latină e limba cultă în stat, biserică și literatură scrisă. Sub ea se dezvoltă dialecte *poporane*: cele două limbi de *si*, limba de *ia*, cea de *oc* și cea de *oil*.—Ludovic Germanul face jurământ în limba romanică 842. Otfried de Weisenburg traduce evanghelia în dialectul francon 850. Poesia latină devine ritmică, perzându-se vechea pronunțare c. 1000. Cea poporană se dezvoltă din ce în ce. Cântecul lui Rolland foarte răspândit c. 1066.

3) *Oameni însemnați.* În sec. VI, VII mișcarea literară concentrată în predici, vieți de-a sfinților (colecția jesuiților Bolandiști numera 55 vol. în folio cu 25000 de vieți de sfinți.)—*Alcuin* † 804, corege cărțile bisericești; scrieri religioase, filosofice (de *Virtutibus*, de rațiune animae), literare (gramatică, retorică) și poetice. *Egingardt* † 839; viața lui Carol cel Mare. *Agobard* ep. de Lyon † 840; scrie c. duelului, probelor lui D-zen, credinței în vrăjitori. *Hincmar* Arhiep. de Reims † 882; dispută contra călugărului Gottschalk care susține predestinațiunea. *I. Scotus Erigena* † 877, dispută ca și Hincmar c. lui Gottschalk, însă prin raționare simplă, fără a se baza pe sfânta scriptură. Este reprezentantul spiritului filosofic; alungat din Franția din ordinul papei Nicolae I. *Silvestru II* papă † 1003, învățat în școlile maure; introduce cifrele arabe în Europa și ornica cu pendel. *Guido di Arezzo* † 1050 introduce noatele cu linii în muzică. *Anselm* arhiep. de Canterbury † 1109, aplică filosofia la demonstrarea chestiunilor religioase; originea scolastice.

B. Rasaritul.

1) Istoria Arabilor.

Arabii înainte de Mahomet.—*Arabia ferică* cu orașe însemnate; *Arabia deșartă* cu locuitori nomazi; cate-va orașe între care Meca și Medina. — Poligamie, moravuri barbare dar cavalereste, mare prețuire a onoarei. Din cauza climei, violență în pasiune și fantasmă vie; mare plăcere pentru poesie și limbă frumoasă; nici o altă artă. — Religione monoteistă în fond; din cauza barbariei însă toate triburile se închină la idoli.

450 *Kaaba*, templu la Meca, loc de întrunire pentru luptele poetice între diversele triburi; pelerinaje religioase. *Kaaba* conține idolele tuturor triburilor.—*Kaaba* vine sub paza familiei *Coreișitilor*; începuturi de organizare de stat.

500. *Arabia* se deschide la toate popoarele prin schimbarea direcțiunii comerțului din cauza luptelor nesfârșite între împărații Bizanțului și regii de Persia.—Pătrunde-

rea *Iudaismului* și a *Creștinismului* în triburile Arabe. Trezirea unui *dor de reformă* spre o religie curată, monoteistă, și alungarea idolatriei. Mișcare religioasă și neliniște interioară.

570—632. Mahomet. — Din familia Coreișitilor, născut 570, cunoaște Creștinismul în Siria 583; revelează religia nouă ăntei numai familiei sale 611. Mohamet procris de Coreișiți.

622. Fuga lui Mahomet de la Meca la Medina. De aici datează Turcii era lor, *hegira*. — Mahomet bate pe Coreișiți, ie Meca, restoarnă idolii 630. Repede întoarcere la Mahometanism. 114,000 Musulmani fac pelerinajul la Meca 632.

Coranul, adunarea preceptelor lui Mahomet. Religia lui Mahomet trebuie să se răspândească cu sabia. *Arabii uniți în o nație, însuflețiți de spiritul religios, plini de patima rasei și a climei și împinși de spiritul de proselitism pornesc la cucerirea lumii.* Profetul era și șeful statului și comandantul armatei. Astfel vor fi și urmașii sei, Califii.

632—660. *Califat electiv.* Abu-Bekr, Omar, Otman, Ali. Sectele *Șiitilor* care nu recunosc de legitimi pe cei 3 d'ăntei califi, și a *Suniților* care i recunosc. Lupte pentru califat; Omar și Otman mor asasinați. — Cuceriri: De la imp. de Răsărit Siria 636; Palestina, luarea Ierusalimului 638; Mesopotamia 640; Egiptul, luarea Alexandriei 641; Armenia 646. Apoi Persia; finitul dinastiei Sasanizilor 642; Ciprul 647; Rodos 649; Tripolitania 647; Nubia 651.

660. Califatul ereditar. Dinastia Omaiazilor. (660—750). Resbelul sfânt intrerupt prin resbelul civil. Coreișiții conduși de Moavia se scoală contra lui *Ali* care moare asasinat. — *Moavia stremută reședința la Damas de la Medina.* — Cuceriri: Asediul ăntei a Constantinopolei 672; luarea Cartaginei 698; supunerea Africei. Cucerirea Spaniei 711. Al doile asediu a Constantinopolei

(717). Arabii bătuți la Poitiers 732. Supunerea Georgiei.*)

750. Dinastia Abasizilor. *Abul Abas* din familia Abasizilor (de pe un moș a lui Mahomet) restornează pe Omaiadul Mervan II. *Stremută reședința în noul oraș Bagdad. Abdelrahman*, un urmaș a lui Mervan, fundează Califatul de Cordova (756).

750. Pericada de glorie a califatului de Bagdad sub Almanzor 754—755; Harun-al-Raschid 786—809; Almamun, 813—833; Motasem, 833—842; și Wathek, 842—846.

814. Inceputul desmembrării califatului de Bagdad. Cause: Decăderea spiritului religios prin cultură; a spiritului militar prin molătatea țărilor fertile și bunul traiu al orașelor. Prea marea întindere a imperiului și diversitatea popoarelor. Formarea de secte din cauza spiritului filosofic și lipsa unui cler organizat care să le combată. Slăbirea puterii centrale și neatârnamarea guvernatorilor.

842. Garda turcească introdusă de Motasem, p. întărirea puterii centrale.

950. Emir al Omra șeful gardei răpește puterea militară și civilă. Califii șefi numai religioși.

814—1030. Șapte imperii apar și dispar pe rând în Asia, formate din țeri ale califatului de Bagdad. În Africa de asemenea *cinci*. Din aceste rămân în Asia *Imperiul Seldjucizilor* care pun mâna pe Bagdad 1030; în Africa *Imp. Fatimizilor* 968.

1072—1092. Strălucirea Seldjucizilor sub *Malek Schah*

1092. Desbinarea imp. Seldj. în 5 sultanate: Iconium, Persia, Kerman, Alepo și Damasc.

*) Imperiul Omaiazilor se mărginește de Pirenei, Marea Mediterană, Taurus, Caucazul, Marea Caspică, fluviul Sihun și Djihun; la răsărit de munții Ceresti; la Sud de Oceanul Indic, Marea Roșie, Cataractele Nilului, deșertul Sahara; la Apus de Oceanul Atlantic.

Istoria ulterioară a Califatului

1258. Gengis Khan ucide pe ultimul calif Motasem. Un membru din familia Abasizilor fuge în Egipt, proclamat aice calif.

1517 Sultanul turcesc Selim I cucerește Egiptul, desființază demnitatea de calif, luând-o asupra-și. Sultanul turcesc șef a bisericei musulmane.

756—1006 Perioada de glorie a califatului de Cordova. Abderamau I, 756—787; Heschem I, 787—795; Alhakem, 795—821; Abderaman II, 821—852; Abderaman III, 982—961; Alhakem, II, Heschem II, 961—1006.

1006. Inceputul desmembrării Califatului de Cordova. Cătră cauzele espuse se adaug luptele cu Creștinii din Spania. Ultimul Omaiad în Spania este Heschem III (1031) Până la 1030 se desbină în 10 state.

Istoria Arabilor în Spania până la 1492.

Desbinarea favorește progresul Creștinilor. Căderea Toledei; Arabii chiamă pe *Almoravizi* din Maroc în ajutor (1086). Căderea Saragosei; *Almohazii* chiamiți în ajutor (1147); bătuti la Tolosa (1212). Almohazii resturnați în Africa de *Merinizi* (1269) care caută să ocupe Spania, dar sunt bătuti la Rio-Saldo (1340). Cu incetul numai Grenada mai rămâne Arabilor, luată la 1492 de Ferdinand și Isabela.

Cultura Arabă în Asia și Spania.

Religia mahometană nu venise să restoarne o civilizațiune coruptă; de aceea *nu este enemică culturei*.

Cultura arabă se desvoltă numai după așezarea Arabilor în țeri fertile; strelucește cu osebite în Asia, și în Spania.

Literatura. Înainte de Mohamet înflorește poezia în Arabia. *Coranul* cea ăntei carte de prosă arabă. După Mohamet se desvoltă narațiunile și poveștele. *O mie și una de nopți*.—Literatura Persică-Arabă: *Ferdusi* (1030) autorul marei poeme epice *Schahname*; *Saadi* †1291; *Hafiz* †1389.—În Spania *romanse* cântate de cântareși; lupte poetice ca acele din Arabia.

Științele. Arabii vin în atingere cu resturile culturei antice, și cu scolile de medicină și filosofie a Nestorianilor așezați în Asia, (Persia)—Traducerea lui Euclid, Ptolemeu, Gallien, Aristotel, Înflorirea *astronomiei*;

calcularea anului lunar, o obliquitatei eclipticei; măsurarea unui grad de longitudine. *Algebra* până la ecuații de gradul al III-le. *Trigonometria*, *Optica*. *Chimia* creată de Arabi (850 descoperirea acidului sulfuric, a fosforului &). Superstițiuni ânsă turbură această știință dând naștere *alchimiei* (căutarea aurului), precum contactul cu religia Perșilor corupe astronomia în *magie* și *astrologie*. În *medicină* Arabii urmează tradițiunile lui Hipocrat și a scoalei Alexandrine; medici celebri: Avicena în Asia †1037; Averoes în Spania †1198. În *Geografie*, Edrisi născut 1099 trăește la curtea lui Roger I regele Siciliei pentru care construiește un glob terestru. Abul-Feda †1331. *Mecanica*; ornice cu apă trimis de Harun-al-Raschid lui Carol-cel-Mare. Mașini idraulice pentru ridicarea apei, întrebuințate în agricultura spaniolă. *Filosofie*; traduc și comentează pe Arisotel.—Praful de pușcă, busola le sunt cunoscute.

Fie care moschee avea câte-o *scoală*. Cele mai renumite: în Asia: la Bagdad, Bassora, Ispahan, Samarkand; în Africa: la Fex, Maroco; în Europa la Cordova, Sevilla, Grenada, Saragosa & și în Sicilia.

Starea materială, din cele mai înfloritoare. Comerț întins în Asia, Africa, Europa. Drumuri bune; stațiuni și rezervoaruri de apă pentru caravane. În Spania agricultură înfloritoare; îngrășarea și udarea pământului. Cultura bumbacului, sofranului, trestiei de zahar. Țesături de lână, mătăasă, aur. Fabrici de zahar, de arme, de piei și de mânuși. Lucrarea minelor: argint-viu, fer, aramă &.—Orașe foarte multe (6 mari, 8) de a 2-a, 300 de a 3-a mână, nenumărate sate) șosele, fanare, grădini minuate, locuinți luxoase și elegante.

Arte &. Intre opuri de arhitectură se insamnă Alcazarul la Sevilla, Moschea la Cordova și Alhambra la Grenada. Pictura și sculptura nu se pot desvolta fiind oprită reproducerea de figuri omenești. Ornamentică bogată (arabescuri).—Viață elegantă, luxoasă și ușoară.

Toată această cultură maură care există și în Sicilia va influența asupra Europei, pe de o parte asupra Italiei pe de alta asupra Provensei.

2. Istoria Imperiului de Răsărit. (565—1056).

567—717. Urmașii lui Iustinian între care se insamnă *Heraclius* 610—641.

717—867. Dinastia Isaurilor. *Leo Isauricul* 717—741; *Ireana* 792—802; *Teodora* 842—867.

867—1056. Dinastia Macidoniană. *Vasilii* I, 767—866 *Vasilii* II 976—1025.

Sucesiunea împăraților bizantini este o lungă rețea de crime și revoluțiuni de palat, care slăbesc puterea centrală, pe când pericolele exterioare, Perșii, Arabii, Avarii, Bulgarii, restrâng necontenit mărginile imperiului. Pe lângă aceste, certele religioase urmează înainte.

572—626. *Lupta cu Perșii și Avarii*. Iustin cu Chosroes I, (572). Heraclius ca Chosroes II (610—622).

641. Tratat de pace; lucrurile rămân in statu-quo. *Avarii* se întind în Dacia, Chaganul *Baian* 570—600 pradă imp. de Răsărit. Cereri insolente (elefant, pat de aur, tribut). Unit cu Perșii, asediază Constantinopolea 626.

630—680. *Cearta Monoteștilor* (o vroință în Hristos) sub Heraclius, Constanț și Const. Pogonat. Eresie admisă de Heraclius și de Constanț. Opoziția papei de Roma. Sinodul al III de Constantinopole condeamnă eresia. Din ea se trag Maroniții din Liban.

636—867. *Lupte cu Arabii*. Imp. bizantin perde pe rând Asia în cea mai mare parte, Egiptul, Africa, Cipru, Rodos 636—649. Antetul asediu a Constantinopolei 672; al doilea 717. Perderea Cretei la Arabii Spanioli 824; a Siciliei la Aglabiți 827.

726—842. *Cearta Iconoclaștilor*. Invingerile Arabilor care rid de cultul icoanelor provoacă în Creștini o reacțiune. Imp. *Leo Isauricul* ordonă destrugerea icoanelor (726). Sinodul al II-le Nikean 787. Imp. *Ireana* restabilește cultul. După moartea ei persecuții noue. *Teodora* pune capăt iconoclasmului 842. — Italia se opune edictelor iconoclaste; papii Gregoriu II și III protestează. Exarhul din Roma ucis. *Italia devine neatârnată de Bizanț*.

800—969. *Secta Paulicianilor*. Se nasc în Armenia Sunt contra episcopilor, a icoanelor, a testamentului vechiu, a fecioarei Maria, ângerilor, sfinților.

Porfirogenet (911) și Zimisces (969) transferă mulți în Trăcia. Eresia se întinde între Bulgari. (Originea Albigenzilor.)

640—1018. *Lupta cu Bulgarii și Rușii*. *Simeon* regele Bulgarilor. *Samuel* regele Bulg. face vro 20 de expediții Imp. de Răsărit *Vasilii* II Bulgaroctonul supune pe Bulgari (1018).

Rușii pradă Imp. pe apă de patru ori (865, 904, 941, 1043), până se creștinizază (988).

1054. *Despărțirea bisericii creștine în Apusă și Răsăriteană.* Cause: diferenți dogmatice asupra pornirii Sf. Duh, asupra celibatului, postului. Apoi deosebire în limba predicării (latina și greaca). Rivalitatea papei și a patriarhului pentru supremație. Ura populației Italiei contra Grecilor decând ajunsese supusă acestora. — Cearta *iconoclaștilor* 726—842. — Cearta între papa *Nicolae I* și patriarhul *Fotius* 858—867: papa nu vroea să recunoască pe *Fotius* fiind reu sfințit. — Cearta între *Leon IX* și *Mihail Cerulariu*. Excomunicări mutuale 1054. — Imperiul de Răsărit instrăinându-și popoarele apusene perde ori ce sprijin, tocmai când slăbește mai tare.

Cultura. Foarte slabă. Colegiul de Constantinople, (directorul numit *soarele învățătorei*; cei 12 profesori *cele 12 semne zodiacale!*) și biblioteca de 36,000 de vol. ard în timpul iconoclaștilor. — Înflorirea culturii Arabe trezește pe Greci. *Fotius* patriarhul † 886, scrie „biblioteca“ extract din vro 220 de autori. *Corpus iuris* tradus în grecește sub *Vasilii I Maced.*, *Vasilicalele* 870. *Învățătura*; *Stobeos*, *Anthologicon*, culegere din 500 de poeți; *Suidas*, lexicon. Comentarii asupra autorilor vechi. Lipsa totală de gust și de spirit productiv. Limba greacă înlocuiește definitiv pe cea latină.

3) Istoria Daciei și a Românilor 270 — c. 1100

Năvălirile.

270. *Goții* (r. germ.) ocupă Dacia. *Aurelian* retrage legiunile și coloniștii ce vroiră să se strămute, în *Moesia*; *Dacia aureliană*. — Creștinizarea *Goților* de episcopul arian *Ulfilas* 340—348; traducerea bibliei în limba gotică. — *Impinși* de *Huni* *Goții* trec parte în *Moesia* (*Visigoții*) parte în *Panonia* (*Ostrogoții*) 375.

375. *Hunii* (r. finică) se întind în Dacia, apoi se așază în *Panonia* c. 400. *Împreună* cu *Hunii* încep a se întinde popoare *slave* în Dacia, apoi peste *Dunăre* în *Moesia* și înainte în peninsula *Balcanului*.

450. *Gepizii* (r. germ.) se aşază după ruina imp. lui Attila, în Dacia apusană şi Panonia. Alungaţi de Longobarzi în unire cu Avarii (566); puţine rămăşiţi.

555. *Avarii* (r. finică) se întind de la Nord-Ost peste Dacia, aducând popoare slave. Pe la 600 se concentrează mai mult în Panonia şi Dacia apusană; 626 asediază Constantinopolea. 640 Imperiul lor slăbit prin revolta Slavilor şi Bulgarilor. 797 Nimiciţi de Carol cel Mare.

626. *Stremutarea mai repede a popoarelor Slave*. Serbii din Galiţia inferioară, Croaţii din Munţii Carpaţi peste Dunăre, în Serbia, Croaţia, Bosnia, Dalmaţia, Iliria.

680. *Bulgarii* (r. finică) se aşază în Moesia, după ce au pradat mult timp imp. bizantin: 493 trec Dunărea pentru întâia oară; 502 asediază Constantinopolea; 562 supuşi Avarilor asediază cu ei Const. (626); 640 scutură jugul Avarilor: ducele Cubrat. Domnia acestuia se împarte între cinci fii, din care *Asparuch* trece Dunărea.—*Bulgarii se slavizază în curând*, o dovadă de puterea elementului slav peste Dunăre; ei înşii sunt însă puternic amestecaţi cu element slav în ultimele timpuri a năvălirilor.

830. *Ungurii* (r. finică) venind de pe la Volga se aşază în *Ateluziu* între Nipru şi Siretiu. Ajută pe Bogor ducele Bulgarilor contra împăratului Manuel. 862 pradă imper. Francilor. 893—895 Aliaţi cu împăr. de Răsărit contra lui Simeon regele Bulgarilor. 896 Ajută pe regele german Arnulf contra lui Sviatopluk; în acest timp Bulgarii cu Peceneghii (din dosul Niprului) pustiază *Ateluzu*. Ungurii trecând pe lângă Kiev, pe care îl atacă fără succes, trec cu toţii în apus în Panonia 898.

900. *Peceneghii* (r. finică) în urma Ungurilor se aşază în Dacia orientală; prădăciuni contra imperiului, de mai multe ori în legătură cu Românii.

1050. *Cumanii* (r. finică) imbrăştie pe Peceneghi; mai multe grupe se adăpostesc în Transilvania. Cumanii pradă adesea imperiul. Ei sunt nimiciţi de Tătari la 1238; mai multe grupe se aşază în Ungaria.

Resultatul acestor năvăliri.

Popoarele *germane* nu stau mult timp în Dacia: Goții 100 de ani, Gepizii 100 și numai în Dacia apusană. Inriurirea este slabă.—Popoarele *finice* de și numeroase duc o viață de pradă și nomadă care micșurează inriurirea lor, slăbită și prin marea deosebire de rasă. Cele mai multe apoi nu se așază între Români.—Popoarele *slave* au cea mai mare inriurire asupra elementului daco-roman. Ele se află în Dacia amestecate cu Goți (elemente slave în traducerea Bibliiei de Ulfilas), se întind apoi încet și se indesesc neconținut împinse de popoarele finice. Ele se așază și se contopesc cu populațiunea daco-romană. *Din amestecul acestora se formează poporul Român în care elementul latin este cel predominant și fundamental.*

Formarea de State.

1) **Statul Bulgaro-Român.** — 680. Bulgarii se așază în Moesia. Slavii și Românii constituiți în stat sub dinastie bulgară.—725. Tratat cu Teodosiu III prin care muntele Emus devine margine între Bulgari și imperiu.—718—807 Lupte cu imperiu bizantin sub mai mulți duci din care unii de origine română. (Terbeliu, Cormesiu, Telesin, Sabin, Pagan, Teleric, Cardan).

807. Inceputul cuceririlor bulgare. Ducele *Crum*, bate și ucide pe împăratul Nicefor; transplantă 12,000 de familii din Adrianopole pe malul nordic a Dunărei de Jos.—820 *Critagon* cucerește Panonia; deputație la Ludovic Piul. Domnia Bulgarilor întemeată pe malul stâng a Dunărei.

835. *Creștinizarea Bulgarilor.* Regele Bogor se botează numindu-se Mihail. Călugării bulgari *Metodiu* și *Ciril* traduc evanghelia în limba sloveană veche numită bulgară de la cuceritori, și respândesc creștinismul între Slavi. Limba slavonă devine prin aceasta și limbă oficială în statele Slave. Domnia bulgară și eparhia arhiepiscopului bulgar întinzându-se și peste Dunărea, limba-slavonă se introduce și în biserică apoi în statele Românilor.— Această introducere a limbei și scrierei sla-

vone în biserică și stat nu trebuie confundată cu înriuirea directă ce au avut-o popoarele slave prin coviețuirea și contopirea lor cu Daco-Romanii.

878. *Simeon* regele Bulgarilor luptă contra lui Leon VI imp. ce este ajutat de Unguri. Devastează Ateluzu împreună cu Peceneghii.—917 Petru.—963 Frații David, Moisi, Aron și Samuel.

1018 *Vasilii II Bulgaroetonul* împăratul Constantinopolei supune earăși pe Bulgaro-Români, incorporându-i pentru un timp în imperiul seu.

2) **State române și româno-slave din Dacia traiană.** — De la retragerea Avarilor din Dacia, năvălirile devenind mai slabe și ne întinzându-se asupra întregului teritoriu dacian, apoi pământul Daciei servind mai mult de loc de trecere decât de așazare pentru barbari, populația română începe a se constitui în state. — În partea orientală (Moldova) găsim mai multe state sub dinastii slave și sub suzeranitatea regilor de Galiția; astfel principatul *Berladului* format după ce Ungurii părăsesc Ateluzu (c. 900 *), întinzându-se asupra mai multor orașe precum Galații, Tecuciul etc. Acest principat cuprinde partea Moldovei numită țara de jos. Țara de sus era de sigur sub suzeranitatea Galiției, poate chiar direct guvernată de regii acestui stat slav.—În Dacia Sudică (Valahia) există de prin aceleași timpuri *Vrancea*, la punctul de contact a Moldovei, Valahiei și Transilvaniei, și banatul *Craiovei*.—În Dacia de peste Carpați sunt mai multe Knezate române în *Temșișiana*, *Crișiana*, *Dacia centrală* (Transilvania centrală) *Marmuros* și *Făgăraș*. Cu venirea Ungurilor c. 900, cele d'ântei trei sunt supuse de ei, pe când laturea sudică și cea răsăriteană a Transilvaniei unde se aflau Făgărașul și Marmurosul rămân de o cam dată libere.—În toate aceste state cultura pe cât există este slavonă, din cauză că

*) În documente pomenit pentru ănteia oară în 1134, dar constituit, cu legături comerciale întinse, ceea ce dovedește o existență mai îndelungată.

biserica creștină atărănând de metropolia bulgară, limba bisericească era cea slavonă, de unde urmează că și limba oficială să fi fost tot cea slavonă.

Biserica creștină de rit slav. — Biserica orientală încercase de timpuriu creștinizarea popoarelor Slave dar cu puțin succes până la întemeierea *ritului slav* prin Metodiu și Ciril, când prin întrebuintarea limbei slavone în serviciul bisericesc, se înlesni răspândirea Creștinismului. Ritul slav introdus în *Bulgaria* 860 (care pe atunci se întindea și de a stânga Dunărei asupra Valahiei și a Transilvaniei) apoi în *Dalmația Iliria* și celelalte ducate Slavone de a dreapta Dunărei; în *Panonia* sub Roscislav și *Moravia* sub Sviatopluck 862; în *Boemia* sub Borziwoy la 880; în *Polonia* înainte de domnia lui Miescizlaw și Boleslaw, 975. 1005. *) Acelaș rit era de sigur adoptat și în regatul Galiției de care atărna principatul Bêrladului. — De pretutindeue deci Românii erau incunjuțați de biserica creștină de rit slav și statele lor erau vaselele unor state slave; de unde rezultă cu necesitate *introducerea ritului slav și între Români.*

Creșterea puterii papale și strălucirea împăraților Germani din sec. X și jumătatea ăntei a sec. XI înlesnește întinderea Creștinismului apusan și respingerea ritului slav. — Conciliul de Salonic oprește slujba slavă în *Dalmația* 925. Intinderea Creștinismului apusan în *Boemia* prin episcopatul de Praga fondat 967, în *Polonia* prin ep. de Posen 970. *Ungurii* ce ocupa *Panonia* și o parte din *Moravia* se întorc la Creștinismul apusan sub Geisa și Stefan I, 1000. — Biserica creștină de rit slav este astfel restrinsă în statele din Dacia, în câte-va din cele de peste Dunăre; în curënd se întinde spre răsărit între Ruși (988). Incercarea de a introduce ritul apusan și în aceste țeri va începe când statele catolicite (*Polonia, Ungaria*) își vor întinde dominația asupra-le. *Persistența ritului slav în țerile de la Dunăre este ănsă o dovadă de existența unor knezate și domnii neatărnate, în aceste țeri în secolii IX—XI.*

*) Și Ungurii adoptă ăntei Creștinismul oriental dar după ritul grecesc nu acel slav, ca unul ce este a popoarelor supuse de ei. 956 Ducele Gula din Transilvania cea supusă Ungurilor se botează la Constantinople; Geisa regele Ungurilor ie în căsătorie pe Sarolta fiica lui Gula 972.

PERIOADA III. CRUCIATELE.

(De la începutul cruciatelor până la sfârșitul Secolului XIII.
c. 1100—1300.)

A. Apusul.

I). Istoria Angliei de la 1066 până la 1272.

Istoria Angliei până la 1066.

Insulele britanice cuprind trei regiuni numite astăzi Anglia proprie, Scoția și Irlanda. — Popoare primitive celtice numite *Gaeli* sau *Gali*; în Scoția numite *Scoți* și *Picți*. — A doua imigrațiune celtică, *Bretonii* în Anglia proprie, împărțiți în: *Cambrieni* la Nord-Vest și *Logrieni* la Sud-Ost.

80—406. *Dominația romană*, numai în Anglia (54. 55. i. H. Cesar în Britania.—50—80 d. H. supunerea ei, terminată sub Vespasian). *Respândirea Creștinismului* în câte trei regiunile. — Elementul roman fusese slab din cauza îndepărtării; cu retragerea legiunilor la 406 nu răsăriră din Romani „decât femei și copii nevrăsnici care toți deveniră Cambrieni.“ Creștinismul persistă.

449. *Anglo-Saxonii* chemați de Bretoni pentru a-i apăra de incursiunile Picților și Scoților. Desbinări și lupte între Cambrieni și Logrieni după îndepărtarea Romanilor.

Saxonii formează 4 regate supunând pe Logrieni:

- 1) 455. R. de *Kent*, cap. Canterbury,
- 2) 491. R. de *Sussex*, cap. Chichester,
- 3) 516. R. de *Wessex*, cap. Winchester,
- 4) 526. R. de *Essex*, cap. Londin.

Anglii formează 3 regate din țara Cambrienilor.

- 5) 547. R. de *Nortumberland*, cap. Iork,
- 6) 571. R. de *Est-Anglia*, cap. Warwrik,
- 7) 584. R. de *Mercia*, cap. Lincoln,

584. *Eptarhia anglo-saxonă*. Bretonii se retrag în țara *Gaelilor* care devine centrul opoziției naționale-religioase contra năvălitorilor. Mulți Bretoni trec în Armorica, ce ie numele de „Bretagne.“

596. *Creștinizarea Anglo-Saxonilor* de către papa Gregoriu cel Mare prin Sf. *Augustin*, numit arhiep. de Canterbury. — Unire cu biserica creștină bretonă; opoziția rămâne curat națională, susținută de *cântarefi* (barzi); poemele lui Ossian celebră luptele lui Artur, șeful Cam-

brienilor, contra Anglo-Saxonilor.—Reinceperea unei culturi în Anglia; scoli episcopale; redactarea legilor Anglo-Saxone; cronicarul Beda; poetul Anglo-Saxon Coedmon, c. 600.—Mare progres a Creștinismului; mănăstiri; dare generală către papa numită denarul Sf. Petru, c. 800.

827. *Egbert cel Mare*. Inceputul năvălirilor daneze. După moartea lui, Danezii ocupă Anglia nord-vestică, 837.

871—901. *Alfred cel Mare*. Scapă Anglia sud-estică de dominația daneză ce se întinsese și aici.—Unirea regatelor libere în unul singur; sfârșitul eptarhiei. Organizarea țerei pentru rezistență și pentru administrație (v. mai jos).—Alfred e învățat, traduce mângăerea în filosofie a lui Boetius, revizuește legile, fondează școala de Oxford.

978—1013. *Etelred II* rescumpără de la Dauezi pacea cu bani. Birul „Dannegeld“. Caută sprijin în contra lor, căsătorindu-se cu fiica ducelui Richard II de Normandia. *Originea înriuririi normane în Anglia.*

1013—1041. *Dominația daneză în Anglia* sub *Swen* și *Canut cel Mare*, care se creștinază și trimite misionari în Scandinavia. Mare înriurire a curței de Roma. Reacțiunea națională sub *Godwin* alungă pe Danezi după moartea lui *Canut*.

1041—1065. *Edward* regele Angliei, fiul lui *Etelred*, refugit în Normandia unde e crescut în deprinderile normane. Mare înriurire a Normanilor în Anglia.—Revolta lui *Godwin*; alungarea favoriților normani; denariul lui Sf. Petru nu se mai plătește.—*Wilhelm Bastardul* duce de Normandia, sprijinit de papă formează planul de a cuceri Anglia.

1066. *Harald* fiul lui *Godwin* rege. Se judecă cu *Wilhelm* înaintea papei *Alexandru II* pentru Anglia. Papa hotărăște că se cuvine lui *Wilhelm*. Expediția lui *Wilhelm* în Anglia.

Constituția Anglo-Saxonă.

Luptele c. Danezilor necesitează contopirea eptarhiei în un regat. Impărțit în comitate și centene administrate de ealdormen și sherifi, dregători asemenea comitelui și centenarului din organizarea lui *Carol cel Mare* (v. p. 60). Proprietarii cei mari au și ei dreptul de a percepe unele taxe; unii chiar de a judeca, așa dar drepturi de ocărnuire pe pământul lor, *drepturi feudale*. Lupta c. Danezilor sub *Egbert* și *Alfred*, apoi dominația acelorora, în fine lupta p. alungarea lor împedecă însă întinderea fe-

odalismului. Tocmai când ar fi putut cerca a se întinde (după 1041), cuceresc Normanii Anglia. Până la 1066 deci puterea regească în Anglia nu este slăbită prin usurparea drepturilor ocărnuirei de către oamenii privați.

Regele numește ealdormenii, sherifii, greșii (în orașe și porturi), este șeful armatei; veniturile sale constau din domenii, porturi, mine, amenzi; regele preșidează tribunalul ce judecă pe nobili, Wittenagemot, compus din ealdormeni, episcopi etc. Wittenagemotul este tot odată adunarea cu care se consultă regele în cazuri grave. — Caracterul violent a Anglo-Saxonilor, necesitează regulile severe de *poliție*. Centenele împărțite pentru aceasta în *zecimi*; tot omul trebuie să fie înscris în o zecime. Oamenii din o zecime sunt respunzători pentru acela dintre ei ce ar comite o infracțiune. De aici se explică *prosperarea materială* mult mai grabnică în Anglia decât pe continent.

1066. Bătălia de la Hastings. *Wilhelm Cuceritorul* rege de Anglia (proprie). 1066—1072 Supunerea țerei; castele, turnul de Londra. Mulți Saxoni emigrează; formare de bande prădătoare, *Outlaws*; poetizarea lor de popor (vestitul *Robin Hood*).—*Despoierea națiunii anglo-saxone*. Toți Englezii desproprietăriți; pământul Angliei împărțit în 600 de baronii mari și 62,000 de feude mici; veduvele Saxone căsătorite cu sila cu Normani (călugărire cu gramada p. a scăpa).—*Destituirea clerului anglo-saxon*. Arhiep. Stigand înlocuit prin *Italianul Lanfranc*. Bogățiile mănăstirilor trimise la Roma și la bisericile din Normandia.—*Alungarea limbei anglo-saxone*. Limba franceză în biserică, guvern, școală, la curte și în clasa superioară.—*Respunderea comunelor pentru omorul unui Francez*. Presupunerea că ucisul este Francez, până la demonstrarea *englezeriei* lui.

Dominațiunea lui Wilhelm asupra Normanilor. Posesiunile vasalilor mari (baroni) împrăștierte; vasalii mici depun jurământ *direct* regelui, nu numai baronului, suzeranul lor. Jurisdicția episcopală despărțită de cea civilă p. întărirea clerului. Judecata prin juriu (curțile centenelor și a comitatelor) păstrată, ceea ce împedecă desvălirea jurisdicției baronilor. Împărțirea în comitate și centene păstrată; comiții, șcherifii sunt dregători re-

gești. Feodalismul rămâne și după năvălire tot atât de slab ca mai înainte; de aici se explică intra altele *păstrarea așezământului juriului în Anglia, pe când dispăre pe continent.*

Redactarea marelui cadastru (doomsday-book). Se cercetează toate proprietățile din Anglia și anume: 1) a cui au fost înainte de cucerire; 2) cui le-au dat Wilhelm; 3) cine le are în acel moment; 4) întinderea fiecărei proprietăți, venitul ei, numărul de Saxoni ce are fie care Norman etc. Desproprietărea națiunii engleze consfințită.—Dar și mulți Normani deposedați; se retrag în Scoția, ce primește astfel elementul norman.

1087—1100. *Wilhelm Roșul* luptă contra fratelui său Robert, duce de Normandia, care tinde și la corona Angliei. Wilhelm se sprijine pe Anglo-Saxoni contra baronilor revoltați.

1100—1135. *Henric I*, căsătorit cu o Saxonă, oprimă revolte a baronilor cu ajutorul Anglo-Saxonilor. *Matilda* fiică lui Henric, declarată moștenitoare, căsătorită cu *Geoffroy duce de Anjou*. Fiul acestora e Henric II.

1135—1145. *Stefan de Blois*. Lupte cu Matilda și cu baronii. Ultima încercare a Anglo-Saxonilor de a scutura jugul (1137).

1154. Casa Plantagenet. Inceputul luptelor cu Franția.—*Henric II* (1154—1189) *posede în Franția*: 1) Normandia și Bretania ca rege de Anglia; 2) Anjou și Touraine de pe tatăl său; 3) Aquitania și Poitou prin căsătorie cu Eleonora foasta soție a regelui de Franția Ludovic VII: cauza rivalităților între regii de Franția și de Anglia.—*Constituția de Clarendon*. Henric reie clerului jurisdicția dată de Wilhelm. Arhiep. *Toma Beket* se opune. Popularitatea acestuia și ura baronilor asupra-i; ucis de baroni cu știrea lui Henric. Papa pedepțește pe ucigași, casază constituția de Clarendon, declară pe Toma de sfânt.—*Supunerea în parte a Irlandei*. Reinvierea vechei uri de rase, între Irlanda și Anglia.

1189—1199. *Richard Inimă-de-Leu*, ie parte la cruciata a III-a.

1199—1216. *Ioan fără-țară*, perde toate posesiunile din Franția, care se închină regelui Franției Filip August.—Este excomunicat de papa Inocenției III din cauza unei certe pentru denumirea Arhiep. de Canterbury; revolta seniorilor. Ioan se umilește, închină papei regatul seu ca feudă; tribut anual de 1000 marce argint. Incercare zădarnică a recuceri posesiunile franceze. Aliatul seu Ioan, comite de Flandra, bătut de Filip August la *Bouvines* (1214). Poporul englez profită de slăbăciunea regelui ca să-l constringă a recunoaște *mărginirea puterei regești prin drepturi neperitoare*.

1215. *Magna Charta libertatum*.—Slăbăciunea feudalismului și ura populației anglo-saxone contra Normauilor înlesnise *întărirea puterei regești* întrebuințată apoi pentru a comite abusuri: Regele vindea epitropiile și învoirile de căsătorie, impunea plăți abusive pentru executarea hotăririlor; impunea feliurite dări arbitrare nobleței, oamenilor liberi, orașelor. Asuprirea ce lovea afăt pe Normani cât și pe Anglo-Saxoni, interesul lor comun și începutul contopirii acestor două rase în timpul de 150 de ani de conviețuire, explică cum de *poporul întreg*, nobili, oameni liberi și orașe se unește contra absolutismului regesc. Poporul este sprijinit și de cler.

Conținutul marelui charte. 1) Libertatea alegerilor și jurisdicția deosebită bisericească. 2) Indreptarea abuzurile bănești, comise cu epitropiile etc.; regele nu poate lua de la *vasalii sei* un *auxiliu* decât în trei cazuri: a) când face pe fiul seu cel mai mare cavaler; b) când mărită pe fiica sa; c) când e prins de dușmani. Pentru *auxilii extraordinare* trebuie să cheme pe episcopi, abați, comiți și marii baroni prin scrisori regești, pe ceilalți vasali prin simplă înștiințare și să le ceară *consimțimentul pentru impositul extraordinar*. 3) Indreptarea abuzurilor în justiție. „Nici un om liber să nu fie închis, desproprietărit, sau ultragiât, sau surgunit, sau supărat în vre un chip, nici să fie apucat de noi, afară decât prin o judecată legală dată de asemenii sei după legile țerei“ (art. 39). Nici un om liber să nu fie dator a da regelui

sau dregătorilor sei grâne, lemne, cai și trăsură, fără a i se plăti. (Magna Charta nu conține nimic asupra dreptului unei adunări a poporului de a lua parte la facerea legilor, nici despre oprirea regelui de a pune impozite arbitrare pe orașe, afară de Londra.

1216—1272. *Henric III.* Magna Charta întărită; dar abuzuri *financiare* a) din cauza resbelor exterioare: cercarea de a cuceri Neapole, după stingerea Hohenstaufilor, oferit regelui de papa ca feudă; ajutoare date fratelui seu Richard de Cornvalis, împărat în timpul interregnelui. b) Stoarcerea țerei prin prelați, curtizani și bancheri italieni. Henric mereu jură pe Magna Charta, iar papa i trimite dispense de jurământ.—Revolta baronilor, *Simon de Monfort*; regele prins. El chiam pe lângă vasalii mari (baronii) și mici ai coronei, *pe subvasali și pe oamenii liberi de la câmp și din orașe și anume nu pe toți, ceea ce ar fi fost cu neputință ci câte doi cavaleri de fie-ce comitat și doi burghezi de fie-ce târg aleși de acele cercuri.* Adunarea chemată mai ales p. a *acorda auxiliii* ie numele de *parliamentum*. Inmulțirea proprietarilor mici și imbogățirea orașelor esplică aceasta. *Originea casei de jos sau a comunelor.*

Teoria constituției. — Juristul *Bracton*. Principiul monarhiei ereditare: „regele nu moare.“ Monarhia nu este absolută: „regele nu trebuie să fie supus nimărui pe pământ decât lui D-zeu și leger, căci legea îl face rege. Regele trebuie deci să dea legii ceea ce legea i dă lui, domnire și putere: căci unde *vroința* domnește și nu *legea*, acolo nu există rege.“

Naționalitatea englesă se constituie din contopirea Normanilor cu Anglo-Saxonii. Numai dicționarul limbei păstrează urmele inriuririi franceze; spiritul ei, precum și caracterul poporului este saxon. Cu pierderea posesiunilor franceze, Anglia scapă de pericolul unei complete desnaționalizări; regii se ocupă de țară ca de a lor, nu ca de o provincie normană sau franceză.

Aristocrația englesă, în deosebire de cea de pe continent, nu se bucură de privilegii în ceea ce privește dările și supunerea la *justiție*. Ea are numai mai mare *putere politică*.

2) Istoria Franței de la 1108—1.70.

1108—1137 *Ludovic VI.* 1137—1180 *Ludovic VII* care mergând în Palestina lasă pe abatele *Suger* locuitorilor.—Inceputul întăririi autorității regești. Ludovic VII și Suger apără bisericele și orașele de asupririle seniorilor. Dărămarea multor castele senioriale. Cel puțin în ducatul Franței se introduce ceva ordine. Ludovic VII se căsătorește, apoi leapădă pe Eleonora de Guiena, pe care o ie regele de Anglia Henric II. *)

1180—1223 *Filip II August*, „măritorul imperiului.“ În teorie, regele era șeful suprem a tuturor seniorilor din Franța, și autoritatea lui se întindea peste toată această țară; în faptă nu era stăpân nici în posesiunile sale ereditare. Filip August vra să realizeze puterea ce se cuvinea regelui după drept.—Incepe recucerirea părții ocupate de Englezi: Normandia, Anjou, Maine, Poitou și Turena luate (1199—1205). Justifică despoerea lui Ioan fără-țară de aceste feude prin condamnarea lui de o curte de pairi pentru că ucisese pe nepotul seu Artur.—Bate pe contele de Flandra, aliatul lui Ioan fără-țară, la *Bouvines* 1215.—Domeniile regești, ocărnuite de *prevots*, se înmulțesc de la 35 la 67. Venitul tuturor 43,000 livre.—Marea popularizare și strelucire a numelui lui Carol cel Mare prin trubaduri ajută pe Filip în încercările de organizare. Reînnoirea curții lui Carol cel Mare; regele dă ordonanțe în *coînțelegere ca baronii și prelații cei mari*; încercarea restabilirii unității în regat.—Luptă cu autoritatea papală și cu clerul național care vroia să-l domineze: episcopii de Orleans și Auxerre refuză contingentul (1209); Filip i constringe, cu toată excomunicarea papei.—Înalță prestigiul regal stabilind principiul că regele chiar dacă ar poseda feude de la cine-va, nu se cuvinea să-i se închine (facă omagiu).—Ulițele Parisului pavate: apăduce, spitaluri, hale. Arhivele regești.

*) —Întinderea posesiunilor regești cuprindea numai cele cinci departamente de astăzi: Seine, Seine-et-Oise, Seine-et-Marne, Oise și Loiret.

Inceputul resbelor religioase in Franța sudică (1193) sfârșite sub Ludovic IX (1229). Manicheismul (v. p. 79) se întinde prin comerț, din Bulgaria în sudul Franței. *Petru de Vaud* din Lyon șeful sectei *Albigensilor* combate autoritatea papei, corupția și averile bisericii, Inocențiu III ordonă lui Filip stărpirea Albigensilor protegiți de comitele Raimond de Tulusa.

1223—1226 *Ludovic VIII.*

1226—1270 *Ludovic IX cel Sfânt*, activ, foarte drept bigot. Impăcare cu Henric III de Anglia de la posesiile din Franța; i inapoeste Limousin, Perigord, Saintonge pe lângă Guiena ce rămăsese Englesilor; mare nemulțămire a populațiilor cedate.—Mărește teritoriile regești, prin cumpărare, vacanță, împăcare, cu 10 comitate și multe domenii mai mici. Sfârșirea cruciatei contra Albigensilor; ducatul Tulusei devine posesiune regească prin aceasta (1229).—De și recunoaște feodalitatea ca și predecesorii sei, i sapă bazele mărginind luptele private și oprind duelurile judiciare, în domeniile sale, și tratând apoi cu vasalii sei pentru ca să facă și ei de asemenea în teritoriile lor. *In domeniile regești ca și în biserică începe a predomini dreptul.*—Adunarea obiceiurilor juridice franceze în o condică: *Etablissements de Saint-Louis*. Curtea regelui (a pairilor) care exista din vechime pentru judecarea vasalilor mari este reformată. I se atribuie și apelurile de la sentințele date de *prevots*. Înmulțindu-se afacerile și baronii nevenind la ședinți, *regele începe a numi membri, cu deosebire clerici ca mai învățați*. Această curte a regelui se numește „*parlement*.” Pe urmă încep a fi numiți și *iuriști* (doctori în drept, roman și canonic) ca membri, care introduc în parlament *teoriile absolutismului* a dreptului roman. Ședințe regulate a parlamentului (1254) care devine în curând cel mai puternic mijloc de guvernare; el va fi instrumentul introducerii absolutismului în Franța.

Bigotismul lui Ludovic îl face să întreprindă două cruciate, să nimicească pe Albigenși să *introducă inquisiția* (1229). Papa reglementează studiile la Universi-

tatea din Paris. Oprirea de a se învăța dreptul roman, pentru a nu face concurență orașelor din Italia.

3) Istoria Germaniei de la 1122—1273.

1125—1138. *Lotar III Saxonul*, ales după stingerea liniei directe. Declară feudele *mari* din Italia ereditare; ie pământurile Matildei ca feude de la papa. *Albrecht Ursul* daruit cu o parte din ducatul Saxoniei, *markizatul de Brandenburg* (Originea Prusiei, 1133).

1138. Familia Hohenstauffilor.—*Conrad III* de Suabia (1138—1152) ales de principii ce se tem de *Henric cel Măndru* fiul fostului împărat ca fiind prea puternic (duce de Bavăria, Saxonia ș. a.). De aici *lupte civile* între casa *Saxonă* (Welfi) și casa *Suabă* (Gibelinii).—Papa ține cu adversarii împăratului; de aici se întind partidele Welfilor și Gibelinilor și în Italia: Welfii sunt partizanii papei; Gibelinii ai împăratului.—Sub Conrad lupta se mărginește în despoierea lui Henric cel Măndru de posesiunile sale; apoi este ertat.—Conrad III ie parte la cruciata a II-a.

1152—1190. *Frideric I Barbarosa*. Restabilește autoritatea imper. în Germania.—Cearcă să supună și orașele lombarde devenite mai neatărnate; 4 expediții 1154, 1158, 1164, 1176; în ultima împăratul bătut la *Legnano*, din cauza părăsirii lui Henric Leul fiul lui Henric cel Măndru. Pacea de la *Costniz* (1183); guvernarea autonomă a orașelor recunoscută.—Frideric pedepsește apoi pe Henric Leul, despoindu-l de Saxonia și Bavaria.—Fiul lui Frideric, Henric II căsătorit cu Constanța fiica și moștenitoarea lui Rojer II regele ambelor Sicilii (1190).—Cruciata a III-a.

1190—1197. *Henric VI*. Lupte în Italia cu Tancred pretendent susținut de papa, pentru regatul ambelor Sicilii; în Germania rescoala partidei welfice (Henric Leul cu mulți vasali; Richard Inimă-de-Leu regele de Anglia ajută rescoala; prins când s'întoarce din cruciata III). Henric VI reușește a o năbuși.

1198—1215. *Filip de Suabia și Oton Saxonul*. Lupte între acești doi pretendenți. Papa Inocențiu III profită de aceasta pentru a'si întinde puterea în Italia: alungă pe dregătorii împărătești din Italia mijlocie și din Spoleto declarând țerile aceste de feude ale sale. — Anarhie în Germania. Cavalerii de casteluri dărămă și pradă 16 mănăstiri și 350 de parohii. După patru ani, se declară papa pentru Oton Saxonul; Filip excomunicat, apoi asasinat.—Vroind Oton să se opună abusurilor papei, este și el excomunicat și papa susține earăși pe Hohenstaufi, în persoana lui Frideric II.

1215—1250. *Frideric II*. Crescut în Neapole și Sicilia sub înriturirea *civilizației arabe* (v. p. 77). Domnia lui Frideric în Italia periclita autoritatea lumească; spiritul seu cel liberal, autoritatea spirituală a papei. Frideric se ocupă puțin de Germania; vra să fundeze un regat italian. De aici rezultă: 1). În Germania propășirea neatârării principilor; ei se rescoală conduși chiar de fiul seu și sprijiniți de papa. Frideric e nevoit să le incuviințeze *liberarea teritoriilor lor de jurisdicția împăratului*, esercitată de palatinul de Rin, liberarea de *imposite împărătești* (1220, 1232). Germania tinde a fi o federațiune, de state neatârnate.—2) Desbinarə cu papa, care combate nereligiositatea lui Frideric. (În cruciata a V-a, Frideric se preface că cucerește Ierusalimul pe care i-l cedează amicul seu Nurredin); când Frideric era să supună orașele lombarde, papa unit cu ele se opune planurilor lui. Inocențiu IV chiamă un conciliu la Lyon care excomunică cu cea mare solemnitate pe Frideric 1245. Nouă revoluție și anarhie în Germania; Frederic perde tronul.

1250—1273. *Interregnul în Germania*. Mai mulți împărați aleși de diferitele partide, nu au nici o autoritate; Henric Raspe 1246—1267; Wilhelm de Olanda 1247—1256; Richard de Cornvalis fratele regelui de Anglia, luptă cu Alfous X de Castilia; pe urmă anarhie totală. —Lipsa ori cărei autorități dă tot avântul prădăciunilor. Tribunalele secrete din palatinatul de la Rin, „Fehm-

gerichte". Asociațiunea orașelor maritime, *Hansa* 1241; aceea a orașelor de la *Rin* 1247, pentru a se apăra.

3) Istoria Italiei de la 1122—1294

Puterea papală.—Înălțarea papilor la rangul de șefi supremi necontestată ai bisericii apusene și triumful lor asupra autorităților lumesti, i face monarhi absoluți ai întregului Apus. Italia devine prin bogăția orașelor lombarde și cultura din regatul âmbelor Sicilii, țara cea mai importantă a Europei.—Prin organizarea monarhică a bisericii apusene papii dispun singuri de toată puterea ei; prin influența acesteia și ignoranța popoarelor ei domină țerile și regii. Capacitatea personală a papilor din acest restimp i face să profite de poziția lor.—Puterea papilor se vedește în *cruciate*, făcute de popoare și regi din indemnul papilor. Mare avuții la Roma prin birul general impus asupra bisericii apusene pentru *cruciate*.

1125. Lotar III Saxonul recunoaște concordatul și desleagă pe episcopi de necesitatea de a depune împăratului jurământul de credință.

1140. Redactarea codicelui de drept canonic, de călugărul Grațian. Decretalele cele false sunt admise în colecție. Repede se răspândește în toată biserica și prin ea în lumea apusană a teoriei despre supremăția bisericească și lumescă a papei. Întinderea jurisdicției bisericești pentru o mulțime de chestiuni ce fuseseră mai înainte judecate de autoritățile civile; în contra oricărui hotărâri se poate apela la papa. Dreptul papei de a dispensa de regulile canonice (la căsătorii etc.).

1198—1216. *Inocențiu III* cel mai însemnat dintre papi. Refuză de a jura credință prefectului de Roma, semn de supunere la împăratul german, ce era protectorul Romei.—Stirnește cruciata a patra pentru a cuceri imperiul de Răsărit și a-și întinde supremația și asupra bisericii și lumii răsăritene (Imperiul latin din Constantinopole 1204—1261).—Pretinde la dreptul de a fi tribunalul suprem la care să se judece regi și popoare, Filip II August silit să reie femeia pe care o lepădase:

Ioan fără-țară plătește papei tribut și primește de la el Anglia ca feudă papală. Regele Aragonului devine vasalul papei. Frideric II împăratul german destituit din împărăție prin conciliul de la Lyon (sub papa Inocențiu IV, 1245) etc.—Măcelul Albigensilor în Franța sudică și introducerea Inquișiției.—Regulamentarea studiilor la Universitatea din Paris.

2) **Orașele Lombarde.**—Milanul, Veneția, Genua, Pisa, Florența ș. c. se îmbogățesc prin comerț și industrie mai ales de când prin cruciate se deschide comerțul orientului.*) Așesarea neguțitorilor italieni în Constantinopolea; colonii în Crimeea și pe malurile Dunărei; comerț și relațiuni cu țerile noastre. Creșterea luxului în Italia și apoi și în alte țeri, înmulțirea nevoei de bani a regilor din cauza luptelor și expedițiilor, măresc însemnătatea orașelor lombarde, casele de bancă a întregului Apus.—Slăbăciunea împăraților germani face de autoritatea lor rămâne numai nominală. Orașele se guvernă de sine și liber sub forme republicane. Luptele cu Frideric Barbarosa din care orașele lombarde esă învingătoare prin pacea de la *Constanza* 1183.—Din această perioadă se observă ansă sporirea cauzelor de decădere. Rivalități dintre orașe din gelosie de comerț. Rivalități și lupte între partidele velfe și gibeline. Așezarea baronilor în orașe și adunarea de mari bogății în mâinile unor cetățeni inlesnesc formarea unei aristocrații, care intră în lupte cu poporul. Greutatea de a fi admis în bresle și impedecarea eseritărei vre-unui mésarii pentru cei neadmiși, nasc lupte între breslași și o clasă de proletari.—Rivalitățile interioare încep a nu mai permite o justiție nepărtinitoare; de aceea se introduc în orașe magistrați streini, *podesta* care judecă, mănține ordinea și conduce armata; era numit pe un an, și respunzător de

*) În 1288 Milanul are 200,000 de locuitori; 13.000 de case private; domnește asupra unui întins teritoriu; poate pune 240,000 oameni pe picior de resbel. În oraș sunt 600 notari, 200 de doctori, 80 de învățători și 50 de copişti de manuscrite.

faptele sale. Nu putea avea nici un neam nici o legătură în orașul unde guverna.

1041. În Milan luptă între *capitanei* și *plebei*.—1185 În Faenza, între aristocrați și popor.—1200 asemenea în Brescia.—1220. Lupte mari în Milan, Piacența, Modena, Cremona, Bologna.—Ades lupte civile din cauza rivalităților private a unor familii însemnate: 1215. În Florența din cauza familiilor Buondelmonte și Uberti. 1300. În Pistoia, partidele Bianchi și Neri etc. etc.

3) Italia inferioară. — Constanța fiica lui Roger II (p. 71) căsăt. cu împăratul Germ. *Henric VI*; unirea Italiei inf. cu Germania. *Frideric II* imp. vroește să întemeze imperiul în Italia; rivalitate cu papa. După destituirea lui 1245 rămâne fiul său *Conrad* rege numai în Italia. (În Germania interregnumul).—1254. *Conrad* moare. Fratele său *Manfred* usurpă tronul îndepărtând pe moștenitorul *Conradin*. Papa fără încredere în *Manfred* chiamă la tron pe *Carol de Anjou*, fratele lui *Ludovic cel Sfânt*.

1266. *Casa de Anjou*.—Francezii în Italia infer. *Conradin* cearcă a recuceri țara tatălui său, dar moare. Francezii se fac nesuferiți, sunt măcelăriți în Sicilia („*Vesprele Siciliene*“) 1282 care formează regat neatârnat sub *Petru de Aragonia*. *)

Cultura și fenomene generale istorice apusene.

1) **Biserica.**—Putere foarte mare, avuții colosale d. e.: mănăstirea *Fulda* are 665 de moșii, *Corvey* 746, *Lorch* 3836 de danii diferite. Demnitarii bisericești, papa, arhiepiscopii, episcopii etc., fiind și principii lumești, domni asupra unor teritorii cu vasali îndatoriți la serviciul armelor, cu dreptul de a ridica dări, s. c., urmează că puterea bisericeii este o putere și materială, nu numai spirituală. Această biserică cade tot mai tare sub autoritatea papală. Fiind basată puterea bisericeii pe ascultarea omenirii și aceasta pe neștiință, papa seful ei combate pretutindene ori ce mișcare științifică: 1122 arde cartea lui *Abailard* despre Sf. Treime. 1139, Condamnă învățăturile lui *Arnold de Brescia* care com-

*) Istoria Spaniei și a Orientului vezi în perioada a IV-a.

bătea corupția bisericeii și autoritatea papală; Arnold ars fără judecată de papa Hadrian IV ajutat de Frideric Barbarosa (1155). 1210 Condeamnă scrierile lui Aristotel prin sinodul de Paris. 1229, *Interzice laicilor cetirea Bibliei*, după nimicirea sectei Albigensilor, pentru a impede ca viitoare eresii.

2) **Literatura etc.** — Cea religioasă tot predominatoare. Pe lângă aceasta, se desvoltă o literatură proprie națională mai întâi sub forma poporană apoi sub o formă artistică, și o cultură științifică — ambele trezite prin influența culturai maure. — *Literatura.* Epopee mari poporane; în Spania cântecele despre Cid Campeador † 1099; în Franța poemele lui Roland; în Germania Niebelungen. Cântăreți poporani, Troubadours, Trouvères, Minnesinger, se nasc sub inriurirea civilizației maure în care infloreau cântecele și poveștele poporane. Mulți barbați insemnați politici sunt și cântăreți: Frideric II, Richard Inimă-de-Leu, Alfons II, Petru III de Aragon, Thibaut comite de Champagne etc. Romanul rosei de Guillaume de Loris † 1260. *Dante* cel mai mare poet a veacului de mijloc † 1321; poemul seu Divina Comedie (scris c. 1300) este icoana poetică a credințelor și dorințelor timpului de atunci; prin acest mare geniu, *limba italiană devine limba cea mai de timpuriu cultivată din Europa.* — *Știința.* Arabii și Evreii respândesc *medicina*, pe care însuși papii nu o prea combat, având nevoie de medici. Cu ea se întind și științele naturale, chimia, astronomia, amestecate însă cu superstițiile magiei și a le astrologiei: Al-Edrisi scrie recreațiuni geografice pentru Roger II 1152; școală de medicină în Montpellier 1166; *Algebra* dăscălită în Pisa de Leonardo crescut în scoli maure 1202. Inceputul *filosofiei scolastice* prin respândirea scrierilor lui Aristotel: este proteguită de papa mai la urmă, căci ea caută să susțină pe *temeiuri raționale* și nu numai pe Sf. scriptură dogmele bisericeii apusene, fără a se ocupa de adevărul lor intrinsec. Luptă mare între scoalele nominalistă (sefi: Abailard † 1142 Thomas de Aquino sec. XIII) și realistă (Anselm de Canterbury, Duns Scotus). Thomas de Aquino intemeiază învățătura despre comoara de har a bisericeii, despre facultatea papei stăpânul acelei comori, de a certa pacatele trecute, prezente și chiar viitoare. — Renașterea studiului *dreptului roman*, în Italia mai întâi. Irnerius din Bologna 1120. Aflarea unui manuscris complet a pandectelor în Amalfi 1137. Cei patru Doctori: Bulgarus, Martinus, Iacobus și Hugo ju-

decă pricina între Barbarosa și orașele Lombarde, în favoarea celui d'ântei 1158. Mulți tineri vin în Italia din toată Europa apusană p. a studia dreptul roman, pe care apoi îl introduc cu încetul în practica țărilor lor; cojuratorii, probele lui D-zeu, duelurile judeciare dispar cu încetul înaintea sistemului de dovedire rațional din dreptul roman.—*Universități*: 1215 Statutele Universității de Paris. 1223 Univ. de Salamanca fondată de Alfonso II. 1234 Univ. de Neapole fondată de Frideric II. 1233 Univ. de Tulusa fondată de Ludovic cel Sfânt.—*Învățați celebri*: Albertus Magnus, enciclopedist † 1280, Vincent de Beauvais idem † 1265. Cronicarul englez Matthew Paris † 1259 și contimpuranii sei, Francezul Guillaume de Tyr și Germanul Otto von Freisingen. Cronicarul francez Joinville † 1315 scrie istoria lui Ludovic cel Sfânt. Celebrul Roger Bacon † 1294 (englez) om cu mult mai presus de secolul său, descopere steecele optice, telescopul etc.

3) **Cavalerismul.** Floarea feudalismului; cavalerul este tipul ideal a omenirii de atunci. El este religios și dedat numai la meșteșugul armelor pentru apararea religiei, femeii și sermanului. Cultivarea simțimentului onoarei și a demnității personale. Introducerea moravurilor elegante și politicoase în relațiile dintre oameni mai ales dintre bărbați și femei. Aceste sunt foarte înălțate în opinia oamenilor prin idealizarea lor de poeți și mai ales prin înalta figură a fecioarei Mariei care resfrânge asupra întregului sex razele de splendoare de care este încunjurată în adorarea omenirii.

4) **Cruciatale.**—În o așa stare de cultură erau posibile cruciatale, expediții pentru liberarea Sf. Mormânt de sub dominația musulmană. Puternica credință religioasă a tuturor claselor, gustul de aventuri, lipsa unei organizări depline în state și deci marea libertate individuală, marea putere a papei care poate pune în mișcare toată lumea creștină, sunt cauzele ce esplică fenomenele cruciaterelor.

Numai cruciata I are caracter pur religios; îndeplinită numai din voluntari din toate țările. Cele următoare la care ieu parte regii, încep a amesteca scopuri politice. În a IV-a papa cucerește Constantinopolea în interesul său și a Venețianilor. Cele de pe urmă sunt datorite bigotismului personal al lui Ludovic cel Sfânt.

1096—1100. *Cruciata I.* Ideea lui Grigoriu VII pusă în practică de Urban II. Călugarul Petru de Amiens propoveduește cruciata. Mulțime nenumărată de popor

nearmat, neingrijit pornește spre Palestina; pradă și jefuesc țerile; sunt nimicți. Armata sub Godfroi de Bouillon, duce de Lorena, comitele Raimund de Tulusa și Bohemund principe de Tarent *cucereste Ierusalimul* 1099. Fundarea regatului Ierusalimului care ține de la 1099—1187.

1147—1149. *Cruciata II.* Ludovic VII, Conrad III, fără rezultat.

1189—1193. *Cruciata III.* Saladin sultanul Egiptului pune capăt regatului Ierusalimului 1187. Frideric Barbarosa, Filip August, Richard Inimă-de-leu. Intrigi între Richard și Filip, între Richard și un vasal a lui Barbarosa, Leopold de Austria, Fără rezultat.

1202—1204. *Cruciata IV,* provocată de papa Inocentiu III. Împăratul Henric VI cu mulți seniori. Venetienii cuceresc Zara, apoi cruceferii Constantinopolea. Fundarea *imperiului latin* de orient sub Balduin de Flandra. Ține de la 1204—1261,

1212. *Cruciata copiilor.* Sbucnire monstruoasă a fanatismului clasei de jos. 20,000 de copii pornesc p. a. recuceri Ierusalimul. Toți per sau cad în sclăvie.

1228—1229. *Cruciata V.* Papa Honorius șilește pe Frideric II, necredinciosul, la aceasta.

1248—1270 *Cruciatale VI și VII* a lui Ludovic cel Sfânt, făcute din *ordin regesc* și nu din libera imboldire a sentimentului religios. Ludovic moare în expediție. Ultima posesiune creștină Acon cade în mâna musulmanilor 1291.

Cruciatale la început întăresc puterea bisericii și a papei. Nereușita lor lovește puternic pe amândouă. Desilusionarea lumii, începutul indoelei, răcirea sentimentului religios. Atingerea cu viața și cultura maură și cu corupția italiană provoacă gustul unui traiu mai bun și a unei vieți mai luxoase în toată Europa apusană; cunoștința de aproape a vieții și incunjurimei papilor stăbește respectul pentru ei, și în țerile îndepărtate.—Cruciatale favoresc desvoltarea proprietății mici, rescumpărându-se colonii de la stăpânii lor ce plecau în expediții și aveau nevoie de bani. Ele favoresc desvoltarea orașelor în toate țerile prin ridicarea comerțului și a industriei.

Biserica însă își capătă un nou sprijin în *ordinele religioase*. Ospitalității 1048 (De la 1310 în Cipru sub numele de cavaleri Rodieni). Templarii 1218 nimicți de Filip IV cel frumos. Ordinul Teutonic 1128 Chemați la 1233 în Europa pentru a creștiniza pe Prusienii

PERIODA IV. SLĂBIREA FEODALISMULUI ȘI A BISERICII.

(De la sfârșitul cruciatelor până la descoperirea Americii 1272—1492).

A. Apusul.

I. Istoria Angliei de la moartea lui Henric III. până la venirea casei Tudor 1272—1485.

1272—1377. Cei trei Eduarzi. *Eduard I* 1272—1307 cucerește țara Galilor. — *Eduard II* 1307—1327. Ambii regi ca suzerani ai Scoției iau parte la luptele ei civile, susțin pe John Balliol care li se închină, c. lui Robert Bruce. Mare luptă a Scoției pentru neatarnare; originea alianței Scoției cu Franția. — **Eduard III** 1327—1377. 1) *Luptă cu papa* p. îndepărtarea prelaților italieni, susținut de parlament și de reformatorul *Wycliffe* care scrie contra papei, a bogăției clerului, monahismului, ertării păcatelor; traduce biblia în englezește, scrie un catehismu, respinge spovedania, celibatul ș. a. 2) *Resbelul de 100 de ani* cu Franția, cucerind mare parte din Franția (v. m. jos Ist. Franției). 3) *Industria engleză* creată de el prin chemarea industriașilor din Flandra. Lăna englesă lucrată până acum în Flandra începe a alimenta fabricile engleze. 4) *Organisarea parlamentului*. Inmulțirea reprezentanților orașilor căroră Eduarzii le vënduse dreptul de a trimete reprezentanți, din nevoie de bani. Diferitele clase din parlament votau separat; clerul și marii baroni formează un corp deosebit *casa de sus*; reprezentanții seniorilor mici și ai orașelor *casa de jos*. Obiceiul de a cere înlăturarea abuzurilor și de a face se atârne acordarea de subsidii de la îndreptarea lor.

1377—1399. *Ricard II*, fiul Prințului Negru, perde toate câștigurile tatălui seu în resbelul cu Franția, afară

de Calais. Revoluția poporului de jos, sărăcit prin rebelele cu Franția (Wat Tyler) nădușită.

1399—1461. Casa Lancaster. *Henric IV de Lancastru* 1399—1413 vărul lui Richard, îl restoarnă de pe tron, și pentru a capata sprijin în cler, persecută pe adepții lui Wycliffe (Lolarzii). *Henric V* 1413—1422. Reincepe bătăliile cu Franția, câștigă după bătălia de la Azincourt mai toată țara, dar moare. *Henric VI* 1422—1461 minor, sub tutela ducelui de Bedford. Șfârșitul rebelului de 100 de ani prin rescoala națională a Franției sub fecioara de Orleans. Numai Calais rămâne Englezilor.

1461—1485. Casa Iork. Ducele Ricard de Iork coboritor a lui Eduard III se rescoală asupra lui Henric VI (nebun); originea **Resbelului de două rose 1455—1485**: rosa roșă e semnul casei Lancaster, rosa albă a casei Iork. — Ricard batut și ucis de armata reginei Margareta la Wackefield; fiul seu *Eduard IV* cu ajutorul lui Warwick bate pe Lancastrieni, prinde pe Henric VI, și se face rege, dar este apoi resturnat de Lancastrieni în partea cărora trece Warwick. Eduard cu ajutor olandez restoarnă earăși pe Henric VI prin bătălia de la Tewkesbury. Măcelărirea întregii familii Lancaster și a multor nobili; numai *Henric Tudor* scapă în Franța. Eduard pentru a ase asigura ucide pe fratele seu Clarence, apoi moare 1483. Ambii lui copii minori Eduard V și Ricard sunt earăși uciși de fratele seu Ricard de Gloucester care devine regele *Ricard III* 1482—1485. Acesta e batut și ucis la Bosworth 1485 de *Henric Tudor* care căsătorinduse cu Elisabeta de Iork sfirșește rebelul de două rose. — Mare slăbire a aristocrației; tendința regilor Angliei de a întemeia absolutismul în Anglia.

II. Istoria Franției de la moartea lui Ludovic cel Sfânt până la rebelele italiene 1270—1490.

1270—1328. Cei de pe urmă Capetingi. — *Filip*

III, Temerarul (1270—1285) moștenește comitatul Poitou, Saintonge și Auvergne, prin moartea unei rude. Luptă cu Aragonia p. resbunarea Veprelor Siciliene (v. p. 97). — **Filip IV cel Frumos 1285—1314.** 1) După mărirea posesiilor regești prin Ludovic VII, Filip II August, Ludovic IX cel Sfânt și Filip III mai rămăsese încă *cinci* feude mari: Champagne, Guiena, Flandra, Burgund și Bretagne. Filip IV câștigă Champagne prin căsătorie; apoi comitatele Angoulême și La Marche; orașul Lyon și orașele Douai, Lille din Flandra. 2) *Lupte cu Papa.* Filip în timpul luptei cu Flandra cere contribuții de la biserici. Papa Bonifacius VIII se opune; Filip convoacă o adunare de *nobili, prelați și deputați ai orașelor.* „*Etats generaux*“ **1302** care susțin pe Filip. Acesta este excomunicat; pentru a și resbuna prinde pe Papa Bonifacius și face să se aleagă de Papă pe Clement V ep. de Bordeaux, *care strămută reședința papală de la Roma la Avignon în Franția 1308.* Desființarea ordinului religios al Templarilor care țineau cu Bonifacius; marele maistru Jacques de Molay și 54 de Cavaleri arși în Paris 1314. 3) *Organisare.* Iși procură bani prin creare de vămi; alterarea monedelor (numai regele mai are dreptul de a bate monedă. Încă sub Ludovic IX 80 de vasali aveau acest drept) și despoiarea Evreilor *). Oprește luptele private susține orașele ce se eliberează de sub domnia clerului și a seniorilor feudali (emanciparea comunelor), ceea ce întărește mult puterea regească. — *Ludovic X — 1316, Filip V — 1322 și Carol IV — 1328* cei de pe urmă Capetingi. Sub Ludovic X se fixază principiul că *în Franța nu pot domni femei.*

1328. Casa de Valois. *Filip VI.* 1328—1350, nepot a lui Filip IV cel Frumos ocupă tronul. Eduard III de asemenea nepot a lui Filip IV de pe mamă-sa Isabela fiica acestuia, pretinde tronul Franței; de aici origi-

*) Ei fuseseră alungați din Franța de mai multe ori, între altele sub Filip II August și Ludovic IX cel Sfânt. Ei sunt alungați definitiv tocmai sub Carol VI.

nea Resbelului de 100 de ani între Franția și Anglia 1328—1453:

1328—1380. *Anteia perioadă.* Eduard III sprijinit de orașele din Flandra, de armata burgheză compusă din arcași (pe când regele Franției avea numai armată feodală) învinge pe mare la *Sluys* 1340, apoi la *Crecy* 1346, ocupă *Calais*, bate și prinde pe urmașul lui Filip VI *Ioan cel Bun* (1350—1364) la *Poitiers* 1356. Pacea de la *Bretigny* 1360: Regele Angliei capătă cu drept de suveranitate *Guiena*, *Gascogne*, *Poitou*, *Saintonge*, *Limousin* și *Angoumois*; el renunță la tronul Franției. Protestarea multor nobili și a burgheșilor din *La Rochelle* contra cedării cătră Anglia. Ratificarea păcii se trăgănează; murind *Ioan cel Bun* urmează *Carol V Intelentul* 1364—1380. Din *Guiena* se tânguesc la el de dări nedrepte impuse de Prințul *Negru*, guvernorul englez; *Carol* îl citează la judecată; de aici reinceperea luptei 1368. Simțimentul unităței naționale franceze ajută pe *Carol al V* a alunga pe *Englezi*, mai ales după moartea lui *Eduard III*. (*Eroul Du Guesclin*.)

Evenemente interioare. După prinderea regelui 1356 se adună *statele generale* în *Paris*, hotărăsc că dări se nu se ridice fără invoirea celor trei „stări,” pun o comisie de privighere pe lângă regentul (*Carol V*) pentru a controla intrebuintarea banilor, cer părăsirea alterării monedelor. Aceste inceputuri de libertate trazesec în poporul *Parisian* un spirit de revoltă contra guvernului. *Etienne Marcel* șeful ei este ucis; mari neorândueli. *Statele generale* disolvate, *Carol V* urmează a și procura bani prin alterarea monedelor și dări ridicate cu puterea. Cumplită rescoală a țaranilor contra aristocrației, *Jacquerie* de la porecla de *Jacques Bonhomme* dată poporului. Mulțime de castele daramate și devastare generală. Foamete mare și ciumă în Franția (1348) aduc poporul la miserie. *Bande de talhari* din mercenarii armatelor engleze și franceze; silesc pe papa din *Avignon* să se rescumpere cu 40,000 de taleri.

1415—1453. *A doua perioadă.* *Henric V* regele Angliei reincepe resbelele cu Franția guvernată de *Carol VI* 1380—1422 care fiind nebun moșii sei i erau tutori

(partidele Burgund și Orleans.) Cu ajutorul ducelui de Burgund și a reginei, Henric V intră în Paris se coronează rege a Franței. Regele *Carol VII* 1422—1461 mărginit în părțile dincolo de Loara. *Rescoala națională franceză sub Ioana d'Arc, fecioara de Orleans.* Englezii învinși, Carol VII coronat rege în Reims. Ioana arsă de Englezi. Ei pierd toate posesiile în Franța afară de Calais. Înființarea *companiilor de ordonanță, cea întâi armată permanentă*, (1444) pentru curățirea Franței de bandele prădătoare. Rebelul sfârșit fără tratat.

După rebel, regii caută să recapete puterea sdruncinată. Parlamentul adică Tribunalul regesc, cu mulți membri doctori în drept, propapă idei absolutistice romane. Regele tare prin sprijinul orașelor și armata permanentă; în contra regelui nu este ca în Anglia *un popor întreg* care să-i mărginească legal puterea, ci numai seniori feudali care luptă pentru interesele lor, contrare poporului. De aceea în Franța se întemeiază absolutismul în dată ce regii înfrâng pe seniori. Inceputul serios al luptei se face sub:

1461—1483. **Ludovic XI**, activ, neluxuos, întrebuințază ori ce mijloc pentru a-și ajunge scopul. Seniorii formează *Liga binelui public*; regele cedează tuturor pentru a-i lovi pe urmă în parte: alungă pe frate-seu Carol, confiscă duc. de Alençon, ucide pe Comitele de Armagnac, pe Conetabilul de St. Pol. Fratele regelui, căruia trebuise ear să-i dea Guiena, moare otrăvit. Ludovic câștigă prin bani pe miniștrii lui Eduard IV care vroia să reinceapă rebelele cu Franța. Cel mai puternic dușman a lui Ludovic este *Carol Temerarul* duce de Burgund.

Ducatul de Burgund, dat de regele Ioan cel Bun ca apanajă fiului său Filip care prin căsătorie adaugă Flandra, Franche-Comté și Nivernois. Nepotul său Filip cel Bun supune orașele Ronului până spre mare. Ducii nu mai jură credință regelui Franței. *Carol Temerarul* fiul lui Filip vra să iee titlul de rege înțelegându-se cu imp. germ. Henric III.

Ludovic XI combate puterea lui pe ascuns, resculând

neconținut orașele Rinului. Carol Temerarul vroind să supună Svițera e bătut cumplit la *Granson* și *Murten* 1476; vroind să cucerească Lorena moare în luptă 1477. Ludovic XI declară Burgundul recăzut coronei fiind numai o fată Maria moștenitoare, ocupă Artois și Franche-Comté; Maria se căsătorește cu Maximilian I, viitor imp. german.

Statele generale Sub Ioan cel Bun după pacea de la Bretigny, precum și sub Carol V ele nu mai sunt chemate; dările luate arbitrar. Sub Carol VI ele silesc pe rege să revoce toate dările impuse arbitrar încă de la Filip IV, acest triumf însă sfârșește prin o rescoală în Paris în care regele e învingător ceea ce strică tot. La moartea lui Ludovic XI 1484 cărăși se adună în mare număr, cer scăderea impozitelor, a armatei plătite, redactarea obiceiurilor, convocarea statelor generale după 2 ani. Dar Carol VIII începe resbelele lui Italiene cu multă armată, multe cheltuieli, pune taxe arbitrare, nu mai convoacă statele. Singura autoritate care mărginește ceva autoritatea regească este Parlamentul de Paris care de și Tribunal la început, devine și corp politic; membrii lui inamovibili de sub Ludovic XI. Numai acele ordonanțe regești au valoare care au fost transcrise în registrul parlamentului.

III. Istoria Germaniei, de la sfârșitul interregnumului până la Reichstagul de la Worms (1273—1495).

1273. Casa Habsburgilor. Rudolf de Habsburg 1273—1291 mic principe din Elsas, ales împărat. Luptă cu regele Ottocar de Bohemia, vasal, care cucerise ținuturile Austriei după moartea Babenbergilor (v. p. 66); Ottocar bătut și ucis la Marsfeld. Rudolf dă din ținuturile Austriei, Austria proprie, Stiria, Carniola fiilor sei ca feudă și fundează astfel puterea privată a casei de Habsburg. Restabilirea ordinii: 29 de cavaleri prădători uciși în Thuringia; casteluri daramate, 66 în Thuringia, 70 la Rin.

1291—1298. *Rudolf de Nassau* un sărman cavaler ales de principii spărieți de înălțarea casei de Habs-

burg; dar aseasta revine la imperiu prin 1298—1308 *Albert de Austria* fiul lui Rudolf. Lupte cu marii sei vasali; El vroește să supună Svițera care era sub protecția casei de Habsburg, ceea ce aduce **liberarea Svițerei 1307** (cantoanele Swyz, Uri, Unterwalden) de Stauffacher, Fürst, Melchtal și Wilhelm Tell.

Svițera. Mai întâi sub Burgundia; de la cucerirea ei prin Conrad II vine și Helveția sub imperiul German. 1033. Geografia determină formarea mai multor comunități deosebite, libere, putându-se ușor apăra. 1218 vin sub protecția casei de Habsburg; după înalțarea casei de Austria, Rudolf vra să supună cele 3 cantoane, politică urmată și de Albert care aduce revoluția din 1307. Ducele Leopold I vrând să resbune pe Albert e bătut la Morgarten 1314.—Cantonul Luzern în 1332, Bern 1339, Zürich 1351, apoi Glarus, Zug, intră în asociațiune. Fie-care canton guvernat de un Landamann și un consiliu. Atacați de imp. Wenceslau il bat la Sempach 1386; de Carol Temerarul, il bat la Granson și Murten 1476; de Maximilian I care vra să introducă dreptul roman în Svițera și să-o supună jurisdicției Curței regeste, il resping 1405 rămânând ne-*atârnați*. Svițerii renumiți ca militari, servesc ca mercenari la diverșii regi ai Europei.

1308—1313. *Henric VII* din casa Luxemburg, întreprinde restabilirea puterii împărătești în Italia. Reînceperea luptelor între Welfi și Gibelini, impune dări orașelor lombarde ceea ce aduce o rescoală generală în contra-i. Moare în expediție.

1313—1347. *Ludovic de Bavaria* și *Frideric de Austria*. Resbel civil de opt ani. Incercarea regilor francezi de a iniuri asupra alegerilor de împărat prin papii francezi din Avignon provoacă *Intrunirea electorală la Rense 1338*. Principii electori (Palatinul de Rin, Arhiepiscopii de Majanța, Treves, Colonia, regele de Boemia, ducii de Săxa și Brandenburg, asupra cărora se concentrase cu timpul dreptul de a alege pe împărat) declară că *alegerea împăratului de principii electori să fie valabilă și fără iutărirea ei de papa*.

1347—1378. *Carol IV de Boemia*, părăsește mai

cu totul Italia, mărește Boemia adăugându-i Brandenburgul, Silesia și Lausitz; cultivarea Boemiei, fundare de orașe: universitatea cea ăntei din Germania fundată de el în Praga 1343. Amicul seu Petrarca, chiamă din Italia pe doctorul Bartolus pentru a redacta cea ăntei carte de legi în Boemia. La 1356 prescrie a. n. *bullă de aur* prin care numai cei șapte principii citați mai sus au dreptul de a lua parte la alegerea de împărat. Acești principii sunt ăntei în rang, au jurisdicție supremă în țerile lor, li se conced regalele minelor, baterea monedei, a protecției Evreilor etc. Ei sunt mai cu totul suverani și neatârnați. Ducatele acestora sunt neimpărțibile între moștenitori.

1378—1410. *Wenceslau și Ruprecht*. Sub Wenceslau fiul lui Carol IV mare resbel între orașele germane și nobleța care le prăda și le asupră. Este destituit de principii electori 1400.—Ruprecht face în zadar o expediție în Italia.

1410—1437. *Sigismund* fratele lui Wenceslau. Starea bisericeii în timpul papilor de la Avignon și în timpul schismei, necesita o reformă. În Franța propusă de Gerson prin chemarea unui sinod ce să fie preste papa. În Anglia prin Wycliffe (v. mai sus Anglia). În Germania prin *Ioan Huss*, scolarul lui Wycliffe; scrierile lui arse 1409. Antagonismul național dintre Cechi și Germanii ce năvălise în Boemia, aruncă pe Cechi în partidul lui Huss care ie un caracter național-religios. Germanii alungați din Universitatea de Praga, merg de fundează Univ. Lipsca și altele. Consiliul de Constanța 1414 condamnă pe Huss a fi ars 1415. Cumplitul resbel religios al Hussiților (Ioan Ziska) sfinșit în 1434 prin acordarea prediceii în limba națională.

1436—1439. *Albert II de Austria*. Cu el se sue definitiv pe tronul Germaniei casa de Austria care rămăne până la sfinșitul imperiului german (1806) pe urmă în imp. Austriac până astăzi.

1439—1493. *Frideric III* principe slab: în Boemia se alege rege G. Podiebrad; în Ungaria Mateiu Corvin:

lasă ca Turcii să iee Constantinopolea și să devaste Austria; nu împedică cuceririle lui Carol Temerarul nici căderea Milanului sub F. Sforza. În Germania lupte interioare între principii, nobili și orașe etc. neimpedecate de nime. Totuși prin căsătoria Mariei de Burgund cu Maximilian fiul împăratului, Austria mărește posesiile ei originare („Bella gerant alii, tu felix Austria nube,” Deviza Austriei A. E. I. O. U. „Austria est imperare orbi universo“).

1493—1519. *Maximilian I.* Sub el starea miserabilă a Germaniei aduce o reacție pentru ordine și unitate. *Reichstagul de la Worms 1495* proclamă pacea vecinică. Crearea Curții imperiale (Reichskammergericht) compusă, din un președinte, 16 judecători din care 8 nobili, 8 doctores iuris utriusque, pentru judecățile în apel de la ori ce fel de judecată din toate țerile imperiului, precum și pentru judecățile principilor între ei. Inriurirea puternică a dreptului roman. Germania împărțită în 10 cercuri; poliție mai regulată, armată permanentă cu arme de foc. Casa de Austria basând puterea imperială pe imensele sale averi și posesii de familie reușește a aduce și în Germania o concentrare sub puterea împărătească.

IV. Istoria Italiei și a puterii bisericești de la Bonifacius VIII până la resbelele italiene. (1294—1495).

a) **Puterea papală.** — Lupta între Filip IV cel Frumos și Bonifacius VIII (v. mai sus Ist. Franței) arată că puterea papală au scăzut. Cause: slăbirea credinței, prin nereușita cruciatelor, întinderea culturai literare și științifice, ocupările cu politica, industria, comerțul, științele etc. alte câmpuri decât cel religios, în fine abuzurile și corupția clerului feudal. — Strămutarea reședinței papilor de la Roma la Avignon în Franța de la Clement V până la Urban VI 1308—1376 scade însem-

nătatea papală, făcându-i instrumente politice a regilor francezi. Ei perd dreptul de a întări alegerile împăraților Germani 1338. Parlamentul englez sub inirierea lui Wycliffe oprește biserica de Roma a mai agonisi pământuri in Anglia. — Schisma cea mare, prin alegerea unui al doile papă de cardinalii francezi care să reșadă in Acignon, atunci când papa Urban se re-intoarce in Roma, produce mare scandal in biserică prin esistența a doi papi; excomunicări mutuale. Conciliul din Pisa 1404 destitue pe cei doi papi si alege pe un altul, de unde provin trei papi in loc de doi. Tot in această epocă, predicile lui Wycliffe, apoi a le lui Huss aduc Catholicismul in pericol.

Reforme. 1414—1418. *Conciliul de Constanța* se declară superior autorității papale (propunerea lui Gerson), condamnă învățăturile lui Wycliffe, condamnă și arde pe Huss, îndepărtează schisma. Papa Martin V nerecunoscând principiul supremației conciliului il disolve.

1431. *Conciliul de la Basel-Florența.* Incercare de unire cu biserica răsăriteană. Conciliul suprimă anatele și dreptul papei de a-și rezerva beneficiile vacante.

1438. *Sanțiunea pragmatică* a lui Carol VII. Principiile celor doue concilii recunoscute de rege.

1480. *Organizarea inquisiției spaniole.* Inquisitorul cel Mare Torquemada. Grozavă persecuție a ereticilor, degenerată in curënd in persecuții politice sau răpire de avere sub masca religiei. — Amestecul papilor prin excomunicări, interdicte, sprijin de bani in luptele interioare italiene din această perioadă, și corupția crescândă a clerului care culminează in perioadă următoare sub Alexandru VI Borgia, ruinează ori ce basă a puterei papilor.

b) Orașele italiene. — Bogăția cea mare imparte poporul orașelor in aristocrați și plebe. Unde aristocrația era mai tare oprima poporul; unde plebea fusese mai puternică se stabilise guverne tiranice; pretutin-

dene pierderea libertății, luxus și corupție neuzită, dar și reînvierea artei, susținerea literelor și științelor.

I. Veneția. Câștigă comerțul întregului Orient prin cruciata IV. La restabilirea imperiului grecesc ajutată de Genovesi, ea pierde mult în Orient; de unde lupte crâncene între Veneția și Genua. Rebel cu Pisa 1256—1381) Monopolizază comerțul Egiptului; cucerește Corfu 1387, Ciprul 1439. Zidirea domului St. Marcu, palatului Dogelor; piața St. Marcu, podului Rialto. — Constituția oligarhică: puterea executivă *signoria* comp. din *doge* și 6 nobili; tribunalul suprem a celor patru-zeci, toți membri de nobile familii înscrise în cartea de aur. Din această zece însărcinați cu poliția, cu spioni, delatori și trei Inquisitori ai statului. Fie ce cuvânt e raportat inquisitorilor care prin torturi cumplite și pedepse crude îndepărtează ori ce încercare de noire în constituție. — Revoltă pornită de dogele *Marino Faliero* înădușită. — Veneția începe a se întinde pe continent, cucerind Verona, Padua, Brescia; astfel va veni în contact cu regii Europei

II. Genua. Rivala Veneției; palate de marmoră, bancă de schimb. Lupte neconținute interioare; mai întâi chiamă podesta streini, apoi cearcă imitare a constituției Veneției, în fine cade sub Francezi la iuturarea în Italia.

III Milanul. De la venirea familiei Visconti la ducatul Lombardiei se pierde constituția liberă 1395. Gian Maria, Filippo Maria cei mai cruzi tirani. După stingerea familiei 1417, mare turburări și lupte cu Veneția, până când condotierul (șef de bande de mercenari) *Franț Sforza* pune mâna pe Milan 1450. Fiul seu Galeazzo Sforza ucis de o revoluție. Fratele acestui Ludovic Moro răpește regența pe care o păstrează cu ajutorul Francezilor.

IV Florența. *Istoria Constituției ei.* În sec. XIII se formă în popor 14 bresle: 7 înalte (iuriști, neguț. de marfă streină, banchieri, neg. de postav, doftori, neg. de matasă, neg. de blăni) și 7 mici (casapi, ferari, ciobotari, petrari etc.) Fie ce breslă are sfatul seu, consulul și gonfalonierul seu propriu. — 1262 cele 7 bresle primare aleg 6 priori ca putere executivă, nobilimea ce nu era în bresle refuză ai recunoaște. Este cumplit persecutată, esclusă din funcții. Svonul public și 2 marturi ajung p. condamnarea unui nobil etc. — În timpuri

grele de rebel se incredința armata unui podesta strein. Walter de Brienne podesta in rebelul cu Pisa, usurpă puterea 1342 dar e resturnat de popor ajutat de nobili; ca rcsplată ei cer drepturi; lupte cu poporul, nobilii invinși, mulți admiși in corporații ca plebei. — 1400—1492 mare strelucire a Florenței sub tirania pnpulară a familiei Medicis (banchieri) Ioan de Medicis 1400—1429, Cosmo de Medicis 1429—1464, Lorenzo de Medicis 1469—1492. Ei proteguesc renașterea literilor. — 1492 *Savonarola* restabilește un moment republica când intervin Francezii.

V **Roma.** In timpul captivității babiloniane, 1308—1376 luptă intre casele Colonna, Orsini. Incercare de republică prin „tribunul“ *Rienzi*, inspirat prin studiul antichității. — Papa Nicolau V fundează celebra bibliotecă vaticană c. 1450.

VI *Modena, Reggio, Ferrara* formă un ducat sub familia Este 1452 care concură cu Florența in privirea culturii (poetul Tasso).

c) Italia inferioară. Al treile rege din casa de Anjou, *Robert* moare fără moștenitori bărbătești 1343; fiica lui Ioana căsătorindu-se cu Andreas regele Ungariei aduce o unire trecătoare intre Neapole și Ungaria; lupte a regilor Ungariei cu pretendenții din casa de Anjou până pe la 1400. După multe lupte cu toți acești pretendenți regele Siciliei *Alfons de Aragonia* cucerește Neapole fundând regatul ămbelor Sicilii 1442. Domnia regilor aragoni insemnată prin favorarea culturii care tocmai atunci renaște in Italia. La 1495, Francezii recuceresc Italia inferioară.

V. Istoria Spaniei de la intemeierea statelor creștine până la cucerirea Grenadei (718—1492) *)

Spania Creștină in timpul preponderanței Maurilor. Regatul de Oviedo cucerește in sec. IX Leon, apoi după peirea Omaiazilor, și desfacerea califatului in multe state mici 1038, cele mai multe suut recucerite

*) V. p. 59 și 77.

de creștini. *Sancho de Navarra* dă în a. 1035 fiului său regatul de *Castilia* format din comitatul de Burgos; acest regat înghite în sine țerile nordvestice. Un alt fiu a lui Sancho primește *Aragonul* care earăși devine regat, întinzându-se spre nordost. Pe timpul cruciatei I principele *Henric de Burgund* vine în Spania vestică respinge pe Mauri fundând regatul *Portugaliei* 1140. Marea cruciată de sute de ani contra Maurilor imprimă în sufletul Spaniolilor acel spirit adânc religios care împedecă dezvoltarea unei adevărate culturi, făcu din Spania centrul ignoranței, a fanatismului și a persecuțiilor religioase. Personificarea acestor lupte poetice-religioase în figura eroului *Cid-Campeador* 1099. 1212 Bătălia de la *Tolosa*, puterea Maurilor sfărmată. 1248 chiar Cordova recunoaște supremația lui *Ferdinand de Castilia*.

A. Aragonia. 1276 *Petru III* rege de Aragonia cucerește Sicilia 1292, după ce tatăl său *Iacob I* 1213—1277 unise cu Aragonul statele arabe *Valencia* și *Murcia*, apoi *Catalonia*. Sub *Alfons III* 1285—1291 se cucerește *Maiorca* și *Minorca* ear sub *Alfons V* 1416—1456, regatul de *Neapole*. *Ferdinand Catholicul* 1479—1516 prin căsătoria lui cu *Isabela de Castilia*, pune basă unirea acestor două regate, deci a regatului Spaniol. — Puterea regelui foarte mărginită; adunarea, *Cortes*, compusa din nobilime, cler și reprezentanți ai orașelor trebuia să incuviințeze legile, impunerile de dări, chiar și alegerea consilierilor regești de la 1287 înainte. În caz când regele ar pedepsi pe unul din membrii *Cortesilor* fără judecata marelui Iustițiar, adunarea să fie liberă a'și alege alt rege.

B. Castilia. *Ferdinand III* 1217—1252 cucerește Cordova, Sevilla și Cadix. Fiul său *Alfons X cel Înțelept* 1252—1284 se ocupă cu Astronomia, muzică și poezie, vroește să iee corona imperială în timpul interregnului și ruinând țara prin cheltueli, suferă năvălirea Merinizilor. *Alfons XI* 1312—1350 prin vestita bătălie de la *Rio Saldo* și cucerirea orașului *Algeziras* înfrânge puterea Maurilor. Urmează o anarhie de mulți ani, lupte între pretendenți, între regi și popor, în

care Castilia sărăcește; puterea regească cade cu totul sub aristocrație și cler. În astfel de stare e Castilia când vine Isabella 1474—1504 care se căsătorește cu Ferdinand.

C. Ferdinand și Isabela. Unirea este numai nominală. Regii caută înălțarea puterii regești peste nobili și cler: Ferdinand capătă de la papă a fi numit șeful celor 3 mari ordini religioase din Castilia (Alcantara, Calatrava și St. Jean de Compostella) care formează ca o armată în mâinile sale; ie justiția din mâna nobililor, institue tribunale regești cu iuristi; întreprinde asociația orașelor contra prădărilor nobililor, *Hermendad*, ca o armată a sa, întărindu-o și prin una permanentă, organizează tribunalul inquisiției în Spania 1480; mai înainte creat pentru descoperirea ereticilor, este întreprins apoi pentru descoperirea enemicilor regelui. Astfel marele libertăți se schimbă în un teribil absolutism prin ajutorul papei și a bigotismului poporului. Numeroase auto-da-fé. — Strelucire exterioară a domniei prin *alungarea Maurilor* după cucerirea Granadei 1495. Inceputul ruinei agricole, comerciale și industriale a Spaniei, căci toate aceste ramuri erau cultivate de Mauri. Numai cei ce se creștinizaseră sunt tolerați *Maurisci*. Descoperirea Americii înlocuiește cât-cât prin aur, lipsa de bogăție interioară.

Cultura și fenomene generale (sec. XIV și XV).

1) *Puterea regească* se întărește, teritoriile se rotundesc formând țeri în care se dezvoltă conștiința națională. Întărirea datorită m. ales *armatelor permanente* și aceste descoperiri *pulberii de tun* (introdusă prin Arabi?) și ridicării clasei burghesilor. Justiția mai uniformă prin introducerea dreptului roman în practică, apoi prin organizare de tribunale regești. Administrația se ocupă de nevoi generale, drumuri, luminarea orașelor, instituirea *poștelor de scrisori* (în Franța sub Lud. XI, în Germ. sub Maximilian).

2) *Puterea bisericească* scade neconținut (v. m. sus

Italia, Puterea papală). Dar odată cu slăbirea credinței nu descrește superstiția. Slăbirea credinței aduce din contra mare frică de draci, spirite rele, vrăjitoare; nenumerate femei arse ca vrăjitoare; metaniile introduse în sec. XV ca instrument de rugăciune. Puterea inquisiției de aceea crește, fiind ignoranta încă foarte mare.

3) *Cultura științifică* până acuma foarte sacă. — Discuțiile nominaliștilor și realiștilor în filosofia scolastică; ea se ocupă nu de lume cum este ci numai de legături logice de gândiri chiar când nu se potrivesc cu lumea (D. e. Discuția dacă punând un magar într-o două vase pline cu tot atâta orz, tot așa bun, la aceeași îndepărtare, din care va mânca? Răspuns, va muri de foame, căci nu are motiv mai puternic de a mânca din una sau alta). Contra acestei scoli se naște o direcție îndreptată asupra *naturei*, ăntei prin medicină. Școală de medicină în Montpellier cu profesori Arabi și Evrei. Dar științele se amestecă și ele cu superstiții. Astrologia devine Astrologie; Chimia, Alchimie (căutarea pietrei filosofale adevăată a facerei aurului),

4) *Inceputul renașterii*. Mare gust pentru antichitate. Colecție de manuscrise, medalii, monede, statue etc. mai ales la bogații Italieni. Arta începe chiar a fi înriurită de modelul antic. *Brunelleschi* construiește catedrala din Florența părăsind stilul gotic al Evului-Mediu 1420. — Activitatea scrierii foarte mare; mai ăntei pe tărâmul religios. Perderea a o mulțime de manuscrise vechi care unse cu o văpșea servea de hârtie (fiind pergamentul f. scump) aceasta pentru a răspândi superstiția; vieți de sfinți cu minuni, cărți de vrăjitorii, alchimie etc. — De la căderea Constantinopolei mulți Greci învățați fug în Italia, dar învățătura limbei grecești merge foarte încet cu toate silințele lui Petrarca.

5) *Moralitatea publică* se rădică prin predominarea luptei asupra puterii fizice, și proteguirea celor slabi. Spiritul cavalerismului însă înlesnește relații ușoare între ambele sexe, încât legăturile de familie sunt slabe. Literatură ușoară: romane scandaloase, poesii libere și anacreontice, istorii comice de un caracter liber sunt lectura obicinuită. Model este Decameronul lui Boccaccio scris în timpul ciumei de la Florența.

Secolul XV înfătoșază numai *inceputuri* pe calea celor mai multe ramuri de civilizație. Prin marile descoperiri fecute la finea lui și la începutul celui viitor ie spiritul European acel mare avânt care aparține istoriei moderne.

B. Rasaritul.*)

(De la inceputul Cruciatelor până la supunerea peninsulei Balcanului de Turci. 1100—1513).

I. Istoria Imperiului de Răsărit de la 1057—1453.

1057—1185. Casa Comnenilor. Im timpul cruciatelor ura între apuseni și răsăriteni, pornită prin desbinarea bisericeii (1054), se mărește. Cruciații devastează țerile răsăritene, sunt în mare favoare la curtea din Constantinopole. Manuel Comnen căsătorit cu princesă francesă. Mare concurență în comerț prin Venețiani, Genovesi etc; mulți cavaleri în serviciu militar.

1185. Revoluție c. Comnenilor, uciderea Latinilor, făcută de *Andronic*, resturnat de *Isaac Angelul*. Perde Ciprul la Turci, Ierusalimul la Saladin 1187. Româno-Bulgarii se revoltă sub Petru și Asan 1189.

1204—1261. Imperiul latin din Constantinopole. Cruceferii cruciatei IV restabilise pe Isaac Angelul, resturnat de fratele seu. Neputând Isaac plăti mulțămита e destituit de cruceferi. Mare incendiu al orașului în care pier multe manuscrise și opuri de artă. Anteiul împărat latin *Baldwin de Flandra*. Imperiul grecesc continuă în Nikea și Trapezunt.—Resbele multe cu Româno-Bulgari; după 57 ani Grecii ajutați de Genovesi recuceresc Constantinopolea, sub *Michael Paleologul* 1261.

Cultura. Tendința la erudiție și istorie. *Mihail Psellos*, *Eudokia*, *Anna Comnena* fiica lui Alexis, *Zonaras*.

1261—1453. Sub *Paleologi* repede decădere prin lupte interioare și acele cu Turcii. *Ioan Paleologul* cearcă unirea bisericilor răsăritene și apusene în Conciliul de la Florența pentru a căpata ajutor c. Turcilor. Calugării

*) Se expune perioada III cu IV împreună, V. p. 78—84 și 97 nota.

din Const. nimicesc alianța 1438. Sub *Constantin XII* imperiul răsăritean cade sub Turci prin **luarea Constantinopolei de Mahomet II 1453**. Invățații greci fug în Europa unde trezesc studiul limbei grece. *Mulți Greci fug în țerile române.*

II. Istoria Turcilor de la întemeierea statului până la cucerirea peninsulei Balcanului 1299—c. 1500.

1299. *Turcii*, devin neatârnați de Sultanul Seldjucid din Iconium.—*Otman* sultan în Brusa.—*Amurat I* 1361—1389, armata permanentă a *Ianicerilor*, corp exclusiv militar format din copii furăți de la dușmani. Ie *Andrianopole*, sfarmă pe Sërbi și pe Bulgari la Cossova 1389. *Baiazet I* 1389—1403 bate pe Francezi, Unguri, Români la Nicopoli 1396, Muntenia Tributară. Venirea Mongolilor sub Timur-Lenk și prinderea lui *Baiazet* la Angora 1402 mai stămpără cuceririle.—*Amurat II* 1403—1451 bate pe Huniad la Varna 1444.—*Mahomet II* 1451—1481 ie Constantinopole 1453. Ungaria scapă prin victoria lui Huniad la Belgrad 1456. Albania se susține sub eroul Scanderbeg până la 1466. Luptele cu Ștefan cel Mare 1475, 1476 asupra căruiia rămân reșelele cu Turcii, după moartea lui Scanderbeg și Huniade. Pe la începutul secolului XVI toată peninsula Balcanului până la Dunăre supusă de Turci, Muntenia și Moldova tributare.

III. Istoria Româniilor de la fundarea Statelor până la supunerea lor sub Turci c. 1200—1513.

a) Al doilea imperiu romăno-bulgar 1183—1270. (Vezi m. sus p. 83).

România de peste Dunăre urmași ai coloniștilor lui Aurelian din 274, în timpul năvălirilor se retrag în munții Emului și a Pindului devenind păstori. Din acești Români era familia fraților David Moisi, Aron și Samuil ce domnesc asupra Bulgarilor.

Isaac Angelul imp. de Răsărit, face mari cheltueli de nunta sa cu fiica lui Bela III, pune grele dări și pe păstorii români din Emus. Revolta Românilor sub frații *Petru* și *Asan* coboritori din familia lui Samuel; Bulgarii îi urmează. Ocupă castelele zidite de Iustinian în munții Emului (V. p. 54). Asan devine domn și peste Bulgari, ocupă multe cetăți bisantine și fundează al 2-le imp. româno-bulgar, moare ucis la 1196, Petru rămâne singur.

Ioaniță 1199—1207. Pace cu Bizantinii. Papa Inocentiu III îl felicită de originea lui *română ca și stremoșul seu Samuel*, i propune să primească Catolicismul; Ioanițiu cere papei să'l încoroane *rege a Valahiei și Bulgariei*, ceea ce se face în 15 Noembrie 1204. Se înființază o patriarhie în Ohrida (la început sub papa) care poate să ungă pe episcopii bulgari și Vlahi.—Ioaniță bate și prinde pe Balduin împaratul latin de const. 1205.

1207 Urmează *Florilă* nepotul lui Ioaniță apoi alții între care *Ioan Caliman Asan* 1241 care se intitulează între altele și domn al Moldo-Vlahiei. Imperiul se stinge pe la 1270, formându-se un alt imperiu curat bulgar cu capitala Șumla, sfărâmat în 1389 prin bătălia de la Cossova.

b) **Țara Muntenească. 1300—1483.** (v. p. 83).

Că țara a fost locuită stabil din timpuri vechi, o dovedește episcopia Milcoviană, de pe lângă Milcov, dinaintea de 1096; statele române pomenite în diploma lui Bela IV din 1247: 1) Țara Severinului, 2) Chinezatul lui Ivan și a lui Farcăș, 3) Chinezatul Voievodului valah Linoiu, 4) Valahii din țara Litfei; în cumania adecă Valahia mare unde locueau Cumani cu episcopie catolică, ducatul valah a lui Seneslau pe marginea Transilvaniei.

Ducatele Valahe erau sub suzeranitate ungară. Bela IV prin diploma de m. sus dă în Valahia locuri cavalerilor Ioaniți. Bela se și intitulează „domn al Cumaniei.“

Coborîrea locuitorilor din munții Transilvaniei în țara lui Seneslau începe de prin secolul XIII (scrisoarea papei diu 1236 către episcopul Cumanilor). În Fă-

găraș însă era pe la 1211 un duce *Negru-Vodă*. Pe acesta confundându'l în urmă legenda cu *Radu Negru* cel istoric din 1370, au personificat neincetata respândire a Românilor de la munți spre câmpii în figura legendară a lui *Radu-Negru* din 1290, descălecătorul Valahiei.

Fundarea statului Valahiei, însemnă stabilirea unității de domnie — sub familia *Basarabă*.

1300—1383. *Naintașii lui Mircea I.* — c. 1300 *Tugomir Basarabă*, domn în Valahia proprie. — *Alexandru B.* 1333—1360 fiul preced. domn tot acolo, bate la muntele *Paserea* pe *Carol Albert* regele Ungariei ce vroia să'l supună și să catolicească țara. — *Vladislav B.* 1360—1372 fiul preced. întinde dominația și peste *Oltenia* 1364; dobândește ducatul *Făgărașului* din *Transilvania* 1368; bate pe *Turci* sub *Amurat*, căpătând laude de la *Papa* care cearcă în zădar a'l întoarce la *Catolicism*. — *Radu-Negru B.* 1372—1380 fratele preced. mai capătă și ducatul *Omlașului**). — *Dan B.* fiul lui *Radu*, moare în o luptă cu *Sisman* regele *Bulgariiei* și cu *Turcii*.

1383—1418. **Mircea I cel Mare** fratele lui *Dan*. Fiind în *Ungaria* tulburări sub domnia *Mariei* fiicei lui *Ludovic I* până la 1387, *Mircea* se ie la luptă cu *Sisman*, cucerește ămbele maluri ale *Dunărei*, cetatea *Durostorul*, și ținuturile tătărăști cu cetatea *Chilia***); se intitulează „de sine stăpănitor“, căci cu incetul țara *Muntenească* se emancipase de *Unguri*. De aici luptă cu *Sigismund* de *Ungaria*; strimtorit și de *Turci* încheie tratatul de închinare cu *Turcii* 1393: Țara să se ocăruiască de sine, cu drept de război și pace, domnul să se aleagă de *Mitropolit* și boeri și alte mici privilegii. Să plătească peșcheș 3000 bani roși pe an. Toată alianță c. *Turcilor* cu *Sigismund* etc.; bătălia de

*) Intre scaunele *Miercurei* și a *Sibiului*.

***) De aici numele de *Basarabia* dat ăntei sudului *Moldovei*, apoi întins la 1812 la toată partea răpită din ea.

la *Nicopoli* 1396. Turcii intră în Valahia, bătuti la *Rovine* 1398. Lupte cu Juga a Moldovei p. recapatarea Țerilor tătărăști 1400. Se amestecă în luptele p. tron din Turcia după prinderea lui Baiazet; ajută pe Musa cu succes c. lui Soliman fără succes c. lui Mahomet. Poziția Valahiei îngreuetă.

1418—1456 *Urmașii lui Mircea I.* — Mihail fiul seu 1418—1420 ucis de *Dan I* nepotul seu, cu ajutorul Turcilor. *Radu II* fratel lui Dan, îl restoarnă cu ajutor unguresc și turcesc 1425—1426 apoi ear revine Dan II ajutat de Poloni și Unguri domnind până la 1430. — *Vlad II Dracul* 1430—1445 cu ajutor de Turci ucide pe Radu și pe Dan. Sigismund îl întărește în domnie și îi dă ordinul Draconelui. — *Dan III* 1445—1451 cu ajutorul lui Ioan Corvin ucide pe Vlad Dracul cu mai toată familia lui. — Vlad III 1451—1456. Țara cade greu sub Turci care ieu tribut 10,000 galb. și 500 de copii pentru Ieniceri.

1456—1493. Vlad IV Țepeș, fiul lui Vlad Dracul. Antea domnie 1456—1462. Om foarte energic care prin cruzimi vra să întemeeze puterea în lăuntru și neatărnarea în afară. Ucide mulți boeri contrari lui; devastă ținutul Sașilor și Brașovul pentru a resbuna oameni de ai sei. Refusă tributul, ucide pe Turci, bate și ințapă pe Hamza pașa; luptă cu Mahomed II pe care umblă să îl prindă într'o noapte. Bătut de Stefan cel Mare la Rimnicu-Sarat trece în Ungaria unde e prins. Urmează *Radu III cel Frumos*, pus de Turci 1462—1477, când după retragerea Turcilor în urma bătăliei de la Valea Albă, Stefan alungă pe Radu restabilind pe Vlad Țepeș. A doua domnie 1477—1493. Schimbat prin vrăstă și împrejurări, ține cu Turcii, pradă Moldova în 1481 și 1487, ajută pe Turci la luarea Chilieii în 1484.

e) **Moldova 1359—1513.** (v. p. 83).

Moldova locuită stabil dinainte de 1359. Existența principatului Bărladului de prin sec. X; orașele Tecuciu,

Galati. Existența altor orașe Suceava, Baia, Neamțul, dinaintea de întemeierea unității de Domnie; numai orașul Roman arătat ca zidit de un domn, 1241, Ioan Caliman Asan se intitulează domn al Moldo-Vlahiei. 1325 Moldovenii ajută pe regele polon Vladislav, contra ducelui de Brandenburg.

Moldova sub suzeranitatea principatului Galiției, deci a Poloniei. De pe la sfârșitul năvălirii Tatarilor 1242 începe răspândirea Românilor din munți în câmpii. — Venirea lui Bal fiul lui Sas din Maramureș (?)

1359—1401. *Naintașii lui Alexandru cel Bun.* — *Bogdan Dragoș* 1359—1365 (?) întemeiază domnia în o parte a Moldovei de sus. — *Lațcu* fiul său 1365—1373 (?) catolic prin frații *Minorii*. Capitala în Siret; episcop catolic trimis de Papa; scuturarea autorității religioase a Mitropolitului de Haliciu. — *Iuga Coriaticii*, 1374—1375 întinde dominația până în jos de Bărlad. — *Petru Mușat* 1375—1389 (?) fiul lui Costea Mușat (din familia Basarabilor?); act de închinare la Poloni 1387; împrumută pe Vladislav cu 3000 ruble argint amanetându-i-se orașul Haliciu; respinge catolicismul. — *Roman* fratele lui Petru, întinde domnia Moldovei de la „munte până la mare“, să căsătorește cu Anastasia fiica lui Lațcu, zidește orașul Roman: depune omagiu la Poloni 1393. *Iuga II* fiul lui Iuga I 1393—1395 întemeiază multe sate noi. — *Stefan I* fiul lui Roman 1395, depune omagiul; la moartea sa tulburări p. domnie (între fiii săi Petru și Stefan, bătălie cu Polonii?)

1401—1433. *Alexandru cel Bun*, fiul lui Roman, organizează biserica: Mitropolie la Suceava; episcopii la Roman și Rădăuți; face cele două boerii *titulate*, după modelul bizantin; face omagiu regelui polon, îl împrumută cu 4000 ruble argint amanetându-i-se Sneatinul Colomea și Pocuția; se însoară cu Ringala sora regelui Poloniei; dă 400 călăreți ajutor lui Vladislav în lupta contra cavalerilor Teutoni din Prusia (la Marienburg); se amestecă în un război al lui Svidrigel ducele Lituaniei contra Polonilor și e bătut foarte tare. Zidește

intre altele mănăstirile Bistrița și Moldavița. Școală de teologie.

1433—1456. *Urmașii lui Alexandru. Iliș și Ștefan* fiii lui Alex. Iliș alungat de Ștefan cu ajutor de la Vlad Dracul 1435. Iliș cu ajutor Polon silește pe Ștefan la împăcare; domnesc împreună 1435—1442. Iliș orbit de Ștefan. Roman II fiul lui Iliș ucide pe Ștefan. *Petru II* alt fiu a lui Alexandru cel Bun cu ajutor de la Ioan Corvin alungă pe Roman. — *Alexandru II* fiul lui Iliș 1448—1453. — *Bogdan* fiul lui Alexandru cel Bun îl alungă și bate pe Polonii ce-l susțin; el este ucis de un usurpator *Petru Aron* 1453—1456 care se luptă și cu Alexandru Iliș, și este ucis de Ștefan cel Mare fiul lui Bugdan. El plătește cel ăntei tribut Turcilor.

1456—1504. **Ștefan cel mare**, cu ajutor de la Vlad III din Valahia restoarnă pe Petru Aron. Resbel cu Polonii unde fugise Aron; pace le 1459, Ștefan se aliază cu Casimir. — Mateiu Corvin dușman lui Casimir sprijine pe Petru Aron, și e supărat pe Ștefan p. adăpostirea Husiților (orașul Hușii). Mateiu bătut la *Baia* 1467; pace prin care Ștefan capătă Ciceul și cetatea de Baltă in Tr. — Resbel crunt cu Tatarii (Carzic solul) 1470. — Luptele cu Radu cel Frumos și cu Turcii. Bătălia de la *Soci* 1471; după trei ani învinge ear pe Radu la *Cursul apei* 1474. Pregătire întinsă de alianță c. Turcilor; corespundență cu Șahul Persiei, cu papa și Venețienii. Expediția lui Soliman Pașa bătut la *Racova* 1475 (17 Ian.), bate ear pe Radu și întinde hotarul Moldovei până la Milcov. Mahomet II vine c. lui Ștefan. Bătălia cea mare la *Valea Albă* 1476 (26 Iulie) Ștefan se retrage; Mahomet se retrage asemenea din cauza ciumei, a lipselor și a hărățirilor armatei moldovene. Ștefan alungă ear pe Radu, restabilind pe Vlad Tepeș. Expediția lui Ali-Beg; bătălia la *Rebnic* (in Bucovina) 1481; Turcii alungați. Baiazet cucerește Chi-

lia și cetatea Albă 1484. Greua poziție a lui Stefan îl face să meargă în persoană să facă omagiu regelui polon Cazimir, ceea ce nu făcuse până acum 1485. Cu ajutor Polon alungă Turci și Tatars din țară; bătălia de la *Scheea* c. lui Hroiot (aproductul „Purice“). — Resbelul cu Polonia. Albert Stefan urmașul lui Cazimir, înțeles cu Vladislav regele Ungurilor p. a detrona pe Stefan; Albert bătut în pădurile *Cosminului* 1497 („Dumbrava roșă“). Stefan pe lângă mărimea militară și iubirea „moșiei“ este adânc religios, cu respect a tradiției; el își pregătește mormântul la bătrânețe, și împodobește mormintele stremoșilor sei; în tot timpul el zidește multe biserici, dăruiește pe voinici cu o cinie de pământ, resplată a bravurei. Era încuscrit cu Ivan autocratul Rușilor cu mare renume în toată creștinătatea, care însă se mulțamea a-l lauda și nu a-l ajuta.

1504—1517. *Bogdan* fiul lui Stefan, lupte cu Polonia pentru căsătorie cu sora regelui, Eliza. *Tratatul de închinare cu Selim* 1513 încheiet prin Logofătul Tăutu: Țara e autonomă, domnul se alege de Sfat, religia nealinsă, Turcii nu au voie a face geamii în țară, Sultanul va apăra integritatea țerei, care va plăti peșcheș 4000 galb., 24 șoimi și 40 de cai pe an.

d) Transilvania 1000—1526. (v. p. 83).

Așezările stabile a Românilor în Transilvania sunt vechi. Ungurii găesc aici ducate constituite române. Românii Negrilă și Radomir din Maramureș, boeriți de Stefan I al Ungurilor 1000—1030. Țara Vlahilor, pădurea Vlahilor în documente din 1222 de la Andreii II.

Colonizări în Tr. 1) *Secuții* de prin sec. VI. 2) *Sașii*, Germani din Flandra chemați de regele Geisa II 1143. 3) Călarii de Ierusalim în țara Bărșei 1211. 4) Călarii Ioaniți 1247. Afară de ei, *Ungurii* dominatori.

Ungurii introduc feudalismul în Transilvania. Locuitorii originari, Românii cad curând în starea de șerbi; nobilii români se unesc cu Ungurii din interes de clasă.

1435—1439. *Anteia revoluție a țaranilor.* Refus de a merge la oaste c. Tatarilor 1435. Ep. catolic, Lapeș vra să iee dejmele bisericesti, pe care și Românii le plătea de și erau ortodoxi, in bani; de aice revoluția 1436. *Unirea celor trei națiuni*, nobilii, Secuiei și Sașii p. a stărpi „rebeliunea blăstămaților de țarani“ 1437. Imp. Albert de Austria dă voe țaranilor a se muta plă-tindu-și dările 1439.

1440—1495. *Starea Românilor mai ușurată sub Ioan Corvin*, român, nobilizat Ungur, guvernator a Tr. mulți Români nobilizați, țaranii apărați. Lupte cu Turcii; Corvin îi bate în 1441, în 1442 la Porțile de fer; e bătut la Varna 1444, în Câmpul Mierlei 1448, scapă Belgradul 1456. — Sub *Matei Corvin* regele Ungariei, fiul lui Ioan, Românii scutiți de dejme cătră bis. catolică 1481; decret repetat de *Vladislav* 1495.

1514. *A doua revoluție a țaranilor.* Sub Vladislav mare putere a nobililor, apăsare a țaranilor. Revoluție sub *Stefan Dosza*. Țaranii cumplit pedepsiți, declarați de vecinici iobagi pe pământurile nobililor. „Țaranul n'are nimic, decât plata pentru munca sa.“

1526. *Bătălia de la Mohacz.* Ungaria pašalic turcesc. Transilvania devine provincie deosebită de Ungaria, tributară Turcilor ca și Valahia și Moldova.

Fenomene generale. În Orient fiind neconținute nă-văliri și neliniște nu se poate naște cultură. Biserica nefiind sprijinită pe o însemnată putere lumească rămâne slabă. O desvoltare economică este de asemenea cu neputință. Istoria Orientului rămâne cu totul în urma celei apusene.

Românii: în Trans. cad timpuriu la starea de iobagi; ei locuiesc și cultivă pământul pentru cei trei stăpâni; sunt ruinați în averea și moralul lor. În Moldova și Valahia epoca are un caracter eroic; puterea țerilor în *proprietarii mici* (răzeși, moșneni). De aceea cu toate intrigile boerilor și a pretendenților la tron; țerile sunt puternice sub domnitori puternici. *Cultura* mai nulă

nefiind liniște; comerțul și industria reprezentate mai mult prin *streini*. Armeni (biserică armenească în Botoșani din 1354), Evrei, Turci, Greci. *Bună stare materială*, fiind mai tot omul liber proprietar; țerile bogate, dovadă împrumuturile făcute Poloniei de Petru Mușat și Alex. cel Bun. Lipsă de legi scrise, domnie *absolută*, mărginită moral prin statul boerilor; *obiceul țerei* ține loc de lege scrisă, compus din tradiții vechi de drept roman și înriuriri slavone și germane (Șoltuzul și părgarii în orașe, jurătorii în procese).

PARTEA III.

Istoria Modernă

(De la descoper. Americii, până la revoluția din 1848, 1492—1848).

PERIOADA I.

INTEMEEREA ABSOLUTISMULUI.

(De la descop. Americii până la pacea de Westfalia 1492—1648).

A. Apusul.

I. Istoria Angliei de la venirea casei Tudor până la republica engleză 1485—1648.

1485—1603. Casa Tudor. — Henric VII 1485—1509 tinde a introduce absolutismul; confiscă $\frac{1}{5}$ din pământurile slăbitei aristocrații (v. p. 102), ie dări ne-
invoite de parlament, convocat foarte rar. Pedecă ab-
solutismului e lipsa de armată permanentă.

1509—1547. *Henric VIII*, căsătorit de 7 ori; 2*fe-
mei de ale lui moarte pe eșafot; se amestecă in resbe-
lele dintre Franția și Italia. — Desbinarea bisericească
in Anglia: 1) a bisericei *anglicane* prin regele, pentru
că papa nu-l desparte de Caterina de Aragon, vroid
a lua pe Ana Boleyn. Thomas Cranmer arh. o orga-
nizază: regele șeful biser. hotărește controversese reli-
gioase, are jurisdicția supremă; ierarhia și liturghia ca-
tolică pastrate, slujba in limba engleză; mănăstirile
secularizate. 2) A bisericei *reformate* prin inriurirea

reformei din Germania. Protestanți, presbiteriani, independenți. Biblia engleză deprinde pe popor la limba sa; latina și franceza părăsite.

1547—1552. *Edoard VI*, minor. Ducele de Somerset și Arh. Cranmer tutori, întăresc religia anglicană.

1552—1558. *Maria Tudor*, fiica lui Henric VIII cu Caterina de Aragon, catolică, restabilește catolicismul, persecută pe anglicani, ucide pe Th. Cranmer și pune Anglia în mare pericol prin căsătoria sa cu Filip II regele Spaniei.

1558—1603. Elisabeta, fiica lui Henric VIII cu Ana Boleyn, protestantă, restabilește anglicanismul, urăște pe puritani care erau republicani și-i persecută; mulți fug în America punând temelia *Statelor Unite*. Mare luptă cu catolicismul; susține revolta Țerilor de Jos c. Spaniei, pe protestanții din Franța, prinde pe Maria Stuart regina Scoției, catolică ce pretindea la tronul Angliei și avea mare partidă în Anglia, o condamnă prin judecată și o ucide; susține victorios lupte contra mării „armada“ trimise de Filip II contra Angliei. — Inflorirea industriei și a comerțului englez, prin căderea celui italian, apoi a celui spaniol-portughez, prin ruinarea industriei maure din Spania, prin protejirea industriașilor protestanți ce fug din Franța și Țerile de Jos. *Compania oștindică* capătă monopolul comerțului cu Indiile; originea posesiunilor engleze în Indii. Cucerirea Virginiei în America. Franț Drake incunjură pământul. Cartofele introduse în Europa, cu deosebire în Irlanda. — Cucerirea Irlandei; exproprierea locuitorilor, colonizarea țerei cu Englezi; Irlandezii rămân catolici; mare ură națională-religioasă între Irlanda și Anglia. Inflorirea materială a Angliei și mișcarea spiritului în Europa aduce nașterea unei mari literaturi (v. mai jos, cultura).

1603—1688. Casa Stuart. *Iacob I Stuart* 1603—

1625 rege de Scoția fiul Mariei Stuart, nepot a lui Iacob IV de Scoția ce se căsătorise cu Margareta *fiica lui Henric Tudor* devine rege și în Anglia. Unire personală între Anglia și Scoția.

Istoria Scoției până la 1603. — În vechime *Picti* și *Scoți* rasă celtică. Patru secole de lupte între ei până Scoții înving c. 950. Trei secol de năvăliri normane și daneze; ultima 1263. Lupte între Scoția și Anglia (v. p. 101). Năvălirile Englezilor: Sub Eduard I în 1296, 1298; Eduard II în 1310, 1314 când e bătut la Banockburn. Scoțienii își devastă singuri țara 1322. Sub Eduard III 1336, 1346, 1355; sub Richard II în 1385. Năvălirile incetează 1400. Țara ruinată, agricultura ucisă; lipsă totală de industrie. Din lipsa de orașe, mare putere a aristocraților, inlesnită și prin poziția locurilor. Regii se sprijină pe cler.

1370 (?) *Casa Stuart* în Scoția. După doi regi neînsemnați urmează: *Iacob I* † 1437 fundează univ. St. Andrews, resturnat de nobili. *Iacob II* † 1460 luptă cu familia Douglas. *Iacob III* † 1488 dă dregătorii statului clericilor, ucis prin revoluție. *Iacob IV* † 1513 căsătorit cu fiica lui Henric VII Tudor. *Iacob V* † 1542 prins de nobili. *Maria Stuart* destronată, *Iacob VI* fiul ei, devine și rege de Anglia. — Reforma religioasă în Scoția se întinde mai ales între aristocrați, din ură c. clerului.

Iacob I crescut în idei de absolutism. Dreptul regelui e de la D-zeu; acele ale parlamentului, concesiuni revocabile. De și protestant nu iubește protestantismul, pentru ideea că toți oamenii sunt egali, nu ajută pe Frideric, electorul palatin din Germania în resbelul de 30 de ani. Insoară pe fiul seu cu o princesă catolică franceză. — Abuzuri mari în procurarea de bani; imprumuturi silnice de la bogați, monopolizarea mai multor obiecte de comerț, vin, rachiu, piei etc., taxă generală de import și esport pe toate obiectele. — Conspirația I în contra-i. Conspirația a doua, a *pulverei*, făcută de catolici, căci regele favora biserica anglicană. Opoziția parlamentului, care suferise absolutismul Tudorilor p. motive de reconstituire națională și religioasă, renaște

puternică; refuză acordare de subsidii. Regele îl disolvă neconținut, și de două ori închide membri din Parlament.

1625—1648. *Carol I* urmează lupta p. absolutism. Disolvă două parlamente; al 3-le adresază vestita *tănguire pântru drepturi* (petition of right): să nu se iee dări neacordate de parlament, să nu se închidă oamenii decât după legi, să nu se judece prin comisiuni numite de regele, ci prin jurați. Parlam. disolvât, 9 membri arestați. De la 1629—1640 guvernare absolută fără parlament, *Thomas Wentworth* ministru. Arh. *Laud* vra să introducă în Scoția liturghia anglicană. — *Revoluție*. Parlamentul chemat în 1640 cere îndreptarea abuzurilor, darea în judecată a lui *Wentworth*; revoltându-se Irlanda, p. a nu da regelui armata ce cerea, parlamentul se declară de șef al armatei 1642. *Cromwell* șeful *independentilor*, șeful armatei, bate pe rege la *Naseby*, Scoțienii îl prind și-l vënd parlamentului 1647. *Cromwell* după ce alungă din parlament 81 de membri (Rumpfparlament) judecă și condamnă pe rege. Executat în 30 Ian. 1648. Anglia republică.

II. Istoria Franței de la Carol VIII până la moartea lui Richelieu 1483—1643.

1483—1498. *Carol VIII*. Inceputul **resbelurilor italiene 1495—1544**. Cause: puterea Franței în urma introducerii armatei permanente și sfâșierea Italiei. Ocazia e că Ludovic Maurul ce usurpase domnia în Milan îl chiamă în ajutor. Francezii considerați ca liberatori. Savonarola reprezentantul partidului francez. — Carol liberează Pisa, cucerește Neapole; dar purtarea brutală a armatei nemulțamește pe Italieni; Ferdinand de Spania și Maximilian imp. silesc pe Carol a se re-trage 1495.

1498—1515. *Ludovic XII*, cu pretenții de moștenire la corona Neapolei și Milanului, aliat cu papa Alexandru VI și tiranul Cesar Borgia. E bătut de Spanioli la Garigliano. Papa Iuliu II urmaș lui Alexandru VI vrând să înalțe statul papal în fruntea Italiei, bate pe Venețieni prin *liga de Cambrai* (Agnadel) 1508, apoi alungă pe Francezi prin *liga sfântă* (Ravena, Guinagate) 1512.

1515—1547. Franț I. Urmarea resbelor italiene: cucerirea Milanului, victoria la Marignan 1515. Lupte cu împăratul Carol V spre a-i combate imensa putere. Carol V aliat cu Henric VIII de Anglia, cu conetabilul de Bourbon care trădă pe Franț, bate pe acesta și-l prinde la *Pavia* 1525. Năvălirea Turcilor face pe Carol V să încheie pacea de Cambrai 1529. Franț se aliază cu Turcii c. lui Carol, bombardă Pisa; apoi cu protestanții germani (ducele de Cleve); indignare generală, alianța nouă între Carol și Henric; luptă eroică a Franței. Pace la *Crespy* 1544: Franța renunță la Italia, care recade sub iniriurirea casei de Habsburg. — Franț domnește absolut, respectat p. eroismul seu; dezvoltarea industriei; complectarea adunării obiceiurilor juridice începută sub Ludovic IX și urmată de Carol VIII și Ludovic XII. Sporirea venitului: sub Carol VII 2 1/2 milioane, sub Lud. XII 5, sub Franț I 9. Mari datorii din cauza luxului și a resbelor.

Urmările resbelor italiene. 1) Franța pierde încrederea Italiei prin rele purtări și tradarea intereselor Veneției și a Florenței în pacea de la Cambrai, părăsite resbunării lui Carol. 2) Nașterea sistemului de echilibriu politic, de unde acea a diplomației secrete; regele având singur în mână soarta exterioară a țerei, dispune și de cea interioară. 3) Inceputurile renașterii studiului antichității în Franța prin atingerea cu Italia (v. cultura).

1547—1559. *Henric II* luptă c. casei Habsburg, ajută pe protestanți cu bani p. care i se amănetază

Metz, Toul și Verdun din Lorena germană. Pace cu Filip II la *Chateau-Cambresis* 1559: Franța renunță la cuceririle noue, recapătă Calais de la Englezi și dobândește definitiv orașele amanetate. — **Resbelele religioase 1555—1598** încep sub el, din introducerea reformei lui Calvin în Franța și opunerea partidei catolice: *Perioada I curat religioasă* 1555—1572.

1535. *Calvin* în Geneva (v. Germ.). Calvinismul se întinde întâi între Albigensi; în 1550 în toată Franța c. 2000 biser. reformate; adunări secrete, distrugerii a monumentelor cultului catolic; sunt persecutați încă de Franț I. În 1558 inchișiția în Paris. Regele de Navarra, principele de Conde, amiralul Coligny etc. calviniști.

1559—1560. *Franț II.* Marea putere a fanaticilor catolici duci de Guize; Filip II de Spania caută a se face rege de Franța prin ei. Protestanții persecutați vroesc să fure pe regele din mijlocul lor (conspirația de Amboise).

1560—1574. *Carol IX.* Caterina de Medicis, muma, regentă, cearcă împăcare a religiei în Colloquiul de la *Poissy*. Măcelul de la *Vassy* aprinde lupta; protest. ajutați de Elisabeta și Palatinul de Rin; catolicii de Filip II. De și bătuti (Montoncourt) pace favorabilă la St. Germain 1570. Marea furie a catolicilor, exemplul grozavelor persecuții făcute de Filip II în Țerile de Jos, și intimitatea lui Coligny cu regele, aduc măcelul protestanților din Franța (30,000) în **Noaptea Sf. Bartolomeu 1572** (24 Aug.). — *Perioada a II-a cu caracter tot mai mult politic.* Nobilii caută a recapata puterea feudală. 1572—1598.

1574—1589. *Henric III* (fost rege de Polonia) lasă protest. cult liber pretutindene afară de Paris. Liga Catolică, șef Henric de Guize, care gândește a se sui și pe tronul Franței, căci Henric III nu avea moștenitori direcți, ci numai pe Henric de Bourbon rege de

Navarra, protestant. In Paris liga celor 16 destitue pe rege, care pune de ucide pe Henric de Guize; mare rescoală, Henric III se impacă și se unește cu Henric de Bourbon. Henric III ucis de Jacques Clement. Urmează,

1589—1792. Casa Bourbon. — Henria IV 1589—1610, luptă c. Ligei (Mayenne șef), neiubit, fiind protestant; leapădă protestantismul și se coronă rege 1594. **Edictul de la Nantes 1598** pune capăt resbelelor religioase: Protest. cult liber; in 4 parlamente $\frac{1}{2}$ membrilor protest. Cetăți de siguranță între care La Rochelle.—Restabilirea finanțelor prin ministrul Sully; mare incurgiare a agriculturii. Regele incurgiază industria; economie și infflorire materială a Franței. Plan de a sfarma casa Habsburgilor (republica creștină-europeană). Ucis de Ravillac.

1610—1643. *Ludovic XIII și Richelieu.* Regentă muma Maria de Medicis; părăduirea comoarelor adunate in vistierie; Sully se retrage. Concini favoritul reginei. Statele generale chemate in 1614: uciderea lui Concini, exilarea Mariei. Regele cu favoritul seu de Luynes. Richelieu (cardinalul) impacă pe rege cu mumă-sa (devine ministru) 1621. Richelieu sfarmă puterea nobililor; osândiți la moarte după judecări prin comisii numite de Richelieu (conetabilul de Montmorency, Gaston, d'Ornano etc. etc.) — Strică puterea politică a protestanților luându-le orașele de siguranță, le lasă libertatea religiei; La Rochelle luată 1628. — Sustine pe protestanți in Germania și Țerile de Jos p. a slăbi casa de Austria in Germ. și Spania. Minunată organizare interioară; liniște, ordine; mare infflorire materială. Inceputul marelui secol a literaturii franceze (v. cultura).

III. Istoria Germaniei de la Reichstagul de Worms până la pacea de Westfalia 1495—1648.

1519—1556. Carol V.—Fiul lui Filip (fiu lui Maximilian I) și a Iohanei (fica lui Ferdinand de Spania) moștenește Țerile de Jos, Spania cu regatul ambelor Sicilii și America apoi și imperiul german. Impărăție colosală contra căreia luptă cu bărbăție Franț I. — 1) *Resbele cu Turcii*: Soliman cucerește m. toată Ungaria prin bătălia de la Mohacz 1526. Regele Ludovic II moare; sora lui măritată cu Ferdinand, fratele lui Carol V, guvernatorul Germaniei. Lupte cu Zapolia regele Ungariei pus de Turci, și cu Petru Rareș din Moldova. A doua expediție a lui Soliman care încunjură Viēna 1529. A treia expediție 1532. Murind Zapolia, noue pretenții a lē lui Ferdinand. Soliman întărește rege pe Sigismund fiul lui Zapolia; a patra expediție terminată în 1547; Ferdinand păstrează o parte din Ungaria p. tributul anual de 30,000 galb. (a cincea esp. a lui Soliman 1565, oprită la Sigeth prin eroismul lui Zrini). — 2) **Reforma lui Luther 1517.** Revoltă morală contra abuzurilor papei și corupției bisericești, ca și reformele lui Wycliffe și Huss. Aceasta reușește însă fiind lumea mai cultă. Luther vroeste în privirea dogmelor: mântuire numai prin credință nu și fapte bune; numai 2 taine, botezul și împărtașenia; respingerea fecioarei Mariei și a sfinților ca mijlocitori către D-zeu. În privirea cultului, limba germană în biserică, respingerea liturghiei catolice și a spovedaniei. Corul vocal al poporului. În privirea organizării, biserica supusă statului, respingerea autorității papale, a ierarhiei, a dreptului canonic; jurisdicția asupra bisericești dată statului; preoția nu mai este taină, preotul servitor bisericesc. Restrângerea călugărismului; suprimarea celibatului.

Istoria Reformei până la 1555. Reforma sbucnește în Germania cu ocazia vinderei indulgențelor (ertarea păcatelor, v. p. 98) de Papa Leon X p. a aduna bani,

spre zidirea St. Petru din Roma.—*Martin Luther* n. la Eisleben 1483, prof. la Wittemberg lipește pe ușa bisericii 95 de tese contra papei 1517. Arde bula papală 1520. Condemnat de Reichstagul de la Worms, chemat p. ajutoare c. Turcilor. Scăpat de principele elector de Saxa; Luther traduce *biblia*, basa limbei germane noue. Melancton sprijine cu știință teologică învățăturile lui Luther.

Intinderea reformei. In electoratul de Saxa, Hessa, Prusia (Electorul de Brandenburg preface țara, pe care o avea ca mare comandor a ordinului teutonic (p. 100), in ducat lumesc, sub suzeranitatea Poloniei.)—Reforma in Svedia, Norvegia, Danemarka, Islanda c. 1527; in Boemia, Ungaria, Transilvania 1536.—Alți reformatori, *Zwingli* o introduce in Svișera; moare in bătălia de la Cappel 1537 c. cantoanelor catolice; in Franția, Italia, Terile de Jos și Scoția o introduce *Calvin* c. 1530. *Zwingli* și *Calvin* diferesc in unele de Luther.

Pregătirele resbelului. Neorânduele Anabaptistilor, rescoala țaranilor provocate prin fanatismul religios 1525. Reichstagul de la Speier impiedcă ori ce intindere a Reformei 1520. Protest la împăratul (de aice „protestanți“) și confesiunea de Augsburg 1530. Unirea Smalkaldică, p. a susține protest. cu arma 1531. A treia venire a lui Soliman 1532 oprește resbelul. Adunarea conciliului de Trient (2 sesi 1545—1563) c. reformei și p. indreptarea catolicismului; ordinul Iesuiților fundat de Ignățiu de Loyola 1534, p. aceleași scopuri. După ce Carol V stirpește pe corsari, sifșește resbelele cu Franț I 1544, și scapă de a 4-a năvălire a lui Soliman 1547, incede

Resbelul Smalkaldic 1547—1555. Pricipele electoral de Saxa și contele de Hessa bătuți de imparat și deducele Moritz de Saxa la Mühlberg 1547. Moritz trece la protestanți se unește cu Henric II de Franția, luptă energic. Convenția de Passau 1552. **Pacea de la Augsburg 1555:** Confesiunile catolică și protestantă pe deplin egale, demnitarii bisericii catolice ce ar trece la protestantismu să inapoiască averile scaunului lor bisericeii catolice („reservatum ecclesiasticum“).

Causele intinderii reformei. Intinderea culturai inlesnită prin tipar. Revolta c. nemoralității clerului catolic; c. exploatarea bisericii germane de papa. Secularizarea averilor bisericești de cătră principii ce treceau la reformă, fiind că biserica protest. era întreținută de

Stat, nu avea nevoie de avere particulară. In contra acestei secularizari se indreaptă rezervatum ecclesiasticum.

Efectele reformei. Proclamarea libertății cugetării, cu totul oprită de biserică până acum. Libertatea de o cam dată e relativă, căci reformatorii cereau față cu papa libertatea interpretării, dar nu o acorda altora (Calvin arde pe Servet etc.); dar principiul autorității e sngduit. — Desvoltarea literaturii și a muzicii germane.

Impăratul Carol V văzând că prin pacea de Augsburg s'au nimicit speranțele sale a reînființării unei unități politice și religioase in imperiu, abdică in 1556 lăsând Spania cu Țerile de Jos, Sudul Italiei și America fiului seu Filip II, ear imperiul german fratelui seu Ferdinand.

1556—1575. *Ferdinand I* (—1564) și *Maximilian II.* sub acestia, liniște in imperiu dar multe intrigi intre catolici și protestanți. A 5-a năvălire a lui Soliman 1565.

1576—1612. *Rudolf II.* Astronom, neingrijește trebile imperiului; intrigile, persecuțiile se inmulțesc și dau naștere in curând **resbelului de 30 de ani 1618—1648.**

Iesuiții lucrează prin scoli la formarea unei partizi care să persecute pe protest. Arhiducele Ferdinand de Austria i persecută in Stiria, Carintia și Crain (astronomul Kepler alungat din Gratz). In Aix-la-Chapelle primarul ce era prot. destituit, predicatorii alungați. In Donauwörth (Bavaria) protest. turbură o procesiune catolică; orașul pedepsit cu perderea libertății religioase. Principii prot. urmează cu secularizarea, căleând rezervatum; catolicii se opun.

1608. *Uniunea protestantă* intre Electorul Palatin, Württemberg, Baden, Markgraful de Brandenburg, alți principii și multe orașe, Strasburg, Ulm etc. *Liga Catolică* intre Maximilian duce de Bavaria, cei 3 arhiep. mai mulți episcopi etc. — *Ănfătia* ciocnire in lupta p. moștenirea ducatelor Iulich, Cleve și Berg.

1609. *Scrisoarea de majestate* dată Boemiei de Rudolf lăsând voie liberă a zidi biserici prot. „locuitorilor din orașe și din posesiile lumești.“ Protest. zidesc

o biserică pe o posesiune episcopală catolică. Ancheta reggască dă dreptate catolicilor. Graful Thurn aruncă pe fereastră consilierii regești Martinitz și Slavata. Inceputul resbelului 1618.

1618—1625. *Resbelul boemic.* Boemii sub Mansfeld ajutați de uniune. După Rudolf, urmasa Matias 1612—1619; la moartea lui se alege *Ferdinand II* 1619—1637, ear protestanții aleg alt împărat pe *Frideric V* electorul Palatin, ginerele regelui englez Iacob I. Protest. bătuți la *Muntele alb* lângă Praga 1620; perd toate drepturile păcei de Augsburg și drepturile civile.

1625—1629. *Resbelul danez.* Christian IV regele Danemarcei, cumnatul electorului Frideric V intervine in luptă. Împăratul p. a nu atârna de Maximilian și liga catolică, pune pe *Wallenstein* să facă o armată pe propria-i socoteală. Christian bătut de Tilly generalul ligei la *Lutter* in Brunswig 1626. Pacea de la Lübeck p. a impedece unirea lui Christian cu Svedia. Edictul de restituțiune a averilor secularizate de la pacea de Augsburg in coace, (2 arhiiep. Magdeburg și Brema, 12 episcopate, multe mănăstiri.) Wallenstein executează edictul cu mare barbarie.

1630—1635. *Resbelul svedez.* Alungarea ducelui de Mecklemburg neam regelui Svedez Gustav Adolf, ajutorul dat de Wallenstein regelui Poloniei c. lui G. Adolf, il fac sprijinatorul protestanților. Tilly devastă Magdeburg 1631; e bătut de G. Adolf la *Breitenfeld* 1631; Wallenstein de asemenea bătut la *Lützen* 1632 unde G. Adolf ănsă moare. Generalii sei Gustav Horn și Bernhard de Weimar sub cancelarul Oxenstiern cel aliat cu Richelieu, urmează resbelul. Richelieu tinde a căpăta Elsasul și Lorena germană. Wallenstein moare ucis 1634. Svedezii bătuți la Nördlingen. Pacea de la *Praga* 1635. Edictul de restituție numai p. averi secularizate de la 1595 in coace.

1635—1648. *Resbelul svedic-francez.* Bernhard de Weimar in serviciu francez. Baner, Tortenson bat pe

imperiali la *Breitenfeld* 1642. Condé și Turenne devastă Palatinatul și Bavaria. Amestecul streinilor cu totul politic, care tinde a rupe părți din Germania, deschide ochii principilor germani.

1648. Pacea de Westfalia. 1) Pacea de Augsburg mântinită, întinsă și la Calviniști. Edict de restituție numai de la 1624 în coace. 2) Despăgubiri p. Franța, Svedia, Brandeburg, Mecklenburg, Hessa, Cas-sel, în bani și pământuri. 3) Franța și Svedia garantează pacea. Amestec vecinic în Germania. 4) În interior: ruinarea puterii împărătești; legi, resboae, pace, dări, alianțe nu poate face fără învoirea Reichstagului. Fie care principe, oraș liber își regulează autonom legile, poliția, dările, armata sa proprie; ei pot face tratate între ei și cu puteri streine, numai nu c. împăratului. Bavaria devine stat electoral (al 8-le). — Pacea de Westfalia este baza ruinei Germaniei pentru două secole. Sfășietă prin desbinarea nenumăratelor state interioare, e totdeauna sub înriurirea streinilor mai ales cea franceză. Devăstările resbelului de 30 de ani întârzie înflorirea materială a Germaniei și a literaturii ei toc-mai până la perioada III a istoriei moderne. Totuși descentralizarea cea mare în Germania e favorabilă atunci culturai.

Istoriei Svediei până la Gustav Adolf. În timpuri mai vechi Svedia, Norvegia, Danemarca, lăcaș de piraiți normani, danezi etc. — Creștinismul introdus prin ep. de Brema și călugări din Corvey 900. Norvegia devine regat sub Harald, Danemarca sub Gorm, Svedia sub Ingling. — Rollo în Normandia 911. Canut cel Mare în Danem. 1017—1035 cucerește Anglia și Norvegia. Creștinismul triumfă.

1397. *Uniunea Calmarică.* Margareta de Danem. unește și coroanele Norvegiei și a Svediei: unirea numai personală. Ține până la Christian II 1512 care vrea să stabilească absolutismul și favorește protestantismul, este alungat, unirea se desface.

1520. *Gustav Wasa* rege în Svedia c. lui Christian;

introduce protest. in Svedia. Iesuiții sprijiniți de Sigismund regele Poloniei care a fost și rege al Svediei vran să restorne protest. Sinodul de Upsala 1593. Carol IX ales rege, tatăl lui Gustav Adolf.

IV. Istoria Spaniei de la moartea lui Ferdinand până la pacea de Westfalia 1516—1648.

1516—1556. *Carol V* împăratul german e și rege de Spania. Această mărită imens prin Țerile de Jos, regatul ămbelor Sicilii și descoperirile americane. Mare strelucire a coronei spaniole. Carol domnește absolut; revoltă sub Don Juan de Padilla nădușită la Villalar 1521. Istoria se confundă cu a Germaniei (v. acolo).

1556—1598. **Filip II.** Fanatic și absolut. 1) Grozava persecuție a protestanților aduce revolta *Țerilor de Jos*. Țerile de astăzi Olanda și Belgia pline de orașe industriale și comerciale, in care se înrădăcinează puternic protestantismul. Filip vra să introducă episcopii noue, hotăririle conciliului de Trient și inquisiția. Nobili se unesc cu clasele de jos („Gueux“) sub Egmond, Horn și Wilhelm de Orania; sfărămarea bisericilor catolice; Margareta de Parma ce governa cu blândetă înlocuită prin cumplitul *duce de Alba*; consiliul singelui 1567; 100,000 prot. fug in Anglia și Germania. Introducerea de dări fără consimțimentul statelor generale aduce lupta 1568 cu guvernatorii Alba 1567—1573, Don Luis y Requesens 1573—1576, Don Juan de Austria 1567—1578, Principele de Parma. Acesta acordă libertățile politice, și provinciile de Sud (Belgia) se supun. Cele de Nord fac *Uniunea de la Utrecht* 1579 cerând și libertatea religioasă, și urmează lupta, susținute de Elisabeta. — 2) Lupte cu Franția, Henric II. Incercare de a ajunge rege de Franția prin liga Guizilor; sprijine pe catolici in Franția c. protestanților. — 3) Luptă cu Anglia. Incearcă a restabili catolicismul ca barbat a Mariei Tudor. Marea Armada c. Elisabetei pentru că ea sprijinea pe protest. și ucisese

pe Maria Stuart, este sfărămată. Fratele seu Don Juan de Austria bate pe Turci pe mare la Lepanto 1571. — Cucerirea Portugaliei 1581. — Marea înaltare a Spaniei prin descoperirile geografice: mult aur și argint în Spania, înlocuește pentru un timp scăderea puterii agricole și industriale prin alungarea Maurilor.

1598—1621. *Filip III*. Armistițiul cu Țerile de Jos 1609. Spania slăbește mult prin *alungarea și a Mauriștilor* 1609; lovire totală în industrie și agricultură.

1621—1665. *Filip IV*. Portugalia se face neatârnată sub ducele de Braganța 1640. Prin pacea de Westfalia se recunoște neatârtnarea celor 7 provincii: Olanda, Seelanda, Utrecht, Geldern, Groeningen, Friesland, Over-Yssel. (Olanda de astăzi).

Starea interioară. Inquișiția instrument a bisericeii și absolutismului înădușă ori ce libertate a gândului sau politică; științele cu totul ucise afară de descoperirile geografice de o mărime neauzită. Literatura însemnată dar religioasă (v. cultura). Pe la 1626, sunt 9000 mânăstiri de barbați, 30,000 membri în ord. Dominicanilor. Numai în diocesiul Sevilla 14,000 preoți; în acel de Calatrava 18,000. Nenumărate auto-da-fé, arderea ereticilor (preste 100,000) la care poporul merge cu femei și copii de se desfătează.

În privirea economică, țara pierde agricultura și industria maură fără a o înlocui; Spaniolul nu lucrează; mai toți sunt soldați sau preuți. Aurul și argintul Americii trece prin Spania pentru a merge la popoarele industriale care munceau și se îmbogățeau; mare sărăcie a Spaniei; populațiile americane în loc de a fi mântinite, sunt exploatate și nimicite prin lucrări barbare. Minele scad în producere, care începe a costa bani. (În 1536 în Sevilla 1600 de stative p matasă și lână; în 1621 numai 400. Venitul statului sub Filip III numai 6,000,000 galb. Foametea se incuibă în țară).

V. Istoria Italiei de la începutul resbelilor italiene până la pacea de Westfalia 1490—1648.

1) **Puterea papală.** — a) În genere ca putere bisericească lovită prin reformă. În contra ei se întâ-

rește ăntăiu, prin *Iesuiți*, ordin relig. fundat în Paris de Ignățiu de Loyola 1534, recunoscut de papa Paul III 1540. Organizare ierarhică, ascultare oarbă, renunțare la ori ce alte legături lumești. Scopul lor este lățirea credinței catolice (collegium de propaganda fide), nimicirea protestantismului și a libertății cugetărei. Mijloacele lor sunt instrucțiunea și educațiunea copiilor în scoli numeroase fondate de ei, spovedania prin care spionează și determină gândirile popoarelor. Principii: în instrucțiune uciderea neatărnării spiritului: în educațiune trezirea egoismului, vanității și mândriei, în morală, scopul justifică mijloacele, jurământul nu leagă dacă în minte gândim în contra-i (reservatio mentalis). Pe lângă Iesuiți, alte ordine relig., Capuținii 1528, Soeurs de charité 1734.—Oprirea cetirei cărților periculoase autorității papei. *Index librorum prohibitorum*. — Hotărîrile *conciliului de Trient* 1546—1563, prin care se lămuresc dogmele bisericii catolice, se proclamă infailibilitatea lor, se admite o morală mai severă a clerului. Papa are singur dreptul a le interpreta. Sunt primite în Italia, Germania și Portugalia fără condiție, în Spania și Belgia cu respectarea prerogativelor regiști, în Franța numai în ceea ce privește credința. Prin aceste mijloace mai luptă papa și biserica contra ideilor nouă; totuși fără succes (dovadă revoluția în Anglia, domnia lui Henric IV și Richelieu în Franța, triumful reformei în Germania prin pacea de Westfalia, neatărnarea Olandei etc. etc.).

b) În Italia ca putere politică, papii sunt însemnați. *Alexandru VI Borgia* 1492—1503 amicul Francezilor. Corupție neauzită; atât el cât și doi fii ai sei Giovanni și Cesare Borgia, trăesc în incest cu fiică-sa Lucreția Borgia; ucideri prin asasinate și otrăviri a tuturor celor protivnici. Fiul seu Cesare Borgia (modelul de tiran a lui Machiavelli) duce de Romagna, o parte din statele papale; absolutismu complit; nimicire prin trădare și înșalare a tuturor celor ce se opuneau. Totuși ei sunt proteguitori ai artei și culturai. — *Iuliu II* 1503

—1517 resbelnic, injosește Venetia, alungă pe Francezi, cucerește Bologna, Ancona, Ferrara. Plan de a face din statul papal centrul Italiei (v. p. 130). — *Leon X* 1517—1522 marele proteguitor a renașterii italiene, favoritor științelor și artelor. — După el mai mulți până la *Gregoriu XIII* 1572—1585, reformatorul calendarului (ziua de 4 Oct. 1582 se numi 15 Oct.).

2) **Italia superioară.** Descoperirea Americii și a noului drum la Indii prin jurul Africii, dezvoltarea comerțului spaniol-portughez apoi olandez și englez, ruinează comerțul *Veneției*, *Genuiei* și a altor orașe. *Milanul* (ducat) cade sub Spanioli după bătălia de la Pavia care-l stăpănesc în toată această perioadă. Ducatul de *Toscana* (Florența), sub Medicis restabiliți la 1530 prin Carol V, decade neconținut în putere. De asemenea cu celelalte mici state italiene. *Savoia și Piemontul* incurcate în resbelul dintre Franț I și Carol V perde multe posesii ce le recâștigă ducele Emanuel Filibert în tratatul de Chateau-Cambresis.

3) **Italia inferioară.** Cucerită de Francezi, Carol VIII 1495 și Ludovic XII împreună cu Ferdinand Catholicul. Desbinare între Francezi și Spanioli; Francezii bătuti la Garigliano. *Neapole și Sicilia sub Spania* 1504. Țara se ruinează sub Spanioli prin dări enorme întrebuintate nu pentru îmbunătățiri în țară ci p. nevoile Spaniei. Acumularea moșiilor în mâinile bisericeii. Revolta lui *Mansaniello* 1647 fără rezultat.

4) **Starea de cultură a Italiei.** Prin marele bogății a le orașelor, viața luxoasă și desfrănată a clerului și delăsarea severității bisericesti, prin multele rămășiți a le antichității, gustul de cultură inspirat prin contactul cu civilizația maură, începe în Italia ăntei acel mare avânt al spiritului spre științi, literatură și arte care se numește *Renașterea*, și din Italia se întinde peste Europa.

VI. Cultura și fenomene generale apusene

I. Descoperiri.

A. Descoperiri geografice. Inlesnite prin *busolă*; (v. m. jos). Intiuderea navigației ăntei în Portugalia unde sub Henric Navigatorul † 1460 se descoper Madera, Insulele Canare, Azorele, Guinea (inceputul comerțului cu Negri); sub Joan II 1481—1495, Bartolomeu Diaz trece Capul Bunei Speranțe. Ideea căutării unui *nou drum la Indii*. — Căutarea lui de *Christof Columb*, genovez în serviciu Spaniol, mergând tot spre apus îl conduce la *descoperirea Americii 1492*. *) Căutarea priiurului Africeii se realizează de *Vasco di Gama 1498*. Posesii portugheze în Indii înființate de Albuquerque și d'Almeida. Posesii spaniole în America (numită așa de la Amerigo Vespucci care face primele hărți a le Americii) prin Fernand Cortez care cucerește Mexico 1521 și Pizarro care cucerește Peruviul 1535. *Magellan* portughez incunjură pentru ănteia oară pământul 1519—1521.

Urmări. — Afiarea că America e o nouă lume, demonștră falșitatea geografiei și etnologieii biblice. Călătoria în jurul pământului demonștră vederat că e rotund. — În privirea comerțului, stremutarea lui din orient (Italia etc.) în occident (Spania, Portugalia, Anglia, Olanda etc.) — Marea cătime de metale prețioase, aduce estinirea acestora, adecă scumpirea tuturor obiectelor. — Descoperirea cartofei, popușoiului introduse în Europa pe la sfișitul secol. XVI.

B. Descoperiri științifice. Noul sistem planetar, soarele centrul universului, nu pământul, desc. de *Nicolaus Copernicus* polonez † 1543, combătut de Tycho de Brahe † 1601 care susține vechiul sistem plotemaic. *Kepler* din Gratz † 1631 descopere legile mișcării planetelor. *Galilei* din Pisa † 1642 desc. legile căderii corpurilor, a le pendelului, termometru etc.

Urmări. — Ideea că fenomenele natureii sunt supuse unor legi nestrămutate și nu vroiței unei ființi superioare. Neincrederea în minuni. Falșitatea astronomiei bisericăști.

C. Descoperiri mecaice. 1) *Busola*. Acul magnetic adus poate din China de Marco-Polo 1295; aplicat

*) Columb ajunge în 12 Oct. la ins. Guanahani numită de el St. Salvador.

la navigația de Flavio-Gioggia din Amalfi 1302. 2) *Pulberea de tun*, cunoscută Arabilor, de la care se întinde în Europa; întreb. de Englezi în resbelul de 100 de ani. 3) *Tipografia* c. 1450 desc. de Guttenberg. Fust și Schöffler în Maianța. Cea întâi carte tipărită, biblia, în 1456. (Tipografia se întinde în Italia 1464, în Franța și Olanda 1570, în Svițera, Anglia și Spania 1474, în Mexico și Peru 1558, 1586, în Transilvania apoi în țările Române c. 1570, 1630; în America de Nord 1640, în Turcia 1726, în Egipt 1822). Hărtia de bumbac introdusă întâi de Arabi în Spania c. 1300. — „Gazetta“ în Veneția în timpul resboaelor cu Turcii 1563. Gazette de France 1631, cele mai vechi scrieri periodice. — Numerul de cărți tipărite de la 1470—1500: în Veneția 2835, Milan 625, Bologna 298, Roma 925, Paris 751, Colonia 530, Nürnberg 382, Leipzig 351, Basel 320, Strasburg 525, Augsburg 256, Löwen 116, Maianța 134, Deventer 169, Londra 130, Oxford 7, St. Albaus 4. Până în 1550 în Scoția numai 7 cărți tipărite. În Spania cea d'ântei carte 1474 „despre zemislirea fecioacei Maria“.

Urmări. -- Busola face posibile descoperirile geografice; înainte se călătorea numai pe lângă țărmuri. Pulberea de tun ruinează armatele feudale, face cu puțință armatele permanente. Tipografia înlesnește repede răspândirea a gândirilor, eftinește cărțile și le înmulțește. Ea devine cel mai puternic element de civilizație.

II. Renașterea literaturii antice.

A. Italia. Incepe cu studiul dreptului roman (v. p. 98), din care rezultă o cunoștință mai bună a limbei latine clasice. Scrisul și cetitul cunoscut în orașele comerciale. Luxul aduce gustul de colecție de vechi manuscrise, statue monede etc.; marii poeți italieni din sec. XIV *Dante* † 1321, *Petrarca* † 1374, *Boccaccio* † 1375 admiratori ai scriitorilor antici, mai cu samă ai lui Virgil. Boccaccio scrie „descrierea vieților eroilor romani.“ El cunoaște limba elină, aduce în Florența pe *Leontius Pilatus* cel întâi profesor de limba elină în Europa. La 1395 *Chrisoloras* predă elina în Florența. Prin conciliul de Florența, apoi m. ales prin căderea Constantinopolei 1453 mulți Greci în Italia (Bessarion, Lascaris, Chalcocondilas, Teodor Gaza etc.). Antichitatea elină începe a fi cunoscută. Renașterea acestor studii proteguită prin Cosmo de Medicis, Lorenzo de Medicis, papa Leon X fiul celui din urmă. Biblioteci în Florența, în

Vatican. Academia plonică în Florența. Celebrul învațat *Picus de la Mirandola*.

B. Germania. Studiul antichității prinde adânci rădăcini. Heidelberg, centrul intelectual între Italia, Germania și Franța. *Reuchlin* † 1522 scrie un dicționar latin (în 27 de ani are 23 de ediții), o gramatică grecească, una ebraică, o istorie universală. Mare luptă cu Dominicanii din Colonia asupra pericolității cărților evreești și elene. *Erasmus* † 1536 luptă c. scolastice și a călugărilor (Lauda nebuniei, o satiră c. preuților). Editează evanghelia în grecește și latinește. *Melanchton*, *Ulrich de Hutten* † 1523 întăriți prin studiul antichității sprijin reforma („*Epistolae obscurorum visorum*“, satiră de Hutten). Societatea renană și cea din Strasburg p. studii umanistice.

C. Franța. Mari editori ai autorilor vechi; *Salmasius*, *Casaubon* † 1614, *Scaliger*, editează pe *Aristotel*, *Strabo*, *Dionisius de Halicarnas*, *Ateneus*, *Teofrast*, *Dio-gen Laertius*, *Persius*, *Polibius*, *Teocrit* etc. etc. *Robert Estienne* † 1559 scrie tesaurul limbei latine și *Henric Estienne* † 1598 tesaurul limbei grece, colosale opuri lexicale.

D. Olanda. Filologii *Graevius*, *Hemsterhuis*.

Urmări. — Insemnătatea studiului vechilor scriitori este 1) că prin osteneala minței pentru a pătrunde înțelesul lor se naște spiritul de critică (trei piedici: a) forma materială din cauza relei stări a manuscriptelor; b) limba latină și grecească puțin cunoscute; c) ideile streine a le lumii vechi — 2) Ideile antichității îndreptate asupra statului, a bunei stări materiale și petrecerilor fizice și intelectuale prețuind libertatea, virtuțile cetățenești aduc o sferă cu toful nouă de gândire în Europa cea religioasă — 3) Forma plină de măiestrie a literaturii clasice deprinde spiritele să-și coordoneze ideile regulat și să le exprime frumos. Operele clasice devin modeluri p. producerile literaturilor naționale.

III. Literaturile naționale.

Literaturele populare (v. p. 98) luând formă artistică devin literaturile originale naționale. Nașterea lor motivată prin fapte însemnate petrecute în popoare unite cu o bună stare materială și o liniște interioară: De acea timpul ivirii lor este deosebit după popoare.

A. Italia. Precum in genere toată cultura modernă așa și literatura națională se naște întâi în Italia. *Dante* (v. p. 98) stabilește limba italiană în marele poem „la divina Comoedia”. *Petrarca* poet liric scrie „le rime”. *Boccaccio* întemeitorul prosei italiene scrie „il decamerone” (v. p. 143). *Boiardo* † 1494 „Orlando innamorato”. *Pulci* † 1487 „Morgante maggiore”. *Ariosto* † 1533 ie de temă poesia poporană epică franceză în „Orlando furioso” (80 de ediții în 100 de ani). *T. Tasso* † 1595 inspirat de amintirea cruciatelor scrie „la Gerusalemme liberata”. Istoricul și politicianul *Machiavelli* † 1527. *Guicciardini* † 1540 scrie ist. Italiei. *Sarpi* † 1623 Ist. conciliului de Trient. *Davila* † 1631. Ist. resbelor civile franceze.

B. Anglia. *Chaucer* † 1400 satiric, amicul lui *Wy-cliffe*, *Spencer* poet † 1596. *Schakespeare* cel mai mare poet dramatic al lumii 1564—1616. *Ben Johnson*, drame; *Milton* † 1674 scrie „paradisul pierdut.”

C. Spania și Portugalia. *Hernando de Herrera* † 1598 poezii lirice. *Mendoza* † 1575 istoria resbelului cu Grenada. *Camoens* † 1569 în poema „Lusiadele” cântă descoperirile marelor navigatori. *Cervantes* † 1616 scrie „Don Quixotte” roman ce ruinează cavalerismul prin ridicul. *Lope de Vega* † 1635, *Calderon de la Barca* † 1681 mari autori dramatici. *Moreto* † 1669 scrie drame. Toată literatura spaniolă apasată de religie. Toți autorii persoane bisericesti.

D. Franția. Prima perioadă a literaturii franceze cu totul sub inriurirea antichității, limba latinizată. *Marot* † 1544 poet de madrigale și epigrame. *Ronsard* † 1585 șeful școlii romanizatoare. *Jodelle* † 1552 încearcă drame după modelul antic. *Rabelais* † 1553 combate această școală (romanul „Gargantua”) *Malherbe* † 1628 curăță limba franceză. *A. d'Aubigné* † 1630 scrie ist. *Hughenoșilor* adică a protestanților.

A doua perioadă a literaturii mari franceze se dezvoltă în perioada următoare de și rădăcinele ei sunt toate în perioada aceasta. *Richelieu* fundează *Academia franceză*

În *Germania* nu se dezvoltă în această perioadă o literatură însemnată națională de și sunt oarecare începuturi.

IV Arta.

A. Italia. În fruntea tuturor națiilor în cultura artistică. 1) *Pictura*: *Giotto* † 1300 și *Cimabue* continua

puranul seu fac pictură religioasă însă mult superioară celei de icoane, din veacul de mijloc. Cimabue aplică perspectiva. *Sebastian del Piombo* † 1547, *Andrea del Sarto* † 1530, *Michel-Angelo* pictor, sculptor, poet și arhitect, unul din cele mai mare genii artistice, zugrăvește între altele judecata de pe urmă în capela Sixtina din Roma (școala florentină). *Rafael Sanzio* † 1520 între alte nenumărate capo-dopere Madona Sixtina; *Giulio Romano* † 1546 (sc. romană). *Titian* † 1576, *Paul Veronese* † 1558, *Tintoretto* † 1594 (sc. venețiană). *Leonardo da Vinci* † 1519 zugrăvește cina de taină pe perețele unei mănăstiri, trăește la Milan, apoi chemat de *Franț I* în Paris; *Corregio* † 1543 unul din cei mai încântători pictori (sc. lombardă). Între nenumărații pictori, scolari acestor mari maestri se însamună cei trei frați *Caracci* † 1600, *Domenichino* † 1640 *Guido Reni* † 1642, *Salvator Rosa* † 1673.

2). *Sculptura*. *Ghiberti* † 1455 din Florența, lucrează în bronz. *Michel Angelo*; între altele *Moisi* pe mormântul papei *Iuliu II* în Roma. *Benvenuto Cellini* † 1572.

3). *Arhitectură*. *Brunelleschi* † 1444 ăntăul arhitect care părăsind stilul gotic al veacului de mijloc revine la arhit. antică. *Bramante* † 1514 începe zidirea Sf. Petru din Roma. *Michel Angelo* † 1563 zidește vestita cupolă la acea biserică. *Palladio* † 1580 arhitectul frumozelor palate din Genua și Veneția.

4). *Musica*. (În veanul de mijloc, episc. *Ambrosius* din Milan † 397 introduce cântarea în serviciul dumnezeesc. *Gregoriu cel mare* papa † 604 introduce cântarea cu mai multe voci. *Guido di Arrezzo* sec. XI inventează noatele). *Palestrina* † 1594 creatorul marelui muzici religioase. *Scarlatti* † 1725 id. Opera se naște pretutindene, alungând dramele imitate după *Seneca*.

B. *Celelalte țeri*. În *Olanda* frații *van Eyck* † 1426, 1445. *P. Rubens* † 1640, *Rembrandt* † 1674. Desvoltarea picturii de „genre“ adevă reprezentarea de scene din viața actuală în deosebi de marea pictură istorică. *Teniers* † 1685, *Ruysdael* † 1681, *Paul Potter* † 1654.—În *Germania* trăesc *Hans Holbein* † 1554 zugrăvește danțul morților, *Albrecht Dürer* † 1548.—În *Spania* celebrul *Murillo* † 1682, *Velasquez* † 1660.—În *Francia* le *Poussin* † 1665, *Lesueur*, *Claude Lorrain* † 1682. Toți aceștia sunt pictori; în celelalte arte, aceste țeri de și au reprezentanți, aceștia nu au valoarea istorică a artiștilor italieni. De menționat sunt sculptorii francezi

Jean Goujon, Germain Pilon, musicul german Iohan Eccard care dezvoltă corul protestant.

V. Teatrul.

Inceputuri din Veacul de Mijloc: Starița *Hroswitha* scrie, inspirată de Terentius, mai multe piese, căror le dă caracter religios c. 980. *Misteriile* sunt reprezentări dramatice religioase a unor scene din biblie, născute în uritul mănăstirilor, până la 1270 în limba latină apoi în limbile populare. De aici începe a predomini caracterul comic, m. ales prin rolul diavolului care este reprezentat ca un caraghios. Astfel se desbină cu încetul teatrul de religie, luând de motive lucruri lumești, întâi în Italia, apoi în Franța („avocatul Patelin“ 1448.) În sec. XVI începe comedia serioasă și drama; în Italia Sofonisba după Euripides de Trissino, *Rossimunda* după Seneca de Ruccelai 1514. Introducerea dramei cu musică, *Orfeus* de Politiano. Prin introducerea recitativului opera se completează c. 1600; în Veneția de la 1637-1630, 350 de opere. Opera se introduce în Franța. în perioada următoare.

VI. Filosofia.

Montaigne † 1592 francez, sceptic, atacă religia și ideile predominitoare. *Giordanno Bruno* † 1600 italian, este panteist, ars de papa. *Baco di Verulan* † 1626 englez, nimicirea scolastice; introducerea metodei experimentale în locul logiceii lui Aristotel p. descoperirea adevărului. De aici propășirea cea mare a științelor naturale. *Descartes* † 1629 francez, respingerea scepticismului, basarea filosofiei idealistă pe esența ființei omenești, gândirea; „cogito ergo sum“. *Hobbes* englez, materialist; susține absolutismul. *Hugo Grotius* † 1645 olandez, pune înteleile baze a dreptului public prin cartea de iure belli ac pacis, luptă p. libertatea mărilor combatând pirateria și capturele.—În alte științe se insamnă *mediciei Vesale* și *Ambroise Paré*, *Gessner* fondatorul botaniceii, *Cuiacius* și *Godofredus* mari iuriști francezi. Se fundează academii de știință: *Academia secretorum naturale* în Neapole 1560; *A. del Cimento* în Florența 1637; *Royal Society* în Londră 1645; *A. des Sciences* în Paris 1666.

B. Rasaritul.

(De la supunerea peninsulei Balcanului de Turci până la pacea de Carlovitz, c. 1500—1699).

I. Istoria Turcilor de la moartea lui Mahomed II, până la pacea de Carlovitz 1481—1699.

1481—1512. Baiazet II, lupte cu fratele său Djem † 1495. Luarea Besarabiei de la Stefan cel mare 1484 (v. p. 120, 123). După un rebel cu Veneția 1499—1503 resturnat prin fiul seu Selim, favoritul Ienicerilor. —*Selim I*, 1512—20 ucide pe frații sei. Rebel cu Schach Ismail al Persiei; cucerirea Mesopotamiei 1515 și a Egiptului 1517 *). Sultanul unește în persoana sa și demnitatea religioasă de Calif.

1520—1567. Soliman I. Culmea întinderii și înfloririi imperiului otoman. 1). Rebel cu Ungaria și cu Ferdinand în 5 expediții 1521—1667 (p. 133); în acelaș timp reb. neîntrerupt cu Carol V, pe apă (Chairredin Barbarossa și Andreas Doria); amicitie cu Franța I, și Henric II, de Franța care dobândesc protejura Creștinilor șezători și a pelerinilor din orient. Rezultat: cucerirea unei părți din Ungaria cu Transilvania; pentru partea ramasă lui Ferdinand, aceasta plătește pe an Porței 30,000 galb. 2). Cucerirea ins. Rodos de la Cavalerii Ioaniți, ce se așază pe Malta 1522. 3). Rebel cu Perșii, cucerirea Bagdadului 1536. 4). Rebel cu Petru Rareș; administrație otomană în Besarabia 1538. 5). Rebel cu Veneția și cu liga Sfântă (Papa, Veneția, Carol V). V. perde ins. Arhipelului, Morea și Dalmația. Soliman moare la Sigeth în a 5-a exp. c. Austriei.

1567—1606. *Sultanii până la pacea de la Sitvatorok.* Inceputul decăderii Osmanilor. *Selim II* 1567—

*) Egiptul sub Arabi 641—1251. Ultimul sultan Turan-Schah ucis de Mameluci armată de streini cumpărați de la Gengis-Khan. 1251—1517 Egiptul sub Mameluci.

74; mare sporire a bașiișului dat Ienicerilor la schimbări de domn și pe care îl cer ca un drept. Supunerea *Arabiei*, luarea *Ciprului* de la Venețieni. Flota turcească sfărâmată la Lepanto de don Juan de Austria 1571; Creștinii nu se folosesc de isbândă.—*Amurat III.* 1574—95, desfrânat și nesătios de averi; mare inriurire a serailiului în trebile Statului, decădere lăuntrică; luxul nemăsurat aduce o grozavă corupție, deasă schimbare în dregătoriile vândute și speculație cu domniile române. Anteiul tratat comercial cu Anglia (Elisabeta) și ambasada fixă în Constantinople. Sultanul susține alegerea lui Henric de Anjou în Polonia p. a nu se alege vre un principe austriac sau czarul Rușilor; de aceasta se teme din cauza unității de religie a Rușilor cu creștinii din Turcia. Resbel cu Persia și cucerirea *Georgiei* 1576—96. Resbel cu Austria complicat cu luptele c. lui Mihai Viteazul care se urmează și sub—*Mohamed III.* 1595—1603—*Ahmed I.* 1603—17, sfârșit prin **pacea de la Sitvatorok 1606.** Impăratul scapă de tributul de 30,000 galb. Egalitate între Sultan și Impăratul; ambasade mutuale.

1617—1648. *Progresul decăderii Statului turcesc* m. ales prin lupte interioare.—*Osman II.* 1619—22 ucis de Ieniceri pe care vroia să-i nimicească. Un an înaintea lui domnise *Mustafa I.*, un idiot ce fusese resturnat, și acum se restabilește pentru a fi ear resturnat în 1623.—*Amurat IV.* 1623—40 luptă cu Abaza Pașa, resbunătorul lui Osman, cu Fachredin emirul Druzilor 1623—34 și cu Persia 1639; cu Polonia din cauza prădăciunilor mutuale a Cazacilor și Tatărilor 1633—34.—*Ibrahim* 1640—48, resturnat p. dilapidările și jafurile protegiților haremului. Sultana Kosem, soția lui Ahmed, muma lui Osman și Amurat și bunica lui Ibrahim are cea m. mare inriurire în trebile Statului.

1648—1687. **Mohamet IV.** Lupte cu George II, Racoți din Transilvania și cu Mihnea din Muntenia apoi cu Austria ce susținuse pe Racoți apoi pe *Kemény* c.

Turcilor; pacea de la *Vasvar* 1665. Resbel cu Venetia și cucerirea *Candiei*. Cazacii inchinându-se Turcilor provoacă resbel cu Polonia. Sobiesky general bate pe Turci la Chozcim, apoi ca rege la Lemberg; pace la *Suravna* 1674. Turcii rămân cu toate aceste suzerani ai Cazacilor. Resbel cu Rușii p. ajutorul dat Polonilor; pace la *Radzim* 1681. Marile resbel cu *liga sfântă* 1699: Conspirația magnaților din Ungaria germ. p. a se da Turcilor, sub *Emeric Tekely*, dă naștere resbelului. Cara Mustafa incunjură Viena, eliberată de Sobiesky 1683. Cetatea Gran reluată, după 140 ani de stăpânire turcească. Liga sfântă între Leopold, Sobiesky, Venetia și Rusia c. Turcilor sub patronarea papei Inocențiu XI p. recapatarea posesiilor cucerite de Turci. Buda reluată, de asemenea Belgrad, Semendria ș. a. m.; arhiducele Iosef curonat rege ereditar al întregii Ungarii 1687; Transilvania ocupată 1687.—Mohamed fiind returnat, lupta se urmează sub *Soliman II* 1687—91—*Ahmed II* 1681—95 și—*Mustafa II* 1695—1703. Victoriile Austriei la *Szulankenen* 1691 și la *Zenta* (Princ. Eugen de Savoia) 1697 aduc

1699. Pacea de Carlovitz: Ungaria (afară de bannatul Temișoarei), Transilvania, partea c. m. mare din Slavonia și Croația trec la *Austria*. Ucraina, Podolia cu Kamenitza inapoite *Poloniei*. Morea cu câte-va insule inapoite *Venetiei*.

Cu *Rusia* pace m. târziu 1702 prin care ea păstrează Azowul. Turcia incetează a fi putere infricoșată. Națiunile apusului încep a considera existența ei ca necesară pentru a-și putea exercita comerțul cu Orientul în condiții de egalitate.

II. Istoria Ungariei de la originea Statului până la pacea de Carlovitz 894—1699.

Istoria Ungariei până la bătălia de la Mohacz 894—1526 (v. p. 81).

894—972. Ungurii așezați în Panonia sub Almoș și

Arpad († 900) devastă Germania. Bătuți la Merseburg 933 și la Lech 955 (p. 66) se astâmpără.

972—997. Ducele Geisa I, se creștinizază prin inriurirea soției sale Sarolta.

997—1038 **Stefan I**, c. sfânt intemeetorul Statului Ung. Catholicismu, sistemul feodal, limba latină in biserică și stat. Căderea poporului de jos; predominarea clerului (mare parte strein) și a magnaților. Opunerea partidei barbare naționale. — *Petru* 1038—46, urmează a favora pe streini. — *Andrei I*, 1046—60. Revolta partidei naționale, nădușită sub *Bela I*, 1060—63. — Sub *Salomon*—1074, *Geisa I*—1077, *Ladislav I*—1095 și *Coloman*—1114 se cuceresc Croația și Slavonia 1089 apoi Dalmația 1102. După *Stefan II*—1131 și *Bela II*—1141 urmează *Geisa II*—1162 sub care Germani din Flandra și Elsas sunt chemați in Transilvania. Sub *Bela III*—1204 insurat cu sora regelui de Franția, inriurire franceză in Ungaria. Sub *Andrei II*—1235 creștere mare a puterei nobililor, bula de aur: liberare de dări; dreptul de rezistență contra regelui in caz de violare a bulei.

1241. Devastarea Ungariei de Mongoli sub *Bela IV*,—1270. După eșirea lor, Bela chiamă Germani și Italiani in Ungaria. Cu tura viilor de Tokay; fundarea m. multor orașe intre care Ofen. După *Stefan V*—1272, *Ladislav Cumanul*—1290 vine ultimul rege ereditar din dinastia arpadiană *Andrei III*—1301.

1301. Ungaria regat elect v. După 7 ani de turburări se alege *Carol Robert* de Anjou (din Neapole c. p. 97) 1308—42—*Ludovic c mare* 1342—82 ales și rege de Polonia. Cultivarea Ungariei prin inriurirea italiană, universitate in Fünfkirchen; Veneția tributară; domnește câțva timp și asupra Italiei inferioare (p. 112). — *Sigismund* 1382—1437 împăratul german capătă coroana ungurească ca ginere al lui Ludovic. Luptă cu Turcii 1391, cu nobili și cu husiții ce fug in Ungaria. Favorisază orașele dându-le drept a trimite deputați in adunarea magnaților. Armată din nobili mici p. a scapa de preponderența magnaților. — Elisabeta fiica lui, căsătorinduse cu *Albrecht de Austria* imp. germ. apoi cu *Vladislav de Polonia* aceștia domnesc pe rând in Ungaria. După moartea lui Vladislav, la Varna 1444, rămâne fiul lui Albrecht cu Isabela, *Ladislav Postumul* 1444—1458 sub tutela lui *Ioan Corvin de Huniade* guvernatorul Transilvaniei. Ambii mor de odată și se alege rege fiul lui Corvin, *Matei Corvin* 1458—1490,

respinge pe Turci, cucerește Bosnia, ie Moravia și Silesia de la Frederic III, fundează Universitatea din Presburg, o mare bibliotecă în Ofen, aduce mulți meșteri și învățați streini. Ungaria primește cultura Apusului mult mai tare decât alte țeri din Orient, fiind mai aproape de el.—*Vladislav de Boemia* 1490—1516; cumplită răscoală a țeranilor sub Dosza 1514 provocată prin asuprirea lor de magnați; efectul feudalismului.—*Ludovic II* fiul său 1516—26, cade în bătălia de la Mohacz 1526.

1526—1699. *Ungaria sfâșiată sub dominare streină.* După Mohacz, parte de Unguri aleg rege pe Ferdinand fratele lui Carol V, parte pe *Ioan Zapolia* 1526—1540 fost voevod de ardeal, acesta susținut de Turci. În timpul lui Solman Ungaria împărțită între împăratul german care plătește p. partea lui, tribut sultanului și Ioan Zapolia care pastrează cealaltă parte și Transilvania sub suzeranitate turcească. Ferdinand se împacă cu Zapolia ca după moartea acestuia restul Ungariei și Transilvaniei să treacă la Ferdinand 1538; dar la moartea lui, soția sa Isabela proclamă rege pe fiul ei *Ioan Sigismund* 1541—1545 sub tutela ep. Martinuzzi și suzeranitate turcească. În 1545 Turcii prefac partea Ungariei de sub ei în *pașalic* cu reședința în Ofen. Ioan Sigismund rămâne *Voetod de Transilvania tributur Turcilor* Ungaria împărțită între Turci și casa de Habsburg. Ruinare totală a Ungariei prin două secole de lupte necurmăte pe teritoriul ei, între Turcia și Austria prin neincetatele frecări între pașii de la graniță cu trupele imperiale, neputându-se nici odată trage lămurit limitele întinderii ambelor imperii. De la 1565 se adaugă certele religioase interioare provenite din venirea Iesuiților în Ungaria și lupta lor contra protestantismului. Resbelele cele mari sunt: 1). 1526—1567 Exp. lui Soliman I, term. prin pacea din 1566; 2). Resbelul terminat prin pacea de la Sitvatoroc 1593—1606; 3). Resbelul term. prin pacea de la Vasvar 1661—1665; 4). Resbelul ligei sfântă term. prin pacea de Carlovitz 1683—1699.

III. Istoria Poloniei de la originea Statului până la moartea lui August II de Saxa 960—1733.

Istoria Poloniei până la Iageloni 960—1386.

Popoare *Slave* ocupă în secolii VI și VII locurile părăsire de Germani: *Venzii* în Prusia, *Cechii* în Boemia și Moravia. *Slovenii* în Stiria, Carniolia și Carintia. Așezări mai puternice la Dunărea de Jos în țările române Serbia, Bulgaria, Iliria, Dalmația, Bosnia, Slavonia, Croația și până în Macedonia și Grecia—Trunchiul principal al Slavilor rămâne în Nord-Ost: *Leșii* la Vistula; alți slavi numiți mai târziu *Ruși* mai spre răsărit.

Ramura slavă a *Leșilor* așezată în Vistula și Oder, împărțită în *Polani* lângă Warta și Oder, *Masovi* la Vistula mijl. *Balocrobați* la Vistula sup. *Silezieni* l. Oder. Polanii sau Polonii devenind mai puternici dau numele întregului neam. După tradiție, cel mai vechiu principe este *Lech*; după stingerea familiei sale P. aleg pe *Piast*; cu al 4-lea Piast, Miescislav, începe siguranța istorică.

? 960—992 *Miescislav*. Polonii ce primiră în parte creștinismul bulgar (p. 84), trec la catolicism, căzând și sub suzeranitatea lui Oton cel Mare. Înființarea ep. de Posen, introducerea feudalismului.

992—1025. *Boleslav* unește toate triburile polone în un stat, întinde mărginile țerei spre apus până în Moravia, spre răsărit până la Kiev. Capătă corona regală de la papa 1024.

1025—1305. *Polonia desbinată în ducate*; lupte c. Germanilor, Rușilor, Litvanilor și Prușilor, care singure mai mențin unitatea neamului. În c. Prușilor cheamă ducele Conrad de Masovia pe Cavalerii Teutoni din Asia 1230. În timpul imp. Frideric II Polonia scapă de sub Germania.

1305—1333. *Vladislav I* nepotul ducelui de Masovia unește ducatele polone într-un regat cu cap. Cracovia.—*Casimir c. mare* 1333—1370 flul preced. cucerește Galiția și Rusia roșă. Cu el stingându-se familia Piastilor nobilii aleg domn pe regele Ungariei *Ludovic c. Mare* 1370—1386 care le acordă p. aceasta *scutire absolută de ori ce dări*.

Polonia, închisă din spre mări, cu f. puține orașe avea o populație m. multă cămpeană, împărțită în nobili,

proprietari de pământ, și șerbi, muncitori. Comerț și industrie puțină, în mâna streinilor, mai ales Evrei. Nobilii câștigă tot mai multe privilegii și drepturi față cu regele.

1386—1570. Dinastia electiv—creditară a Jagelonilor. Perioda cea mai înfloritoare a Poloniei. Murind Ludovic fără mostenitor, nobilii aleg rege pe Jagello ducele Litvaniei numit *Vladislav II* 1386—1434. Litvania creștinizată, unită cu Polonia.—*Vladislav III* 1434—1444 e și rege de Ungaria; moare la Varna c. Turcilor.—*Casimir IV* 1447—1492; luptă mare c. ord. Teutonic pe care 'l supune 1466.

Sub aceste trei domnii, puterea nobililor crește mereu. Ei formează adunări provinciale unde se înțelegeau asupra intereselor lor înainte de a merge la adunarea generală, dieta, 1404. Capătă dreptul de a nu fi arestați fără judecată 1430. Dreptul de a declara război și a încheia pace trece de la rege la dietă 1454. Fiind nobililor cu greu a veni cu toții la dietă se întocmește că fie care district să trimită la dietă câte doi reprezentanți cu mandat imperativ, care reprezentanți formau împreună cu membrii clerului înalt și căți-va dregători mari a. n. *parlament polon* 1468.

Sub *Ioan I Albert* 1492—1501, *Alexandru* 1501—1506, *Sigismund I* 1506—1546 și *Sigismund II* 1546—1572, cu care se stinge familia Jagelonă, Polonia câștigă în întindere teritorială și devine cea m. însemnată putere din Orient. Dar pe lângă cauzele de decădere expuse se adaug turburări religioase aduse de *disidenți* (calviniști, protestanți, sociniani refugiați în Polonia;) ei capătă la urmă drepturi egale cu Catolicii.

1584. Polonia regat electiv. Inceputul decăderii ei. *Henric III* de Anjou domnește câte va luni 1574—*Stefan Batori* princ. Transilvaniei 1575—1586.—*Sigismund III* de Svedia 1586—1632. Acesta urmează și în Svedia de la 1592—1600 dar din cauza deosebirei de religie între Polonia și Svedia, unirea se rupe ale-

gânduse în Svedia Carol IX tatăl lui Gustav Adolf. Rebel cu Polonii reînviat de Carol X Gustav în c. fiilor lui Sigismund III, *Vladislav II* 1632—1648 și *Ioan II Casimir* 1648—1672. Polonii bătuti la Varșovia 1656 încheie pacea de *Oliva* 1660 prin care perd la Svedia Livonia și Estonia, iar Prusia scapă de sub suzeranitatea lor. Rebel cu Cazacii cari din cauze religioase trec sub suzeranitate rusă 1654. Rebel cu Rușii în care Polonii perd Smolensk, Kiev și țara dincolo de Nipru. Pe lângă pierderile exterioare, creșterea puterii nobililor prin dreptul anormal al *liberum veto* (un singur vot contrar a unui nobil, făcea să cadă ori ce propunere în parlament). anarhie interioară.

După *Mihail Wisnoviechi* 1672—1674 vine **Ioan Sobiesky** 1674—1696 liberatorul Vienei 1683, luptă cu Turcii, dar recunoaște cedările făcute Rusiei. *August II de Saxa* 1696—1733 lux și corupție nemărginită; se sprijine pe Rusia c. unui partid ce vroia să aleagă un principe francez (pr. de Conti). De aici dușmănie cu Svedia (Carol XII). August e resturnat doi ani cât domnește *Stanislaus Leszinsky* 1704—1706 cel pus de Carol XII, apoi revine la tron.

IV. Istoria Rusiei de la întemțerea Statului până la moartea lui Petru cel mare 862—1725.

Istoria Rusiei până la Ivan Vasilievici I, 862—1462.

În secolul VI fundarea orașelor Slave *Kiev* și *Nowgorod*. Slavii de la Nipru amenințați de Chazari; cei de la Wolchov de *Waregi*, nație scandinavă—gotică ce ie numele de *Ruși* în secolul IX. După m. multe lapte principii Waregilor întemțiază o dinastie la Slavii din *Nowgorod*. Rușii se slavizază și dau numele lor națiunilor slavone de acolo.

862. *Rurik* în *Nowgorod*.—Un alt Stat rus se fundează de Waregul *Ascol* în *Kiev*, de unde alungă pe Chazari.

882. *Olaf* arm. lui *Rurik* supune Statul *Kiev* și Stremită aice reședința. Prădăciuni c. imp. de Răsărit.

855 *Olga* văduva lui *Igor*, urm. lui *Olaf*, se botează. Rușii încep a primi creștinismul răsăritean, precum o făcuso și Slavii din peninsula Balcanului.

1223. *Rușii cad sub Mongoli*. Genjiskhan bate pe Ruși la *Kalka* și i supune afară de *Nowgorod*. Sub domnia *Mongolilor*, Rușii poartă resbele cu *Svedezii*, *Polonii*, *Litvanii*, perd *Volinia* și *Kievul*, la acești din urmă 1320.

1462—1505. Ioan Vasilievici I, c. Mare, scoate Rusia de sub *Tatari*; stremută reședința la *Moscva*, se însoară cu o princesă bizantină, întemeiază idea că *czarul* este moștenitorul natural al imp. de Răsărit. Neatârănarea bisericei rusești prin crearea unui *Mitropolit* ales de episcopii țerei, după căderea *Constantinoplei*. Regulează neimpărțirea imperiului; aduce meșteri din *Germania* și *Italia*.—*Ioan Vasilievici II c. Cumplit* 1533—1584 cucerește *Kăzan*, *Astrachan*. o parte din *Siberia*. Înființază tipografii, face tratat comercial cu *Anglia*, crează armata permanentă a *Streliților*; supune pe *Cazaci*. Cu *Feodor* 1587—1598 se stinge dinastia lui *Rurik*.

1598—1613. Perioadă de anarhie. Un călugăr să dă drept *Demetrius* fratele lui *Feodor*, cuprinde *Moscva* cu ajutor polon. Urmează alți 3 pretendenți ce susțin a fi adevăratul *Demetrius*, susținuți de *Poloni*, *Svedezi* etc.

1613. Casa Romanov. O adunare de boori, preoți și deputați orășani dau lui *Mihail Romanov* 1613—1645 puterea absolută a *Czarilor*.—*Alexei R.* 1645—1676 cucerește *Smolensk*, *Kiev* și a. de la *Poloni* (*Ioan Casimir*) *Cazacii* trec de la *Poloni* sub ascultarea *Rușilor* cu care erau de aceeași religie; crearea de manufacturi și exploarea minelor. *Feodor* 1676—1682 *Ivan II* 1682—1689 fiul m. mare a lui *Feodor*, pus de *Streliți* pe tron, resturnat de fratele seu m. mic *Petru*.

1689—1725. Petru cel Mare. Civilisatorul Rusiei, cheamă mulți străini, mai ales meseriași și constructori de corăbii, deschide mine, trimite mulți tineri în *Apus*.

Merge in Saardam (Holanda) unde învață el singur construcția corăbiilor. Preface armata sa pe piciorul european. Cucerește Azovul prin pacea de la Carlovitz (1699); construiește o flotă pe Marea Neagră. În lupta cu Suedia, bate pe Carol XII la Pultava (v. Ist. Suediei). Își deschide marea Baltică și fundează Petersburgul la 1703. Suprimă demnitatea patriarhală și înființază un sinod prezidat de dănsul, ca autoritate supremă eclesiastică. Prin înființare de porturi trezește navigațiunea; favorisează mult industria și manufacturile; fundează o academie de științi în Petersburg; moare la 1725, —
gubernat Baurint. —

V. Țerile Române.

a) Moldova.

(De la moartea lui Bogdan până la scoaterea lui Dimitrie Cantemir 1517—1712).

1517—27 Ștefăniță V, fiul lui Bogdan, ales de țară, înoeste cu Sigismund al Poloniei tratatele tatălui seu închiete pe deplină egalitate; se leagă a merge contra Turcilor. **Petru Rareș 1527—46** în două domnii, fiu nat. a lui St. c. Mare. Reinoeste tratatul lui Bogdan cu Turcii în aceleași condiții. Lupte în Ardeal: Când Zapolia e alungat de Ferdinand, Petru îl ajută, bate armata imper. la *Feldioara* ie 50 de tunuri, pradă pe Sași partizani împărătești 1529, cuprinde apoi Bistrița pe care o cere ca mulțămită; dar amenințat de Zapolia cu pârâ la Soliman o părăsește. După a tria exped. 1533 Soliman trimite pe un venețian din Const. Ludovic Gritti ca să delimiteze Ungaria turcească de cea germană; acesta vine cu planul de a resturna pe Zapolia și a pune pe fii sei domni în țerile române. Zapolia rescoală Ardealul; Petru Rareș și Radu Paisie însărcinați a ajuta pe Gritti, îl înșală; el moare ucis în Mediaș 1530. Lupta lui P. cu Polonii p. Pocuția. P. bătut la *Obertin* 1531; nouă luptă cu Polonii 1538. Tânguirile Polonilor, uneltirile lui P. cu Ferdinand p. a că-

păta Bistrița, uciderea lui Gritti, atacul c. Chilieii aduce pe Soliman c. lui Petru. El fugе in Tr. 1538. Soliman pune domn pe St. Lăcustă fiu nat. a lui Bogdan, *preface peșcheșul in haraciu (tribut) de 10,000 galb.* Ucis fiind de boeri i urmează Alex. Cornea care fugе când se intoarce Petru 1541. Domnia recapatată cu mari cheltueli la Const. P. zidește m. multe mst. intre altele Probota și Rășca. Imprumută pe electorul Ioachim de Brandenburg cu sume insemnate.

1546—1596 *Domnii de la Petru Rareș p. la Movilești.* *Elia* 1546—51 fiul lui P. ales de boeri. Turcindu-se se duce la Const. *Stefan* 1551—52 frate lui E. mare tiran se dedă la obiceiuri turcești, persecută pe armeni p. a se imbuna cu biserica; ucis de boeri. După Joldea vine *Alex. Lapușneanu* 1552—66 in doue domnii, depune omagiul lui Sigismund, se căsătorește cu Ruxanda fiica lui P. Rareș. Resturnat de *Iacob Eraclide Despot* 1561—63 strein protestant ce să zicea din familia lui Rareș. Sporește haraciul încă cu 10,000 galb.; vroeste să restorne pe Petru Șchiopul din Muntenia ce ținea cu Lăpușneanu. Aduce in țară protestanți, intre alții pe Lucinius Gaspar Peucer, ginerele lui Melancton face școală in Cotnari cu mulți școlari subvenționați, combate imoralitatea m ales despărțeniile cele nerușinate, tinde a reforma biserica. Opoziție puternică in boeri: Gaspar cu mulți alții otrăviți. Tomșa inșală lefegii streini ai lui Despot și-i măcelărește. Despot inchis in Suceava, prins și ucis. Resbunări singeroase, c. partizanilor lui. Pe acest timp Wolfgang Schreiber vinde cărți de învățătură religioasă scrise in limba română. *Stefan Tomșa* 1563—64 resturnat de Lăpușneanu ce s'intoarce pus de Turci; resbunare cumplită c. boerilor; strică toate cetățile afară de Hotin și strămută capitala de la Suceava la Iași; moare otrăvit. *Bogdan IV* 1566—71, minor sub epitropia Ruxandei; mare amicișie cu Polonii; tratat cu ei c. tuturor dușmanilor afară de Turci. Persecută pe Armeni. Pe când

Bogdan era prins de un creditor polon. Moldovenii cer de la Selim domn pe *Ivonia sau Ioan I* 1571—74 un fel de Vlad Țepeș, restabilește prin energie ordinea și disciplina; intrigile Kiajnei vrau să'l scoată; el refuză a indoi tributul; lupte eroice cu Turcii pe care-i bate în cinci rânduri, până când tradat cade în mâinile lor în bătălia de la *Huși*.—*Petru Șchiopul* 1574—91 în Moldova „cel cu haraciul prea mare“. Doi aventurieri Ioan și Alex. Potcoavă îl restoarnă de două ori, pentru care e mazilit. Urmează Ioan Ereticul 1580—82 pus de Turci, pune zeciueaiă pe boi, rescoală în țară. Petru restabilit, zidește mst. Galata, Mitropolitul Gh. Movilă refuză primirea Calendarului Gregorian. Nevoind a mai urca tributul, P. părăsește domnia.—*Aron tiranul* 1591—95 pus de Turci, ample țara de creditori Turci; gardă de streini; mazilit odată, el este restabilit prin insistența creditorilor sei la Poartă. Tratat cu Sigism. Batori c. Turcilor.—*Stefan Resvan* 1595—96.

1596—1633 *Domnii de la Ieremia Movilă la Vasile Lupu.*

Șirul domnilor

Ieremia Movilă	1596	Stefan Tomșa (II-a)	1621
Simeon Movilă	1607	Radu Mihaiu (II-a)	1623
Constantin Movilă	1608	Miron Bărnovschi	1626
Stefan Tomșa	1612	Moise Movilă	1630
Radu Mihail	1616	Alex. Radu	1631
Gaspar Grațian	1618	Alex. Ilie	1632
Alexandru IV	1620	Moise Movilă (II-a)	1633

Cu Ieremia Movilă începe inriurirea polonă în Moldova; alungat de Mihaiu se reintoarce după ce acesta e bătut de Basta și îl bate pe Mihaiu la Telesin. Ceilalți domni puși cei mai mulți direct de cătră Poartă, între care Miron Barnovschi, care abdică nevoind se mărească tributul cătră Poartă. Alexandru Ilieș favorește pe Greci, persecută pe boeri, care se rescoală sub Vasile Lupu, ce ajunge și la domnie după Moisa Movilă,

1634—1654. **Vasile Vodă I. Lupu.** Căpătă de la Poartă, scutire de tribut pe trei ani. Țaranii ruinați prin multele resboaie și devăstări își pierd răzășiele și ajung în majoritatea lor muncitori pe pământurile boerilor, șerbi ai pământului, neputându-se muta de pe o moșie pe alta. Limba română strebate pe deplin în cancelaria domnească și în biserică. Ureche scrie domnia Moldovei 1590; Varlaam, mitr. Moldovei introduce limba română în biserică 1643; traduce Cazania 1643; scrie răspunsul la catehismul tipărit în Belgrad 1645; tipărește noul testament 1638—1644. Carte românească de învățătură a pravilelor împărătești tradusă din elinește 1646. Sub dănsul se lucrează băile de metal: aur și argint; se organizează școala din Trei-Erarhi (teologie, drept, limbele clasice), organizată de Sofronie, directorul școlii din Kiew. *Doroșteiu* mitr. traduce psaltirea în versuri 1680.—Luptele cu Matheiu Basarab, pentru scoaterea acestuia din domnie în 1637. Reinnoirea luptelor în 1645. Matheiu Basarab unit cu Racoți, pentru a înlocui pe Vasile Lupu prin Gheorghe Stefan; intră în Moldova, unde e bătut la *Popricani* de Vasile Lupu, cu agiutor tătăresc; trecând în Muntenia Vasile Lupu e bătut la *Finta*, după care fu prins și în curând muri.

1654—1711. *Domnii de la Vasile Lupu până la Dumitru Cantemir.*

Șirul domnilor

1654—1658	Gheorghe Stefan IX.
1658—1660	Gheorghe Ghica
1660—1662	Stefan X.
1662—1666	Eustratie Dabija
1666—1667	Duca Vodă
1667—1669	Iliaș IV
1669—1672	Duca Vodă a 2-a oară
1672—1674	Stefan Petriceicu
1674—1676	Dumitrașcu Cantacuzin

1676—1679	Antonie Roset
1679—1684	Duca Vodă a 3-a oară
1684—1685	Dumitrașcu Cantacuzin a 2-a oară.
1685—1693	Constantin Cantemir
1693—1696	Constantin Duca
1696—1701	Antioh Cantemir
1701—1704	Constant. Duca a 2-a oară
1704—1705	Mihaiu Racoviță
1705—1708	Antioh Cantemir a 2-a oară
1708—1710	Mihaiu Racoviță a 2-a oară
1710—1711	Nicolai Mavrocordat.

Țara cade tot mai mult sub Turci, care schimbă domnii după placul lor; banii încep a juca un mare rol la Constantinopoli pentru capatarea domniilor române și Grecii încep cu Cantacuzin a veni la domnie. Domnii Moldovei îndatoriți de către Turci a merge cu ei în expedițiunile lor d. e. în c. Tatarilor. Cheltuelile pentru capatarea domniei se revarsă asupra țerei sub formă de grele biruri (pogonatul, vădrăritul, fumăritul, etc.) din care causă țeranii decad neconținut, plătind singuri dările. Poarta începe a numi la domnie pe dragomanii săi, precum face cu Necolai Vodă Mavrocordat.

b) Țara Muntenească.

(De la moartea lui Vlad Țepeș până la moartea lui Const. Brancoveanu 1493—1714).

1493—1521. *Domnii religioase* a lui Radu V și N. Basarabă.—*Radu V c. Mare* 1493—1508; patriarhul Nifon refugit în Muntenia organizează biserica; episc. de Rimnic și Buzău. După *Mihaiu III c. Reu* 1508—11 resturnat de Pârvulești, vine *Vlăduță* 1511—13 și el resturnat cu ajutor turcesc; apoi *Neagoe Basarabă* 1513—1521 foarte religios. Zidește *mst. de Argeș*, Mitropolia de Târgoviște, împodobește monast. din Atos, Sinai, Ierusalim. Cheltueli colosale pentru aducerea moaștelor lui Nifon, pentru sfințirea monast. de Argeș. Începutul instrăinării mănăstirilor țerei cu averile lor

inchinându-se (punându-se sub jurisdicția) episcopiiilor streine din Atos, Ierusalim, Constantinopoli, in contra dreptului canonic. Neagoe autorul unui tratat politico-moral p. fiul seu Teodosie scris in românește(?). In privirea politică țara e slabă; dare de 600 copii p. corpul Ienicerilor (?)

1521—1546. *Domnii de la Neagu la Mircea Ciobanul.*—Teodosiu 1521 sub tutela unchiului seu Preda, resturnat de boerii din Buzău, care pun pe Radu Călugărul resturnat și el de *Radu de la Afumați* 1521—29 care domnește in doue rânduri intrerupt prin domnia unui *Vlad VIII Basarabă*. Radu tăet de Turci care pune domn pe Moise fiul lui Vlad. Acesta resbunându-și asupra boerilor e părit la Const. și nevoit să fugă in Tr. De aice vine cu ajutor c. lui Vlad IX 1530—32. *Vintilă V.* 1532—34, ucis de boeri,—*Radu IX Paisie* 1534—46 fost egumen de Argeș ie parte la uciderea lui Gritti (v. Moldova) p. care e mazilit de Turci, urmându-i Petru I. In curënd resturnat, intră in Tr. prinde pe Mailat, ce vroea să se declare Voevod din ordin turcesc in unire cu Petru Rareș 1541.

1546—1593. *Domnii de la Mircea Ciobanul la M. Viteazul.* *Mircea III Ciobanul* 1546—59 fiul lui Mihaiu c. Reu, pus de Turci. Intră de doue ori in Ardeal din ordinul lui Soliman. Mazilit in 1554 i urmează *Pătrașcu c. Bun* „pentru că nu au ucis pe boeri“, otrăvit in 1558 de Vornicul Sokol. Mircea se intoarce și moare, *Petru III Șchiopul* 1559—1562 fiul lui Mircea, sub tutela doamnei Kiajna fiica lui P. Rareș. Lupta de la Șerpănești c. boerilor partidei Sokol. Petru ajutat de Turci; baraciul sporit. Murind Soliman, Selim mazilește pe Petru; dar Kiajna face să-lu numească domn in Moldova, ear in Muntenia vine frate-seu *Alexandru II* nevristnic 1567—77 sub care tot Kiajna domnește. *Mihail Galeată* 1577—90 in doue rânduri intrerupt prin domnia lui *P. Cerceț* 1583—85 fiul lui Pătrașcu. Mihail sporește birurile: galeata, napastea, zecimea de stupi

din 5 unul. Urmează *Stefan Surdul* 1591, *Alexandru III* 1591—93, apoi

1593—1601. **Mihaiu Viteazul.** Pentru a scapa țara de neorânduielele Turcilor, face un tractat cu Sigismund Bathori și cu Aron al Moldovei, ucide Turcii din Eucurești. Trece Dunărea; arde Rusciukul, Silistra și Hărșova precum și Brăila, care erau in mâinile Turcilor; venind la tron Sultanul Mahomet III trimite pe Sinan-Pașa, care este bătut de Mihaiu la *Călugăreni* in 13 August 1595. După bataie Mihaiu se retrase in spre munți; apoi se scot Turcii din țară cu ajutorul lui Sigismund și al lui Resvan, care când se intoarce e bătut de Ieremia Movilă. La 1596 Sigismund Bathori, trece Transilvania imparatului Rudolf; in 1599, calcă tractatul și cheamă pe Andreiu Bathori, cardinal din Polonia, la domnia Transilvaniei; acesta se unește cu Ieremia Movilă c. lui Mihaiu, care atunci se hotărește se-i scoată pe amândoi din domnie. Bate la *Selimber* pe Andreiu Bathori și capătă domnia Transilvaniei; bate apoi pe Ieremia Movilă, *devenind domn peste cele trei țeri române.* Ungurii din Transilvania, dușmani lui Mihaiu, promisese lui Rudolf supunere dacă ei vor scapa de Mihaiu și oferă guvernul țerei lui Basta, generalul austriac; Basta bate pe Mihaiu la Mirișlău (18 Noemvrie 1600); apoi Polonii il bat la Telesin. Mihaiu se duce la imparatul Rudolf, care-i dă comandă, alături cu Basta in c. lui Sigismund Bathori. Ambii bat pe Bathori; după aceea născându-se o gelosie intre Basta și Mihaiu, el este ucis de Basta (1601). *28 ani*

1601—1711. *Domnii de la Mihaiu Viteazut până la moartea lui Constantin Brancoveann.*

Șerban Basarab 1601—1610. Szekely alungă pe Basta cu ajutorul Turcilor; Șerban unit cu imparatul Rudolf ucide pe Szekely. După aceea Gheorghe Bathori ajunge domn Transilvaniei cu ajutor turces. El vra se devină și domn Munteniei, dar boerii aleg pe *Radu Mihnea* 1610—1616. După el urmează *Alexandru Vo-*

dă 1616—1619; apoi *Gavril Vodă* 1619—1620. După alți doi domni vine *Leon Vodă Tomșa* 1630—1633, sub care se revoltă boerii, pentru favorirea Grecilor și impunerea de dări, pe care nu le putea scoate de la popor. Conducătorul revoltei este Matheiu Basarab, care ajunge și domn cu ajutorul lui Mehemet-Abaza-Pasa.

Matheiu Basarab 1633—1654. Luptele cu Vasile Vodă. (Vezi la Moldova). El ia de la Greci mănăstirile închinat și-i persecută; zidește multe biserici nou și reconstruește cetatea Târgoviște. Instiue tipografie în Târgoviște, tipărește pravila cea mare, un corp de legi canonice, civile și criminale și diverse învățături morale, traduse din grecește după Alexie Aristin de Stefan mitr. de Târgoviște.

Constantin Basarab 1654—1658, vroeste a desființa pe seimeii (militari streini) care se revoltă, nădușiți din ordinul turcesc de Gheorghe Stefan. Scoțindu-se din domnie pentru un ajutor dat lui Racoți, care agiută, pe Svedezi în c. Polonilor se puse în locul seu

Mihnea III 1658—1660. După dânsul urmează mai mulți domnitori până la

Șerban Cantacuzin 1679—1689. Viena este incunjurată de Mahomet III, la care ie parte Șerban și Duca din Moldova 1683. După ce imperialii bătând pe Turci, constrâng pe Mihuil Apafi a renunța la protecția lor, aceea capătă influență și asupra lui Șerban, când moare.

Constantin Brancovanu 1689—1714. În resboiul dintre Turci și Ruși din 1711 în care Dimitrie Cantemir se aliase fățiș cu Petru cel mare, se aliază și Brancovanul cu el, ceea ce, după ce Turcii bătuse pe Ruși la Prut, fu spre mare nefericire lui Brancovanu, care fu prins de Turci și ucis împreună cu toată familia sa.

c) *Transilvania.*

(De la căderea sub Turci, până la trecerea ei sub casa de Austria prin pacea de Carlovitz 1526—1699).

1526—1545. Transilvania cu o parte din Ungaria sub Ioan Zapolia și Ioan Sigismund.

1545. *Transilvania țară proprie tributară Turcilor.*—*Ioan Sigismund* 1545—71. Tutorul lui I. Sigismund, călugărul Martinuzi trece la Ferdinand, închide pe I. Sigism. și pe mămă-sa în Belgradul ardelean; scapați de Ilie și Mircea III. din ordin turcesc 1550. Ferdinand cere de la Isabela îndeplinirea tratatului din 1538, intră în Tr. Turcii pornesc în contra-i împreună cu Lăpușneanu și Mircea; dar generalul Castald scapă de aceștia stîrnindu-le competitori. Lăpușneanu și Radu restituie din ordin turcesc pe Isabela în scaun 1556. Ciumă cîmplită. *Stefan Bathori* 1571 susținut de Turci contra lui Bekeș de partida imperială.—*Christofcr Bathori* 1576—81 devine domn după suirea fratelui său pe tronul Poloniei.—*Sigismund Bathori* 1581—99. Alianță cu Rudolf II cu Aron și Mihaiu Viteazul c. Turcilor (v. Țara Muntenescă). Resultatul luptelor lui Mihaiu, p. Transilvania, este căderea ei momentană mai tare sub imperiali.

1604. *Principii calvini.*—*Stefan Bacicai* 1604—1606 coronat de Turci rege de Ungaria; prin tratat cu Rudolf II renunță la aceasta. Prin pacea de la Sitvotok Tr. rămîne ca mai înainte sub suzeranitate turcească. Murind Bacicai, partida imper. alege pe Sig. Racoți, care trece drepturile lui Gabriel Bathori; cea turcească pe Valentin Homanai. După lupte rămîne *Gabriel Bathori* 1608—1613. Poarta îi impune a nu primi în refugiu vre un Voevod român; aceștia să nu aibă dreptul a cumpăra castele în Tr. Resturnat și ucis p. tirania lui. *Betlen Gabor* 1613—1629 se amestecă în resb. de 30 de ani, basat pe protestanți și pe Turci, vra se cucerească Ungaria germană, Boemia ș. a., părăsit de Turci, încheie pace cu imparatul 1624. După alungarea lui Frideric din Palatinat, socrul său regele de Anglia Iacob I, stîrnește ear pe Gabor, care se însoară cu Catarina de Hohenzolern. Tratat de subsidii cu uniunea protest.; bate împreună cu Mansfeld pe Walenștein la riul Gran. Lipsa de bani și victoria impe-

rialilor la Lutter asupra regelui Christian de Danemarca il fac să inchee pace. Păstrează Tr. și 7 comitate din Ungaria germană.—*Georgiu I Racoți* 1630—1648 protestant, păstrează scaunul după luptă cu Caterina ce se catolicise; de asemenea cu fratele lui Gabor, Stefan Betlen; victoria lui Racoți la Szalonta. Racoți rămâne plătind 40,000 taleri tribut. R. urmează planurile lui Gabor c. Austriei; tratat cu Francezii și cu Tortenson; Poarta ce purta resbel cu Veneția p. Candia nevroid să se strice cu Austria il oprește. Tratat cu Austria renunță la corona Ungariei, păstrează Transilvania și pe cât-va trăi încă 6 districte din Ungaria germ.—*Georgiu II Racoți* 1648—56 se unește cu Svedezii (Carol X) c. Poloniei ce era in pace cu Turcii; destituit precum și Voevoezii C. Basarabă și Stefan; in locul lor se pun Mihnea și G. Ghica compatriotul Vezirului Mohamed Köprili (albanez). Mohamed pornește cu ei c. lui Racoți care se retrage, pune domn fără alegere pe *Acatius Barcsai* 1656—61. Racoți unit cu Mihnea ce se leapădă de Turci p. insulte suferite, scot pe Ghica din Moldova, dar venind Tatarii asupra-le trec in Tr. Racoți moare la Szamosfalva 1660. Cerându-se de Turci 500,000 taleri despăgubire, Barscai se lasă de domnie. Ioan Kemeny cearcă a se alege, ucide pe Barcsai; nu e recunoscut de Turci.—*Mihail Agafi*. Kemeny ajutat de Rudolf moare in luptă. De aice resbelul intre Turci și Austria term. p. pacea de la Vasvar. Impăratul să nu se amestece in Tr. să impedece partidele lui Racoți și Kemeny a face turburări. Tr. păstrează vechile ei privilegii, cu deosebire alegerea liberă a principilor. După resbelul legei sfinte c. Turcilor, Transilvania e cuprinsă in urma bătăliei de la Mohac de imperiali 1687. Cetățile primesc garnizoane germane.

1699. *Pacea de Carlovitz* recunoaște trecerea Transilvaniei ca țară separată sub corona de Austria.

Starea Românilor. a) *Politică*: Prin căderea Ungariei sub Turci și Germani, mulți Unguri fug in Tr.

inmulțesc numărul magnaților în dauna iobagilor, c. m. mulți Români. Națiunea română fără nici un drept nefiind dintre cele trei (Nobili, Secui, Sași); ea este numai „suferită cât timp le va plăcea principilor și regnicolilor“, „pentru interesul public“. Ea e considerată ca „o ființă de jos“, Românii sunt numiți în acte oficiale „vagabonzi și talhari“; ei nu pot purta „pantaloni, cisme, pălării duple de un florin, nici cămeșă de giulgiu etc. Nu pot purta arme sub pedeapsă de a perde mâna dreaptă: b) *Religioasă*, tot așa de ră. Ei sunt persecutați p. religia Ortodoxă pe când ceilalți sunt reformați sau catolici. Religia protestantă recunoscută oficial 1557, 1664; cea română nu e din cele „recepte“. Preoții sunt datori proprietarului un onorar pe an; fii lor ănsă sunt iobagi. Preoții numiți în acte oficiale „hoți și gasde de hoți“ Mitropoliei Tr. ce se hirotonisau de Mitropolit Țerei Munteneste *) încearcă în zadar a ușura măcar starea clerului. Cu greu reușesc a dobândi că iobagul devenit preot să se poată muta de pe o proprietate „dacă ănsă episcopul românesc va fi ascultător de cel calvinesc“. Pe timpul lui Georgiu II Racoți. Mitropolitul *Ilie Forest* combate lățirea calvinismului între Români; e destituit prin intrigile calvine de însuș sinodul preoților români (!) Stefan II Simoniu se alege, care se leagă a nu împedeca trecerea Românilor la calvinism, a asculta de episc. Calvin; nici un Ungur să nu fie botezat sau ingropat de un preot român. c) *Literară*. Reforma introducând în Tr. predica în limbe naționale, silințele de a întoarce pe Români, aduc traducerea cărților bisericesti din slavonește în românește și înființarea de școli românești. Cazania tradusă în 1560.—Psaltirea în 1651. Sinodul bisericei române scoate limba slavonă din biserică 1675.

*) De aici numele de Mitropolit al Ungro-Vlahiei.

PERIODA II.

TREZIREA INTELECTUALA.

(De la pacea de Westfalia până la revoluția franceză
1648—1789).

A. APUSUL.

I. Istoria Angliei de la Republică până la pacea de Versailles 1648—1783.

1648—1660. *Anglia republică*. Cromvell bate pe Irlandezi și pe Scoțieni ce susțineau pe fiul lui Carol, la Dunbar 1650 și Worcester 1651, disolve parlamentul din 1647, face să se aleagă un altul de independenți fanatici (Barebonne—parl.) care își depune puterea în mâinile lui Cr. 1653—58 *Cromvell protector*. Națiunea resistă. Doue parlamente disolvate căci nu recunosc constituția dată de protector. Nobilii refuză a reconstitui camera lorzilor. Vroeste să se declare rege, dar armata nu-l susține. Înădușă vr'o 15 rescoale, institue judecări prin comisuni, face cruzimi. În afară însă puterea Angliei susținută cu măreție; proteguese pe protestanți în toate țerile, apără comerțul oriental al Angliei, nimicește pirații din Mediterana. Lovește f. tare comerțul Olandei în favoarea celui englez prin actele de navigațiune" (Corăbiile streine să nu aducă în Anglia decât fabricate din țerile lor proprii) Amiralii Tromp și Ruyter bătuti de Monk 1654. Cromvell—1658.—1658—60 *Anarchie*. Richard fiul lui Cr. ales protector

se leapădă. Domnia lui Cr. incede a fi privită de popor ca nelegiuită, Carol I ca jertfă a revoluției independenților. Națiunea era în majoritate p. regat. Jignirea intereselor prin anarhie aduce rechemarea Stuartilor prin generalul Monk.

1660—1685. *Carol II.* Amnestia nerespectată; viață scandaloasă, cheltueli enorme pentru care vinde portul Dunquerque *) Franției. Fratele regelui devine catolic. Regele proclamă „actele de toleranță“ cărora parlamentul opune „actele de incercere“ (testacte): nu poate fi dregător în Anglia cine nu recunoaște pe rege de cap al bisericii și nu iscălește o declarație contra transsubstanțiatiei. Regele înșală pe giuvaergii din Londra p. o mare sumă de bani. Arderea L. atribuită papiștilor; 2000 alungați. Parlamentul cere excluderea regelui de la succesiune. Regele conde multe alte cereri p. a scăpa de aceasta, între altele „Habeascopusacte“: nimine nu poate fi arestat fără mandat înscris, și nu poate sta închis mai mult de trei zile, fără a fi interogat de judecător.

1685—1688. *Iacob II.* Revolta lui Monmouth, 330 executați, 800 deportați. Primirea unui nunciu papal, proteguirea Iesuiților, permisiunea cultului catolic privat, dispensele de la testacte, principiul că regele poate dispensa de legi, în fine nașterea unui moștenitor catolic aduce alungarea definitivă a Stuartilor.

1688—1714. **Casa Orange.** *Wilhelm de Orange* 1688—1702, șeful republ. Olandei, barbatul Mariei, fiecei protestante a lui Iacob II, chemat la tronul Angliei. Irlandezii susțin pe Iacob; bătuti la riul Boyne 1691. Succesiune la tron numai membrilor protestanți; responsabilitatea ministeriată, cheltueala curței despărțită de budgetul statului. Prin Bill of. right se restabilesc

*) Luat de Cromvell de la Spania.

drepturile națiunii încălcate de Stuarzi *). *Anna* sora Mariei 1702—14. Unirea parlamentului Scoției cu acel englez (dreptul privat și organizarea bisericei rămân separate); Britania-Mare 1707. Participare strălucită în resbelul de succesiune spaniol câștigă prin pacea de Utrecht m. multe colonii americane franceze și Gibraltarul de la Spania. Flota engleză cea m. puternică a Europei; 232 vase mari cu 9950 tunuri și 54,000 marinari. Desvoltare mare a comerțului.

1714. Casa de Hanovra (care domnește și astăzi). *Georg I* 1714—27, principe electoral de Hanovra, colaborator din fiica lui Iacob, Elisabeta, soția electorului palatin Frideric. Luptă cu Iacob III pretendent catolic. *Georg II* 1727—60. Amestec în resbelul de succesiune austriac, de aice resbel cu Franția, care susține pe Carol Eduard, pret. catolic. Acesta bătut la *Culloden* ultima bătălie pe pământ englez 1746. *Georg III* 1760—1820. Termină resb. cu Franția p. pacea de Paris 1763; Anglia câștigă colonii franceze din America. Inceputurile cuceririlor în *India*. Lord Clive supune companiei cele 3 regate, Bengal, Behar și Orissa. De aice puterea cea mare a Angliei și desvoltarea imensă a comerțului seu. Casa statului ănsă în deficit; 146 milioane l. st. datorii. Incercarea de a spori dările coloniilor americane fără voea lor, aduce revolta acestora susținute de Franția și Spania și de neutralitatea armată; după 9 ani de luptă Anglia recunoaște *neatărnarea Statelor-Unite* în *pacea de Versailles* 1783. Datoria se suise la 238 mil. Revoltă mare în Irlanda p. neatărnarea, în Londra rescoală c. Catolicilor. Atunci vine la ministeriu *Pitt* 1783.

*) Regele nu poate suspenda nici o lege. Dările sau ridicările de armată neincuviințate de parlament sunt nelegale. Cetățenii au dreptul de petiție la parlament. Alegerile să fie libere. Discursurile din parlament nesupuse la nici o răspundere.

II. Istoria Franței de la moartea lui Richelieu până la revoluția cea mare 1643—1789.

1643—1715. Ludovic XIV. 1) Minor 1643—59: Ministru *Mazarin*. Revoltă în Paris pentru dări; Turb. Frondei 1648—53; nobilii vreau să recapete puterea. Pacea de *Vestfalia* 1648; cea de *Pirenei* cu Spania; Franța capătă Arras, Thionville etc. și comitatul Rousillon. Lud. căsătorit cu Maria Teresa de Sp. care *renunță la ori ce drept de moștenire*. 2) Guvern personal al lui L. 1659—1715: Absolutismul la culme; „l'etat c'est moi“; parlamentele reduse la simple tribunale; nobilii atrași la curte prin lux și petreceri. Mare dezvoltare literară și artistică (v. cultura); a industriei prin *Colbert*; comerț întins proteguit prin marină însemnată (100 vase de linie); colonii. Miniștri și generali eminenți; Lyonne la externe, Louvois la rebel, Vauban la fortificații; Condé, Turenne, Luxembourg, Vendôme. Franța ajunge la preponderența politică (limba franceză înlocuește în diplomație pe cea latină) literară. artistică; limba, modele, moravurile franceze se întind pretutindene. Supunerea oarbă a țerei guvernului despotice al lui L. provine și din dorința de glorie militară a Francezilor, căreia L. corespunde cu prisosință.

Resbele.—*R. de devoluțiune* 1666—68. La moartea lui Filip IV, L. pretinde că deși soția sa renunțase la succesiune spaniolă, renunțarea era nulă pentru Țerile de jos unde exista dreptul de devoluțiune. Cucerește câteva cetăți; oprit prin formarea triplei alianțe între Olanda, Anglia și Svedia.

2) *R. cu Olanda* 1672—79 p. provocarea triplei alianțe. Ludovic aliat cu Svedia, Carol II de Anglia (cum-părat). Olanda cu Elect. de Braudeburg, Spania și Imp. german. Svezii bătuți de Elector la Fehrbellin 1675; lupte cu succes divers. Pacea la *Nimega* 1678: Olanda nu pierde nimic, Spania m. multe orașe belgice și Franche-Comté; la *St. Germain en Laye* 1679 cu Electorul care înapoaește Pomerania Svediei.

3) *Reuniunile* 1679—84. În timp de pace, L. instituie comisii care se hotărăscă ce teritorii s'au mai ținut

când-va de acele cedate Franției în ultimele tratate; regele execută hotărârile cu armatele sale. *Strasburgul ocupat* 1681; 800 localități adause Franției.

4) *R. Palaeinatlui* 1688—97. Reuniunile provoacă alianța de Augsburg: Olanda, Imperiul, Electorul de Braudenburg, Savoia, Spania și Suedia. L. devastă cumplit Palatinatul, bate pe Olandezi la Fleurus, pe ducele de Savoia; perde bătălia navală de la La Hogue. Pace de *Ryswick* 1697; Germ. perde Elsasul cu *Strasburgul* și toate anexările făcute prin reuniuni.

5) *R. de succesiune spaniol* 1701—14. Murind Carol II de Spania, Franția și Germania pretind succesiunea, una de pe Maria Teresa soția lui Ludovic XIV, cealaltă de pe Margareta Teresa soția lui Leopold, ambele surori a lui Carol II. Germ. aliată cu Portugalia, Savoia, Electorul Frideric, Anglia și Olanda. Ludovic pune în tronul spaniol pe nepotul său Filip (V). Francezii bătuti la Hôchstädt de Eugen de Savoia și Marlborough, în Belgia la Ramillies 1706, în Italia la Turin 1707, la Ondenarde și Malplaquet 1708. Totuș pace favorabilă la *Utrecht* 1713 din cauza căderii ministerului Whig și retragerea lui Marlborough, apoi din aceea a morței lui Iosef I imp. Fratele său Carol pe care vroiau a-l pune în Spania, devine împărat și venind și în Spania ar fi reînviat monarhia lui Carol V, ceea ce nimeni nu vroia. Prin aceea pace Filip V rămâne în Sp.; Prusia devine regat; Savoia capătă Sardinia și devine regat; Anglia colonii franceze. Pacea de *Rastatt* 1714 cu Austria care capătă Terile de jos, Sicilia, Neapole și Milanul de la Spania.

Resbelele și luxul sărăcesc țara. *Revocarea edictului de Nantes* 1685 alungă din Fr. 500,000 de protestanți, cei m. buni industriași francezi, ce fug mai ales în Prusia. Autorii cei mari și toți oamenii însemnați dispar fără urmași, căci numai lingușirea și favoritismul aveau trecere. La moartea lui Lud. țara e ruinată; datoria publică 3500 milioane de livre.

1715—1774. *Ludovic XV.* Sub regența ducelui Filip de Orleans, desfrânări și cheltueli enorme; catastrofa lui *Law* mărește nemăsurat datoria și ruinează.

În contra acestui guvern și a întregii stări sociale se naște o opoziție, mai întâiu în literatură, îndreptată

mai ales contra religiei și a ideilor, apoi în contra stărei sociale și a guvernului. Mișcarea începe de la contactul cu literatura engleză care învață pe Francezi: 1) libertatea de cugetare în religie, 2) idei de libertate politică și guvernare autonomă, 3) liberarea industriei și a comerțului de corporații și monopoluri. Aceste idei se dezvoltă puternic prin mulți oameni însemnați (v. cultura) dintre care Voltaire, Montesquieu și m. cu samă Rousseau au cea mai mare înriurire.

Din această ciocnire mare între fapte și idei se naște revoluția franceză.

1774—1789. *Ludovic XVI*, doritor de îmbunătățiri însă slab și necapabil. Indreptarea finanțelor e lucrul cel m. urgent. Ministrul *Turgot* 1776 cere suprimarea privilegiilor clerului și nobleței; cade. *Necker* 1781, publică darea de samă de starea generală a finanțelor (200 mil. deficit anual; datorie imensă); spaimă generală; cade. *Callonne* 1783 convoacă o adunare de notabili, propune o dare generală; cade. După *Brienne* 1787 vine *Necker* a doua oară, care convinge pe rege să cheme *statele generale* ce nu se mai chemase din 1614. Se convoacă după cele 3 clase, cu număr îndoi de deputați ai clasei III (tiers-état). Cu această convocare începe revoluția franceză 1789.

III. Istoria Germaniei de la pacea de Vestfalia până la moartea lui Iosef II 1648—1790.

1637—1657. *Ferdinand III* sub care se întâmplă pacea de Vestfalia.

1657—1705. *Leopol I*. 1) *Kemeny* principele Transilvaniei cere și dobândește ajutor c. Turcilor. Victoria de la St. Gothard. Pacea de la Vasvar (vezi p. 150). 2) Resboiu cu Franța. *Friderich Wilhelm* de Braudeburg bate pe Svedezi aliații Francezilor la Fehrbellin, dar prin pacea de la St. Germain en Laye, înapoește *Friedrich Wilhelm* toate posesiile câștigate. 3) *Emeric Tökoly* se rescoală c. Austriei cu ajutor turcesc. Turcii

incunjură Viena 1683. Scapată de Sobiesky regele polon. Turcii bătuti la Szalankenen și la Zenta. Pacea de Carlovitz (p. 150). 4) Resboiul palatinatului (p. 172). Pacea de Ryswick. 5) Resboiul de succesiune spaniol (p. 172).

Iosef I 1705—1711. Sub dănsul se urmează resboiul de succesiune spaniol.

Carol VI 1711—1740. 1) Pacea de la Utrecht prin care Prusia devine regat. 2) Resboiul cu turcii. Bătălia de la Belgrad. Pacea de la Pasarovitz 1718 prin care Austria capătă Oltenia și Serbia. 3) Pragmatica sanțiune prin care în lipsă de bărbați pot se urmeze femeii în imperiul german și prin care se asigură dominația fiicei sale, Maria Theresa. 4) Resboiul de succesiune polon la moartea lui August II, intră Stanislas Leszinski, socrul lui Ludovic XV și Friedrich August III de Saxa. Lui Stanislas i se dă Lorena, ca despăgubire pentru tronul polon. Carol VI pentru a i se recunoaște pragmatica sanțiune se învoește cu ducele de Lorena Franț Stefan se treacă în Toscana, prin care Lorena remase lui Stanislas și după moartea sa Franței.

Maria Theresa 1740—1780. 1) Resboiul de succesiune austriac. Carol Albert, electorul Bavariei pretinde imperiul în c. sanțiunei pragmatice; unire cu Franța și Spania. Friedrich II de Prusia vra se-și mărească regatul. Bătălia de la Mowitz. Maria Theresa recurge la Unguri, care se scoală pentru ea. Pacea de la Breslau 1742, prin care Silesia este cedată Prusiei. Austriacii uniți cu Englezii bat pe Carol Albert și pe Francezii la Dettingen. Maria Theresa se unește cu Sardinia și cu Saxonia, pe când Friedrich II îngrijit de posesiunea Silesiei îi declară din nou resboiul. Moartea lui Carol Albert pune un capăt acestui resboi, pe când Friedrich II câștigă prin bătălia de Hohenfriedberg și cea de la Kesseldorf *pacea de la Dresda 1745*, prin care păstrează Silesia. 2) **Resboiul de 7 ani.** Prințul de Kaunitz reușește a face o alianță între Franța, Austria și Ru-

sia în c. lui Friedrich II pentru recapatarea Silesiei. Friedrich II începe resboiul. Victoriile sale la Lowowitz; la Praga; bătut la Colin de feld-mareșalul Daun; bate pe Francezi la Rossbach pe Daun la Leuthen, pe Ruși la Zorndorf; e bătut la Kunersdorf, dar îi bate din nou la Torgau. Pe când Friedrich era mai apasat, moare Elisabeta de Rusia și-i urmează Petru III, un admirator al său ce se aliază cu Prusia. 1763 *Pacea de Hubertsburg* pe baza păcii de Breslau. Prusia ie rang între cele cinci mari puteri europene.

1765—1790. *Iosef II*, domnește împreună cu muma sa Maria Theresa până la 1780, de acole murind ea, rămâne el singur. 1) Iosef II cearcă în zadar schimbarea Bavariei pentru țerile de Jos, încercare nimicită de Friedrich II, care provoacă o alianță c. sa. 2) Introducerea toleranței religioase, scoate clerul de sub puterea papei, secularisază vre-o 700 de mănăstiri (mai rămânând vre-o 1300), imulțește școlile, suprimă șerbia, introduce egalitatea dărilor în sensul ca se nu mai fie scutit nime și egalitatea înaintea legii. În Ungaria și țerile de jos aceste reforme nu sunt primite.

Starea Germaniei în acest timp. Germania împărțită într'o mulțime de state, fiecare voind a fi suveran și a întuneca prin pompă (zidiri, grădini, obiecte de artă, armate întregi de lachei, artiști, metrese etc.) pe cel vecin, ruinează cu totul pe burghez și pe țaran prin dările cele grele de care aristocrații erau scutiți. Ucidere spiritului național german prin rivalitățile dinastiilor. În privința politică slăbăciune totală. Împaratul fără nici o putere și Reichsrathul fără puțință de a introduse vr'o reformă, neavând o armată la dispoziția sa. Camera înaltă din Wetzlar are mii de procese necăutate. Statele caută să scape de sub jurisdicția ei.

Istoria Prusiei până la Friedrich II.

1228, ducele *Conrad de Mazovia* cheamă pe cavalerii Teutomei din Asia în țerile de la marea Baltică. Germanisarea popoarelor de aice.

1255. *Albert de Braudeburg*, marele comandor al ordinului teutonic trece la religia protestantă și se pune sub suzeranitatea Poloniei desfăcându-se de imperiu.

1640—1688. Marele principe elector *Friedrich Wilhelm de Brandeburg*. În rebelul dintre Ioan Cazimir și Carol X de Svedia Polonii sunt bătute și Prusia făgăduind Svezilor sprijinul său capătă neatârnrarea în *tractatul de la Vellau* 1657 (v. p. 155). Prusia proteguind industria în țară și primind pe protestanții persecutați de Franceji, ajunge o putere însemnată. Luptă c. lui Ludovic XIV în resboiul cu Olanda și bate la Fehrbellin pe Svedezi, aliații Francezilor 1675.

1688—1713. *Friedrich I.* Iubitor de lux și strălucire capătă corona regală, pentru ajutorul dat imparatului în resboiul de succesiune spaniol, prin *pacea de la Utrecht* 1713.

1713—1740. *Friedrich Wilhelm I.* Sgărcit și econom. Gardă de soldați nați, pentru care cheltuește sume însemnate, ridică mult puterea Prusiei printr'un guvern plin de înțelepciune.

1740—1786. *Friedrich II.*, iubitor de știință și literatură francesă. Voltaire și Maupertuis în Berlin. Înaltă Prusia la rangul de putere mare europeană prin resboaele sale.

Istoria Svediei de la Gustav-Adolf până la Carol XII. 1611—1718 (v. p. 137).

1611—1632. *Gustav-Adolf* fiul protestantului Carol IX.

1) Resboiu cu Polonii din cauza ruperei unirei între aceste două țeri, (v. p. 154—155); Svedia cucerește Livonia și o parte din provinciile baltice.

2) Se amestecă în resboiul de 30 de ani (v. p. 136). Prin pacea de Vestfalia primește Svedia Pomerania anterioară și din cea posterioară orașele Slettin etc. insula Rügen și alte posesiuni. De la 1632—1654 *Christina de Svedia*. În timpul minorității sale—1664 trebile conduse de Caștelarul Oxenstierna. Mulți învațați în Stockolm (Salmasius, Descartes, Heinzius, H. Grotius etc.) La 1654 Christina renunță la tron în favoarea vărului ei Carol Gustav, trece la catolicism și moare în Roma 1689.

1654—1680. *Carol X Gustav*. 1) Resboiu cu Polonia în c. filor lui Sigismund III, Vladislav II și Ioan Cazimir. Carol Gustav iea Varșovia și Cracovia. Tratat cu Friedrich Wilhelm de Brandeburg prin care Prusia iese de sub suzeranitatea Poloniei (v. p. 155).

2) Resboiul danez. Carol Gustav trece în Danemarca peste Beltul Mare înghețat și silește pe Danezi la pace, dar Gustav vroea se scoată pe regele Danemarcei

din domnie. Danezii se opuseseră cu mare putere și între aceste Carol X muri.

1660—1697 *Carol XI*, principe econom și sever, reie nobililor averile tronului înstrăinate lor.

1697—1718. *Carol XII*. Găsește când vine la domnie puterea absolută stabilită în Suedia și tezaurul public plin de bani. Suedia posedând orașele Wismar, Stralsund, Riga, Stettin și Rewal domina comerțul mării baltice, câștigând mult prin taxele de import. Rusia, Polonia și Danemarca învâduind pe Suedia fac un tratat în c. ei. Petru cel Mare dorea să pună mâna pe marea Baltică; Polonia se cucerească Livonia și regele Danemarcei se recapete înapoi bucățile de pământ pierdute prin războiul anterior. Rușii și Polonii atacă Livonia și orașul Narva. Carol XII atacă pe Danezi și îi silește la pace; bate pe Ruși la Narva cu 8000 de oameni în c. a 80,000; apoi intră în Polonia și voește să răpească corona principelui elector Friedrich August II. Ieă Varșovia și Cracovia, pune pe Stanislav Leszinski în tronul Poloniei, cucerește Lembergul și silește pe Friedrich August în pacea de la Altranstet să renunțe la corona Poloniei. Între aceste Petru cel Mare fundează Petersburgul, pe când Carol II aliat cu Mazeppa, hatmanul cazacilor, se duce în stepele Ucrainei. Atacă Pul-tava dar este bătut de cătră Petru cel Mare la anul 1709. Carol XII fuge în Turcia și voește să stărnească pe Turci la o luptă în c. Rusiei. Turcii pornesc războiul și vin în 1711 în Moldova la Prut, unde mai că erau să prindă pe Tzarul Petru, dar Caterina soția sa reușește să corumpă pe Vizir. Aliații reîncepuse atacul Svediei, ceea ce motivă reîntoarcerea lui Carol XII în statele sale; el muri la asediul fortăreței Friedrichshall.

IV. Istoria Italiei de la pacea de Vestfalia până la 1773.

I. Veneția și Genua trăiesc sub constituții aristocratice, fără vre-o viață puternică interioară. Comerțul decăzut; în războaiele cu Turcii pierde Veneția Cyprul și Candia (v. p. 150), Genua pierde Corsica care se revoltă în 1730. Genovezii cheamă pe Franceji, care supun insula ce trece la Franța în 1768.

II. Milanul și Mantua, vin prin păcile de la Utrecht și Rastatt în posesia Austriei 1713.

III. Savoia, devine regat prin pacea de la Utrecht sub Victor Amadeus II. Sub Carol Emanuel III 1730—1773 cucerește în resboiul de succesiune austriac părți însemnate din ducatul Milan.

IV. Florența cade de la 1737 sub casa de Austria prin ducele Franț Stefan, strămutat aici din Lorena și care se însoară cu Maria Theresa.

V. Parma, Piacența, Gastalla, ducate date lui Filip, fiul reginei de Spania 1735.

VI. Modena, Regio, Mirandola, Massa-Carrara sub familia Este. Cel de pe urmă moare în 1796.

VII. Statul papal, decade perzând religia puterea în Europa. Între papi se înșamnă Clement XIV, care suprimă ordinul Iesuiților în 1773.

VIII. Italia sudică. Împaratul Carol VI pentru a capata recunoașterea sancțiunii pragmatice, dă Neapole și Sicilia fiului reginei Spaniei Carol, la urmașii căruia rămân până la timpurile nouă.

V. Istoria Spaniei de la pacea de Vestfalia până la moartea lui Carol III. 1648—1788 (v. p. 139).

1665—1700. *Carol II*, minor, tutela mamei sale. Ministru un iesuit Neithard. Culmea slăbiciunii Spaniei. Armata se disolve nefiind plătită; flota cu totul redusă; comorile din minele americane, pradate de pirați; mare putere a bisericeii, nici un om de știință; nici o descoperire în Spania.

Moartea lui Carol II fără moștenitori aduce resboaiă de succesiune spaniol 1700 (v. p. 172).

1700 **Casa de Bourbon**. 1700—1744 Filip V nepotul lui Ludovic XIV. În timpul resboiului de succesiune: în Spania resboiu civil, căci Aragonia și Catalonia susțin pe pretendentul din casa Hapsburg, Carol. Filip V, pustiează cumplit provinciile revoltate. Prin păcile de la Utrecht și Rastatt 1713 și 1714, Filip V, recunoscut în Spania, care păstrează posesiile americane, dar pierde toate cele din Italia, la Savoia și imperiul

german, precum și țerile de jos. Alberoni ministrul caută se recapete Italia, dar e bătut de aliați; Totuși Neapole și Sicilia fură date fiului reginei, femeii lui Filip V, cu condiție ca să nu se unească cu Spania; ear Parma, Piacența și Guastalla fiului al doile, numit Filip, (v. ist. It.).

1744—1759. *Ferdinand VI*.

1759—1788. *Carol III*, care fusese până atunci rege de Neapole și Sicilia. Sub acești doi principii, Spania rămâne în starea ei de decădere.

Starea de decădere a Spaniei. Madridul ce avea la începutul secolului al XVII 400,000 locuitori scade la 200,000; în Sevilla în secol, XVI 16,000 țesetori care ocupau 160,000 persoane. Sub Filip V numai 300. Toledo pe la jumătatea secol. XVI are 50 fabrici de lânării; în 1665 rămân numai 13, căci lucrătorii mauriști transportase fabricile în Tunis. În secol. XVI, mare fabricare de mănuși, ce alimentează Europa; în 1665 nu mai există. Serăcie extaordinară în sate. Statul pentru a percepe dările vinde până și acoperemintele caselor. 100 preoți la dornul din Madrid. În 1771 universitatea din Salamanea oprește de a se învăța descoperirile lui Newton; 150 de ani după descoperirea circulației singelui ea este respinsă în Spania. În mijlocul secolului al XVIII nici o profesură de anatomie, botanica sau fizica. Nime nu e în stare de a face o chartă a Spaniei.

VI. CULTURA.

I. Știința. *Frantia:* *d'Alembert* † 1783 și *Diderot* † 1784, cei mai celebri dintre enciclopediștii franceji. *Pascal* † 1662 celebru prosator și matematic francez. *Buffon* 1788, mare naturalist. *Quesnay* † 1774, fondatorul economiei politice prin sistemul fisiocratic. *Anglia:* *Newton* † 1727, descopere legea gravitațiunei, teoria culorilor și calculul diferential și integral. *Harwey* † 1660, circulația singelui; *Halley* 1742, astronom, descopere un comet; *Cavendish* 1731—1810 descopere hidrogenul

și compunerea apei. *Priestley* 1733—1804, descoperire oxigenul. *Adam Smith* 1723—1730, cercetare asupra cauzelor bogăției națiunilor. *Italia*: *Toricelli* † 1647 descoperire barometrul; *Cassini* † 1712, astronom și geograf chemat în Paris de Ludovic XIV, descoperire legile învârtirei lunii în jurul axei sale. *Gian Baptista Vico*, Principji de una Scienza nuova † 1744. *Germania*: *Leibnitz* † 1716, descoperire calculul diferențial și integral, ceartă cu Newton de la aceasta. În Suedia, *Linné*, mare botanist † 1778.

II. Filosofia. *Franția*: *Voltaire* † 1780, contribuie mult la ruinarea spiritului religios. *Jean Jacques Rousseau* † 1788, filosof și scriitor socialist. *Condillac* † 1780 filosof sensualist, respăndește filosofia lui Locke în Franția. *Holbach* și *La Mettrie*, filosofi materialişti și ateişti. Dintre toți aceștia *Voltaire* și *Rousseau* au înriurirea cea mai mare prin scrierile lor, care tind a îndrepta starea socială a Franției; ei contribuia mult la răspândirea ideilor ce au dat naștere revoluției franceze. *Anglia*. *Locke* † 1704, filosof cercetează producerea noțiunilor omenești, reducându-o la senzație și reflecțiune. În scrierea sa „On civil Government“, găsește scopul statului în protecțiunea mutuală și generală prin urmare în ideea libertății politice. *Hume* 174, filosof sceptic scrie și istoria Angliei. *Berkeley* † 1753, idealist (ceea ce este real este spiritul, lumea corpurilor este numai o aparență). *Reid* † 1796, scoțian adversarul lui Hume, admite că simțul comun, este compus dintr'un număr de adevăruri nestrămutate și independente de experiență de unde derivă realitatea lumii. *Germania*: *Leibnitz*, filosof optimist, lumea aceasta este cea mai bună posibilă; armonia prestabilită. *Kant* 1724—1804, cel mai mare filosof al timpurilor moderne, susține că spațiul, timpul și causalitatea nu există în lumea exterioară ci sunt numai forme ale cunoștinței noastre. *Olanda*: *Spinoza*, filosof.

III. Literatura. *Frantia*, literatura clasică: *Corneille* † 1684, *Racine* † 1699 poeți dramatici. *Molière* † cel mai mare poet comic al lumii. *Regnard* † 1709 poet comic. *Beaumarchais* † 1799 poet comic. *Boileau* † 1711 poet didactic (Art poétique imitat după Horaț, satire). *Jean Baptiste Rousseau*, ode și cântări religioase. *Lafontaine* † 1694 fabulist însemnat. *Lesage* † 1747 Gil-blas de santillane, roman comic. *Fénélon* † 1711 Telemaque. *Barthelémy* † 1795 voyage du jeune Ancharsis. *Pascal* † 1662 matematic și celebru gânditor și prosator *Bayle* † 1706 critic (dictionnaire historique et critique scris în spirit sceptic). *Bossuet* † 1704 preot, mare orator eclesiastic (Discours sur l'histoire universelle. *Fléchier*, *Massillon*, *Bourdalone*, oratori eclesiastici. *Beaufort* inceputul criticei istoriei Romane. *Du Cange* † 1688 Glosarium mediae et infimae latinitatis. *Mezeray* † 1683 istoria Franței. *Madame de Sévigné* † 1690 face cunoscut Germania Franței (de l'Allemagne). *Labruyère* † 1693. *Larochefoucault* † 1680 și *Vauvenargues* scriitori moraliști.

Anglia: *Gibbon* † 1794. Istoria decăderii imperiului Roman. *Dryden* poet *Pope* † 1744, poet satiric, trad. pe omer *Addison* † 1719 poet. *Swift* † 1745 satiric și scriitor politic. *Young* † 1765 scrie gândirile de noapte, poezie melancolică. *Burke* † 1797 om de stat și mare orator politic. *Iunius* (pseudonim) scrisori politice 1771.

Italia: *Metastasio* † 1712 poet. *Gossi* 1806 poet. *Muratori* † 1700 adunator de documente. *Carol Goldoni* † 1753 poet dramatic. *Vittorio Alfieri* † 1803 creatorul dramei italiene. *Tiraboschi* † 1794 Ist. Liter. italian.

Germania. Literatura germană de și începe din această perioadă se desvolta în toată puterea ei în cea următoare. Celelalte țeri sunt puțin însemnate prin literatura lor.

B. ORIENTUL.

I. Istoria Turciei 1703—1808.

1703—1730 *Ahmed III*. Carol XII, fuge la aceasta după bătălia de la Pultavă, (v. p. 157), și-l face să declare resboiu lui Petru cel Mare. Turcii atacă Morea, prin care incalcă tractatul de Carlovitz, din care cauză Austria le declară resboiu. Prințul Eugen bate pe Turci la Petervardein 1716 și cucerește Temișoara și Belgradul. *Tractatul de la Passarovitz 1718*. Turcia câștigă Morea, pierde o parte din Serbia și Oltenia la Austria. O revoltă a lanicerilor, destitue pe Ahmet după un resboiu cu Perșii și-i urmează,

1730—1754 *Mahmud I*, principe luminat. Perdeucerile în Persia făcută de predecesorul său. Resboiul cu Rușii, în care împărăteasa Ana recuceri Azovul. Rușii ieu Hotinul și Iașul, dar Austriacii aliați cu Rușii sunt bătuți pretutindene de Turci. *Tractatul de la Belgrad 1739*. Poarta recapătă Azovul, Belgradul, Hotinul și Oltenia.

1754—1757 *Osman III*, 1757—1773 *Mustafa III*. Incercarea împărătesei Catarina de a pune pe tronul polon pe Stanislaus Poniatovski, aprinde un resboiu contra Rusiei. Hotinul, Iașii, Bucureștii sunt luate de Ruși; Turcii bătuți la Slatina 1770. Boerii din principatele Române, jur credință Catarinei. Rușii bat flotă turcească în Arhipel și provoacă Morea la rescoală. Dolgorauki iea Crimeea și Azovul. Rușii mai bat pe Turci la Cainardji și ieu Silistria.

1773—1789 *Abd-ul-Hamid* sub acesta să incheie pacea de la Cuciuc-Cainardji; *Rusia inapoeste Turciei provinciile Române, păstrându-și un drept de protecțiune asupra lor*. Rusia păstrează Azovul și dreptul de a naviga în mările turcești. Rușii înaintând în Asia Turcii le declară resboiu, atât lor cât și Austriei. Iosef II intră în Moldova, Rușii ieu Hotinul.

1789--1807 *Selim III*, Turcii sunt bătuti la riul Rimnic. Moldova, Valahia, Belgradul și Ismailul cad in mânele aliaților. Prusia silește pe Austria la *pacea de la Sistov* 1791, urmată din partea Rusiei cu *pacea de la Iași* 1792. Toate cuceririle făcute sunt inapoiate Turciei. Turcia incepe a fi privită de Anglia, Franția și Austria ca necesară pentru împiedecarea intinderii Rusiei in Orient. Imperiul turcesc merge spre ruina sa.

In provincii se rescoală Pașii, astfel Gezar-Pașa din Acca, Iusuf-Pașa in Bagdad, Pasvan-Oglu in Bulgaria apusană și Ali-Pașa in Albania. Mecca și Medina sunt cucerite de Vahabiți. In 1798, cade expediția lui Bonaparte in Egipt; Turcia după insistența Angliei și a Rusiei îi declară resboiu, dar inchee pace deja in 1801 și pentru a plăcea lui Napoleon, destitue pe Moruzi și Ipsilante, care erau devotați Rușilor, din principate 1806. Acest sultan voește a desființa Ianicerii, dar pierie victima lor 1807.

1807--1808 *Mustafa IV*, partizantul Ianicerilor. Pașa din Rusciuk, vine cu armată pentru a resbuna moartea lui Selim, el destitue pe Mustafa IV și pune pe Mahmud II.

II. Istoria Ungariei (v. p. 150).

Sub casa de Austria. Prin pacea de la Carlovitz, Ungaria afară de Banatul Temișoarei vine sub Austria. Sub Carol II. (In Ungaria Carol III) se asigură prin pragmatica Sanțiune urmarea femeilor la tronul unghuresc. Prin pacea de la Passarovitz, vine Banatul Temișoarei inapoi la Ungaria 1718. Maria Teresa suprimă ordinul Iesuiților din Ungaria, reformă școalele. Iosef II suprimă șerbia supune la dări pe nobili, suprimă mânăstirele, acoardă libertatea presei și impune Ungurilor învățarea limbei germane, ceea ce face ca toată lumea să fie in contra sa. Sub Leopold II să stabilesc drepturile protestanților. Sub Franț I, Ungurii se impac cu casa de Habsburg și resistă lui Napoleon, care cere desbinarea lor de Austria.

III. Istoria Poloniei 1706—1794. (v. p. 155).

August II revine la tron 1706—1733.

August III 1733—1763. În 1736 disidenții susținuți de Ruși, sunt excluși de la toate dregătoriile publice. Toate domeniile regești, conducerea armatei supraveghească justiției, a finanelor, a politicii sunt în mâna aristocraților. Liberum veto face imposibilă vre-o reformă cu minte. Alegerea regilor corupsese pe toți. Țăranul fără nici un drept, ca sclav, în cea de pe urmă miserie. Populația orașelor slabă, plină de Evrei fără de influență asupra treburilor. În acest interval Rusia și Prusia devenise puteri mari.

La moartea lui August III 1763 două partizi, din care una recunoaște că trebuie reformată constituția. Rusia și Prusia fac tratatul ca se susțină partida contrară, care vroea mântuirea sistemului electiv.

Poniatowsky fost favorit al Cătarinei, ales rege sub presiunea unei armate rusești. Disidenții susținuți de rege, de Ruși și de Prusi, cer să li se deie înapoi drepturile răpite de Iesuiți. Parlamentul respinge cererea. Turburări: sub presiunea unei armate rusești, iscălește parlamentul actele de toleranță. Rusia garantează mântuirea constituției polone cu toate relele ei precum liberum veto. Confederația patriotică de la *Bar* 1768, în contra pretențiilor rusești și a drepturilor disidenților Resboiu civil, în care Rușii ieu parte în contra Polonilor pentru a susține pe disidenți. Austria profită de împrejurare pentru a lua în posesiune comitatul Zips, care fusese amanetat de Unguri la Poloni încă din 1402. Rusia și Prusia împreună cu Austria fac atunci *intăia împărțire a Poloniei 1772*. Polonia perde prin aceasta 4000 mile geogr. patrăte. Austria primește 1280 mile patrăte cu 2,700,000 locuitori; Prusia 631 mile patrăte cu 416,000 locuitori. Rusia 1975 mile patrăte cu 1,800,000 locuitori. Polonii restoarnă atuncea vechea constituție, și se suprimă regatul electiv și se dă voe clasei a treia de a intra în parlament, dar *confederația*

de la *Targovits* se opune, susținută cu bani și armate rusești, care intră în Polonia și proced la o *a doua împărțire a Poloniei 1793*, prin care Rusia capătă 4553 mile patrute cu 3,000,000 locuitori, ear Prusia 1060 mile patrute cu 1,100,000 locuitori. Atunci se ridică *Kosciusko*, care bate pe Ruși la Dubienka, dar lipsa de bani și nepasarea poporului împiedică totul. Să susține că Polonia trebuie micșurată fiind că au intrat în ea ideile revoluției franceze. Să procede la *a treia și ultima împărțire a Poloniei 1794*, prin care Polonia dispare din numărul statelor europene.

IV. Istoria Rusiei 1725—1796.

După Petru urmează un șir de împărătese sub care se ruinează finanțele printr'un guvern de favoriți precum în Franția se ruinează prin unul de favorite. *1725—1727 Catarina I*, femeea lui Petru cel Mare sub care *Mencikoff* este atot puternic, *1727—1730. Petru II*, un copil cărui *Mencikoff* vrea se-i deie fiica lui de soție pentru a aduce corona în familia sa. *Dolgorouky* un alt nobil, îl restoarnă prin intrigile sale. *1730—1740. Ana I*, favoritul *Biron*. *Dolgorouki* în Siberia. *Germanii Osterman* și *Münich* conduc trebile externe și armata. După pacea de la *Passarovitz* resboiu cu Turcii, în care recuceresc *Azovul*, pe care îl pierde ear la Turci prin tractatul de la *Belgrad*. *Münich* trimete pe *Biron* în Siberia după moartea Anei, ce-l lasă regent în timpul minorității lui *Ivan*.

1741—1762. Elisabeta I, înalțată pe tron prin intrigile medicului francez *Lestocq*. *Ostermann* și *Münich* în Siberia cărora le urmează în curënd și *Lestocq*. Rusia cucerește *Finlanda* de la *Suedezi*; se unește cu *Austria* în contra Rusiei în resboiul de 7 ani; câștigă bătăliile la *Grossjägerndorf* și *Kunersdorf* și perde pe acea de la *Zorndorf*. Urmându-i *Petru III*, care domnește numai opt luni de zile, admirator al lui *Friedrich cel Mare*, Rusia se unește cu Prusia.

1762—1796 Catarina II, ajunge la tron orintr'o re-

voluție în care moare barbatul ei Petru III. Ea fundează mai multe orașe și sate; ridică agricultura și minele; industria și comerțul; caută să se ridice prin școli cultura poporului de jos. Corespondență cu Voltaire. Diderot în Petersburg. Plan de a face o carte de legi după ideile lui Montesquien. Academii pentru cultivarea limbii rusești. Mai mulți favoriți, dintre care mai ales Potemkin, care guvernează Rusia 16 ani. *Resboaile cu Turcii*. Pe timpul luptelor pentru disidenți în Polonia, la care Rusia ie parte activă, vre-o 1000 de catolici fug în Moldova (pământ turcesc), ceea ce provoacă un război al Turcilor contra Rusiei, care se termină prin pacea de la Cuciuk-Cainardji (v. istoria Turciei) prin care Rusia păstrează Crimeea și-și deschide navigația în marea Neagră și marea Mediterană și ie protecțiunea asupra țărilor române. După ce Rusia se întinde în Asia, cucerind Georgia, reîncepe războiul între Ruși și Turci, prin care Rusia ajunge cu marginile sale până la Nistru. Rusia se mărește foarte mult prin cele trei împărțiri ale Poloniei (v. istoria Poloniei).

V. Istoria țărilor Române.

A) *Transilvania*. Istoria ei se confundă cu istoria Austriei sub care a căzut de la tratatul de pace de la Carlovitz.

B) *Moldova și Valahia*. 1711—1821.

Epoca Fanarioților. Turcii încep să se amestecă în numirea de domni încă de pe când Soliman I venind în Moldova în contra lui Petru Rareș pune pe Ștefan Lăcustă 1539. De la 1711 înainte de când principii Dimitrie Cantemir și Constantin Brancovanu se dedau Rusiei, alindu-se cu Petru I, Poarta pierde încrederea în domnii pământeni și începe să trimite Greci din Fanar (Fanarioți) în domniile țerei. Acești greci ocupau cei mai mulți postul de dragoman, unul din cele mai importante la Poartă. Aceste domnii se capatau printr'o adevărată cumpărare, fiind dregătorii turcești de o corupție neauzită. Viitorii domni se îndatoreau cu su-

me colosale in Constantinopoli, pe care apoi le plăteau jăfuind țara. De două ori Moldova au fost vândută. Odată Austriei când aceasta îi răpi in timp de pace Bucovina, sub pretext de o indreptare a granițelor Voevodul Grigorie Ghica o excepțiune între Fanarioti, (Ghica nici nu era fanariot) protestă și fu decapitat de Turci in piața Beilicului din Iași la 1777. A doua oară s'a rupt din Moldova, *Bessarabia*, care a fost alipită cătră Rusia. După rechemarea lui Moruzi și Ipsilante din principate de cătră Turci, această faptă supărând pe Ruși, căroro acești domni erau devotați, Rusia ocupă principatele, pe timpul lui Selim III și le ține ocupate până pe timpul lui Mahmud II. Turcii declară resboiu Rușilor dar aceștia trec Dunărea și ieu orașele Nicopoli, Silistria și Rusciukul. Atunci se întâmplă năvălirea lui Napoleon in Rusia. Turcii in loc de a profita de aceasta fiind descurajați, incheie la 1812 *tractatul de București*, prin care răpesc Bessarabia de la Moldova.

Șirul Domnilor.

Muntenia.

Moldova.

Constantin Brancoveanu și Dimitrie Cantemir. schimbând politica tradițională se aliază cu Rușii in resboiul dintre Ruși și Turci stărnit prin Carol XII de Suedia. Rușii bătuți la Prut.

1712 Neculai Mavrocord. 2-a

1714 Stefan Cantacuzin

1716 Neculai Mavrocordat 1. 1716 Mihail Racoviță 3-a

1717 Ioan Mavrocordat

1719 Neculai Mavrocordat 2.

Resboiul Austriei cu Turcii. Pacea de la Passarovitz
1718. Banatul Crajovei cade sub Germani. Mihail Racoviță unit cu Tatarii luptă in contra Capitanului german Ferenți lângă Iași (cerdacul lui Ferenți).

1727 Grigore Ghica fost
dragoman 1-a.

1730 Const. Mavrocordat 1-a

1733 Grigore Ghica.

1733 Cost. Mavrocord. 1-a

1735 Const. Mavrocordat 2-a 1735 Grigore Ghica 2-a
 Resboiul Austriei cu Turcia, pacea de la Belgrad 1739,
 Austria pierde earăși toate cuceririle dinainte. Oltenia
 inapoită.

1741 Mihaiu Racoviță

1744 Cost. Mavrocord. 3-a

1749 Grigore Ghica

1752 Const. Racoviță

1756 Cost. Mavrocord. 4-a

1758 Scarlat Ghica

1761 Cost. Mavrocord. 5-a

1763 Cost. Racoviță 2-a

1764 Stefan Racoviță

1765 Scarlat Ghica 2-a

1766 Alexandru Ghica

1768 Grigore Ghica (acel
 ucis la 1777)

1770 Manuel Roset

1772 Grigoriu Ghica 2-a.

Resboiu intre Turcia, Austria și Rusia. Pacea dela Iași
 la 1797 prin care Turcii pierd posesiunile de dincolo
 de Nistru. Cedarea Bucovinei 1777.

1782 Neculai Caragea

1783 Mihail Suțu

1786 Neculai Mavrogheni

1792 Mihail Cost. Suțu

Alexandru Moruzi

1796 Alexandru Ipsilanti

1797 Constantin Angiarliu

1799 Alexandru Moruzi

1801 Mihail Suțu

1741 Cost. Mavrocord. 2-a

1744 Ioan Mavrocordat

1747 Grigoriu Ghica

1749 Cost. Mavrocord. 3-a

și Cost. Racoviță

1753 Mateiu Ghica

1756 Cost. Racoviță 2-a

1757 Scarlat Ghica

1758 Ioan Calimah

1761 Grigoriu Calimah

1764 Grigoriu Ghica

1766 Grig. Calimah 2-a

1769 Cost. Mavrocord. 4-a

1782 Alex. Mavrocordat

1785 Alexandru Ipsilante

1787 Alex. Mavrocordat

1788 Alex. Ipsilante 2-a.

1792 Alexandru Moruzi

Mihail Cost. Suțu

1795 Alexandru Calimah

1797 Const. Ipsilanti

1800 Alexandru Suțu

1802 Alexandru Suțu, domn peste ambele principate.

Costantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi.

1806 Alexandru Suțu. 1806 Scarlat Calimah.

Domniile acestora intrerupte prin expediția rusească terminată prin pacea de București 1812, prin care se regulează ca Basarabia se treacă la Ruși; Domnii să fie întăriți prin comună înțelegere pe 7 ani.

1812 Ioan Caragea. 1812 Scarlat Calimah.

Codicele Caragea în Muntenia și Calimah în Moldova.

1819 Alexandru Suțu. 1819 Mihail Suțu.

Revoltându-se Grecii, Alexandru Ipsilante capul Etereiei, rescoala și pe Mihail Suțu, pe când Alexandru Suțu moare. Poarta văzând necredința Grecilor, numește ear domni pământeni, după rescoala lui Tudor Vladimirescu.

1822 Grigoriu Ghica. 1822 Ioan Sturza.

PERIOADA III.

REVOLUȚIUNEA.

(De la începutul revoluției franceze (1789) până la 1848).

A. Apusul.

Istoria Franței 1789—1848.

Cauzele revoluției franceze. 1) Guvernul cel despotic; de la 1614 nu se mai cheamă statele generale; abuzuri contra libertății prin lettres de cachet; contra averii prin dări arbitrare; scutire mai totală a nobililor și a clerului de dări; venalitatea dregătoriilor militare și civile rezervate numai nobililor, 2) Absolutismul clerului sprijinit de stat; biserica înădușă libertatea gândirii. 3) Reaua stare socială a) a țeranilor din cauza beilicului și a dărilor feudale către proprietari; b) a burghejilor din cauza corporațiilor; c) a tuturor din cauza multelor privilegii de care se bucură nobleța și clerul. 4) Lipsă de egalitate înaintea legii, de libertatea politică și a gândirii.

In contra acestei stări se îndreaptă: 1) Spiritul raționalist al secolului XVIII, care cercetează toate; critică sistemul social, a guvernului și a credințelor religioase. 2) Influența ideilor engleze, de libertate politică și a spiritului. 3) Reacțiunea contra abuzurilor și însuflețirea acesteia prin războiul de neamănare american.

Ocaziunea revoluției franceze. Indreptarea financelor: Ludovic XVI neștiind ce se mai face cheamă după sfa-

tul lui Necker statele generale 1789, compusă din 300 nobili, 300 clerici și 600 burgheji „tiers état“. Discuție asupra modului de votare, după clasă sau după capete. Abatele Sieyès face să se declare „tiers état“ ca *adunarea națională*, poftind și pe celelalte două clase a se uni cu ea; se leagă prin jurământ a nu se despărți până nu va da o constituție Franției. Regele cetește un proiect de constituție; nemulțămire. Ordinul dat adunării de a se dissolve, „tiers état“ refuză (responsul lui *Mirabeau*.) Regele aducându-și garda de svițeri și despărțând pe Necker din minister, poporul se revoltă și *dărimă Bastilia*. Garda națională; cocarda tricoloră; nobilii încep a emigra; Lafayette comandantul gardei naționale.

1789—1791. **Adunarea națională.** Proclamă drepturile omului. Mare entusiasm; nobilii remași in adunare renunță la repturile lor feudale; clerul la zeciueli, burghezii la corporații. Impărțirea proporțională a dărilor, drepturi egale la funcții. Secularizarea averilor bisericești, desființarea mănăstirilor (neputându-se vinde de îndată pământurile secularizate, se fac hărtii plătitoare din fondurile reprezentate de ele, *assignate*). Impărțirea teritorială a Franției în 83 departamente. Unitate măsurilor; unitatea justiției, juriul, părăsirea torturei; libertatea presei. Desființarea nobleței, egalitatea cetățenilor, desființarea majoratului (de aici imulțirea proprietății mici). *Cluburi*. a) Iacobinii șef Robespierre. b) Cordelierii compus din plebea cea de jos (teribilii Danton, Marrat, redactorul foaei „Ami du peuple“, Desmoulins).

Serbarea de infrățire 1790. Regele refuză a declara de trădător pe emigrați; fuge și protestează contra constituției. Prins, primește constituția revizuită. Adunarea națională se dissolve cu condiție ca nici unul din deputații săi se nu poată fi reales.

1791—1792. **Adunarea legiuitoare.** Deputații mai ales republicani *Girondini* (moderați) și *Montagnards*,

(radicali). Cluburile lucrează pentru a trezi în poporul de jos elementul barbar și destrugător (căciula cea roșă, semnul republicanilor, Marseillesa, arborii de libertate). Măsuri contra preoților, care nu vroeau se jure credință constituției și în contra emigraților, care unelteau cu puterile străine pentru restabilirea stărei celei vechi. Regina urită poporului ca fiică a Mariei Theresa, bănuită a căuta sprijin în Austria contra cererilor poporului. Convenția de la *Pilnitz*, între regele Prusiei Friedrich Wilhelm II și împăratul Germaniei Franț II. Franția le declară resboiu.

1792—1797. **Resboiul coalițiunii I contra Franței.** Decretul adunării de a departa pe preoții ce nu vroeau se jure oprit prin veto al regelui. Girondinii de la minister demisionază.

Rescoala de Parisului sub berariul Santerre, casapul Legendre și calfa de aramar Rossignol (cântecul Ah! ça ira). Regele bajocorit scapat de garda națională. Manifestul ducelui de Brunsvick, redactat cu totul arogant de emigrați. Adunarea declară că patria e în pericol. Mare mișcare și activitate a cluburilor, nenumerat popor din provinciile se adună în Paris. Atac contra palatului; Regele scapă în adunare. După propunerea lui Vergnaud (Girondin) regele e suspendat și pus sub pază. Se chiamă o convențiune națională după vot universal. Franția declarată republică. Măcelurile din Septembrie; Danton ministru de justiție (3000 de morți); sfarmarea statuelelor, insinelor, armelor.

1792—1795. **Convențiunea națională.** La început predomină girondinii. În consiliul municipal însă au putere jacobinii și cordelierii, care cu sans-culoții sunt un instrument de siluire contra convențiunii naționale. Regele condamnat la moarte în 17 Ianuarie 1793. Prusienii bătuti la *Valmy* se retrag. Austriacii bătuti la Limmoger. Belgia, malul sting al Rhinului, Savoia și Nița, cucerite mai mult prin răspândirea ideilor revoluționare și declarate ca departamente ale republicii fran-

ceze Anglia, Olanda, Spania și Sardinia aliată cu Prusia și Austria. O rescoală a poporului silește convenția națională a aresta pe Girondini. *Comitetul scăpării publice*, șef Robespierre, însărcinat cu apararea țerei. Guillotina; Marat ucis de Charlotte Corday.

1793—1794. *Robespierre, domnia teroarei*. Măceluri în orașele sudice, inecările lui Carrier, revoluțiune roialistă în Vendée.

Toulon luat de Englezi. Coalițiunea intră în Franța. Carnot organizează 14 armate pentru a se opune tuturor. Regina Marie Antoinette și Girondinii uciși. Suprimarea ori-cărui cult (Zina rațiunea). Calendarul republican. Robespierre măcelărește consiliul municipal. O conspirație îl restoarnă. Este ucis cu 93 de ai lui, în 24 Iulie 1794. În convențiunea națională începe a predomini elementul moderat. Napoleon Bonaparte, căpitan de artilerie, ie Toulon de la Englezi și devine general de brigadă.

1795—1799. **Directorul**. Puterea executivă la un director de cinci persrane. Luptă contra Austriei. Bonaparte bate pe Austriaci la Millesimo, pe Piemontezi la Mondovi; trece cu asalt podul de la Lodi, ie Milanul și cucerește Lombardia. Lombardia, Mantua, Modena și Bologna devin republica cisalpină. Pacea de la *Campo-Formio* 1797; Austria capătă Venetia ear Franția, Belgia. În Paris conspirațiunea socialistă și comunistă a lui *Babeuf* ideile poporului de jos ies la lumină 1796. Asignatele cad și se ruinează mulți oameni. Napoleon pleacă în Egipt 1798—1799 cu planul de a întări puterea franceză în Marea Mediterană și a ataca coloniile engleze din India. Francezii inving la Piramide. Flota lor ănsă e nimicită de Nelson, englez, la Abukir. Napoleon neputând lua Saint Jean d'Acre lasă pe Kleber în Egipt și se întoarce în Franția amenințată de

1799—1801. **A doua coaliție**. Fundarea republicei Romei; resturnarea puterii lumesti a papei; Republica Elvețiană în Svițera, republica Partenopică în Neapole.

Pretutindene se institue guverne după modelul directorului. Austria temându-se din cauza Italiei, Anglia din cauza expediției egiptene și din aceea că directorul ajută pe ascuns revolta Irlandei, Prusia din cauza revoluției Poloniei se hotărăsc a declara resboiu Franței. Francezii bătuti pretutindene. Republica Partenopică desființată. Macdonald bătut de Suvarof la Trebia. Directorul devine impopular prin aceste perdiri. Napoleon se întoarce din Egipt și formează împreună cu Sieyès și Lucian Bonaparte

1799—1802. **Consulatul.** Se împarte țara în prefecturi și subprefecturi; codul Napoleon. Napoleon trece muntele St. Bernard, bate pe Austriaci la Marengo și Moreau îi bate la Hohenlinden la 1801. Pacea de *Luneville*. Malul stâng al Rhinului cedat Franței. Germania pierde 1150 mile patrute cu 3 $\frac{1}{2}$ milioane locuitori. Restabilirea cultului catolic; învățământul atârnat de stat; legiunea de onoare.

1802—1804. **Consulatul pe viață**, dat lui Napoleon. Conspirații în contra lui (Mașina infernală, conspirația lui Pichegru.)

1804—1815. **Napoleon împăratul Francezilor.** Domnia absolută, moderată însă prin recunoașterea ideilor revoluțiunei. (Egalitate înaintea legii, dări impuse tuturor, scutirea țaranului de sarcini feudale, liberarea industriilor de corporațiuni, libertatea gândirei).

1805. **A treia coalițiune.** Neimplinirea tractatului de Amiens, prin care Napoleon, ce cucerise Malta se îndatorează a o restitui ordinului cavalerilor Ioaniți, aduce un resboiu cu Anglia. Ocupă Hanovra și începe *sistemul continental*, (oprirea introducerii mărfurilor engleze pe continent.) Bavaria, Württemberg, Baden, Hesa și Nasau, aliațe cu Franța. Flota franceză sfarmată de Nelson la Trafalgar. Bătălia cea mare de la *Austerlitz*, câștigată în contra Rușilor și a Austriacilor 1805. Pacea de *Presburg* 1805. Italia prefăcută în regat și dată lui Eugene de Beauharnais, copilul vitrig al lui Napoleon. Ba-

varia și Württemberg devin regate. Regatul Olandei dat lui Lucien Bonaparte. Confederația renană. Napoleon protector. Toți principii germani ieu parte la ea, afară de Austria, Prusia, Brunsvicul și Electorul de Hesa. *Imperiul german desfăcut*. Franț I, rămâne imparat de Austria 1806.

1806—1807. **A patra coalițiune.** Prusia silită a adopta sistemul continental se incurcă într'un resboiu cu Anglia. Napoleon, ce făgăduise Prusiei Hanovra in-cepe a trata cu Englezii pentru inapoirea ei lor. Luptă cu Prusia de la aceasta. Bătăliile la *Jena* și *Auerstädt* 1806. Napoleon in Berlin. Polonii se rescoală. Luptă cu Rusia. Bătăliile la *Eylau* și *Friedland*. Pacea de la *Tilsit* 1807 cu Rusia și Prusia. Regatul de West-falia (o parte din Hanovra, Brunsvick, Hessa-Cassel) Ducatul de Varșovia sub regele de Saxa. Prusia cedează lui Napoleon țara sa până la Elba, rămânând cu 2677 mile patrate din 5570. Se indatorește a recunoaște inchi-derea continentală.

Inchiderea continentală incurcă pe Napoleon in mai multe resboaie: a) cu Spania și Portugalia; Iosif, fra-tele lui Napoleon rege de Spania, Napoleon ie Madri-dul; după îndepărtarea sa perde iarăși avantajele; b) cu Austria, victoriile lui Napoleon la *Eckmül*, *Aspern* și *Wagram*. Pacea de la *Viena* 1809. Austria primește inchi-derea; cedează 2000 mile patrate Bavariei și o por-țiune de pământ ducatalui Varșoviei; c) cu papa; sta-tul papal incorporat in regatul Italiei; papa excomunică pe Napoleon, care-l prinde și-l duce la Paris.

1810. Culmea gloriei lui Napoleou. Căsătoria cu Maria Luisa. Franția numeră 130 departamente. Re-gele de Roma 1811.

1812—1814. **Resboiul cu Rusia** earăși din cauza refusului Rusiei de a adera la sistema continentală. Ar-mata lui Napoleon de 553,000 oameni este nimicită du-pă bătălia de la *Borodino* și arderea Moscvei prin re-tragerea sa in mijlocul ernei.

1813—1814. **Resboiul de libertate contra lui Napoleon.** Friedrich Wilhelm III de Prusia chiamă poporul la arme. Landwehr in Prusia. Ordinul Crucei de fer. Alianța Prusiei cu Rusia la Kalish. Napoleon bate pe aliați la *Lützen* și la *Bautzen*. Austria se unește cu aliații. Trei armate. 1) sub Schwarzenberg 2) sub Blücher, 3) sub Bernadotte de Suedia. Napoleon câștigă bătălia la *Dresda*, dară perde bătălia popoarelor la *Leipzig* (300,000 aliați, Napoleon 130,000). Saxonii și Würtembergezii tradau pe Napoleon in mijlocul luptei. Sfirșitul regatului Westfalia. Olanda alungă pe Franceji. Spania o perduse încă din 1813. Aliații totuși oferă pace lui Napoleon ca margini, Rhinul și Alpii. Napoleon refuză. Cere 300,000 oameni de la adunarea legiuitoare, care refuză a-i da. Adunarea disolvată. Aliații trec Rhinul și după ce sunt bătuti de Napoleon in mai multe rânduri il bat pe dănsul la *Ar-cis sur Aube*.

1814 Mart 31, intrarea aliaților in Paris. Napoleon perde tronul. *Ludovic XVIII*, fratele lui Ludovic XVI, rege. Pacea de Paris. Franța câștigă 150 mile patrate peste marginile din 1789. Recunoaște neatărnarea tuturor statelor cucerite in timpul revoluțiunei. Pentru regularea trebilor enropeene se adună congresul de Viena.

Pe când ține congresul Napoleon se intoarce din insula Elba in Franța. Alianța tuturor statelor Europei contra lui (1 milion de armată). Napoleon bate pe Blücher la *Ligny*. Incepe a bate pe Englezi la *Varteloo* dar venirea lui Blücher, care se raliase intoarce bătăea in contră-i.

1815. Napoleon abdică. Ludovic XVIII rege. Napoleon prin de Englezi, dus in insula St. Helena, unde moare in 5 Mai 1821. A doua pace de Paris. Franța perde 4 cetăți: Phillipeville, Marienbourg, Saarlouis și Landau și parte din Savoia, plătește 700 milioane contribuție.

1815. **Congresul de Viena.** 1) *Austria* câpătă Milanul, Veneția, Iliria și Dalmația, Salzburg și Tyrolul de la Bavaria precum și Galiția. 2) *Prusia*, o parte din Ducatul Varșovia, părțile din regatul Vestfaliei ce le avea mai înainte și o parte din Saxa. 3) se formează regatul *Olandei*, din republica Olandei și Belgia. 4) *confederația germană* din 39 state suverane; ceilalți perd suveranitatea. 5) *Rusia*, o mare parte din ducatul Varșovia; Cracovia, oraș liber. 6) *Anglia*, Malta, Helgoland, protectorul asupra insulelor Ionice. 7) *Suedia* se unește cu *Norvegia*. 8) *Svițera*; se formează 22 cantoane din 19.

1815—1824. *Ludovic XVIII.* Sfânta alianță încheată în Paris între Alexandru, Friedrich Wilhelm III, Franț I (și Ludovic XVIII la 1818), cu scopul de a mănține principiul domniei din mila lui Dumnezeu și de a năduși ideile revoluționare. Puternic sprijin al leșuiților. Direcțiunea aceasta a spiritului se manifestează și 'n literatură, care devine religioasă și laudă mult Evul mediu (literatura romantică v. cultura). Contra acestei direcțiuni persistă însă ideile revoluției și amintirea gloriei napoleoniene prin Béranger și Thiers. Pe lângă ele o direcțiune socialistă (Balzac, George Sand). Ludovic XVIII bine voește a acorda o constituție poporului. Aristocrația restabilită. Justiția, militia și administrația ocupată de ei, (în școala militară se admit numai fii ācelora ce numeră 100 ani de nobleță) censura presei, neingrijire de veteranii lui Napoleon. Legi cu totul reacționare, precum judecătorii speciale pentru procesele politice, fără apel și judecată în termen de 24 oare. Aristocrația din Cameră condusă de contele de Artois (mai pe urmă Carol X, fratele regelui) caută a mărgini outerea regească și a recapata vechile privilegii. Libertatea individuală mărginită: miniștrii se poată închide fără judecată pe un an de zile; resboiu în Spania pentru restaurarea monarhiei absolute.

1824—1830. *Carol X.* Un miliard despăgubire pen-

tru emigrați. Putere mare a partidei reacționare. Incercarea de a introduce dreptul de primogenitură pentru toate moștenirile de mai mult de 300 franci, dare fonciară; disolvarea gardei naționale. Mai ales prin ministerul Polignac câștigă partida clerului și a curței supreme, Camera din 1830 declară că intențiunile politice ale guvernului nu corespund cu dorințele națiunii. Regele disolve camerile, dar opozițiunea este întreagă realeasă. Atunci regele ordonă suspendarea libertății presei și o nouă lege electorală, care lucruri aduc revoluția din 1830.

1830. Revoluțiunea. In 26 Iulie poporul din Paris se rescoală cerând revocarea ordonanțelor. Biurorile jurnalelor sunt ocupate de jandarmi; dar hotărîrea tribunalului comercial, declară că până la judecata formală foile nu pot fi împiedecate de a eși. In 28, regele fuge cu curtea la St. Cloud; armata refuză de a întrebuița armele in contra poporului. Cei 6000 Svițeri ai regelui se vîd siliți se capituleze. Se formează un guvern provisor compus din *Lafitte, Casimir Perier, Odilon Barrot*. Lafitte ânsă sprijine candidatura lui Louis Philipp care este ales rege.

1830—1848. *Louis Phillip*, regele burghez, combătut de Burboniști și republicani. Favorează pacea, profitabilă industriașilor; nu voește să sprijine Polonii. Mărginește dreptul de alegător la 200 franci dare prin care dobândește o cameră foarte supusă; din această cauză regele se dedă la speculații; se fac multe vînzări de posturi; falsificări de monede; concesiuni ruinătoare; delapidări de bani publici (două ministere Eubières și Teste, date sub judecată pentru delapidări). Legitimiștii (ducele de Bordeaux, Henric V astăzi: Contele de Chambord) și clasa poporului de jos, cearcă resturnări prin revoluții și atentate (conspirațiunea lui Fieschi 1835. Atentatele lui Alibeu, Darmès etc. Revoluția din Lyon in 1831; in Paris 1832. A doua in Lyon 1834). Aceste atentate provoacă legi contra presei și a juraților.

Socialismul, Comunismul. Inventarea mașinilor,uciderea industriei mici crează clasa lucrătorilor proletari. Scriitorii încep a se ocupa de ea. 1) Saint-Simon, susține cel întâiu exploatarea industriei intr'un fel încât să se folosească și lucrătorii. 2) Enfantin și Fourier se pierd in mysticism. 3) Owen in Anglia, încercări practice. 4) In timpurile mai noue socialismul tinde a ridica starea lucrătorilor prin participarea lor la câștigul capitalistului. 5) Babeuf și alții precum Cabé, cer suprimarea proprietăței, a familiei, viață in comun, creșterea copiilor idem. Averele comună împărțită egal intre indivizi; suprimarea moștenirii. 6) Proudhon declară că proprietatea e un furt.

Asemenea idei speră clasa a patra să le realizeze prin cameră, dacă numai s'ar suprima censul pentru a fi alegători. De aici cerere generală pentru reformarea lezei electorale. 1836, 1840 două încercări ale lui Louis Napoleon Bonaparte, de a resturna pe Louis Philippe. In vederea acestor turburări, fortificarea Parisului. Pentru a mulțami spiritul de glorie al Francezilor, cucerirea Algerului (Abd-El-Kader); sprijină Egiptul in revolta sa contra Sultanului. Egiptul supus cu ajutorul Angliei și al Rusiei.

1848. Revoluțiunea. In timpul acestei expediții, in Franța *banchete pentru reformă*. Acel din Paris impiedecat de guvern. In cameră opoziția cere darea ministerului Guizot in judecată. Teribilă revoluție, regele fuge, guvern provizor. *Dupont de l'Eure, Lamartine, Ledru Rollin, Arago, Garnier Pagès, Crémieux și Louis Blanc*. Acest din urmă pentru lucrători. El își asociază pe *Albert*, un lucrător. Ridicarea ateliilor naționale in care statul procură muncă lucrătorilor. Doi franci pe zi lucrătorilor ce nu au de lucru, sporește foarte mult cheltueala și numărul proletarilor. Adunarea națională suprimă ajutorul. Cumplită revoluție (15 Mai) înădușită; o a doua și mai cumplită (22—26 Iunie). Cavaignac dictator bate pe resculați (12,000 morți). Se alege sub inriurirea numelui celui mare al lui Napoleon pe *Louis Napoleon Bonaparte* de president al republi cei.

II. Istoria Angliei 1783—1848.

Sub ministerul lui Pitt 1783—1806, acesta organiza-
ză finanțele, caută se îndrepte pagubele Angliei în res-
boiul cu America, prin închiere de tractate comerciale.
El este un mare dușman al revoluției franceze, care
tindea să introducă și în Anglia spiritul democratic.
De frica revoluțiunii el reuși a face să se suspende
habeas corpus acte, și este de la 1793 sufletul coalițiu-
nei contra Franței. Astfel coaliția a doua din 1799
este opul său. Fox și Burke reprezintă în mod strălu-
cit opoziția în Anglia. Irlanda stărnită prin revoluția
franceză vrea să se disfacă de Anglia; de aceea, în a-
nul 1800, se procede la totala ei incorporare cu Anglia,
prin care 32 de lorzi și episcopi ai Irlandei, intră în
camera înaltă, iar 100 deputați în camera de jos. Șapte
optimi din populația catolică a Irlandei rămâne fără
drepturi, din cauza testactelor (v. p. 169). Sistemul
continental al lui Napoleon aduce declarația de resboiu
a Angliei din 1803 și sfarmarea flotei franceze la Tra-
falgar 1805. După expediția lui Napoleon din 1812,
Anglia face tot ce-i stă prin putință pentru a scula Eu-
ropa în contra sa. Resboiul se începe cu subsidii en-
gleze. Prin tratatul de la 1814 câștigă Anglia: Malta,
Tabago, Ste Sucie, Ile de France și Seișelele. Datoria
publică se suise în timpul acesta la 800 milioane l. st.
O stare foarte miseră a poporului de jos aduce necon-
tenite rescoale, în care mai multe mii de lucrători sunt
uciși.

Georg IV 1820—1830. Sub ministerul Canning se
introduce sistemul politicei de neintervențiune; caută să
se opună Francezilor care voeau să intervină în Spania;
recunoaște independența Greciei și a statelor de Sud
americane; suprimă comerțul sclavilor declarându-l de
crimă. Daniel O'Connell înfițează o asociațiune catolică
între Irlandezi, pentru a-i scapa de lipsa de drepturi
politice. În 1829, cere Peel suprimarea testactelor:
Catolicii pot intra în parlament.

Wilhelm IV 1830—1837. Chestiunea reformei parlamentului. După ce de două ori reforma trece prin camera de jos, dar e respinsă de cea de sus, poporul amenințator silește și pe casa de sus a o primi. Prin reformă numărul alegătorilor se suela 1 milion, anume tot acele care plătea o chirie de cel puțin 10 pf. str. avea dreptul de a vota. 56 orașe micșurate prin timp, perd dreptul de a alege. In comitate au dreptul de alegători toți proprietarii liberi de locuri cu 10 l. st. rentă și toți posesorii pe 20 de ani cu 50 l. st. rentă. Se suprimă privilegiul companiei Ost-indice, lăsându-se comerțul cu China și cu India liber. Lord Russel reformă organisarea orașelor, făcând ca magistrații orășanești să se aleagă prin votul poporului și fiecare individ ce plătește dări, se aibă dreptul de alegător (până atunci magistrații numeau ei singuri pe colegii lor și a-vea dreptul de a impune dări arbitrare).

Regina Victoria 1837—astăzi. Revoluția Canadei. Elementele radicale cer votul universal și secret și parlamente anuale. Se fac petițiuni urieșe cătră cameră. Șahul de Persia stărnit prin Ruși. voește să cucerească Heratul, lângă Indii, dar Englezii reușesc in 1839 se sfărâme acest plan in Afghanistan. In 1834 se suprimă sclăvia și Iamaica amenință pentru aceasta a se revolta. In 1840 se face un tractat cu Rusia, Austria și Prusia in contra Franției, pentru a supune pe pașa de Egipt Turciei și armatele engleze supun Egiptul. In 1838 se formează liga in contra protecțiunei grânelor de Cobden; se propune reforma inaintea parlamentului de Robert Peel, coborindu-se taxa pentru import. In 1841 se incheie un tractat cu puterile cele mari pentru suprimarea comerțului sclavilor și dreptul de căutare a corăbiilor tot in contra Franției. In 1840 izbucnește resboiul cu China pentru Opium. O recoltă rea a cartofelor in Irlanda 1845, aduce o cumplită foamete și o agitațiune mai mare pentru liberarea importului

grânelor de ori ce taxă. Peel propune sistemul liberului schimb, care trece în parlament. Revoluția din 1848, are efect în Anglia mai ales în Irlanda, unde dă naștere la o agitațiune pentru ruperea unirei cu Anglia, care însă fu înădușită. În politica exterioară Anglia ajută unirea Italiei.

III. Istoria Germaniei 1790—1848.

Leopold II 1790—1792, apoi *Franț II, 1792—1806*. (De la 1806 înainte ca împărat de *Austria*). Germania în timpul revoluției franceze, este mai ales teatrul războaielor, care o ruinează material. Luarea malului stâng al Rinului prin pacea de Luneville, jignește pe mulți principii germani în posesiunile lor; ei sunt despăgubiți din orașele libere și posesiunile bisericesti. Fiind că despăgubirile se hotăreau în Paris, începe aici un fel de speculație, care aduce mare despreț asupra Germanilor.

Prusia capătă episcopatul de Münster cu orașul de asemenea nume, episcopatele Hildesheim, Paderborn, orașul Goslar etc. *Bavaria* capătă principatele eclesiastice: Würzburg, Bamberg, Augsburg, episcopatele de Freising, Passau și multe orașe precum Schweinfurt, Nördlingen etc. *Baden*, capătă Heidelberg, Mannheim, țerile episcopatelor secularizate Constanț și Basel, mai multe orașe și abatii. Mai capătă despăgubiri și *Württembergul*, *Hessa-Cassel*, *Hessa-Darmstadt* și *Hanovra*.

Confederația rhenană. *Bavaria* și *Württemberg* fiind declarate regate, prin pacea de la Presburg atacase deja constituția imperiului german. Aceste două țeri împreună cu *Baden*, *Darmstadt*, *Cleve-Berg*, *Nassau*, *Hohenzollern*, *Lichtenstein*, formează confederația rhenană sub protectoratul lui Napoleon, care o îndatorește a pune pe picior în caz de război, 36,000 de oameni. Prin aceasta se termină imperiul german și *Franț II se declară de împărat al Austriei*, sub numele de *Franț I* (1806—1835). Stăpânirea franceză în Germania introduce ideile revoluției și le realizează în practică, (egalitatea dărilor, suprimarea privilegiilor personale, egali-

tatea dreptului, libertatea industriei etc.). Rescularea spiritului național, care tinde la scaparea de străini, în fruntea căreia merge Prusia. Friedrich Wilhelm III în timpul celei mai mari înjosiri a Prusiei, când prin pacea de la Tilsit îi se lasase de Napoleon numai vr'o jumătate din fostul regat, s-a apucă de reforme serioase, ajutat de miniștri eminenți Scharnhorst, Gneisenau, Grolman; introduce armarea generală, (Landwehr), suprimă rescumpararea. Egalitatea tuturor în înaintare (mai înainte numai nobilii puteau fi ofițeri), suprimarea pedepselor brutale, cultura științifică serioasă a ofițerilor. Baronul de Stein dă burghejilor și țăranilor dreptul de a cumpara pământ, nobililor facultatea de a se ocupa de industrie și comerț, liberează industria suprimând corporațiile. Humboldt, Niebuhr Schleiermacher fundează universitatea de Berlin 1809. În acest timp cade dezvoltarea cea mare a literaturii germane, care ajută mult la ideea națională (v. cultura) și explică scularea generală contra lui Napoleon după catastrofa din Rusia; Prusia se rescoală mai întâiu; în 3 Februarie 1813, publică regele „chemarea către poporul meu“, care are un resunet urieș; formare de nenumarate corpuri libere, între aceste, acel al lui Liitzow infocat de cântările lui Körner; ordinul crucei de fer. (10 Mart 1813).

Germania de la 1815—1848. Opoziția liberală în Germania voește se realizeze ideile revoluției franceze și se aducă unitatea Germaniei. Opresiunea ei din partea guvernului. Revoluția Franței din 1830 le sparie, făcându-le se conceedă drepturi poporului sub forma de constituții (Württemberg, Baden, Bavaria și Hessa-Darmstadt). Prusia și Austria manșia absolutismul prin influința lui *Metternich*, ministru austriac, care pentru a împiedeca lățirea ideilor naționale în Austria, oprește intrarea ori-cărei scrieri germane. Văzând guvernele germane că revoluția din Franța se trecuse așa de iute, se hotărăsc ear la rezistență. Printr'o hotărîre a consiliului federal, fiecare stat e dator să ajute cu ar-

mata sa pe statul vecin, in care s'ar isca turburări (1830 Oct.), și incede pretutindene o puternică reacțiune, mai ales după ce prin căderea Varșoviei, o mulțime de Poloni vin in Germania infocând liberalismul. In Baden se reintroduce censura. Profesorii Rottek și Welker destituiți. Universitatea din Freiburg inchisă. Nepedepsirea abuzurilor ce militarii comit in contra liberalilor. Darea afară a tuturor dregătorilor liberali. Consiliul federal hotărăște că toată puterea este la principi, camerele nu au dreptul de a refusa dări, că miliția se nu jure păzirea constituției.

I. *Austria*, sub Metternich atât in domnia lui Franț + 1835 cât și sub a lui Ferdinand I (1835—1849), favorisează aristocrația și influența clerului. Inchide Austria dinspre Germania, inădușă desvoltarea filosofiei a teologiei și a istoriei, favorisând numai cât pe aceea a științelor pure. Țaranul supus la toate beilicurile eului mediu, starea financiară foarte proastă; statul fiind nevoit a reduce de mai multe ori datoriile creditorilor sei. Austria caută a combate tendințele Rusiei de cuceriri in Orient ajutând pe Poartă.

II. *Prusia*, păstrează vechea stare afară de suprimarea beilicurilor și a corporațiilor; greu system de dări; lipsă de garanță in justiție, procesul tratându-se in scris; păstrează darea dreptăței prin nobili. Severă privighe-re a școalei și a preseii. Dar in privirea unităței germane Prusia face un pas insemnat prin inființarea *uniunei vamale* (Zollverein) intre diversele state germane (inceput in 1831 prin inițiativa lui List). Suprimându-se vămile interioare dintre state și transferându-se acele vămii la granița comună, cu scopul de a protegui industria germană.

1848. **Revoluția.** 1) *Austria*. Contra sistemului lui Metternich se scoală mai ăntăiu Ungaria (v. Ist. Răsăritului) apoi Boemia, in fine chiar in Viena studenții incep turburări, care se intind curënd asupra intregului popor. Metternich fuge in Anglia. Garda națională a-

tot puternică; se hotărăște să se cheme o adunare generală austriacă a tuturor statelor după votul universal. Imperatul fuge la Jnnsbruk dar se reîntoarce rugat de popor și lucrurile se impacă pe baza ideilor revoluției franceze, se suprimă anume robotul (beilicurile) se deschide cariera armelor și oamenilor de rând; se supune și pe nobili la serviciul armatei și la dări. Între aceste, cărduri de lucrători percurg ulițele și dictează totul, ieu cu sila întreprinderi de la stat, fixează ei prețul muncii. Mișcările din Ungaria aduc în Viena o cumplită rescoală, care tinde a împedeca mergerea trupelor contra Ungurilor (Oct.). Imperatul fuge de a doua oară și cei mai bogați cetățeni i urmează. Iellaschisch banul Croaților vine în contra Vienei împreună cu Windisch-Grätz. Se încinge o luptă din cele mai crâncene (27 și 28 Oct.) Viena cade în mâinile armatei. Totuși noul imparat (Franț Iosef 2 Dec. 1848), octroiază o constituție în care cele mai multe din drepturile revoluției franceze sunt recunoscute.

II) *Prusia*. Revoluția franceză înriurește asupra Prusiei. În Berlin se cer mai multe drepturi (libertatea presei, garda națională), pe care regele Friedrich Wilhelm IV, nu voește a le acorda. Cu deosebire se cere îndepartarea militarilor și înființarea unei garde naționale, ceea ce fiind refuzat, ear militarii vroind să im-prăștie poporul, se naște o cumplită revoluție. Regele fu silit să se descopere dinaintea cadavrelor revoltanților. Se convoacă o adunare națională, care stă cu totul sub înriurirea poporului; se suprimă pedeapsa morții. Triumful reacțiunii în Viena aduce și în Berlin aceeași tendință. Regele vroește să suspende adunarea care refusând aceasta, intră Wrangel cu armata în Berlin și desarmează poporul. În fine regele acoardă din bun placul seu o constituție cu doue camere și cu cele mai multe din drepturile proclamate de adunarea din Frankfurt.

III) *Incercarea de organizare a unității germane, Parlamentul din Frankfurt*. În 18 Mai se alege prin

vot universal o adunare națională, care numește un președinte al imperiului german (Reichsverweser) nerespnsabil. Se alege de președinte pe arhiducele *Ioan de Austria* care intră în Frankfurt la 11 Iulie. Scopul acestei adunări este constituirea unității germane. Dar guvernele germane nefiind consultate de adunare în dorințele lor, aceste refuză de a primi noirile ei, precum d. e. declararea drepturilor fundamentale ale poporului german. Ordinul ministrului de resbel din Frankfurt, ca toate trupele germane să jure credință președintelui, nu este ascultat în Prusia. Neînțelegerile cu Prusia se măresc prin chestiunea *Schleswig-Holsteinului*: O revoluție în Copenhaga silise pe regele Danemarcei a decreta încorporarea Schleswigului în regat; din care cauză izbucnește o revoluție în Schleswig, care este susținută de Prusia; dar lipsa unei flote și purtarea amenințătoare a Rusiei și Angliei fac pe Pruzi să inchee un armistiț prin care Danemarca capătă mai multe drepturi asupra Schleswigului (Moltke, un danez să fie în fruntea guvernului provisor numit de Prusia și Danemarca în ducă; armata Schleswigului să fie despărțită de aceea a Holsteinului etc.). Parlamentul din Frankfurt neputând face altmintrelea se unește cu această propunere care fu privită de Germani ca o trădare a națiunii, din care cauză izbucnește o revoluție în Frankfurt. După aceasta se nasc discuțiuni foarte inverșunate asupra raportului Austriei cu Germania; era anume cu neputință a se primi Austria întregă cu toate naționalitățile ei în un stat german; dar a se lua numai cât Germanii din Austria în acest stat era a se rupe Austria în două părți. Ministerul de Gagern concepu planul de a îndepărta pe Austria din uniunea germană prin care corona imperială cădea de la sine la Prusia. Inse o lege electorală ce făcea parte din constituția pe care imparatul trebuia să jure și care era basată pe votul universal, faptul că propunerea de a se oferi corona regelui de Prusia avuse o majoritate numai de 4 voturi și în fine împrejurarea că această coronă imperială nu era din mila lui

Dumnezeu ci eșită din o mișcare revoluționară făcură pe regele Prusiei să o refuze. Prusia vroea anume să capete puterea supremă în Germania fără ănsă a recunoaște constituția și numai cât prin consimțimentul guvernelor, promițându-le tuturor sprijinul său armat în nădușirea revoluției. Dar acest plan nu reușește mai ales din cauza opunerii celorlalte regate din Germania ce nu vroesc să primească o poziție înjosită față cu Prusia. Regii ănsă refuză de a primi constituția din Frankfurt (Bavaria, Württemberg, Baden, Saxonia), cea ce dă ocaziune democraților de a rescula poporul în contra lor. În Saxonia (Dresda) se întâmplă o rescoală (3 Mai). În Württemberg principele e silit să adoaptă constituția, Saxonia înădușă rescoala cu ajutor prusian. Adunarea din Frankfurt era pusă în pozițiunea cea mai critică prin rescoala din Dresda, făcută pentru a se adopta constituția votată de dănsa. Cu alte cuvinte ea era cauza revoluției. Prin aceasta ea deveni cu neputință și se disolvă.

IV. Istoria Italiei 1780—1848.

Starea Italiei înainte de revoluția franceză, din cele mai rele. În Nord, neatărnat; regatul de Savoia (după moartea lui Victor Amadeus II, urmează Carol Emanuel III 1730—1773 și Victor Amadeus III 1773—1796). Veneția, Genua, Milanul și Mantua în posesia Austriei. La mijloc ducatul Toscana, sub principii austriaci (Franț Stefan 1737—1765, Leopold 1765—1790 Ferdinand III 1790—1824 Parma, Piacența, Guastalla sub o linie spaniolă. După moartea lui Ferdinand, aceste țerișoare unite cu Italia superioară franceză 1804. Modena, Regio, Mirandola, Massa-Carrara, sub familia Este. La sud Regatul celor două Sicilii, trece prin pacea de la Utrecht de la Spania la Austria 1713, pe urmă împăratul Carol VI, pentru a capata recunoașterea sancțiunei pragmatice, trece acest regat la o linie spaniolă, ca neatărnat (Don Carlos 1735—59, Ferdinand IV minor 1759—1825). Pe lângă aceste Statul papal.

Italia in timpul revoluției franceze. Revoluția pătrunzând în Italia, restoarnă mai toate guvernele de acolo; se înființează republicele: Cisalpină 1797, Liguorică (Genua) și Partenopică (Neapole) 1798; a Romei. Aceste republici trăesc puțin timp, dar ele sunt de ajuns pentru a introduce chiar în practică ideile revoluțiunii. De aici se nasc luptele pentru libertate și ideia unității Italiei, intocmai ca și în Germania. Dușmanii acestor idei sunt Austria și Papa. Partida Italiei tinere sub vestitul *Mazini*.

Italia de la 1815—1848. După căderea lui Napoleon congresul de Viena regulează inapoerea țărilor Italiei la vechii lor stăpânitori. 1) Regatul Savoiei lui Victor Emanuel, mărit prin Genua. 2) Modena și Toscana la membri ai casei de Austria. 3) Luca unui principe spaniol. 4) Statul papal restabilit. 5) Napole și Sicilia inapoite regelui Ferdinand. Partizanii unirei Italiei (carbonarii) lățesc în toate părțile ura contra guvernelor ce imbucătățeau Italia. În 1820 revoluție în Neapole și Savoia, în care regii lor sunt siliți a acorda chemarea de camere, dar sfânta alianță, însărcinează pe Austria a liniști Italia, pe când Franția înădușă revoluția spaniolă. În acest timp se desvoltă puternic literatura italiană (v. cultura). Revoluția din 1830, trezi mișcări și în Italia, dar în Modena, Bologna, Parma, ele fură înădușite prin trupe austriace. Doi principii voesc se realizeze unirea Italiei, Carol Albert din Savoia și Papa Pius IX. Papa Pius IX 1846, prin reforme liberale (în presă, drumuri de fer, mănăstirile supuse la dări) își câștigă simpatia poporului și prin ideia de a deveni centrul Italiei entuziazmează pe Italiani. Strigarea: Eviva Pio Nonno! considerată ca strigăt revoluționar dar papa mersese cu liberalismul seu prea departe pentru biserică, căci Italianii cereau ca papa se declare resboiu Austriei, puterei, care totdeauna sprijinise pe papa.

1848. **Revoluția.** *Sicilia* mai înainte se revoltă contra regelui Ferdinand și alege de rege pe ducele de

Genua un fiu al lui Carol Albert. Dar neapolitanii înving și Sicilia cade din nou sub Ferdinand. În *Statul papal*, Pius IX numește ministru pe Rossi care să sprijine mai bine reacțiunea; dar Rossi este ucis și papa nevoit să fugă din Roma. Mazzini și Garibaldi vin în Roma, mărind mișcarea revoluționară. Dar papa este sprijinit de Napoleon președintele republicei în Franța care trimite pe Oudinot cu o armată care ie Roma și restabilește pe papa.

În *Toscana* marele duce Leopold, este mai întâiu resturnat, dar pe urmă rechemat de poporul său. În *Modena* și *Parma* ducii sunt alungați și revin tocmai după ce Radetzky ie Milanul (v. mai jos). În *Piemont* și *Sardinia* regele Carol Albert ie în mână cauza unității Statului și declară resbel Austriei, inindu-se cu Lombardia și cu Veneția. Italia întreagă se rescoală ca pentru o luptă sfântă sprijinită de intregul cler. Dar Radetzky bate pe Italieni la *Custoza* (Iunie 1848), apoi la *Mortara* și *Novara*. Carol Albert abdică și se numește în locul seu pe fiul seu *Victor Emanuel* care inchee pace cu Austria, căzând în curënd și Veneția în posesiunea acesteia, astfel încât întreaga Italie cade earăși sub domniile absolute, susținute de Austria.

V. Istoria Spaniei.

Carol III 1759—1788, principe luminat prin filosofia franceză și *Carol IV* 1788—1808. Ministrul Aranda alungă iesuiții din Spania, le confiscă averile și le inchide așezemintele lor, restringe inquisiția și tortura, favorisază cultura. Napoleon pune în Spania rege pe ruda sa *Iosif*, care pentru a căștiga pe Spanioli le dă o constituție foarte liberală. Spaniolii nu se înșală ci cată a alunga pe Franceji, de care scăpă în 1814.

Ferdinand VII. 1814—1830 restabilește tot absolutismul vechiu; Cortejii desfînțați; scutirea clerului și a nobilimei de dări; rechemarea Iesuiților; restabilirea inquisiției și a torturei; persecuție mare contra liberalilor. În 1820 revoluție sub Diego și Quiroga, nădușită

de sfânta alianță (armata franceză trimisă de Ludovic XVIII). Coloniile spaniole din America se declară ne-
atârtnate. De mai bine de 300 ani Spania posedă,
Mexicul în America de Nord și mai toată America de
Sud, împărțită în 3 vice-regate (Grenada nouă, Buenos-
Ayres și Peru) și cinci principate (Chili, Venezuela,
Guatemala, Havana și Porto-Rico). Spaniolii aveau mo-
nopolul cumpărării și a vinderii produselor către a-
cești locuitori. Numai spaniolii născuți în Spania pu-
teau fi dregători și clerici. Nu era permis a se culti-
va în colonii produsele cultivate în Spania precum vi-
nul, oloiul. Cultura cea proastă a poporului de jos și
populațiunea cea rară le face se suferi, lung timp a-
ceastă jăfuire, dar revoluția coloniilor engleze le des-
chide ochii (încă la 1750 un creol *Miranda*, încercase o
revoluție, care nu reușește). În timpul lui Iosif, colo-
niile nevoind să se supună regelui pus de Francezi, ca-
pătă o nea'târtnare factică. Sub Ferdinand VII ele re-
vin la supunere, cerënd să li se permită comerțul liber.
Acesta refuză. Atunci statele americane se declară ne-
atârtnate (Venezuela și Granada nouă formează republica
Columbia 1819; Peru 1825, Mexico 1824; Buenos-Ayres
1816, astăzi confederația Argentină; Chili 1829. Gua-
temala 1839). Ferdinand VII suprimă legea salică, prin
care se împiedecă femeile de la tron, în privire că a-
vea numai o fată, Isabella. Urmează regența Mariei
Cristinei, muma Isabellei. La 1841 Spaniolii se revoltă
și Cristina se leapădă de regență venind Espartero în
locul ei, dar nu stă mai mult de doi ani, fiind restur-
nat de Maria Cristina, care se întoarce în Spania; Isa-
bella devine majoră, începënd a domni singură incură-
jată de favoriți, fără nici o creștere pentru domnire.

Istoria Portugaliei. Din 1703 Portugalia se rui-
nase prin tratatul de la Methuen cu Anglia, prin care
Anglia capatase liberul import al produselor sale în
Portugalia. *Johan V*, † 1750 iubește mult pe preoți și
zidește mănăstirea Mafra, care costă pe stat 45 milioa-
ne de florini pe an. *Sub Iosif I* † 1777, încearcă mi-

nistrul *Pombal*, care-care reforme în sensul liberal: alungă Iesuiții, le confiscă averile; deschide școli; reînălță Lisabona nimicită prin cutremurul din 1755. *Maria I 1777—1792*. Toate reformele lui Pomba sunt nimicite; aristocrații și clerul recapătă puterea. Portugalia cade sub Napoleon și este nevoită a primi blocul continental. Prin victoriile lui Wellington, Francezii părăsesc țara în 1808. Regele Portugaliei *Johan VI* fugise în Brazilia de la venirea Francezilor și guvernă Portugalia de acolo prin englezul Lord Beresford. În 1820 revoluție. În 1821 se întoarce regele înapoi în Portugalia lăsând pe prințul Pedro ca regent în Brazilia. Cererile Braziliei nefiind ascultate de Corteși ea se declară neatârnată la 1822 sub *Pedro I* ca împărat. În Portugalia don Miguel, fiul reginei Carlotta, fiica lui Carol IV de Spania restabilește puterea absolută; suprimă constituția; dă înapoi averile mănăstirilor; restabilește censura și persecută pe constituționali. Murind Johan VI 1826, el lasă pe fiul său Pedro I de Brazilia ca rege de Portugalia și ca regentă pe fiica sa *Maria II da gloria*. Pedro I renunță la corona Portugaliei și Maria II, se cunună cu don Miguel, care usurpă puterea, sfarmă constituția portugalică și domnește ca absolut până când Pedro I vine în contra sa și-l alungă din domnie 1834. Urmează după aceasta mai multe lupte constituționale în Portugalia.

VI. Belgia.

Congresul de la 1815, făcuse din țerile de jos austriace un singur regat, fără a ținea samă de deosebirile Olandei de Belgia. Olanda era cu populație germană, protestantă și comercială; Belgia mai mult franceză, industrială și catolică. Olandeji impun Belgienilor participare la enorma lor datorie, publică precum și limba lor. Belgienii auzend de revoluția din 1830 din Paris, se rescoală sfarmă palatele oficiale, tipografia gazetei de partidă olandeză și formează o gardă națională în Bruxella. Congresul național sub *Potter* proclamă neatârarea Belgiei, recunoscută în congresul din Londra 1831. Se alege de rege al Belgilor Leopold I din Saxa-Coburg.

Cultura 1789—1848.

I. Literatura: a) *Anglia*: *Byron* † 1824 la Misso-lunghi pentru revoluția grecească; mare poet. *Tom.*

Moore † 1812 *Shelley* † 1822 poeți; *Bulwer*, *Scott* † 1832, *Dickens*, *Thackeray* romansieri.

b) *Franța*: In timpul revoluției *Rouget de Lysle* † 1835 scrie la Marseillaise. *Marie Joseph Chénier* † 1811, poet. *André Chénier* † 1794, scrie elegii in stil antic. *Delille* † 1813 traduc Georgicele lui Virgil, imitează ve antici. Mulți oratori celebri, între care *Mirabeau*, *Sieyès* și *Vergnault*. In timpul imperiului și al restaurațiunii: *Desaugiers* † 1827; *Delavigne* † 1813; *Lamartine* † 1870. *Béranger* † 1857, celebru chansonnier; *Victor Hugo*, capul școalei romantice, in contra clasicismului. *St. Beuve*; *Alfred de Musset* † 1857, *Alfred de Vigny* † 1863; *Alexandre Dumas* † *Chateaubriand*, *Madame de Staël* † 1817; *Paul Louis Courier* † 1825. *Scribe*, scrie Vaudeviluri. Dintre romansieri se inseamnă *Eugène Sue*, *Honoré de Balzac*, *George Sand*, *Alexandre Dumas* și *Frederic Soulié*. Jurnalele ieu o desvoltare foarte mare și foita lor contribue la ruinarea literaturii romanului. In filosofie: *Auguste Comte*, positivist † 1857.

c) *Germania*: *Klopstock* † 1803, *Wieland* † 1813; poeți *Lessing* † 1781, mare critic. *Goethe* 1749—1832, cel mai mare poet german și unul din cei mai mari poeți ai lumii (*Faust*, *Hermann* și *Dorothea*, suferințele lui *Werther*, afinitățile electice, *Wilhelm Meister*, *Tasso* și *Iphigenia*, doue drame in spiritul antic, ne-numerate poesii, reflectii, epigrame etc. etc.) Totodată om de știință, susține idei despre originea omului in sensul lui *Lamarek*, scrie asupra colorilor, a desvoltării plântelor din celule și altele. *Schiller* † 1805, scrie poesii lirice și drame istorice (*Don Carlos*, *Guilom Tell*, *Maria Stuart*). *Bürger* † 1794, balade; *Claudius* † 1815. Conte de *Stolberg* † 1829, cântece patriotice. *Voss* † 1826, admirabilă traducere a lui *Homér*. In romane se deosebesc *Musäus* † 1787, povești populare; *Jean Paul* † 1825, romane humoristice. *La Motte Fouqué*, romane cavaleresti; *Hauff* † 1827; *Immermann* † 1840. *Schlegel* și *Tieck* traduc minunat pe

Shakespeare; *Rückert* poet în spiritul oriental. *Novalis* † 1801, șeful școlii romantice în Germania; alți romantici *Kleist*, *Platen*. Poeți ai timpului resboiului de eliberare sunt *Körner* † 1813 pe câmpul de bătălie. *Uhland*; *Rückert* și *Arndt* † 1860. În filosofie strălucesc *Fichte* † 1814, cunoscut și prin „*Reden an die deutsche Nation*“. *Schelling* † 1854 și *Hegel* † 1831.

d) *Italia*. *Foscolo* † 1827. Ultimi lettere di Jacopo Oreis, imitație a lui Werther. *Alessandro Manzoni* I. Promessi sposi. *Giacomo Leopardi* † 1837, *Aleardo Aleardi*, *Giuseppe Giusti* † 1850, satiric insamnat; *Silvio Pellico* † 1854, dramatisat scrie „le mie prigionie“. *Felice Romani*, compositor de texte pentru opere.

e) *Rusia*. *Pușkin* † 1837. *Lermontoff* † 1841, celebri poeți *Gogol*, *Herzen*, *Turgeniew*, romansieri.

II. Știința. a) *Astronomia, Matematica*.—*Bradley* † 1762 aberațiunea luminei, cauză a neexactității observațiilor astronomice. *Euler* † 1783 matematic. *Lagrange* † 1813 (Ital.) id. W. *Herschell* † 1822 îmbunătățește telescoapele, desc. planeta Uranus, *Piazzi* † 1826 plan. Ceres, *Laplace* † 1827, atmosfera lunii și perturbațiunile mutuale ale plan. scrie *Mecanique Céleste* și *Exposition du système du monde*. *Legendre* † 1833 matematic; geometria. *Olbers* † 1840 desc. mijlocul de a calcula orbitele cometelor; cometa lui Olbers și plan. *Pallas* și *Vesta*. *Bessel* † 1846 astronom. *Gauss* † 1850 matematic. *Struve Fr.* † 1864 și *Otto Struve* fiul seu astronomi la Pulkowa în Rusia. *Leverrier* descopere prin calcul locul unde trebuia să se descopere planeta Neptun care în urmă se și descopere acolo. *Mädler* cartă suprefetei lumii. *Biot*, *Chasles*, *Dirichlet*, *Liouville* matematici.

b) *Fisica*. *Galvani* † 1798 desc. galvanismul. *Volta* † 1827 pila. *Oersted* † 1851 electromagnetismul 1820. *Gay-Lussac* † 1850 dilat. gazurilor. *Fraunhofer* † 1826 analiza spectrală. *Arago* † 1853 polarizațiunea luminei;

magnetisarea firului prin un curent electric. *Faraday* prop. electrice a le magnetului; unitatea luminei, căldurei și electricității.

c) *Chimia*. *Lavoisier* † 1794 compunerea apei; teoria antiflogistică a chimiei. *Klaproth* † 1827 desc. tellurul titanul, uranul. *Davy* † 1829 descompune corpurile alcaline cu ajutorul pilei; lampa de siguranță. *Berzelius* (svedez) fondatorul electro-chimiei, desc. mai multe metale. *Chevreul*, leçons de chimie appliquées à la teinture. *Liébig* aplică chimia la agricultură; *Dumas*.

d) *Științele naturale*. *Humboldt* † 1817 Geografia plăntelor, climatologia, botanica, zoologia; studii asupra civilizației americane; cărți ale Americii; liniile isoterme. *Cuvier* † 1832 anatomia comparată; paleontologia. *Jussieu* † 1836 orănduește plantele după inrudirea lor firească. *Beudant* † 1850 mineralog. *Geoffroy St. Hilaire* sur le principe ce l'unité de composition organique. *Bichat* † 1802 medicina fiziologică. *Lyell* geolog, explică formațiunea pământului după cauze existente și astăzi *Darwin* selecțiunea naturală; unitatea istorică a animalelor. *Claude-Bernard* mare fiziolog.

e) *Filologia și Istoria*. *Bopp* † 1861 filologia comparată, *Burnouf* † 1852 limba zendică. *Böckh* mare elenist—corpus inscriptionum graecarum. *Champollion* † 1832 descifrează inscripția de la Rôsetta punând baza cunoștinței ieroglifelor. *Rémusat* † 1832 cunoștința limbei chineze; *Grotefend* † 1853 descifrează inscripțiile cuneiforme cărui i urmează *Rawlinson* *Oppert*, *Layard*; *Brugsch* și *Lepsius* egiptologi. *Curtius* filolog mai ales elenist. *Mommsen* latinist: corpus inscriptionum latinarum.

Guizot șeful școalei istorice filosofice. *Thiers* a acelei politice. *Barante* a acelor descriptive. Alți istorici francezi *Michelet*, *Louis Blanc*, *Mignet*. În Germania *Raumer*, *Niebuhr* și *Mommsen*, reformatorii istoriei romane, *Ranke*, *Schlosser* ist. universală, *Wachsmuth* *Dahlmann* *Curtius* ist. grecească. În Anglia *Grote* ist.

Greciei: *Macaulay* † 1861 ist. Angliei. In Italia. *Cesare Cantu* istoria universale. In Rusia *Caramsin*.

III. *Arta*. Franția. *Horace Vernet* † 1863 *Eug. Delacroix* † 1863 *Paul Delaroche* † 1856 pictori. *Boëldieu* † 1834, *Auber* † 1868, *Halévy* † 1862, *Gounod* muzicanți.

Italia. *Canova* † 1822 sculptor. *Bellini* † 1835. *Donizetti* † 1848, *Cherubini* † 1842, *Spontini* † 1851, *Rossini* † 1870 muzicanți compozitori. *Paganinni* violonist.

Germania. *Rauch* † 1857 sculptor, *Schinkel* † 1841 arhitect. *Cornelius*, *Kaulbach* pictori. *Gluck* † 1787, *Haydn* † 1809, *Mozart* † 1791, *Beethoven* † 1827, *Mendelssohn* † 1847, *Meyerbeer* † 1864, *Wagner* muzicanți compozitori. *Liszt* (ungur) mare pianist.

IV. *Descoperiri*. *Mașina de tors de Arkwright* englez † 1792. *Mașina de țesut* 1800 in Anglia. *Telegraful* făcut cu putință prin electromagnetismu; construit mai întâiu de *Morse* american in 1837, introdus in 1843 in Germania și America. *Mașina cu vapori* *Papin* † 1714 desc. principiul, *Watt* † 1819 englez face aplicația. *Drumul de fer* aplicarea mașinei cu aburi la locomoțiune mai ânteu in Anglia 1827; drumul de fer de la *Liverpool* la *Manchester*. *Fotografia* *Davy*, *Niepe* și *Daguerre* inventează această artă.

B. ORIENTUL.

I. Istoria Turciei 1808—1848.

1808—1839 *Mahmud II*, se impacă cu Anglia și declară resboiu Rusiei pentru ocuparea principatelor. Serbii se rescoală sub *Czerni-George*. Rușii ieu *Nicopoli*, *Silistra* și *Rusciukul*. Tocmai atunci intră *Napoleon* in Rusia 1812. Rușii se retrag mulțămindu-se cu *Basabria*; după aceea se întorc Turcii in contra Serbilor și

silește pe Czerni-George de a fugi în Austria; dar lui îi urmează Miloș Obrenovici; care prin luptele sale reușește a capata pentru Serbia neatărnarea administrativă. În 1821 se rescoală Grecii și Mahmud este silit a chema în ajutor pe Mehemet Ali-pașa din Egipt, recunoscând prin aceasta neatărnarea politică a acestei țeri. Mahmud nimicește corpul Ianicerilor cu cea mai mare cruzime și reorganizează armata pe piciorul european. Nicolai I din Rusia profitând de starea de tranșiune a Turciei, o silește la tractatul de la Akerman, Rusia dobândește libera navigare pe Marea Neagră și Serbia, Moldova și Valahia sunt regulate după voința ei 1826. După acea resboiu cu Rusia 1828 și 1829 sfârșit prin pacea de la Andrianopole 1829, prin care Turcia se îndatorește cătră Rusia a recunoaște neatărnarea Greciei și se supun principatele creștine din Turcia protecțiunii rusești. Mahmud urmărindu-și planul său de reorganizare al imperiului, voește se restoarne puterea lui Mehemet Ali din Egipt, care se rescoală și bate pe Turci în mai multe rânduri în 1832 și 1833. Sultanul ei silit se-i cedeze Siria și Cilicia.

1839—1861 *Abd-ul-Medjid*. Flota trece la Mehemet Ali, dar o alianță între patru mari puteri europene. Anglia, Franța, Prusia și Austria, sili pe Mehemet Ali a înapoi Siria și Cilicia, dându i-se Egiptul ca feudă ereditară. Rusia pretinde protectoratul asupra celor 10 milioane de creștini din Turcia, ceea ce aduce resboiul Orientului.

II. Istoria Ungariei 1792—1848.

Sub Franț I nu se mai cheamă dieta, dar se încearcă ridicări de trupe și de dări, la care Ungurii se opun cu putere cerënd chemarea unei diete. Opoziția națională crește din ce în ce, condusă fiind de Stefan Szecsenyi. Dieta din 1830 dispune să se iee ofițeri dintre Unguri și să se întrebuițeze în țară limba maghiară. Tot pe atunci începe Ludovic Kossuth, care cu toate piedicele guvernului, reușește a atrage atențiunea poporului

asupra celor ce se petreceau în dietă. 1835 *Ferdinand V de Ungaria*. El mărginește liberarea totală de dări a nobililor. Dieta din 1839 se ocupă mai numai cât cu plângeri în contra politicei guvernului. Dieta din 1840 sancționează legea limbelor, după care cea maghiară este recunoscută ca oficială și amnestiază pe toți delinquenții politici. Opoziția cere libertatea presei, ministeriu respunzător, unirea Transilvaniei cu Ungaria, întinderea dărei asupra nobililor, când tocmai atunci izbucnește revoluția din Paris 1848. De îndată Ungurii compun un ministeriu separat pentru Ungaria sub Ludovic Batthyanyi, se cere introducerea sistemului reprezentativ, egalitate în dări, libertatea presei și juriu. Dar și celelalte naționalități din Ungaria se trezesc. Croații sub Ielacici voesc separarea de Ungaria. Transilvania nu putea suferi unirea cu Ungaria, Kossuth cere și dobânzeste de la Dietă armarea țerei. Austria pretinde imposibilitatea separării ministerului finanțelor și al armatei. Resboiul între Croați și Unguri izbucnește. Austria trimete pe Contele Lamberg ca comisar imperial în Ungaria. Tocmai atunci izbucnește revoluția în Viena 1848 și Ferdinand se leapădă de domnie urmându-i *Frantș Iosef* de la 1848. Austria trimete pe Windischgraetz cu o armată în contra Ungariei. Ungurii sub Georgey, Dembinsky (polon), Bem (polon) ocupă Transilvania, bat pe Serbi, ieu Aradul, Carlsburg, Temesvar bat în mai multe rânduri pe Austriaci între altele la Nagy-Sarlo și ieu Ofen, dar între Georgey și Kossuth se naște o rivalitate, căci Georgey voea să se impace cu Austria, ear Kossuth gândea se constituiească Ungaria într'un mod democratic și să restabilească Polonia. Kossuth face să se declare prin dieta din Debretzin, Ungaria de neatârnată. Casa Habsburg decăzută de la corona ei și guvernul dat unui prezident cu un ministeriu respunzător. Aceasta sevrși ruperea între Georgey și Kossuth, între armată și guvern. Dar Austria ceruse și capatase intervenirea Rusiei. Transilvania este perdată pentru Unguri; silit de Ruși care cuceresc mai

toată Ungaria, Kossuth leapădă preșidenția și dă lui Georgey dictatura, care se hotărăște se inchee capitulațiunea de la Vilagos, prin care Ungurii se supun Rușilor. Generalul Hainau, austriac ucide pe mai mulți șefi unguri. Ungaria este hotărîtă a fi încorporată în Austria; se introduc legile austriace. Consequențele revoluției din 1848 pentru Ungaria este pierderea totală a neatărnării ei politice.

III. Istoria Rusiei 1796—1848.

1796—1848. *Paul I* se aliază cu Poarta, Anglia și Austria în contra Franței, când Napoleon atacă Egiptul și trimete pe Suvaroff în Italia. Moare printr'o rescoală.

1801—1825 *Alexandru I*. Face să se incheie pacea de la Luneville, prin care se pune capăt imperiului german. Lupta în a patra coaliție contra lui Napoleon, terminată prin pacea de la Tilsitt (1807). După aceea aliat cu Francezii cucerește de la Suedeji, Finlanda până la Tornea și insulele Aland. Susține apoi resboiul cel mare din 1812 contra lui Napoleon. După 1815 Alexandru înființază sfânta alianță, suprimă cu incetul șerbia, protegește dezvoltarea industriei, a comerțului și a științelor; nu susține revoluția grecească, contribuie la nădușirea rescoalei din Spania.

1825—1855 *Neculai I*. După înlăturarea unei revoluții devine Țsar. Resboiul cu Persii de la posesia Mării-Caspice; Rușii câștigă două provincii. Resboiul cu Turcii pentru neindeplinirea tractatului de la Ackerman 1826. Rușii iau Silistria și ajung la Andrianopoli, unde se incheie pace, prin care Rusia capătă gurile Dunării. Polonia revoltându-se în 1830, este cu totul încorporată în Rusia. Rușii ajută pe Turci în contra lui Mehmed Ali din Egipt. Prin tractatul de la Unchiar-Kelesi, Rusia promite Porței a o ajuta ori când ei va cere trebuință, pentru care Turcia se leagă a nu lăsa se între în marea Neagră nici o corabie a vre unei puteri. Izbucnind neorândueli în provinciile române, Rușii

in unire cu Turcii le ocupă într'un mod militar și incheie tractatul de la *Balta-Liman*, prin care Rușii își rezervă dreptul de a intra in Principate ori de câte ori starea acestora o va cere. (Vara 1848). După aceea Rusia rugată de Austria i ajută la suppunerea Ungariei revoltate. In interior silinți de a rusifica și de a întoarce la credință ortodoxă pe toate confesiunile; ridicarea industriei prin sistemul protectorial. Din cauză că Rusia voește se protegească creștinii din Turcia se naște resboiul Orientului (1853).

IV. Revoluția grecească 1821—1832.

Heteria (partida liberărei Greciei) avea ramificări întinse in țerile române, pline de Greci. Alexandru Ipsilante, fiul fostului domn al Valahiei își formează in țerile noastre o legiune sfântă și face apel la Greci pentru liberare de sub jugul turcesc. Furia cumplită a Turcilor; spânzură pe Patriarchul grecesc; ucid și alungă mai pe toate familiile grece din Constantinopoli. Legiunea sfântă nimicită in Valahia la Drăgașani și in Moldova, la Iași. Mare participare privată pentru Grecia, trezită prin curajul Grecilor și prin iubirea Greciei născută din studiul anticității (Generalul Würtemberg, Normann, Lord Byron, Svițerul Egnard). Căderea de la Missolonghi aduce Grecia in pericol 1826. Murind Alexandru in Rusia, urmează Neculai și in Anglia venind Chaning, la minister se face o alianță între Rusia, Anglia și Franția pentru sprijinirea Greciei. Aliații bat pe Turci pe mare la Navarin. Englezii se lasă de luptă, temându-se pentru comerțul lor. Rușii urmează înainte, bat pe Turci și-i silesc la pacea de *Andrianopoli*, Rusia capătă protectoratul asupra Serbiei, țerilor române și recunoașterea *neatărănărei Greciei*, care se constituie sub *Otto I*, din casa bavareză, ca stat constituțional 1832.

V. Țerile române 1821—1848.

1821. *Revolta lui Vladimireșcu*. Acesta voind se sca-

pe țara de Greci, se rescoală contra lui Alexandru Suțu, declarând Turcilor că ține cu ei. Tudor este ucis de Ipsilanti. Revolta aceasta, cel întâi act de trezire națională readuce domnii pământeni. 1822 *Grigoriu Ghica* în Valahia, *Ioan Sturza* în Moldova.

Tractatele de Akerman 1826, dă Rusiei dreptul de protecție asupra principatelor și dreptul de a consimți la alegerea și destituirea domnilor.

Renașterea spiritului român pornește din Transilvania unde fusese trezit de rescoala Românilor contra Ungurilor (Hora și Cloșca 1784—1785). Jorgovici, Gramatica; Cichindel, fabulist; Petru Maior, Șinkai și Samuel Micu (Klein) istoria. Din școala lor eși George Lazar † 1822, care se duce în 1816 în Muntenia și înființază o școală română în București în opoziție cu școalele grecești. Beldiman scria „jalnica Tragedie“ Asachi celebrează Moldova; Ioan Văcărescu cântă cântece de dor; Heliade Rădulescu înlocuește pe Lazar. În 1826 se înființază de Heliade și Constantin Goleșcu, societatea pentru propășirea Românilor.

În 1828 Rușii temându-se de reorganizările lui Mahmud trec Prutul și ambi Domni fug din scaun. Tractatul de Andriănopoli 1829. Poarta renunță la contribuții în natură și se mulțemește cu o sumă în bani. Hospodarii se nu poată fi scoși decât cu invoirea Rusiei. Kiseleff rămâne și administreează (foarte bine) principatele; se elaborează regulamentul organic în Petersburg, care se aplică în țară la eșirea sa 1832. Articolul ultim al regulamentului introdus prin fraudă dispune ca să nu se poată face nici o schimbare în regulament fără aprobarea Curții proteguitoare.

1834 *Alexandru Ghica* în Muntenia și *Mihai Sturza* în Moldova.

Jaf cumplit al Moldovei, pentru a scoate banii cheltuiți spre cumpărarea Domniei, inundarea țerei cu Evrei. Ghica mai patriot voind să se opună Rusiei este desti-

tuit în 1842, în urma unei anchete ruso-turcești; în locul lui Bibescu 1842—1848. Domnia scandalosă din ambele țeri aduce revoluție.

1848. *Revoluție*. Mihai Sturza și Bibescu alungați din țară. Mișcarea mai ales în Valahia era îndreptată contra Rusiei: arderea regulamentului organic. Rușii intră în Principate. În 1849 se încheie convenția de la Balta-Liman, prin care se permite Rușilor și Turcilor „de a intra în Principate îndată ce starea lor ar prezenta vre-un pericol“. Se suprimă adunările, înlocuindu-se prin divanurile ad-hoc. Se numesc Domni în Valahia *Știrbeiu* și în Moldova *Grigore Ghica*; o nouă ediție a domniilor lui Bibescu și Mihai Sturza.

Izbucnind războiul Crimeei, care se termină prin tratatul de Paris din 1854, se restituie Moldovei o parte din Basarabia și se pun Principatele sub protecția celor 7 puteri europene: Anglia, Franța, Sardinia, Austria, Turcia, Prusia și Rusia. Se instituie divanurile ad-hoc, pentru exprimarea dorințelor țărilor, care se arată a fi unirea lor sub un principe străin. Se instituie Comisia centrală din Focșani, care se pregătească această unire. În 17 ianuarie 1859 alegându-se Alexandru Ioan I (Cuza) pentru Moldova; în 24 aceleași luni se alege același principe pentru Valahia, prin care unirea Principatelor devine un fapt împlinit.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2017